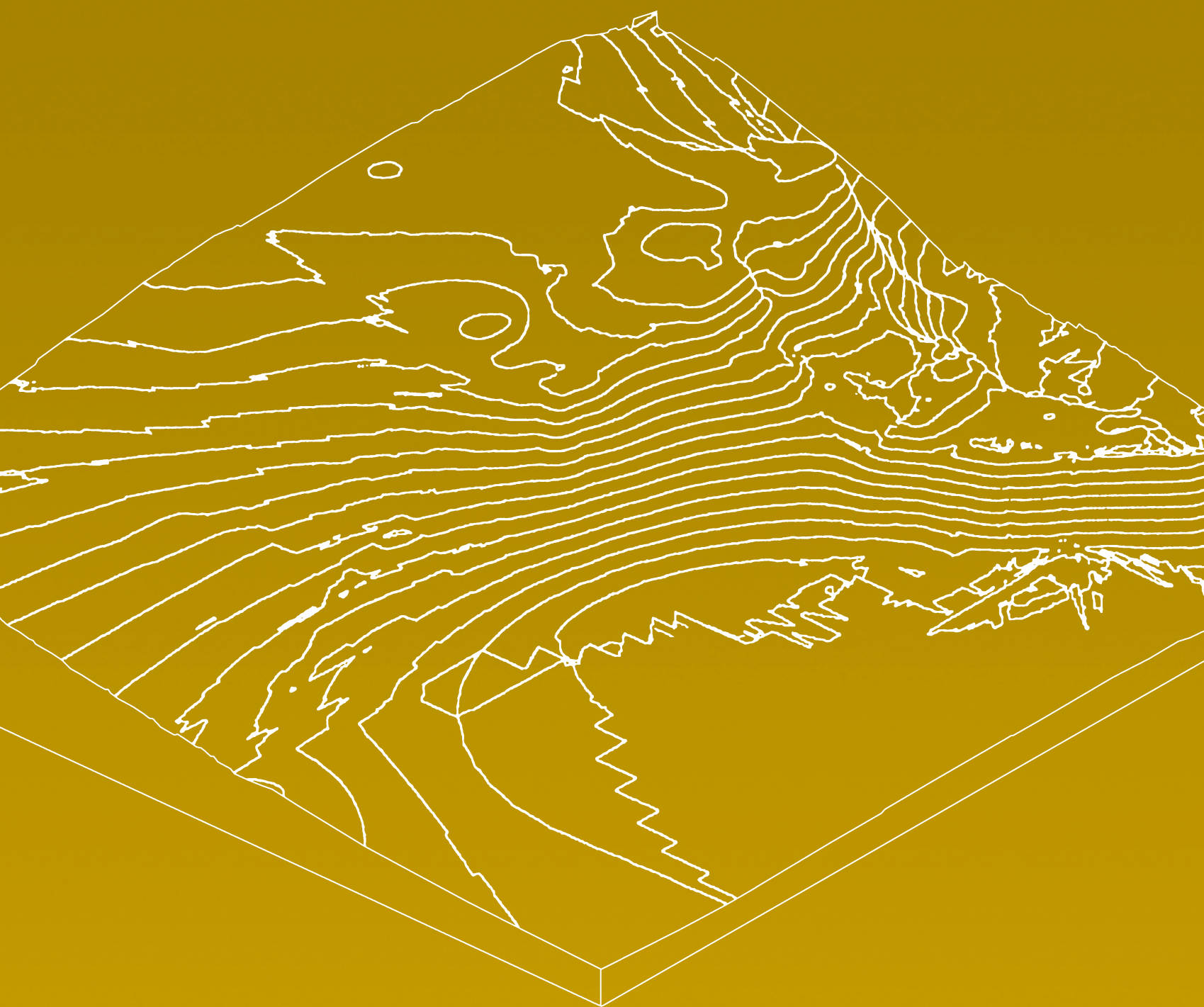

FORUM URBES MEDII AEVI I.

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

FORUM URBES MEDII AEVII.

sborník příspěvků z konference FUMA konané 10. dubna 2002

Vydává obecně prospěšná společnost Archaia Brno
za přispění Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v hlavním městě Praze

Brno 2004

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

FORUM URBES MEDII AEVI I.

sborník příspěvků z konference FUMA konané 10. dubna 2002

Vydavatel: Archaia Brno o. p. s.

Adresa redakce: Stará 18/20, 602 00 Brno

E-mail: archaiabrno@volny.cz

Tel./fax: +420-545 214 069

Vedoucí redaktor: Rudolf Procházka

Redakční rada: Peter Kováčik, David Merta, Marek Peška,

Rudolf Procházka, Dana Zapletalová

Překlady resumé: Pavla Seitlová

Grafická úprava: Černá a fialová s. r. o.

Tisk: Point CZ s. r. o.

Náklad: 500 ks

Brno 2004

ISBN

80-239-2746-2

FORUM URBES MEDII AEVI I.

ARCHAIA
BRNO
o. p. s.

Nad prvním ročníkem FORUM URBES MEDII Aevi Rudolf Procházka (Archaia Brno o. p. s.)	str. 2
Program konference	str. 3
Historie a současnost archeologických výzkumů ve Starém městě (K metodě a metodice terénních průzkumů a výzkumů) Geschichte und Gegenwart archäologischer Grabungen in Staré Město (Zur Methode und Methodik von Terrainbegehungen und Grabungen) Luděk Galuška	str. 4
Georeliéf jako zdroj poznání historického vývoje lokality Georelief als Erkenntnisquelle der historischen Entwicklung der Fundstelle Ivana Boháčová, Iva Herichová	str. 10
Archeologický výzkum historického jádra Prahy – strategie a dilema Archäologische Erforschung des historischen Kerns Prags – Strategie und Dilemma Jarmila Čiháková	str. 19
Archeologická památková péče v Kutné Hoře Bodendenkmalpflege in Kutná Hora (Kuttenberg) Jan Frolík, Martin Tomášek	str. 29
Archeologia lokacyjnego Wrocławia Die Stadtgründung von Wrocław im Licht der Archäologie Cezary Buško	str. 35
Co mohou očekávat archeologové na Novém Městě pražském na počátku nového tisíciletí? (Prognóza dalšího výzkumu, krátkodobých realizovatelných cílů a směrů možného studia dané problematiky.) Was können Archäologen in der Prager Neustadt am Anfang des neuen Jahrtausends erwarten? (Prognose weiterer Grabungen, kurzfristiger Ziele und Richtungen des Studiums der gegebenen Problematik) Vojtěch Kašpar	str. 46
Systematický archeologický výzkum města Brna Die Methode der systematischen archäologischen Erforschung der Stadt auf dem Beispiel von Brno (Brünn) Petr Holub, Václav Kolařík, Peter Kováčik, David Merta, Marek Peška, Rudolf Procházka, Dana Zapletalová, Antonín Zúbek	str. 57

Navzdory přehřelí různých odborných setkání, nad nimiž v oblasti středověké archeologie vévodí každoroční česko-slovenská konference, je již delší dobu pocíťován nedostatek na určité téma specializovaných seminářů. Takové podniky menšího rozsahu, o to však mnohdy většího dopadu na rozvoj oboru, resp. jeho části, občas v předpovodňových letech pořádal na různá témata Archeologický ústav AVČR v Praze. Jeho brněnský protějšek se zase může pochlubit podnětnými raně středověkými srazy v Mikulčicích; nelze také nezpomenout obdobně záslužných zasedání, které pod názvem Archeologia technica pořádá Technické muzeum v Brně a týkají se industriální archeologie. Nicméně stále zůstává dostatek prostoru pro další akce obdobného druhu. V souladu s převažujícím zaměřením brněnské Archaie na výzkumy měst, především Brna, jsme se pokusili jednu mezeru vyplnit. V rozměrech skromných a prostředí spíše komorním, které však nejvíce přejí živé diskusi, jsme se pokusili založit novou tradici, zaměřenou na problematiku výzkumu měst s důrazem na prameny hmotné povahy. Neříkáme záměrně „archeologického výzkumu“, protože odkrytím podzemních struktur stavíme na roveň také dokumentaci stojících staveb. Nejde o nic nového pod sluncem, tento trend zaznamenáváme již několik desetiletí v řadě evropských zemí a měst. Vedle pojmů, jako je anglický York, švýcarská Basilej či slezská Wroclav, se obdobný přístup v posledních letech uplatňuje i v lokalitách daleko menších, jako je např. dolnoněmecký Einbeck.

První ročník našich setkání jsme se rozhodli věnovat, poněkud příliš nadneseně řečeno „strategii výzkumu soustavně sledovaných center“. Zahrnuli jsme sem nejen institucionální města a jejich bezprostřední předchůdce, nýbrž alespoň v omezeném výběru i dlouhodobě zkoumané raně středověké aglomerace typu Mikulčic či Starého Města. Domníváme se, že není zbytečnou ztrátou času se něco dovědět o tom, jak jednotliví badatelé, dnes již častěji badatelské týmy pojmají dlouhodobý výzkum složitě strukturovaných lokalit, jak realizují své záměry ve vztahu k soukromým a veřejným subjektům i státní, regionální a lokální správě. Chceme se ptát, jak se projevují rozdíly mezi relativně poklidným programovým, „systematickým“ bádáním na neohrožených hradištích či v jejich zázemí a hektickou atmosférou městských záchranných odkrytí, jejichž rytmus neurčují zvidavé otázky badatelů, nýbrž brutální Damoklův meč likvidace historických terénů v důsledku realizace stavebních záměrů, někdy ovšem (naštěstí?) ukončovaných z vůle investora na prahu nejzávažnějších objevů. Nad útlým svazečkem prvního ročníku „FUMy“ si bohužel musíme přiznat, že předložené stati pokrývají jen malou část spektra zkoumaných lokalit, které jsou předmětem našeho zájmu. Lze nicméně konstatovat, že během vývoje naší polistopadové záchranné archeologie vykrytalizovala malá skupina měst, kde se stavební činnost realizuje v těsné vazbě s archeologickými výzkumy. Je tomu tak proto, že dle zákonem, byť nedokonalým, posvěceného principu „kdo ničí, ten platí“ je zde pro archeologii k dispozici nejvíce prostředků. Není také náhodou, že se jedná o největší, nejdynamičtější se rozvíjející města, která položila základy svého výjimečného postavení již ve středověku. Navzdory impozantním odkrytím skýtajícím nepřehledné množství informací se však jen výjimečně daří najít cestu, jak proměnit v odpovídající míře kvantitu v kvalitu, tedy jak zpřístupnit smysluplný výběr interpretovaných pramenů odborné a posléze i laické veřejnosti a umožnit tak nejen na položené otázky odpovídat, ale především klást nové. V evropském měřítku ovšem známe města, kde se podařilo přiblížit ideálnímu stavu rovnováhy mezi terénním výzkumem a jeho publikací – za všechna snad stačí jmenovat severoněmecký Lübeck. Velmi zajímavý model nabízí nám podstatně bližší Wroclav, kde se propojila záchranná činnost a dokumentace staveb s akademickou výukou a vědou způsobem, který si v českých podmínkách stěží dovedeme jen představit.

Je zbytečné vypočítávat, kde všude si archeologie měst v nejširším slova smyslu vydobyla autonomní postavení v rámci historického poznání. Nemůže jistě nabídnout klasický historický příběh jednotlivce či sociální skupiny, její síla však tkví jinde. Dokáže podat daleko nejpřesvědčivější příběh vztahu člověka k jeho životnímu prostředí, k jím vytvářenému a využívanému světu hmotných předmětů. Mravenčí práce doplňování mozaiky poznatků o soustavně sledovaných sídlištních útvech přináší nezastupitelné informace o procesu přeměny lidských sídel, tedy zejména o velkém tématu urbanizace městské společnosti. Dominující proudy historiografie zatím pracují s tématy, které archeologie otvírá, spíše rozpačitě. Nelze však za tento stav svádět vinu jen na historiky, zvyklé se dosud opírat takřka výlučně o písemné prameny, nebo historiky umění, jen váhavě se „snižující“ k poznávání běžných projevů lidské tvůrčí činnosti, jako jsou např. měšťanské domy. Současný stav využití poznatků z archeologických a stavebně historických výzkumů historickou vědou musí být především výzvou pro samotné archeology a další spřízněné badatele. Archeologie otevírá velká témata, především z oblasti historie středního a dlouhého času, a je jen na jejich protagonistech, aby je učinili stejně zajímavými jako příběhy králů a válek. Drobným příspěvkem k uvědomění si sebe sama, svých cílů a možností chce být i předložená publikace. Lze jen doufat, že slabý pramének časem zesílí v řeku, která zalavá stále příliš pomalu rostoucí rostlinku, již je historické poznání plynoucí z neutuchající výzkumné činnosti v živých organismech našich měst.

Dne 10. dubna 2002 pořádala v budově Technického muzea v Brně společnost Archaia Brno I. ročník odborného semináře FORUM URBES MEDII AEVI, věnovaný problematice systematických archeologických výzkumů měst a středověkých sídlištních areálů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Příspěvky přednesené na semináři

Luděk Galuška

Staré Město stav výzkumu a jeho zpracování.

Lumír Poláček

Mikulčický výzkum fikce a realita.

Jiří Macháček

Stav a perspektivy archeologického výzkumu Břeclavi Pohanska

Ivana Boháčová, Iva Herichová

K mapování georeliéfu a jeho významu v záchranném archeologickém výzkumu.

Jarmila Čiháková, Jan Havrda, Martin Omelka, Jaroslav Podliska

Archeologický výzkum městského jádra Prahy premisy a strategie.

Petr Čech

Formování vrcholně středověkého Žatce a změny v půdorysu města v 15. století.

Jan Frolík, Martin Tomášek

Zkušenosti z archeologického výzkumu Kutné Hory v letech 1996–2001.

Karel Nováček, Radek Široký

Výzkum v Plzni tradice a perspektivy.

Eva Černá

Nové archeologické prameny k dějinám Kadaně – přehled, charakteristika a výsledky výzkumů v letech 1994–2001.

Peter Kováčik, David Merta, Marek Peška, Rudolf Procházka, Antonín Zůbek

Komplexní výzkum středověkého města na příkladu Brna. Trendy, metody, výsledky.

Cesary Buško

Badania archeologiczne-architektoniczne Wroclavia.

Bronislav Lesák

K metodice výzkumu MPR Bratislava.

Richard Zatloukal

Vývoj metodiky výzkumu středověkého města na příkladu Jihlavy.

Existuje u nás jen málo archeologických nalezišť, o něž byl a doposud je zájem tak hluboký a trvalý, jako je tomu v případě Starého Města. Tento zájem sahá až k polovině 19. století, do doby příprav cyrilometodějských milénií, která – jak se nakonec ukázalo – se stala impulsem nejen k hledání velkomoravského Velehradu, ale vyvolala i zájem o „předhistorické předměty“. Už v roce 1862 ztotožnil archivář V. Brandl Staré Město s trhovou vsí Veligrad vzpomínanou v listině biskupa Zdíka z roku 1131 a „ineffabilis Rastizi munitio“ i „antiqua urbs Rastizi“ Fuldských análů zase shledal tam „kde nyní Staré Město a Uherské Hradiště ležejí“. Už tehdy přitom také upozornil na staroměstskou polohu „Na valech“ jako na naleziště z doby velkomoravské. Timto více méně deduktivním tvrzením byl odstartován zvýšený zájem o Staré Město velkomoravské. Jeho nositeli se stali především učitelé, kněží a sběratelé, vesměs zapálení vlastenečtí činovníci, nezdědka se rekrutující z okruhu spolupracovníků významných osobností (J. Wankel) a nebo vlastivědných institucí (např. Františkovo, dnes Moravské zemské muzeum v Brně, Vlastenecký musejní spolek v Olomouci a podobně).

obr. 1
Antonín Zelnitius

První skutečné odkryvy mající charakter archeologických výkopů byly na půdě Starého Města uskutečněny v 70. a 80. letech 19. století (např. Hrubý 1948, 3–5, Snášil 1971, 28–37, Galuška 2000, 33–45). Jsou spojeny se jmény J. J. Christina (1868–1870), F. Příkryla (1876–1887), J. Homoly (1880–1885) a F. Myklíka (1888–1889). Asi nejzajímavější z nich byly ty, jež prováděl F. Myklík v jižní části polohy „Na Špitálkách“, v místech právě tehdy rozšiřovaného hlubokého zářezu pro lokální železniční dráhu, nedaleko od řeky Moravy. Měly charakter záchranných odkryvů a byly při nich odkryty a zdokumentovány stopy osídlení z období pravěku a raného středověku (Myklík 1890, 81–87). V odborné literatuře se dodnes tato lokalita označuje jako Myklíkovo naleziště (např. Galuška 2000, 31). Byly to především právě tyto odkryvy, které do Starého Města přilákaly i tehdejšího „předního reprezentanta moravské archeologie“, I. L. Červinku. Ten pak o nich pojednal v letech 1893, 1897 a 1902. Do roku 1887 také spadá první projev zájmu o zdejší archeologii ze strany pozdějšího významného badatele A. Zelnitia, tehdy ještě málo známého učitele a spolupracovníka F. Příkryla. Nicméně už v roce 1922, po svém návratu z ciziny, založil A. Zelnitius ve Starém Městě Musejní spolek Starý Velehrad-Staré Město, aby tento „zachraňoval na kotáru obce památky všeho druhu pro potomky“ (Galuška 1997, 101–102). Ve skrovných podmínkách začal A. Zelnitius skutečně vyvíjet svoji činnost, zpočátku především sběrnou, od roku 1924 se stále více zaměřující na lokalitu „Na Valách“, kde na Klečkově písečnicku už od roku 1897 docházelo k ničení kostrových hrobů. Rok 1924 pak přinesl konečný důkaz – v podobě zlaté náušnice a dalších předmětů – že tyto hroby nenáležejí padlým z třicetileté války, jak se tehdy myslelo, nýbrž obyvatelům „velkomoravského Starého Města – Velehradu“.

Lze říci, že rok 1924 znamenal jistý předěl ve vývoji archeologického bádání na Staroměstsku, protože vlastně ukončil jeho první etapu. Trvala přibližně 50 let a byť byla výrazně spojena s amatérismem, romantismem a vlasteneckým citěním, v jejím průběhu došlo k položení pevných základů seriózního terénního výzkumu. Na základě sběrné činnosti byl zjištěn přibližný rozsah rané středověkého osídlení, přičemž výkopy jasně doložily existenci velkomoravských objektů, do té doby vlastně jen vysněných. Už tehdy měly některé z nich charakter výzkumů záchranných, už tehdy – a platí to dodnes – mohl badatel vstoupit jen na některé plochy současného města, nikoliv všude tam, kam chtěl.

Doba následující, ukončená pádem nacismu v roce 1945, resp. rokem 1948, už byla obdobím, kdy se na Staroměstsku uskutečnily první krůčky organizovaného a centrálně řízeného archeologického výzkumu. Objevily se i pokusy vypracování prvních přehledných syntéz nejstarších dějin regionu (Hrubý 1948, 3–43). Tato druhá etapa archeologického bádání je ve Starém Městě spojena především se jménem už vzpomenuť učitele A. Zelnitia (Batůšek 1994). Byl to on, kdo rozpoznal význam pohřebiště v poloze „Na Valách“, na jeho popud bylo v roce 1927 ve Starém Městě založeno archeologické muzeum. Posléze se mu také podařilo přilákat „Na Valy“ čelné představitele prvorepublikové archeologické vědy – nejprve veletinského rodáka, významného slavistu L. Niederla (1927), a s jeho přispěním i ředitele státního Archeologického ústavu K. Buchtelu a pak J. Böhmu a nakonec i americké badatele V. J. Ferokese a R. V. Ehricha (1928). Ti se dokonce účastnili i samotných odkryvů. Při těchto odkryvech bylo mezi lety 1928 až 1932 systematicky prozkoumáno 350 kostrových hrobů a několik desítek sídlištních objektů z doby Velké Moravy a byla poznána struktura valového tělesa (Zelnitius 1937, 18–31). Skutečnost, že výzkum na východním okraji plochy dosáhl oplocení zahrady Schildrova mlýna a k tomu ještě byly vyčerpány finanční dotace, předznamenala jeho pozastavení (Galuška – Vaškových 2002, 17–45).

V roce 1933 došlo v Uherském Hradišti k založení Musejního a archeologického spolku Slovácké museum, jehož prvním správcem sbírek se stal mladý učitel V. Hrubý. Právě on a s ním ještě E. Lepka a K. Hanák, pozdější významný činitel Slováckého muzea, byli nejbližšími spolupracovníky A. Zelnitia ve Starém Městě v meziválečném období. Terénní výzkumy menšího i většího rozsahu probíhaly při tomto obsazení ve Starém Městě až do roku 1942, kdy byly v důsledku okupace přerušeny. Ihned po osvobození v roce 1945 pak odešel V. Hrubý do Brna, kde začal studovat obor archeologie. Symbolicky tím v archeologii do jisté míry vyzníval konec éry amatérismu a byl předznamenán nástup ryze profesionálů. A. Zelnitius sice ještě po nějakou dobu řídil terénní práce a také publikoval (1946), nicméně v roce 1947 pro zhoršující se zdravotní stav činnost terénního archeologa ukončil.

Odchodem A. Zelnitia skončila druhá etapa archeologického bádání na Staroměstsku (1924–1947). Profilujícím se v jejím rámci stal systematický výzkum západní části pohřebiště „Na valách“, realizovaný s podporou Akademie věd a regionálních a místních orgánů státní správy. Získaný materiál byl deponován ve staroměstském muzeu a průběžně publikován zejména ve Sbornících velehradských. Kromě výzkumu „Na Valách“ byly na ploše Starého Města vedeny i plošné omezené odkryvy záchranného charakteru, jako např. při výstavbě propusti plavebního (Bařova) kanálu v poloze „Na Zervavici“ v letech 1935–1936 (k tomu Hrubý

obr. 2
Vilém Hrubý

1965, 46, 48, 50–52). Z hlediska celkového vývoje lze tuto druhou etapu považovat za jisté plynulé pokračování etapy první, byť na kvalitativně, zejména z hlediska organizačního i odborného, jasně vyšší úrovni. Zároveň šlo o nezbytný vývojový předstupeň, na jehož materiálový a částečně i odborný základ začaly být ve třetí etapě archeologického bádání stavěny skutečné „vědecké pilíře“.

Počátek třetí etapy archeologického terénního výzkumu můžeme ve Starém Městě ztotožnit s rokem 1948. Na post vedoucího archeologa tehdy nastoupil čerstvý absolvent brněnské univerzity, bývalý učitel V. Hrubý, po patnácti letech byl obnoven výzkum pohřebiště „Na Valách“, přičemž ještě v témže roce na něm došlo k významnému objevu. Při pokračujícím odkrývání hrobů byly ve stavební suti Hrubým rozpoznány negativní výplně základových rýh raně středověkého kostela, prokazatelně prvního z doby Velké Moravy (Hrubý 1955, 265–305, Galuška 2001, 9–10, 2002, 17–45). Do roku 1952 pak bylo ve Starém Městě „Na Valách“ prozkoumáno celkem 1479 hrobů, což doložilo, že se jedná o vůbec nejrozsáhlejší velkomoravskou nekropoli (Hrubý 1955a). Na sklonku 40. let 20. století došlo na půdě Starého Města ještě k jednomu významnému objevu. Po upozornění A. Zelniem, že na „Špitálce“ odebírá bagr části nějakého „rumiště“, odkryl tam v letech 1949–1950 J. Poulik (1955, 307–351) zbytky dalšího velkomoravského zděného kostela a více než 30 kostrových hrobů. V letech 1952–1953 vedl V. Hrubý systematické plošné výzkumy v zahradě tzv. Rudého domu čp. 34 (dnes hostinec U Nováků) a sondažil v zahradách domů Jezuitské ulice v poloze „Za Zahradou“. V letech 1954–1956 nejprve prováděl řezy tzv. Christinovým valem vnějšího opevnění Starého Města na „Špitálkách“ a na „Kopánkách“, aby posléze „Nad Haltyři“ v blízkosti STS odkryl baterie železářských a kovoliteckých pecí (k tomu Hrubý 1965). Potom se V. Hrubý opět vrátil „Na Vály“, kde v letech 195–1959 zkoumal okrajové části tamní nekropole (Hochmanová – Vávrová 1962, 201–270). V téže době probíhala generální oprava kostela sv. Michala na staroměstském hřbitově. Při ní bylo v roce 1958 prozkoumáno okolí kostela a poté v roce 1962 kompletně prokopán i jeho interiér (Hrubý 1967, 47–74). Došlo také k průzkumu hřbitovní kaple sv. Jana, který tím navázal na starší vykopávky F. Myklicka a A. Zelnitia.

obr. 3
Staré Město, poloha „Na Valách“.
Objev základů velkomoravského kostela
v roce 1949. Foto, Archiv AÚ MZM.

Staré Město, Flur „Na valách“. Freigelegte
Grundmauern der grossmährischen
Kirche im Jahre 1949. Photo Archiv
des Archäologischen Instituts
des Mährischen Landesmuseums.

Jak je i z tohoto stručného výčtu zřejmé, až do poloviny 60. let 20. století probíhaly ve Starém Městě velmi intenzivní terénní odkryvy, při nichž bylo získáno značné množství nových archeologických nálezů dokládajících význam zdejšího osídlení především pro období Velké Moravy. Na zabezpečení této činnosti se nepodílelo jen Moravské muzeum Brno, ale i jiné instituce, např. Archeologický ústav ČSAV v Brně nebo Archeologický ústav SAV Nitra. Výzkum byl zabezpečen i personálně, když se kromě V. Hrubého na něm podílela jako jeho asistentka V. Hochmanová – Vávrová a dále antropolog J. Pavelčík. Přes některé rozporuplnosti a nejasnosti můžeme období konce 40. až první poloviny 60. let ve Starém Městě považovat za velmi plodné, a to jak po stránce terénního výzkumu, tak i teoretického zpracování. Paradoxně tomu přála i doba, neboť po období nacistického útlaku a podceňování slovanské rasy jako nestátotvorného etnika chtěla naše nová vládnoucí garnitura dokázat svébytnost a opodstatněnost existence samostatných slovanských států, tedy i socialistického Československa. Proto byly archeologické výzkumy, zejména ty zaměřené na historii Slovanů a na Velkou Moravu, podporovány a byla jim věnována zvýšená pozornost i ve sdělovacích prostředcích. Výrazem tohoto zájmu byla např. i výstavba památníků na nejvýznamnějších nalezištích, dále reprezentativní putovní výstava Velká Morava a podobně.

Následujících deset let, přibližně do poloviny 70. let 20. století, se ve Starém Městě neslo ve znamení jistého útlumu terénních aktivit. Kromě poněkud plošně omezených možností přímo v místě se tak značnou měrou dělo i v důsledku aktivit V. Hrubého v okolí Starého Města, čehož cílem mělo být poznání zázemí tohoto velkomoravského centra. Proto byly v letech 1959–1964 skutečně odkryvy v Uherském Hradišti-Sadech na tzv. metropolitní výšině (Galuška 1996) a na „Kotvicích“ v letech 1969–1972 (Marešová 1983, 1985), či ve Zlechově v letech 1964–1965 (Hrubý 1967a, 643–658). Vedle pracovníků brněnského Moravského muzea (V. Hochmanovou – Vávrovou vystřídala ve funkci asistentky vedoucího v r. 1967 K. Marešová) začali od roku 1965 ve Starém Městě pracovat i archeologové Slovákého muzea v Uherském Hradišti pod vedením R. Snášila. Ti např. zachránili několik kostrových hrobů v Jezuitské ulici nedaleko polohy „Na Valách“ a posléze v letech 1965–1966 odkrývali rozsáhlý sídlištní v severozápadní části obce v poloze „Špitálky“ (Snášil 1981, 67–68).

obr. 4
Staré Město, poloha „Na Valách“. Hlavní účastníci odborné komise v roce 1949. Zprava Jaroslav Böhm, Josef Poulik a Vilém Hrubý. Foto Archiv AÚ MZM.

Staré Město, Flur „Na valách“. Teilnehmer der fachlichen Kommission im Jahre 1949. Von rechts Jaroslav Böhm, Josef Poulik und Vilém Hrubý. Photo Archiv des Archäologischen Instituts des Mährischen Landesmuseums.

K zásadní změně ve strategii archeologických výzkumů na půdě Starého Města došlo v roce 1976. Byla důsledkem rozšiřující se bytové a investiční výstavby, která zasáhla velké plochy zahrad a polí, často v intravilánu obce. K dispozici archeologům byly dány do té doby nebyvale rozsáhlé plochy v poloze „U Víta“ (Za Kostelíkem) mezi ulicemi Michalskou a Svatovítskou. Hovoříme-li o archeologii, máme na mysli pracovníky prehistorického oddělení Moravského muzea Brno vedené V. Hrubým a pracovníky Archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti vedené R. Snášilem. Tato spolupráce se s odstupem času neukázala jako nejlepší řešení, nicméně došlo při ní k odkryvu několika set sídlištních objektů z doby Velké Moravy a z období konce 12. až 14. století (Marešová 1977, 239–240, Snášil 1978, 79–80, Galuška 1989, 405–454, 1992, 123–161). Také v následujícím roce měly výzkumy především záchranný charakter, ať už šlo o zachycení dřevěné konstrukce nacházející se v rámci vnějšího opevnění Starého Města na ploše Panelárny a nebo o více než 100 sídlištních objektů z polohy „Za Zahradou“ jižně od polohy „Na Valách“ (Marešová 1978, 289–291). Oba vyvolala investiční výstavba. Poněkud jinak tomu bylo v případě v témž roce zkoumaného mohutného opevnění v městské části Rybárny, v poloze Bupalov (Bumbálov), byť i tento výzkum motivovaly hromadné nálezy kamenů každoročně se objevujících po hluboké orbě a pocházejících z čelní hradební zdi (Galuška v tisku). Ještě i poslední dva roky 70. let a částečně i první rok let osmdesátých 20. století byly ve Starém Městě ve znamení záchranných výzkumů. Pokračovaly plošně velké odkryvy „Za Zahradou“ v místech zdravotního střediska a bytových domů, zkoumala se propust' potokem Salaškou v Panelárně a také už dříve objevené opevnění v poloze „Bupalov“ v Rybárnách (Marešová 1979, 287–288, 1980, 240–242). V roce 1980 se také opět pracovalo při výstavbě panelových domů v poloze „U Víta“ (Za Kostelíkem), opět ve spolupráci Moravského a Slováckého muzea (Snášil 1982, 44–46), a také došlo k odkryvu hrobů a sídlištních objektů velkomoravského stáří v blízkosti Státní traktorové stanice (Galuška 2000, 40–41).

Druhou polovinu 70. let 20. století lze ve Starém Městě z hlediska charakteru vykonávaných terénních prací označit za dobu záchranných archeologických výzkumů. Desetitisíce často významných archeologických nálezů doslova zaplnily příslušné depozitáře Moravského muzea v Brně i Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Znatelně se zaplnila také mapa archeologických nalezišť Staroměstska, výrazně se doplnily poznatky především o středohradištním osídlení z doby Velké Moravy a také o osídlení z období 13. a 14. století (Snášil 1981, Hrubý 1982).

Následující 80. léta se ve Starém Městě nesla v duchu výzkumu zbytků profánní architektury v poloze „Na Dědině“, v zahradách za zdmi místního hřbitova, západně od kostela sv. Michala. Šlo o výzkum systematický, vyvolaný snahou V. Hrubého ověřit starší zprávy o existenci starých zdí a základů v tzv. Benešově zahradě. Práce byly započaty sondážemi v roce 1980 a v následujících letech nabyly povahy plošných odkryvů, které byly rozšířeny i do okolních zahrad. Interpretace a datování nalezených relikvů – příkopů, sídlištních objektů, studny a především zbytků architektury v podobě litých maltových podlah, padlých zdí i částí pozitivních základů – se posléze staly předmětem mnoha polemik, které se, bohužel, přenesly i na stránky denního tisku. Zabývaly se jimi dokonce i tehdejší nejvyšší státní a „stranické“ orgány. Zatímco V. Hrubý věřil, že objevil palác, tedy sídlo velkomoravských knížat a také římskou obchodní stanici, jeho největší oponent J. Poulik ve stejných nálezech spatřoval hospodářskou stavbu ze 13. století (Poulik 1987, 4). V celé kauze do jisté míry vrcholily jejich dlouhodobé odborné i osobní spory, což se dělo na pozadí pře o to, kde se nacházelo ústředí Velké Moravy, zda v Mikulčicích a nebo ve Starém Městě. Troufám si tvrdit, že přinejmenším část nestranné odborné veřejnosti v dané kauze spatřovala pochybení na obou stranách. Zatímco vedení staroměstského výzkumu příliš brzy, na podkladě dosud ne úplně prozkoumané lokality, vystoupilo s konečnými, zásadními chronologickými závěry a interpretacemi, aniž je mělo dobře podloženo archeologickými nálezy, J. Poulik a jeho spolupracovníci zase reagovali výrazně ostřeji a osobněji, než vyžadoval daný stav problému. Výsledkem byl vznik patové situace. Pro úplnost je nutno podotknout, že to v roce 1985 mezi V. Hrubým a J. Poulikem, těmito dvěma významnými osobnostmi naší slovanské archeologie, nebyla zdaleka jediná příčina rozepří (Galuška 2000, 42–43). Jejich různice byly ovšem velice záhy ukončeny, protože 21. září 1985 V. Hrubý zemřel. Zejména na Moravě zanechalo toto soupeření ve společnosti poměrně dlouhodobý negativní obraz v nahlížení na slovanskou archeologii.

Období pěti let mezi roky 1980 a 1985 se tak jeví jako do jisté míry rozporuplné. Veden byl systematický výzkum ve velmi atraktivní poloze, čemuž do jisté míry odpovídaly i získané nálezy. Ty však pocházely ze značně narušených, resp. vzájemně se porušujících objektů, s ne vždy jednoznačnou interpretací, s ne vždy jasnými chronologickými podklady pro zcela jasné interpretace. Důsledkem byl už uvedený nesouhlas J. Poulika i některých dalších archeologů se závěry předloženými V. Hrubým, čímž ve Starém Městě vznikla určitá patová, jen těžko řešitelná situace. Tento názorový stav doznal změny až v roce 1987, když vedení výzkumů ve Starém Městě po úmrtí V. Hrubého a odchodu K. Marešové převzal v roce 1986 autor této stati (ten rok se výzkum v poloze „Na Dědině“ neprováděl).

K obnovení výzkumu zbytků profánní architektury v poloze „Na Dědině“ došlo v roce 1987 a pokračoval i v roce následujícím. V jeho průběhu byly získány a také před odbornou komisí v čele s J. Poulikem obhájeny jasné doklady zdejší existence profánní architektury palácového typu, chronologicky související s dobou Velké Moravy, dále pak zbytky architektury z období velkomoravského a stopy osídlení z 11. až 15. století (Galuška 1990, 121–136). Z hlediska metodiky neměly tehdejší odkryvy charakter revizního výzkumu, neboť šlo o výzkum, který zasáhl do míst do té doby nezkoumaných, popř. při něm došlo k odebrání částí litých maltových podlah s cílem poznat jejich podloží. To se podařilo, takže v roce 1988 byl na půdě Starého Města, nejen v poloze „Na Dědině“, ukončen archeologický výzkum s přívlastkem systematický. Od téhož roku začaly být prováděny výhradně výzkumy záchranného rázu. V poloze „U Radnice“ byly před výstavbou nákupního centra v letech 1988 až 1989 prozkoumány sídlištní objekty z 8.–10. a ze 13.–14. století (Galuška 1993, 72–73), v polohách „Kopánky“, „Padělky“ a „Špilov“ v letech 1993 až 1994 byl metodou řezů odkrýván průběh a charakter jednotlivých částí tzv. vnějšího opevňovacího pásu velkomoravského Starého

Města – to vše při výstavbě silničního obchvatu I/55 (blíže ke všem záchranným výzkumům při investorské výstavbě na půdě Starého Města mezi roky 1992–2001 viz Galuška 2002, 51–69). Do sklonku 80. let 20. století spadá také obnovení našeho zájmu o archeologicky významnou a známou polohu „Na Valách“. Bylo vyvoláno snahou tehdejšího JZD Dolina Staré Město vystavět v těsné blízkosti Památníku Velké Moravy – východně od něj v poloze „Dvorek“ (Na Dvorku) – zařízení hotelového typu. I když byly cíle využití cilené plochy postupně, v závislosti na měnících se vlastních inkriminovaných míst, měněny, ohrožení cenného archeologického naleziště zůstávalo stále aktuální. Proto byly a jsou vlastně dodnes každoročně v poloze „Dvorek“ realizovány sondy o několika desítkách až stovkách metrů čtverečních tak, jak si je žádá aktuální zájem stávajících vlastníků. Od roku 1988 tak bylo doposud realizováno celkem 16 sond na rozloze převyšující 1500 m², přičemž převážná většina z nich už byla vzájemně propojena, takže vytvářejí celek. Došlo přitom k získání zásadních poznatků jak z hlediska vertikální, tak i horizontální stratigrafie lokality „Dvorek“, a také k jejich napojení na celkovou interpretaci významného naleziště „Na Valách“ v době hradištní (Galuška 1997, 73–83). Významný je i přínos těchto výzkumů pro poznání charakteru osídlení ze 13. až 17. století, kdy se zde rozkládala ves Veligrad a posléze předměstí královského města Hradiště (Galuška 2002, 51–69). V současné době je ve Starém Městě v poloze „Dvorek“ budován nový kostel sv. Ducha s příslušenstvím.

Kromě plánovaných a průběžně realizovaných záchranných výzkumů doznala intenzita záchranné terénní činnosti nebyvalé výše po povodních v roce 1997. Z hlediska poničených domů, kterých bylo celkem 86, se totiž Staré Město stalo nejvíce postiženou obcí v České republice. Je jasné, že většina z těchto zničených domů se nacházela v historické části města, tedy v pojetí památkového zákona v „místech s archeologickými nálezy“. Na ploše nejméně poloviny z nich došlo do roku 2000 k výstavbě nových obydlí, přičemž všechny stavební aktivity byly archeologicky sledovány. Následně pak došlo ve východní části města, resp. mezi jeho okrajem a plavebním (tzv. Batovým) kanálem k vytyčení další průmyslové zóny a posléze i k realizaci velkých supermarketů. Výzkum se však v těchto místech omezil jen na sondáže obsahující sice celou plochu, avšak dosahující hloubky jen 200 cm. Archeologických kulturních vrstev přitom dosaženo nebylo. K sondážím se přistoupilo proto, že inkriminované území bylo po celý středověk součástí zaplavovaného území, takže na případných nálezech a vrstvách se dnes nachází více než 200 cm navážek a náplav. Rozsáhlejší plošný výzkum nedovoluje ani současná hladina spodní vody, která je na úrovni – 140 až 150 cm (měřeno od současného povrchu okolní nivy), takže všechny pokusy zasáhnout hlouběji skončily okamžitým zaplavením našich sond. Nejbližší stopy lidských sídel se ovšem nenacházely daleko. A. Zelnittem byly objeveny v poloze „Na Zerzavici“, což v oněch místech dokládá existenci nějaké vyvýšené duny, osídlované od pravěku až po dobu Velké Moravy (Galuška 2000, 126).

Jen za posledních deset let bylo v rámci Starého Města realizováno téměř 50 záchranných výzkumů, jejichž výsledkem bylo získání předmětů a nálezuých situací archeologické povahy. Průzkumů základových rýh, jejichž báze nedosáhly úrovně sídlištních vrstev archeologické povahy, bylo samozřejmě ještě daleko větší množství. Připočteme-li k nim početné výkopy zjišťovací i záchranné povahy, vedené našimi předchůdci v 19. a ve 20. století, jeví se být oblast Starého Města poměrně dobře prozkoumanou. Problémem je ovšem skutečnost, že terénní sledování měla kvalitativně různou úroveň a ne všechna byla dostatečně zdokumentována. A pokud i byla, zaznamenala ve východní, historické části města právě takovou situaci, jaká se mohla dochovat v místech vlastně nepřetržitého osídlení, tedy značně rozrušenou, porušenou nesčetnými zásahy. Jinak je tomu v případě západní a severozápadní části města, kde se až do počátku minulého století nacházely především pole a zahrady. Tam, např. „Na Špitálkách“ či na „Pisečnici“ je nálezuová situace poničena výrazně méně. Podobné problémy ovšem zakoušejí všichni ti archeologové, kteří upsalí svoji odbornou dráhu výzkumu na půdě intravilánů našich měst a obcí.

obr. 5
Staré Město, poloha „Na Dědině“.
Účastníci kolokvia Staroměstská výročí
při výkladu Ludka Galušky v roce 1988.
Foto Archiv AÚ MZM.
Staré Město, Flur „Na dědině“.

Teilnehmer des Kolloquiums „Altstädter
Jahresverdächtnisse“ während des
Vortrags von Luděk Galuška im Jahre
1988. Photo Archiv des Archäologischen
Instituts des Mährischen Landesmuseums

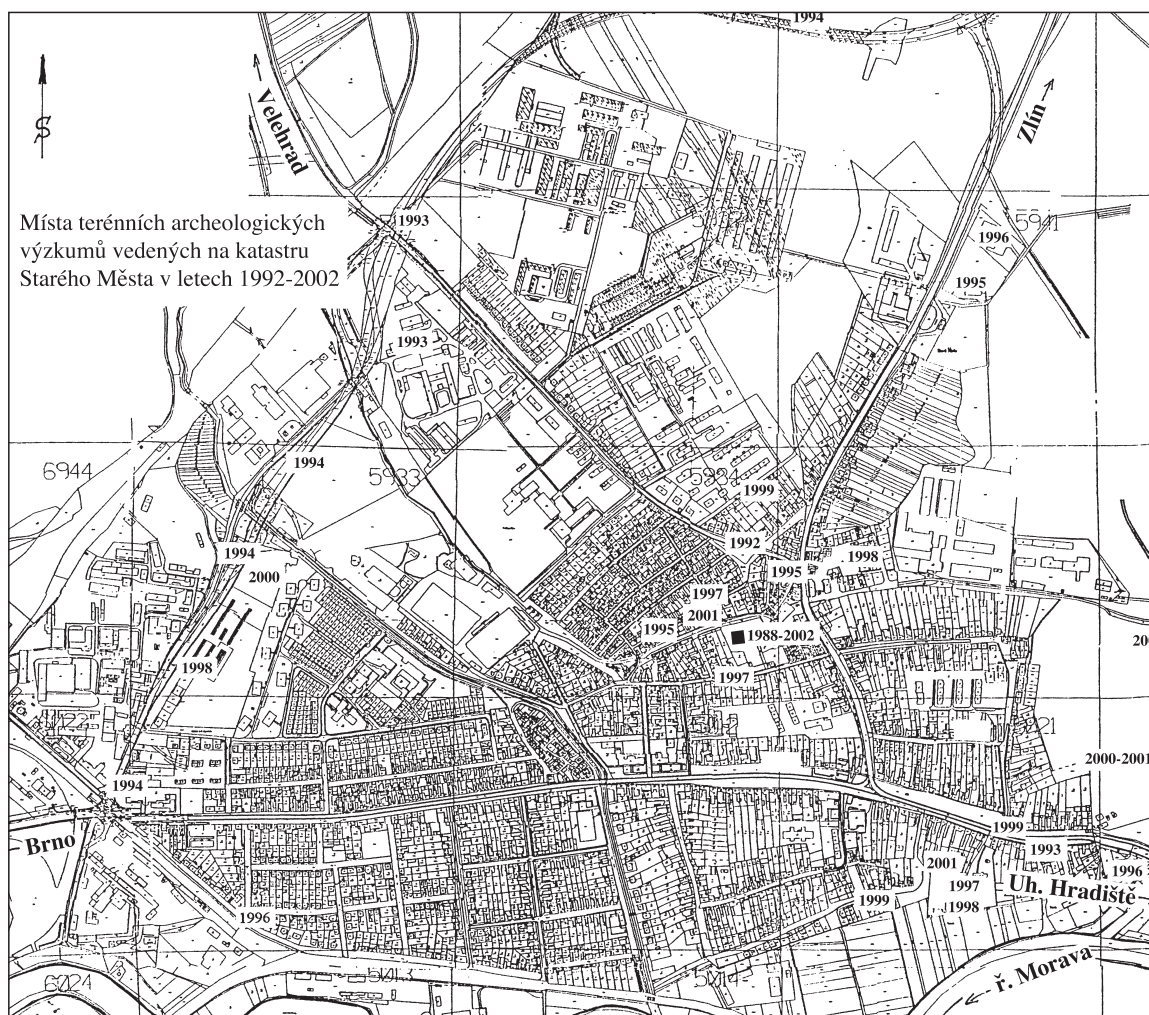

obr. 6
Staré Město, poloha „Dvorek“. Olověný
závěsný křížek s oboustranným
vyobrazením ukřižovaného nalezený
v roce 1992. Foto Archiv UÚ MZM.

Staré Město, Flur „Dvorek“. Bleinernes
Kreuz mit beiseitiger Abbildung von
Jesus Christus, gefunden im Jahre 1992.
Photo Archiv des Archäologischen
Instituts des Mährischen Landesmuseums.

obr. 7
Staré Město. Místa terénních
archeologických výzkumů vedených
na katastru města v letech 1992–2002.

Staré Město, Stadtplan mit
verzeichneten Stellen der
archäologischen Grabungen, die in
Jahren 1992–2002 realisiert wurden.

Literatura

Batůšek, S. 1994

Antonín Zelnitius, 1876–1957.
Uherské Hradiště.

Červinka, I. L. 1902

Morava za pravěku. Brno.

Galuška, L. 1989

Výrobní areál velkomoravských
klenotníků ze Starého Města-Uh.
Hradiště, PA LXXX, 405–454.

Galuška, L. 1990

Předběžné hodnocení výzkumu profánní
kamenné architektury ve Starém Městě
„Na Dědině“. In: Staroměstská výročí,
121–136. Brno, Uherské Hradiště.

Galuška, L. 1992

Dvě velkomoravské kovárny s depoty
ze Starého Města, ČMM-VS LXXVII,
123–161.

Galuška, L. 1993

Archeologické výzkumy ve Starém
Městě u Uherského Hradiště v roce
1989, PV za rok 1989, 72–73.

Galuška, L. 1996

Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské
centrum Říše Velkomoravské. Brno.

Galuška, L. 1997a

Antonín Zelnitius, 1876–1957. Významná
data archeologické a muzejní činnosti
na Staroměstsku, Slovácko XXXIC,
101–102.

Galuška, L. 1997b

K problematice předvelkomoravského
opevnění Starého Města.
In: Z pravěku do středověku.
Sborník k 70. narozeninám Vladimíra
Nekudy, 73–83. Brno.

Galuška, L. 2000

Nejstarší dějiny Starého Města.
In: Staré Město v proměnách staletí,
29–117. Staré Město.

Galuška, L. 2001

Úvodní slovo sborníku Velká Morava
mezi východem a západem.
In: L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřinský:
Velká Morava mezi východem
a západem, 9–11. Brno.

Galuška, L. 2002

Deset let archeologických výzkumů
Moravského zemského muzea v oblasti
Starého Města (1992–2001). PV 43
(2001), 51–69.

Galuška, L. 2003

Velkomoravská hradba v Uherském
Hradišti-Rybárnách (K otázce opevnění
východní části staroměstsko-
uherskohradištské aglomerace).
In: Bratislavský hrad a středověké
fortifikácie strednej Európy. Bratislava,
v tisku.

Galuška, L. – Vaškových, M. 2002

Památník Velké Moravy. Uh. Hradiště.

Hochmanová – Vávrová, V. 1962

Velkomoravské pohřebiště ve Starém
Městě „Na valách“. Výzkum
v letech 1957–1959, ČMM-VS 47, 201–270.

Hrubý, V. 1948

Z pravěku středního Pomoraví
(Stručný přehled nejstarších dějin
a archeologických problémů Uh.
Hradištska). In: Vlastivědný sborník
okresu Uh. Hradištského, 3–43.
Uh. Hradiště.

Hrubý, V. 1955

Základy kostela na staroslovanském
pohřebišti ve Starém Městě „Na valách“,
PA XLVI, 265–306.

Hrubý, V. 1955a

Staré Město. Velkomoravské pohřebiště
„Na valách“. Praha.

Hrubý, V. 1965

Staré Město. Velkomoravský Velehrad.
Praha.

Hrubý, V. 1967

Kostel sv. Michala ve Starém Městě,
ČMM-VS LII, 47–74.

Hrubý, V. 1967a

Sídlíště z pozdní doby římské
ve Zlechově, AR XIX, 643–658.

Hrubý, V. 1982

Nejstarší dějiny středního Pomoraví.
In: Uherskohradištsko, Vlastivěda
moravská, 83–167. Brno, Uherské
Hradiště.

Marešová, K. 1977

Záchranný archeologický výzkum velkomoravského Starého Města, ČMM-VS LXII, 239–240.

Marešová, K. 1978

Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1977, ČMM-VS LXIII, 289–291.

Marešová, K. 1979

Záchranný výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1978, ČMM-VS LXIV, 287–288.

Marešová, K. 1980

Archeologický výzkum velkomoravského Starého Města v roce 1979, ČMM-VS LXV, 240–242.

Marešová, K. 1983

Uherské Hradiště-Sady. Slovanské pohřebiště na Horních Kotvicích. Brno, Uherské Hradiště.

Marešová, K. 1985

Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské sídliště na Dolních Kotvicích. Uherské Hradiště.

Myklík, F. 1890

Z čeho můžeme soudit, že stojíme na půdě starého Velehradu?, ČVMSO 7, 81–87.

Poulik, J. 1955

Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě, PA XLVI, 307–351.

Poulik, J. 1987

O románské rotundě ve Znojmě. Brno.

Snášil, R. 1971

Z dějin archeologie středního Pomoraví. In: Z dějin Slovanů na území ČSSR, 28–37. Uherské Hradiště.

Snášil, R. 1978

Záchranný výzkum v Uherském Hradišti-Starém Městě (okr. Uherské Hradiště), PV za rok 1976, 79–80.

Snášil, R. 1981

Osídlení města v pravěku a časné době dějinné. In: Uherské Hradiště. Dějiny města, 39–79. Brno.

Snášil, R. 1982

Keramický depot z počátku 14. století z Uherského Hradiště – Starého Města (okr. Uherské Hradiště), PV za rok 1980, 44–46.

Vaškových, M. 2003

Archäologische Fundstätten und Funde im nördlichen Teil des Untermarchtals II (Katastergebiet Staré Město). In: Studien zum Burgwall von Mikulčice VI, v tisku.

Zelnitius, A. 1937

Velehrad – pravdou, Sborník velehradský NR 8, 18–31.

Zelnitius, A. 1946

Slovičko o velkomoravském Velehradě, Sborník velehradský NR 14, 95–110.

Geschichte und Gegenwart archäologischer Grabungen in Staré Město (Zur Methode und Methodik von Terrainbegehungen und Grabungen)

Das Interesse für Staré Město bei Uherské Hradiště reicht bis in die Mitte des 19. Jahrhunderts zurück, in die Zeit der Vorbereitungen des cyrilomethodischen Millenniums, das zu einer Anregung nicht nur zur Suche nach dem großmährischen Velehrad wurde, sondern auch das Interesse für „vorhistorische Gegenstände“ erweckte. Bereits im Jahre 1862 suchte dort der Archivar V. Brandl nach der „unsagbaren Festung Rastislavs“ aus den Annalen von Fulda. Bald danach, in den 70er und 80er Jahren des 19. Jahrhunderts erfolgten dort erste Freilegungen. Und schließlich im Jahre 1922 gründete A. Zelnitius in Staré Město den Museumsverein Starý Velehrad-Staré Město, dessen Aufgabe u.a. die Rettung archäologischer Denkmäler war.

In der nachfolgenden Periode wurden schon fachlich geführte Grabungen unternommen, an welchen auch professionelle Forscher teilnahmen. Eine Schlüsselbedeutung hatte die Freilegung eines Teils der großmährischen Nekropole in der Flur „Na valách“. Nach dem Ende der Tätigkeit von A. Zelnitius beginnt 1947 die dritte Etappe archäologischer Forschungen, die schon voll professionell und untrennbar mit dem Namen V. Hrubýs verknüpft waren. Bis Mitte der 60er Jahre des 20. Jahrhunderts verliefen in Staré Město sehr intensive Terrainfreilegungen, während welcher eine beträchtliche Menge neuer archäologischer Funde geborgen wurde, die die Bedeutung der damaligen Besiedlung zur Zeit Großmährens belegen. An diesen Grabungen beteiligte sich nicht nur das Mährische Museum Brunn, sondern auch andere Institutionen, z.B. das Archäologische Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften in Brunn oder das Archäologische Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra. In den 60er Jahren erfolgten auch mehrere Grabungen, die auf die Erkenntnisse über die breitere Agglomeration von Staré Město bzw. ihres Hinterlands gerichtet waren (Uherské Hradiště-Sady, Zlechov). Seit 1965 arbeiteten in Staré Město auch Archäologen aus dem Mährisch-slowakischen Museum in Uherské Hradiště unter der Leitung von R. Snášil. Im Jahre 1976 begann ein neuer Aufschwung der Rettungsgrabungen im Intravillan von Staré Město infolge umfangreicher Bauarbeiten, die bis zum Anfang der 80er Jahre fortgesetzt wurden. Die ersten Rettungsgrabungen bemühten sich um die systematische Erforschung von Überresten der profanen Architektur in der Flur „Na Dědině“, in Gärten westlich der St.Michael-Kirche. Die Interpretation und Datierung der gefundenen Relikte wurden später zum Gegenstand vieler Polemiken. Während V. Hrubý überzeugt war, daß er den Sitz großmährischer Fürsten sowie eine römische Handelsstation entdeckt hatte, sah sein größter Opponent J. Poulik in denselben Funden einen Wirtschaftsbau aus dem 13. Jahrhundert. In dieser Causa gipfelten in gewissem Maße ihre langfristigen fachlichen sowie persönlichen Streitigkeiten, die sich auf dem Hintergrund des Streits entfalteten, wo sich das Zentrum Großmährens befunden hatte, ob in Mikulčice oder in Staré Město. Ihre Zwietrachten beendete der vorzeitige Tod V. Hrubýs im Jahre 1985. Diese Rivalität beeinflusste unbestritten negativ das Bild der slawischen Archäologie in Augen der Fachöffentlichkeit. Im Jahre 1986 übernahm die Leitung archäologischer Grabungen in Staré Město der Autor des vorliegenden Artikels; bereits in der 2. Hälfte der 80er Jahre wurde die Existenz der mittelburgwallzeitlichen profanen Architektur in der erwähnten Flur „Na Dědině“ bewiesen. Seit 1988 wurden ausschließlich Rettungsgrabungen durchgeführt. Von unzähligen Rettungsaktionen ist die mehrjährige Testgrabung in einem weiteren Teil der Flur „Na valách“ zu nennen, die durch die Bautätigkeit gefährdet war. Die Intensität der Rettungsgrabungen fand ihren Höhepunkt nach der Flut 1997, die 86 Häuser vernichtet hatte. In den letzten Jahren wurden in Staré Město fast 50 Rettungsgrabungen mit positiven Funden durchgeführt. Rechnet man dazu zahlreiche Test- und Rettungsgrabungen unserer Vorgänger im 19. und 20. Jahrhundert, dann scheint das Gebiet von Staré Město relativ gut, wenn auch ungleichmäßig erforscht zu sein.

1. Úvodní poznámka

Záchranný výzkum intravilánů středověkých historických sídel a sídelních aglomerací se rozrostl v posledním čtvrtstoletí do té míry, že dnes pocítujeme stále naléhavěji potřebu konfrontace metodických přístupů k této problematice, potřebu srovnání praktických řešení dotýkajících se organizace a metody výzkumu i např. způsobů získávání, evidence a uchovávání archeologických dat. Specifik výzkumů těchto lokalit, která výrazně ovlivňují jejich metodiku, je celá řada:

a) jde o výzkum „živoucích organismů“, jejichž fungování je, stejně jako harmonogram stavebních prací, které jej vyvolaly, při výzkumu nutné respektovat,	b) jde o výzkum s dlouhodobě a různosměrně se vyvíjejícími stratigrafiemi, v nichž akumulace terénů střídá jejich odstraňování či narušování,
c) jde o výzkum formou náhodného vzorku, jehož výběr je nezávislý na odborných potřebách a znalostech výkopce	d) jde o výzkum komplikovaných stratigrafií o značné mocnosti, které vesměs přinášejí rozsáhlé soubory archeologických pramenů všeho druhu.

2. Georeliéf

Poznání georeliéfu lokality – ať již jeho podoby vytvářející její celkovou dispozici či jejich dílčích výseků, je jedním z témat, které je možné sledovat při rozsáhlejších záchranných výzkumech v intravilánech historických sídel. Dosavadní zkušenosti z jeho studia ukazují, že je pro archeologický výzkum nezbytné, neboť poskytuje základní informace o dispozici a členění lokality a jeho znalost napomáhá rovněž při predikci rozsahu a charakteru archeologických terénů a struktur. Optimální při studiu georeliéfu je samozřejmě mezioborová spolupráce archeologa a geologa.

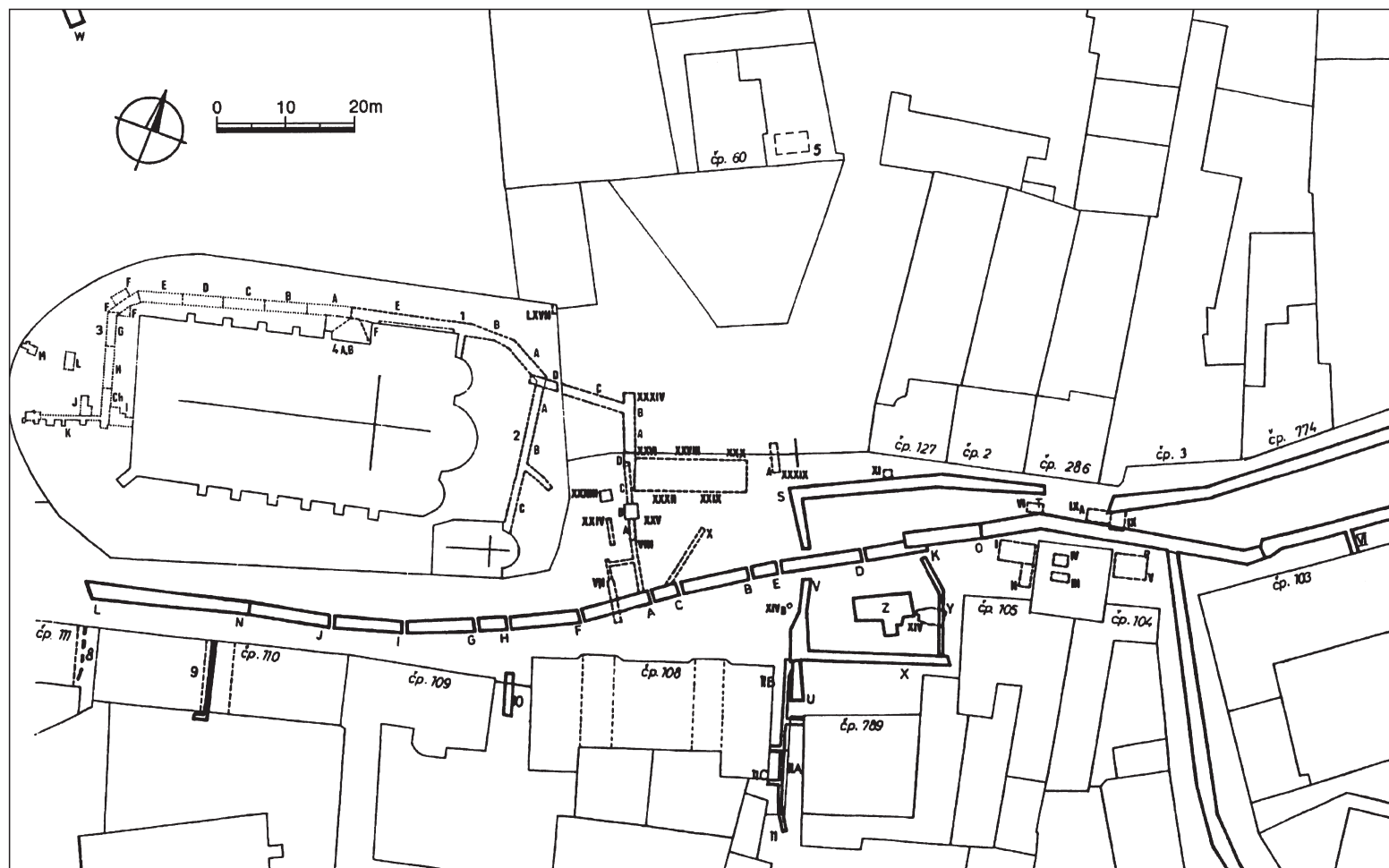
Výpověď rekonstruovaného modelu georeliéfu umožňuje sledovat tři témata týkající se vzniku a další geneze lokality. Prvým je vlastní poznání původního přirozeného georeliéfu lokality, druhým je georeliéf jako zdroj informací odrážejících historické využití a funkce lokality a třetím georeliéf jako východisko studia jejich dalších vývojových proměn. Výpovědní možnosti, které studium georeliéfu podle našeho názoru skýtá, chceme představit především na příkladě systematického archeologického záchranného výzkumu Staré Boleslavi (okr. Praha-východ, ARÚ AV ČR Praha a Městské muzeum v Čelákovcích 1988–dosud).

2.1. Mapování georeliéfu na lokalitě Stará Boleslav

Raně středověký přemyslovský hrad ve Staré Boleslavi byl založen na nízké ostrožně vyvýšenině vymodelované meandrujícím tokem Labe. Ostroh vybíhá z labské terasy a zasahuje poměrně hluboko do každoročně zaplavované nivy. Model původního reliéfu ostrohu byl budován především na základě dat terénní dokumentace záchranného výzkumu z let 1988–2001 (**obr. 1**). Jeho prvotní pracovní verze (verze 1/1999) byla postavena pouze na datech získaných v průběžném podélném řezu lokalitou (ve směru JZ–SV), který procházel přibližně středem lokality. Modelování celé zbývající plochy ostrohu pak vycházelo z existujících státních geodetických zaměření povrchu terénu lokality, od nichž byla odečítána známá nebo z nejbližších zkoumaných míst odvozovaná mocnost historického nadloží (**obr. 2**). Protože ale bylo zjištěno, že nivelety oficiálních mapových podkladů (převzaté ze ZM 1:5000) nejsou pro naše potřeby dostatečně podrobné (odchyly nivelet současného povrchu dosahovaly až 200 cm), byla na několika místech provedena revize výškového zaměření a postupně v rámci širěji zaměřeného grantového projektu (GAČR 1999–2001, ev. č. 404/99/1060) doplňována další data, která by hypotetický model prvotní verze mohla zpřesnit a verifikovat.

Druhá verze rekonstrukce reliéfu (verze 2/2001) vychází již z detailního vyhodnocení veškeré dosavadní terénní dokumentace získané v celé ploše sledovaného areálu. Dalším pramenem byly archivní záznamy popisu geologických vrstev (Geofond Praha) a dále výsledky několika vrtných průzkumů ručně vrtanými sondami geologickou tyčí, provedených v letech 2000–2001 s cílem ověření průběhu přirozeného podloží a mocnosti kulturního souvrství (Boháčová 2001b–d). Uvedený průzkum byl směřován zejména do míst, kde průběh vrstevnic vykazoval určité anomálie, která nebyla archeologicky dotčena a současně šlo o místa pro tento typ výzkumu přístupná. Primárním a nejhodnotnějším zdrojem dat pro rekonstrukci georeliéfu byla archeologická dokumentace stratigrafických sekvencí. Popisy geologických vrstev neměly ve všech případech dostatečnou vypovídací hodnotu (zvláště v jádru sledované plochy, kde byly většinou navrtány antropogenní objekty často subrecentního stáří), vrty umístěné na okrajích sledovaného území však poskytly alespoň data pro vymezení limitních minimálních hodnot kót povrchu podloží. Kvalita výsledků při sondáži geologickou tyčí byla různorodá, neboť je ovlivněna jak technikou vrtání, tak složením navrtávané uloženy. Protože však v podmínkách Staré Boleslavi lze touto metodou získat představu o souvrství v rozpětí až 300 cm, jsou i ojedinělé výsledky, které tento výzkum přinesl, významnou oporou při rekonstrukci georeliéfu zejména v místech, která archeologicky nebyla dosud poznána.

Problémem, který se podařilo úspěšněji řešit až v poslední fázi staroboleslavského výzkumu, je určení intaktních přirozených uložení a především jejich bezpečná identifikace, tj. jejich odlišení od člověkem dotčených vrstev. Protože právě na exaktní identifikaci přirozených vrstev je rekonstrukce georeliéfu závislá, neobejdeme se v této oblasti bez mezioborové spolupráce s přírodními vědami. Exaktní určení „podložních uložení“ v archeologickém smyslu slova (v konkrétním případě St. Boleslavi

obr. 1

Stará Boleslav. Příklad rozmístění archeologicky sledovaných situací v jádru lokality. Blíže viz Boháčová v tisku, pl. 1.

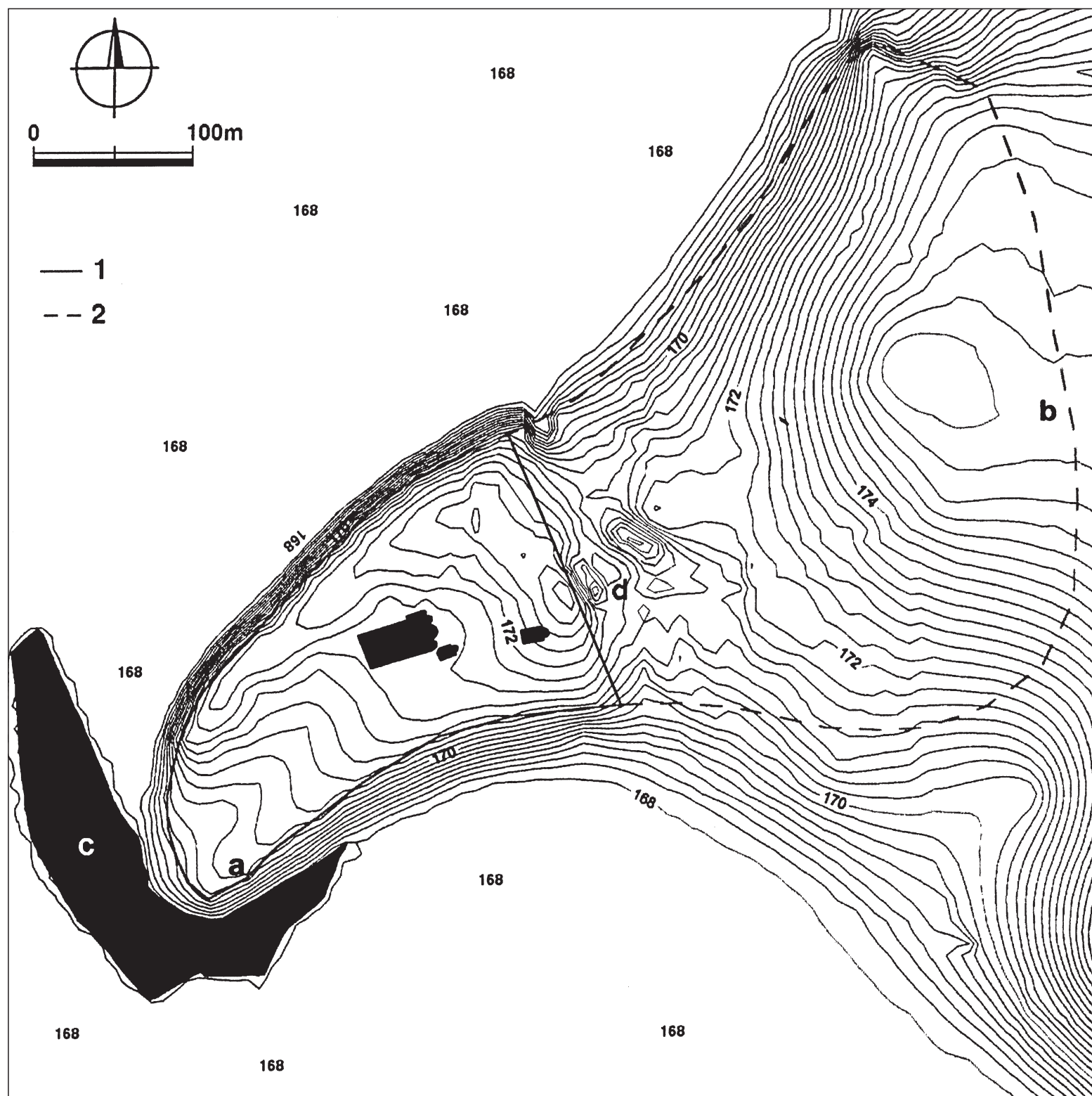
Stará Boleslav. Beispiel der Situierung der Fundstellen im Kern der Anlage. Näher siehe Boháčová, im Druck, Pl. 1

např. rozlišení „primárních“ fluvialních sedimentů – často eolizovaných – vzniklých akumulací činnosti Labe od sedimentů naplavených z recentní nivy a přicházejících od kontaktu s kulturním souvrstvím či od antropogenně přemístěného přírodního podloží) není možné bez mikroskopických analýz, které mohou jednoznačně odlišit přemístěné a nepřemístěné uložení a určit jejich genezi, ať je spjata s působením člověka či přírodních sil. Zůstáváme-li u pro nás dnes běžných popisů a „interpretací“ podloží, musíme si být vědomi hypotetičnosti a povrchnosti našich úsudků, stejně tak jako kolegové geologové v těch případech, kdy interpretují vrstvy kulturního nadoží. Generalizace popisu geologických vrtů geology často dosahuje té míry, že je pro archeologické potřeby nepoužitelná (konkrétním příkladem může být označení mladohradištní sídlištní sekvence s úlomky červeného pískovce v jádru Staré Boleslavi při profesionálním geologickém průzkumu v r. 2001 za navážku s cihlami). Dalším úskalím, se kterým se u Staré Boleslavi, podobně jako u dalších intenzivně se vyvíjejících lokalit opakovaně potýkáme, je rozpoznání umělého snížení povrchu původního terénu. V případě Boleslavi nejde vesměs o výrazná zahloubení, běžná a rozlišitelná v místech s intenzivním stavebním vývojem, ale o méně zřetelné zásahy, vzniklé snesením částí kulturních sekvencí. Úspěšnost řešení tohoto problému je závislá na hustotě a četnosti dokumentačních bodů, na míře umělého narušení terénu ve vertikálním i horizontálním rozměru i na charakteru a genezi „podložních uložení“ a stavu jejich poznání.

Výsledný model, zobrazený ve vrstevnicových mapách ve dvou variantách (obr. 3–4), je rekonstrukcí geomorfologické stavby terénu v raném středověku. Datový soubor, ze kterého vychází druhá varianta modelu, je doplněn o hypotetické body dokreslující tvar pravého břehu současné nivy nad zaneseným meandrem, které mohly být ověřovány jen několika body vrtného průzkumu. Obecné tendence v modelaci povrchu reliéfu zůstávají v obou variantách shodné a všechny významné geomorfologické tvary jsou téměř identicky zobrazeny. V jádru sledované plochy v obou částech hradu již bylo v případě obou variantních modelů pracováno pouze s reálnými údaji (obr. 5; kompletní databáze reálných dokumentačních bodů a doplněných hypotetických bodů se situačními plány viz Herichová v tisku).

Z výčtu komplikací, které provázejí rekonstrukce původního reliéfu, je zřejmé, že rekonstrukce georeliéfu, má-li být věrohodná, musí být vždy provázena údaji, které dovolují její ověření, doplnění a případně i revizi, tedy daty, které umožní jednoznačnou identifikaci bodu, jeho situování, určení zdroje a odlišení dokumentačních bodů od bodů hypotetických. Tyto údaje dovolují současně posoudit míru hodnověrnosti rekonstrukce, která je závislá především na hustotě rozložení dokumentačních bodů. Z hustoty rozložení bodů vyplývá reálnost průběhu vrstevnic, ať již byly zkonstruovány počítačovými programy či jen jednoduchým ručním propojením shodně výškově situovaných dokumentačních bodů.

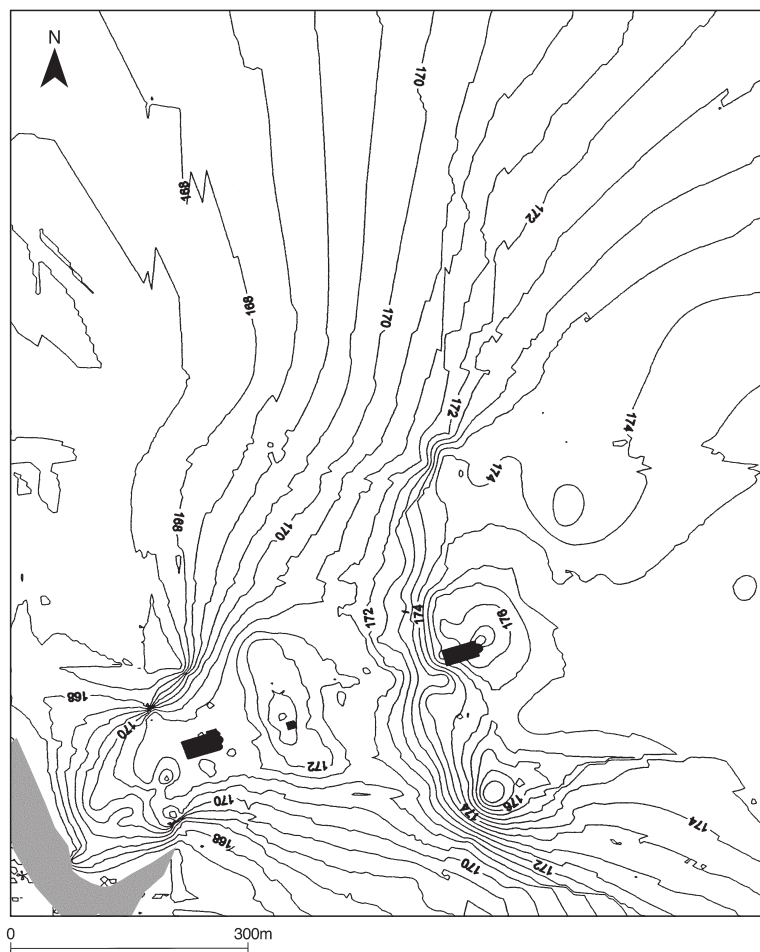
Základní charakteristika modelu georeliéfu Staré Boleslavi v době počátků jejího raně středověkého osídlení. V době počátků raně středověkého osídlení byla lokalita protáhlým ostrohem, který vystupoval z povrchu labské nivy stupněm vysokým nejméně 2–2,5 m. Na rekonstruovaném modelu povrch původního terénu ostrohu v generelu mírně stoupá ve směru podélném od JZ k SV v několika stupních. Nejnižší stupeň (nižší nivní stupeň) vytváří zřetelnou plošinu a pokrývá plochu jádra hradu. Nápadný je rozdílný sklon stoupání na severním a jižním svahu ostrohu (severní svah je strmější, jižní pozvolnější). V oblasti raně

obr. 2
Stará Boleslav. Rekonstrukce původního georeliéfu – verze 1/1999. Digitalizace M. Křemen v programu Surfer.

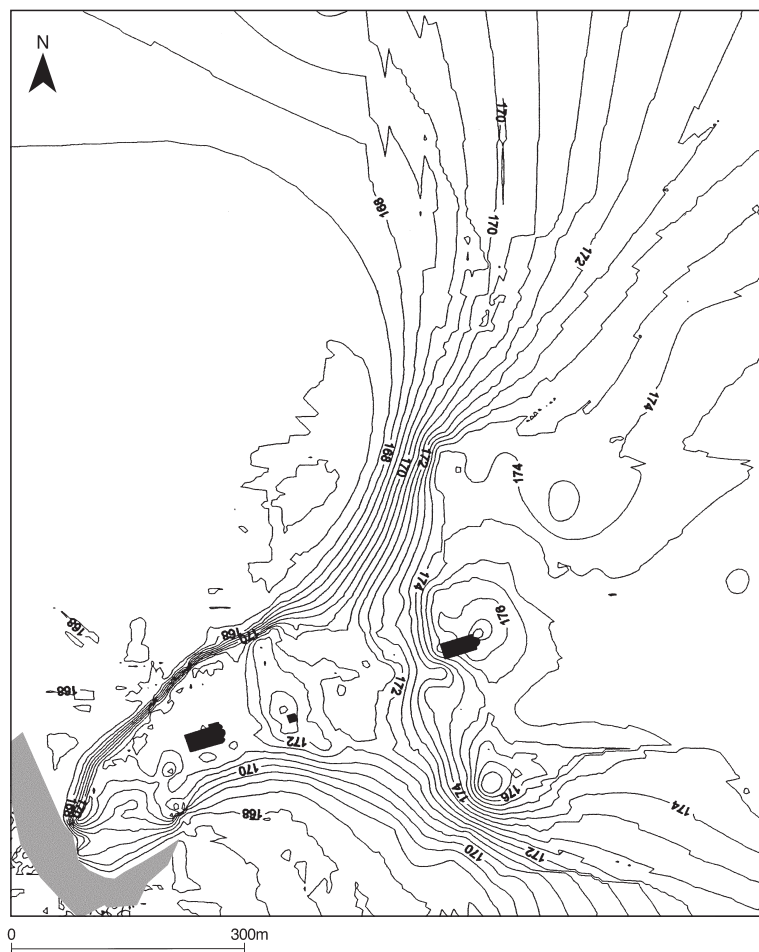
Stará Boleslav. Rekonstruktion des ursprünglichen Geländereiefs, Version 1/1999. Digitalisiert von M. Křemen im SW – Programm Surfer.

středověkých kostelů se sklon povrchu terénu zmiňuje a plošina nižšího nivního stupně se stává přibližně horizontální (171,40 m n. m.). Před dochovanou branou gotického opevnění (při její západní straně) začíná původní povrch náhle prudceji stoupat a na modelu se zde projevuje hřbet s vrcholem okolo 173 m n. m., který v linii SSZ–JJV běží napříč ostrohem. Směrem na severovýchod od hřbetu začíná terén klesat a vytváří široké koryto sází ca 171 m n. m. Dále k východu tato sníženina vystupuje v břeh, který tvoří za šíji staroboleslavské ostrožny výrazný třetí a nejvyšší terasový stupeň (středopleistocenní terasa) v úrovni 174–175 m n. m. a zasahuje dále na východ, do prostoru, pro jehož rané středověké osídlení zatím doklady chybí. Podél hrany tohoto stupně je vymodelován terénní val, který byl zachycen ve dvou výrazných vyvýšených polohách (vystupující až na kótu 177 m n. m.). V SV části ostrohu na nejvyšším terasovém stupni se na modelu vykreslil další terénní val zmapovaný pouze v krátkém úseku. Vrstevnice zde opouštějí průběh pravého břehu mrtvého meandru a ve zřetelném ohybu se stáčí k JV. Podloží v areálu raně středověkého hradu ve Staré Boleslavi představují víceméně v celé sledované ploše fluvialní pisky se štěrkem (jemné až středně zrnité pisky s příměsí prachu a štěrku). Pouze lokálně byly zastíženy a určeny výrazně odlišné uloženiny (váté pisky, bazální štěrkové pisky nižšího nivního stupně). Jejich lokalizace společně s interpretací geomorfologického modelu pomohla dokreslit stavbu soustavy akumulačních teras, na kterých se historická část Staré Boleslavi rozkládá.

obr. 3
Stará Boleslav. Rekonstrukce původního georeliéfu – verze 2/2001. Digitalizace M. Křemen v programu Surfer.

Stará Boleslav. Rekonstruktion des ursprünglichen Geländereiefs, Version 2/2001. Digitalisiert von M. Křemen im SW – Programm Surfer

obr. 4
Rekonstrukce původního georeliéfu – verze 3/2001. Digitalizace M. Křemen v programu Surfer.

Stará Boleslav. Rekonstruktion des ursprünglichen Geländereiefs, Version 3/2001. Digitalisiert von M. Křemen im SW – Programm Surfer

2.2. Georeliéf jako téma archeologického studia

Poznání geomorfologie terénu je východiskem pro sledování základního členění lokality, umístění její fortifikace i lokalizování centrálních bodů v jejím rámci, které bývají často situovány do prostoru dominantních vyvýšených poloh. Anomálie narušující klidný přirozený průběh vrstevnic a náhlé změny sklonu terénu pak vesměs indikují umělé zásahy do terénu, v každém případě však iniciují formulaci dosud neřešených otázek, na něž je možné zaměřit potenciální budoucí výzkum. V konkrétním případě Staré Boleslavi vyvýšený hřbet oddělující nejužší část ostrohu naznačuje linii průběhu příčného hradištního opevnění mezi jádrem hradu a předhradím, z něhož je prozatím archeologicky ve střední části plochy doložen pouze příkop. Na hranách jižního i severního svahu ostrohu v poloze nad svahovou spádnici lze očekávat zatím v jediném místě ve větší míře dochované relikty podélného opevnění hradu, včetně unikátní hradby, jejíž stavbu charakterizoval Kosmas jako „opere Romano“. Plošina v západní části ostrohu koresponduje s prostorem jádra osídlení se sakrálními stavbami. Zcela nejasná je ale situace jejího západního výběhu, kde nelze identifikovat ani průběh fortifikace.

Pokud jde o plochu předhradí, její východní ohraničení v podobě terénních zářezů je na rekonstrukčním modelu naznačeno jen při hranách ostrohu (zářezy jsou zřetelné pouze na modelu povrchu terénu, na modelu povrchu podloží je patrné pouze „stočení souřadnic“ východně terénního valu na hraně nejvyššího terasového stupně). Vymezení předhradí, jehož osídlení je známo detailněji jen v severovýchodní části, zůstává tak prozatím v rovině hypotéz, především jeho jihovýchodní část nebyla archeologicky téměř dotčena. Nedořešen zůstává v rámci jeho plochy jak problém využívání dominantních poloh, tak otázka původu široké deprese mezi nimi a hřbetem oddělujícím jádro hradu.

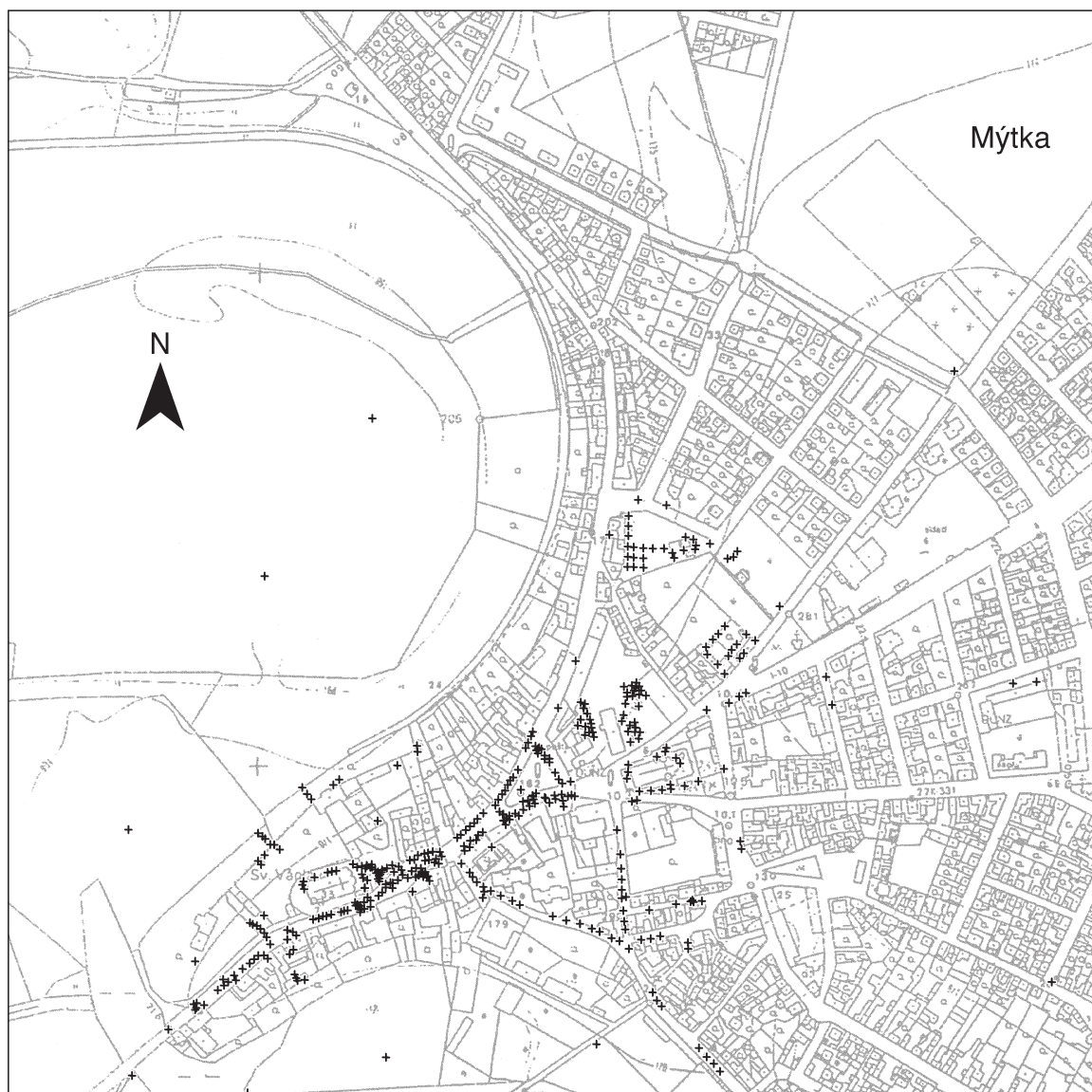
2.3. Georeliéf jako východisko poznání vývoje lokality

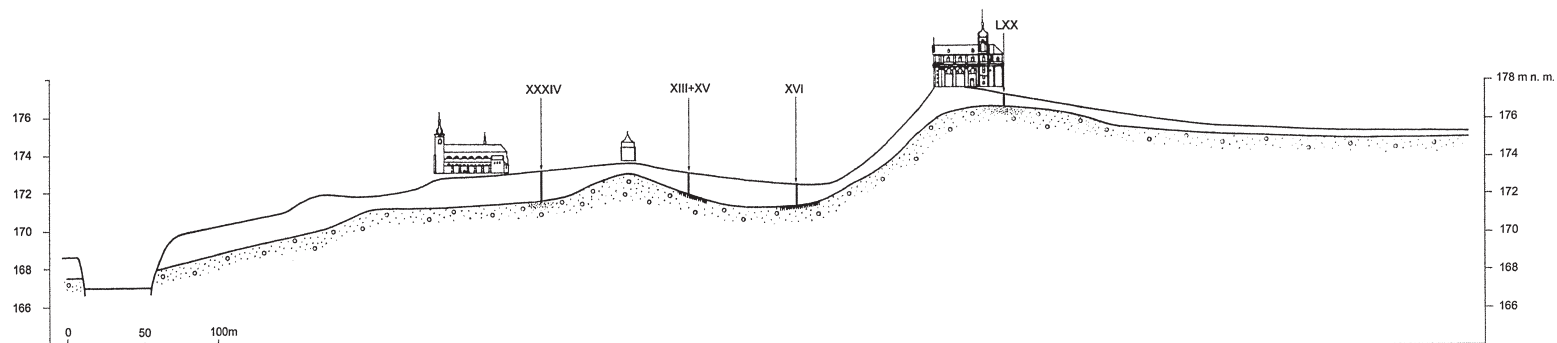
Poznání georeliéfu a konfrontace jeho podoby se současnou morfologií lokality umožňuje také sledovat postupné proměny, jimiž lokalita procházela. Mocnost dochovaného kulturního souvrství ve staroboleslavském areálu dokumentují zatím dva generalizované řezy (obr. 6–8), rozdíl mezi tendencemi v průběhu přirozeného podloží a současného povrchu terénu naznačují změny, které se na jednotlivých místech areálu odehrály. Byly potvrzeny výsledky archeologického výzkumu, které odpovídají odstranění nejen převážné části kulturních vrstev, ale i snížení původní úrovně podložního terénu. V severní části jihozápadního výběžku ostrohu byl naopak potvrzen výrazný atypický nárůst terénu, který souvisí nejspíše s novodobými pevnostními stavbami. Stav dochování a členění kulturních souvrství prezentuje řez s generalizovaným průběhem jednotlivých vývojových horizontů (obr. 8). V rámci nadoží je raně středověký horizont dochován v horizontálním i vertikálním směru v neobvyklé kvalitě a rozsahu. Vyvinut je často až do mocnosti 100 cm a místy ji i převyšuje. Vrcholný středověk je zastoupen jen zcela sporadicky, ve vertikálním rozměru kulturních souvrství se neprojevuje. Značnou část rozpětí souvrství představuje tak horizont novověký až recentní, jehož mocnost je ale v rámci lokality velmi proměnlivá. Polohy horizontů zastupujících jednotlivá časová období a jejich mocnost byly mimo archeologicky dotčená místa ověřovány opět vrtným průzkumem, jímž byly získány alespoň orientační údaje o niveletách, mocnosti a charakteru uložení.

Konfrontací všech údajů o tendencích průběhů a mocnostech jednotlivých horizontů lze tedy dospět k poznatkům o rozsáhlejších zásazích do terénu, spojených s odstraňováním značné části kulturního nadoží i o dalších terénních změnách, jakými jsou např. přemísťování zeminy a rozmanité terénní úpravy. Tyto informace je pak možné využít při predikci archeologických situací, jak při formulování projektů záchranného výzkumu, tak při pokusech o minimalizaci stavebních zásahů do archeologických terénů. V případě Staré Boleslavi byly takové poznatky využity při rozsáhlé rekonstrukci ploch a inženýrských sítí, kdy se podařilo díky detailním znalostem charakteru a rozsahu archeologických terénů přesvědčit investory o nezbytnosti položení plošných sond alespoň na několika místech, která byla považována za klíčová pro poznání historické geneze lokality.

obr. 5
Stará Boleslav. Celkový situační plán dokumentačních bodů pro rekonstrukci původního georeliéfu.

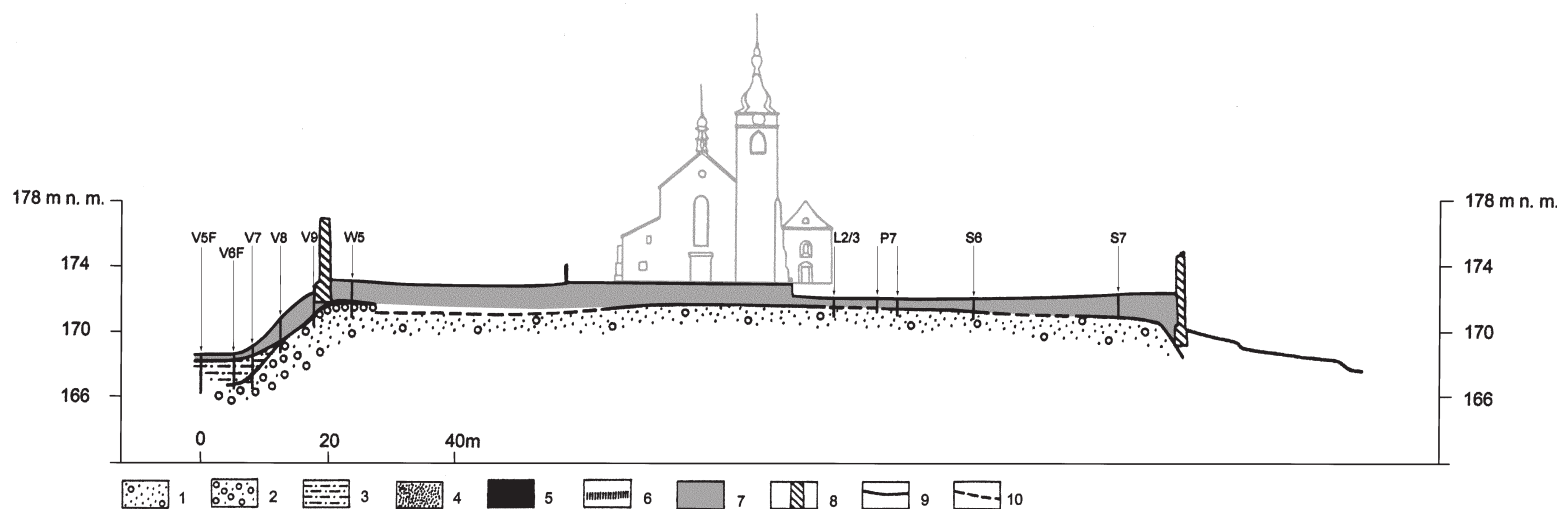
Stará Boleslav. Gesamtplan der Höhenpunkte für Rekonstruktion des ursprünglichen Geländereiefs.

obr. 6
 Stará Boleslav. Generalizovaný podélný řez lokalitou (A). Průběh povrchu a podloží s vyznačením míst výskytu specifických uloženin popisovaných v textu. Vyznačené typy grafických značek odpovídají legendě u obr. 7.
 Značka 1 zde zahrnuje nižší i vyšší nivní stupeň středopleistocenní terasy.

Stará Boleslav. Generalisierter Längsschnitt durch die Anlage. Der Verlauf der Oberfläche und des Liegenden mit markierten Höhenpunkten, die für die Rekonstruktion verwendet wurden.
 1 – Fluvialer grober Sand mit Kies bzw. sandiger Kies.

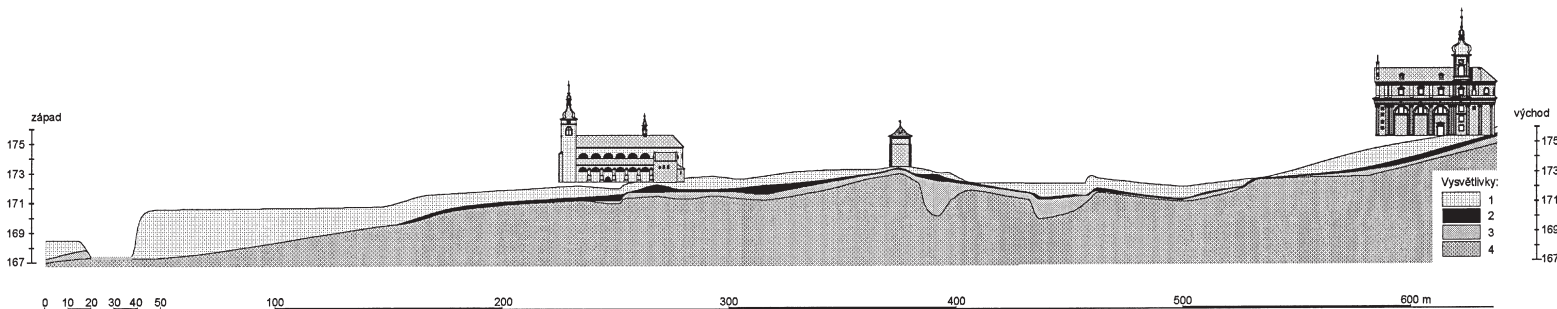

obr. 7
 Stará Boleslav. Generalizovaný příčný řez lokalitou (B). Průběh povrchu a podloží s vyznačením dokumentačních bodů užitých pro rekonstrukci.
 Legenda:

- 1 – fluvialní hrubé píský se šterkem až písčité šterky (nižší nivní stupeň),
- 2 – fluvialní jemné až středně zrnité píský s příměsí šterku a prachu (nižší nivní stupeň),
- 3 – písčitohlinité sedimenty současné nivy,
- 4 – naváté jemné píský,
- 5 – humózní hlinité píský s příměsí šterku,
- 6 – píský s jílovitoprachovitou příměsí,
- 7 – komplex kulturních vrstev,
- 8 – hradební zeď,
- 9 – ověřené rozhraní stratigrafických jednotek,
- 10 – předpokládané rozhraní stratigrafických jednotek.

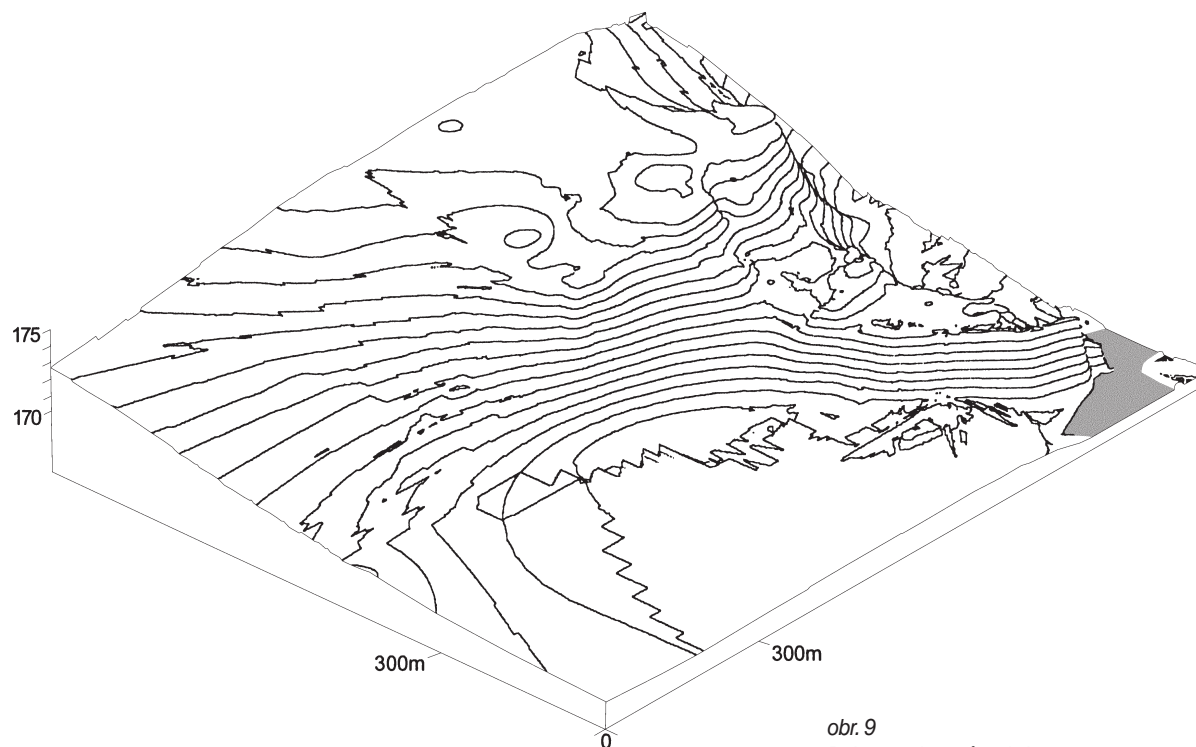
Stará Boleslav. Generalisierter Querschnitt durch die Anlage (B). Das Relief der Oberfläche und des Untergrunds. Markiert sind Höhenpunkte, die für Rekonstruktion verwendet wurden:

- 1 – Fluvialer grober Sand mit Kies bzw. sandiger Kies;
- 2 – fluvialer feiner bis mittelgrober Sand und Staub; der niedrigere Austufe;
- 3 – sandlehmige Sedimente der gleichzeitigen Au;
- 4 – eluvialer feiner Sand;
- 5 – humusreicher Sand mit Kiesbeimischung;
- 6 – Sand mit lehmigen Staub;
- 7 – Abfolge der Kulturschichten;
- 8 – Stadtmauer;
- 9 – beglaubigte Grenze der Stratigraphischen Einheiten;
- 10 – vermutete Grenze der stratigraphischen Einheiten.

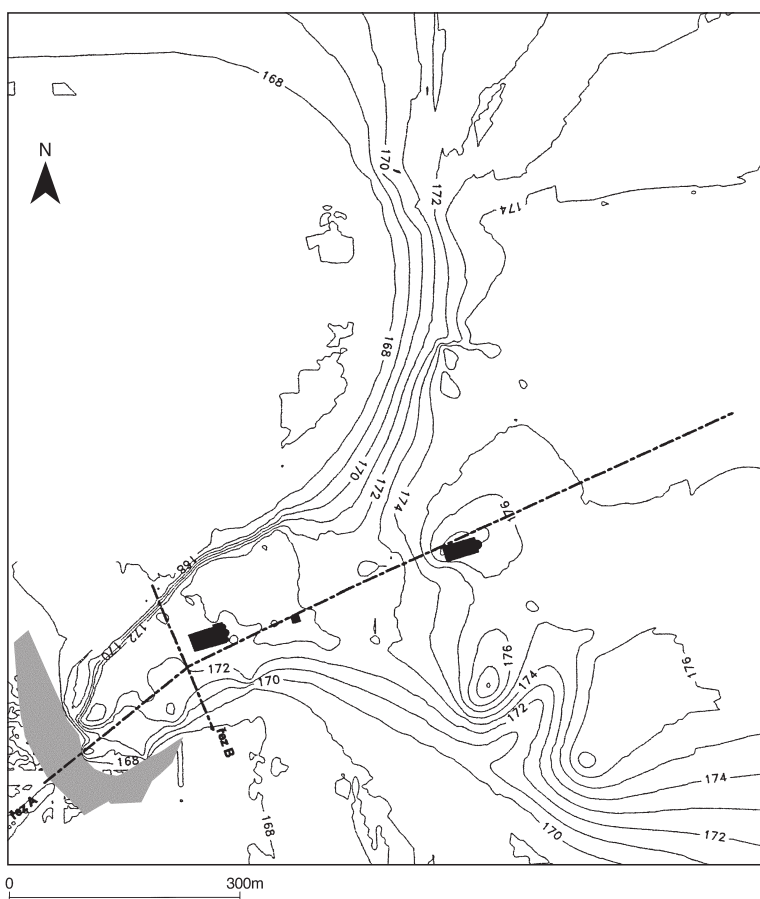
obr. 8
 Stará Boleslav. Generalizovaný podélný řez lokalitou s vymezením hlavních horizontů kulturního nadloží.
 1 – novověký a mladší horizont
 2 – mladší fáze raného středověku (12. stol.)
 3 – starší fáze raného středověku (10.–11. stol.)
 4 – podloží

Stará Boleslav. Generalisierter Längsschnitt durch die Anlage mit verzeichneten Grundhorizonten der kulturellen Überlagerung.
 1 – neuzeitlicher Zeithorizont
 2 – jüngere Phasen des frühen Mittelalters (12. Jh.)
 3 – mittlere Phase des frühen Mittelalters (10.–11. Jh.)
 4 – das Liegende.

obr. 9
Rekonstrukce původního
georeliéfu – perspektivní pohled od SZ.
Stará Boleslav.

Rekonstruktion des ursprünglichen
Georeliefs – perspektiver Blick
vom Nordwesten

obr. 10
Stará Boleslav. Vrstevnicová mapa
současného povrchu lokality
se situováním řezů A a B.

Stará Boleslav. Landkarte
der gleichzeitigen Oberfläche
mit verzeichneten Höhenlinien
und Schnitte A, B.

Slovo závěrem

Domníváme se, že o skutečnosti, že poznání georeliéfu lokality náleží k základním položkám archeologického studia, není třeba vést diskuse, v této otázce jistě panuje obecná shoda. Kromě témat, kterých jsme se dotkli v tomto příspěvku zaměřeném na výzkum ve Staré Boleslavi, mezi něž náleží základní dispozice a členění lokality, situování jejího opevnění i centrálních bodů v jejím rámci, vývoj kulturního souvrství v pozitivním i negativním smyslu slova, lze poznání georeliéfu využít při studiu dalších otázek, jakými je například situování vodního zdroje či komunikační systém, jak ukazuje např. detailní mapování georeliéfu v částech areálu Pražského hradu (Boháčová 1998; 1999, 701-707; 2001a, 241-247; srov. Frolík 2000, 113 a Frolík et al. 2000, **obr. 1/6**). Poznání georeliéfu tedy umožňuje jak komplexní zhodnocení lokality a jednotlivých fází jejího vývoje, tak řešení či alespoň nastolení a revizi některých dílčích otázek. Bezpodmínečným předpokladem pro odborné využití rekonstrukčních modelů georeliéfu je ale možnost nezávislého ověření použitých dat jejich zpřístupněním.

Literatura a prameny:**Boháčová, I. 1998**

K problematice výpovědi stratigrafického vývoje Pražského hradu
Zur Problematik der Aussage von der stratigrafischen Entwicklung der Prager Burg
Archeologické rozhledy 50, 672–688.

Boháčová, I. 1999

Archeologický areál pod III. nádvořím Pražského hradu
Poznámky k jeho významu a vypovídací hodnotě jeho pramenů v kontextu studia raně středověkého hradu Praha
Das archäologische Areal unter dem III. Hof der Prager Burg
Bemerkungen zum Bedeutung und Aussagekraft der Quellen im Kontext der Frühmittelalterlichen Burg
Archeologické rozhledy 51, 692–714

Boháčová, I. 2001 (a)

Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy
In: Ježek, M. – Klápště, J. (eds.)
Pražský hrad a Malá Strana
Mediaevalia archaeologica 3, 179–301

Boháčová, I. 2001 (b)

Stará Boleslav
ppč. 1665, 1675, 1684 (zpráva o výzkumu)
ARÚ AV ČR Praha čj. 395/01

Boháčová, I. 2001 (c)

Stará Boleslav
ppč. 1574 (čp.114), 1665 (JZ část), 1674, 39 (zpráva o výzkumu)
ARÚ AV ČR Praha, čj. 8991/01

Boháčová, I. 2001 (d)

Stará Boleslav
ppč. 21 (zpráva o výzkumu)
ARÚ AV ČR Praha, čj. 393/0

Frolík, J. 2000

Pražský hrad v raném středověku
In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.)
Přemyslovský stát kolem roku 1000
Na paměť knížete Boleslava II, Praha

Frolík, J. et al. 2000

Nejstarší sakrální architektura Pražského hradu
Castrum Pragense 3, Praha

Herichová, I. v tisku

Geomorfologie lokality v raném středověku
In: Boháčová (ed.) v tisku: Stará Boleslav
Přemyslovský hrad v raném středověku
Archaeologia mediaevalia

Georeliéf als Erkenntnisquelle der historischen Entwicklung der Fundstelle

Die Erkenntnis des ursprünglichen natürlichen Georeliéfs der Fundstelle ist eines der Themen, die bei umfangreicheren Rettungsgrabungen im Intravillan historischer Siedlungen zu verfolgen sind. Das Georeliéf bietet Grundinformationen über die Disposition und Gliederung der Fundstelle und seine Kenntnis hilft bei der vorläufigen Schätzung des Umfangs und des Charakters archäologischer Terrains und Strukturen. Bei dem Studium des Georeliéfs ist die interdisziplinäre Zusammenarbeit des Archäologen und des Geologen optimal.

Die Rekonstruktion des Georeliéfs erlaubt 1) die Erkenntnis des ursprünglichen natürlichen Georeliéfs der Fundstelle, 2) stellt eine Informationsquelle über die mögliche Nutzung und Funktionen der Fundstelle dar und 3) kann ein Ausgangspunkt für das Studium ihrer weiteren Entwicklungsveränderungen sein. Die Möglichkeiten und die Problematik dieses Studiums werden am Beispiel der archäologischen Rettungsgrabung in Stará Boleslav vorgestellt (Bez. Prag-Ost, ARÚ AV ČR Prag und Stadtmuseum Čelákovice, 1988–heute).

Die Rekonstruktionen des Georeliéfs des Felsenvorsprungs von Stará Boleslav in der Zeit vor der Gründung der frühmittelalterlichen Burg (**Abb. 2–4**) gingen vor allem von Angaben heraus, die durch archäologische Sondierungen gewonnen worden waren. Sie wurden neuerlich mit Angaben aus handgebohrten Suchschnitten und aus der Archivdokumentation der geologischen Forschung ergänzt. Neben dem Verlauf des natürlichen Terrains verfolgten die Bohrungen auch die Mächtigkeit und den Charakter der Kulturschichten. Die zweite Modellvariante (**Abb. 4**) ist mit hypothetischen Punkten ergänzt, die die Form des rechten Ufers der gegenwärtigen Aue abrunden (die komplette Databasis von Dokumentationspunkten nebst Situationsplänen siehe Herichová im Druck). Bei Versuchen um die Rekonstruktion des Georeliéfs begegnet man zahlreichen Problemen: die exakte Bestimmung intakter natürlicher Ablagerungen und deren Unterscheidung von den anthropogenen oder umgelagerten Schichten ist ohne exakte mikroskopische Analysen nicht möglich, im Kontext des Georeliéfstudiums können stark verallgemeinerte Angaben der geologischen Untersuchungen meistens nicht übernommen werden. Ein Problem stellt das Erkennen der künstlich gesenkten Oberfläche des ursprünglichen Terrains dar (besonders im Fall weniger deutlicher Eingriffe, die durch das teilweise Abtragen von Kultursequenzen entstanden, sowie bei isolierten Punkten und eingetieften Objekten). Die erfolgreiche Lösung dieses Problems hängt von der Dichte und Häufigkeit von Dokumentationspunkten, von dem Grad der künstlichen Terrainstörung in der Vertikal- sowie Horizontalrichtung und von dem Charakter und der Genese der „liegenden Ablagerungen“ und ihrem Erkenntnisstand ab. Die Rekonstruktion des Georeliéfs, soll sie glaubwürdig sein, muß immer mit Angaben begleitet werden, die ihre Überprüfung und Ergänzung erlauben, d.h. mit Daten, die eine eindeutige Identifikation des Punktes, seine Situierung, die Quellenbestimmung und die Unterscheidung der Dokumentationspunkte von hypothetischen Punkten erlauben. Diese Angaben ermöglichen gleichzeitig die Einschätzung der Glaubwürdigkeit der Rekonstruktion, die vor allem von der Dichte der Dokumentationspunkte abhängt.

Die Erkenntnis der Geomorphologie des Terrains stellt den Ausgangspunkt für die Verfolgung der Grunddisposition und der Gliederung der Fundstelle, für die Situierung ihrer Befestigung und Zentralpunkte, für die Entwicklung der Kulturschichtenfolge im positiven sowie negativen Sinn dar. Anomalien, die den natürlichen Verlauf der Höhenkurven stören, und plötzliche Veränderungen der Terrainneigung deuten meistens künstliche Eingriffe an, jedenfalls veranlassen sie die Formulierung der bisher ungestellten Fragen. Im konkreten Fall von Stará Boleslav deutet der erhöhte Kamm, der den engsten Teil des Felsenvorsprungs abtrennt, die Linie der burgwallzeitlichen Querbefestigung zwischen der Burg und der Vorburg an. Auf den Kanten des Süd- und Nordhangs des Felsenvorsprungs oberhalb der Falllinie sind erhaltene Relikte der Längsbefestigung der Burg bisher nur an einer Stelle zu erwarten. Das Plateau im Westteil des Felsvorsprungs ist mit dem Kern der Besiedlung mit Sakralbauten gleichzusetzen. Was die Fläche der Vorburg angeht, ist ihre Ostgrenze in Form von Terraineinschnitten auf dem Rekonstruktionsmodell nur an den Kanten des Felsenvorsprungs angedeutet (Einschnitte sind nur auf dem Oberflächenmodell sichtbar, auf jenem der Sohlenoberfläche ist nur eine „Biegung von Koordinaten“ östlich des Terrainwalls an der Kante der höchsten Terrassenstufe zu beobachten). Die Abgrenzung der Vorburg bleibt also bisher auf dem Niveau der Hypothesen, vor allem ihr Südostteil wurde archäologisch kaum erforscht. Unbeantwortet bleibt sowohl die Frage der Nutzung dominanter Lagen, als auch jene der Herkunft der breiten Depression zwischen ihnen und dem den Burgkern abtrennenden Kamm. Unterschiede im Verlauf der natürlichen Sohle und des heutigen Terrains in generalisierten Schnitten (**Abb. 6–8**) deuten Veränderungen an, die sich auf einzelnen Stellen des Areals abspielten (im Längsschnitt vor allem in der Nähe des Tores der gotischen Befestigung, im Südwestteil des Felsvorsprungs, im Querschnitt verfolgen sie den Weg). Durch die Bündelung aller Angaben über den Verlauf und die Mächtigkeit einzelner Horizonte kann man zu Erkenntnissen über umfangreichere Terraineingriffe gelangen, die mit der Beseitigung eines beträchtlichen Teils des kulturellen Hangenden verknüpft waren, sowie über weitere Terrainveränderungen, wie z.B. die Bodenversetzung und verschiedene Terraiherrichtungen. Diese Informationen können dann beim Voraussehen archäologischer Befunde genutzt werden.

Von Erkenntnissen, die bei der Rekonstruktion des Georeliéfs gewonnen werden, kann man die Lösung weiterer Fragen vorantreiben, z.B. die Situierung der Wasserquelle oder des Kommunikationssystems, wie es z.B. die detaillierte Kartierung des Georeliéfs in Einzelteilen der Prager Burg zeigt (Boháčová 1998; 1999, 701–707; 2001a, 241–247; vgl. Frolík 2000, 113 und Frolík et al. 2000, **Abb. 1/6**). Die Rekonstruktion des Georeliéfs ermöglicht also eine komplexe Auswertung der Fundstelle und der Einzelphasen ihrer Entwicklung einschließlich der Revision älterer Erkenntnisse. Eine unbedingte Voraussetzung für die fachliche Nutzung der Rekonstruktionsmodelle des Georeliéfs ist aber die Möglichkeit einer unabhängigen Überprüfung von Daten mittels ihrer Publikation.

Archeologický výzkum historického jádra Prahy – strategie a dilema

Jarmila Čiháková

Výzkum historického jádra města má svá specifika – výzkum v žijícím městském organismu a uspořádání terénních jednotek principem tellové stratigrafie, která ho odlišuje od jiných typů archeologických výzkumů a výrazně determinují jeho strategii a možnosti.

1. Koncepce

Oba aspekty – výzkum v žijícím městském organismu a výzkum v tellových stratigrafiích, zásadním dílem ovlivňují koncepci archeologického výzkumu, neboť z volby mezi záchranným archeologickým výzkumem při stavební činnosti a systematickým výzkumem neohrožených lokalit je archeologický výzkum historického jádra Prahy jednoznačně redukován na výzkum záchranný. Skutečnost, že koncepce systematického výzkumu neohrožených lokalit není v jádru Prahy aplikována, je dána snahou chránit neohrožené terény a uchovat je pro příští bádání. Tento postoj koresponduje s provozními důvody života města, finanční náročností výzkumu zatěžující státní rozpočet a zejména vysokým počtem záchranných akcí vyvolaných stavbou, který zcela vyčerpává kapacity odborných pracovišť účastnicích se výzkumu historického jádra Prahy. Prudký nárůst záchranných archeologických výzkumů v historickém jádru Prahy po roce 1991 dokumentuje

tabulka 1:

Počet záchranných archeologických výzkumů v historickém jádru Prahy v jednotlivých letech. Tabulka vychází z přehledů výzkumů s pozitivními archeologickými nálezy publikovaných ve víceméně pravidelných intervalech v „Kronice“ Pražského sborníku historického. Teprve od roku cca 1980 se uvedení každého pozitivního výzkumu v PSH a vazba na rok exkavace stávalo samozřejmostí.

rok	počet let	celkem výzkumů	NPÚ-P	ostatní instituce	počet výzkumů na rok
1971	1	8	3	5	8,0
1972	1	10	3	7	10,0
1973	1	7	4	3	7,0
1974, 1975	2	7	2	5	3,5
1976, 1977	2	12	9	3	6,0
1978	1	16	10	6	16,0
1979–1981	3	28	16	12	9,0
1982–1986	5	33	24	9	6,6
1987	1	17	12	5	17,0
1988, 1989	2	30	24	6	15,0
1990, 1991	2	29	25	4	14,5
1992–1994	3	118	70	48	39,3
1995, 1996	2	86	61	25	43,0
1997, 1998	2	76	44	32	38,0
1999, 2000	2	78	63	15	39,0

Absence možnosti realizovat v historickém jádru Prahy výzkum systematický vedla k vyzdvžení významu záchranných výzkumů, jejichž úkolem je nahradit svou vypovídací hodnotou klasický systematický výzkum vedený s cílem zodpovědět předem formulované otázky. Proto jsou na výpovědní hodnotu záchranných výzkumů kladeny nároky srovnatelné s výzkumem systematickým. Lze říci, že nároky jsou ještě vyšší. Výzkum nemá odpovědět jen na nynější konkrétní otázku, ale vzhledem k rychlému úbytku archeologických terénů má být veden tak, aby byl schopen zodpovědět i otázky, které teprve vyvstanou. Je snahou, aby se záchranný výzkum lišil od klasického systematického výzkumu vedle způsobu financování jen způsobem určení místa odkryvu, které u záchranného výzkumu určuje stavebník s projektantem, zatímco u systematického je určí archeolog podle otázky, na niž má odkryv odpovědět. Ve vztahu mezi koncepcí archeologického výzkumu a mírou jeho požadované vypovídací hodnoty došlo v Praze k posunu pojmu „systematický výzkum“ a odklonu od jeho spojení s neohroženou lokalitou a řešením jasně formulované konkrétní otázky. Lze konstatovat, že v Praze probíhá prostřednictvím záchranných výzkumů systematický výzkum jejího historického jádra jako jediné lokality.

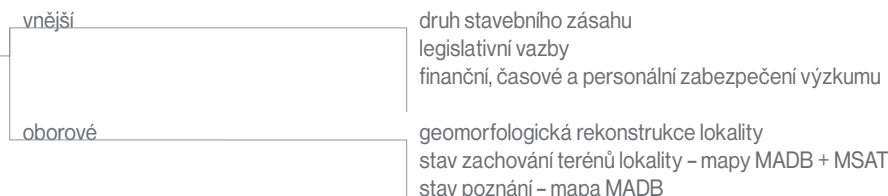
Protože v Praze výzkum neohrožených lokalit neprobíhá, jsou další soudy o strategii archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy podloženy výlučně zkušenostmi z realizace výzkumů záchranných.

2. Determinanty

Okolnosti výrazně ovlivňující strategii výzkumu v historickém jádru Prahy určuje jednak stavebník (tj. determinanty z hlediska oboru vnější), jednak vycházejí z dosavadního vývoje oboru (tj. determinanty oborové) – viz. **schema A**

schema A

výchozí determinanty pro volbu strategie výzkumu

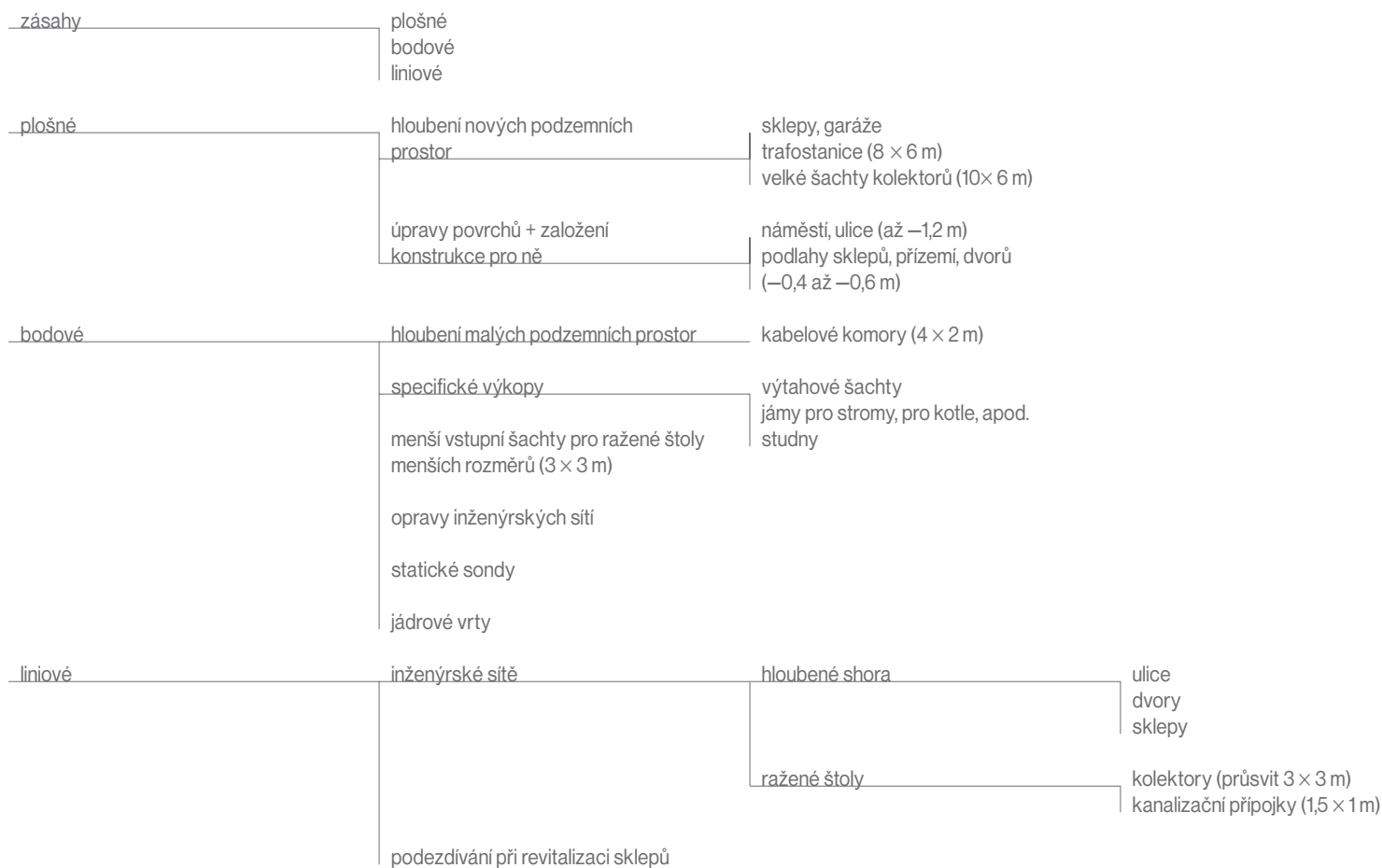
2.1. Determinanty vnější

Stavebník má v organizaci archeologického výzkumu Prahy mimořádnou úlohu, neboť jeho podíl se projevuje:

a) určením místa, druhu a rozsahu plánovaného stavebního zásahu	b) volbou způsobu, jakým se protne stavebníkův záměr s ochranou archeologické památky	c) mírou ochoty respektovat časové a finanční mantinely pro provedení výzkumu.

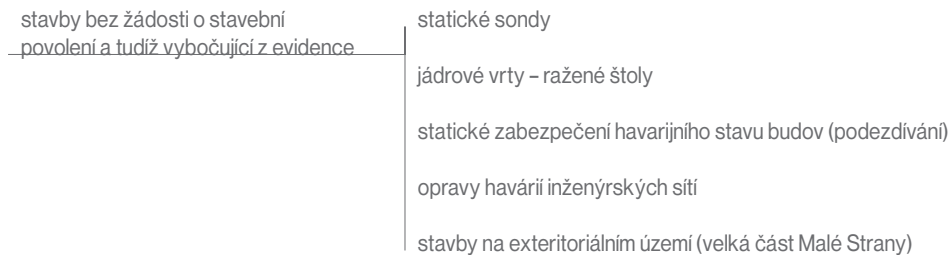
Druh zemního stavebního zásahu, jehož důsledkem je vyvolání záchranného archeologického výzkumu, je v současnosti oproti počátkům 80. let (Hrdlička 1983, 613) pro výstavbu v jádru Prahy kategorie natolik široká, že je lepší ji vyjádřit **schématem B**. Zpravidla je při jedné stavební akci kombinováno více druhů stavebních zásahů. Stalo se pravidlem, že čím je stavební akce větší, tím je v doprovodné technické zprávě a předkládaném projektu menší specifikace zemních zásahů. Např. při výměně povrchu dvora či podlahy je jen zřídka zmíněn plošný výkop pro její konstrukci, často při výměně podlah v suterénu není v projektu uvedeno vedení vzduchotechniky. V posledních letech se velký podíl výzkumů udál při realizaci liniových staveb. Na Malé Straně je kladen důraz na pořizování dokumentace jejich podélných stěn na souvislých profilech, a to jak při hloubení shora, kde je to obvyklé (výzkumy Malostranské náměstí, Josefská, Mostecká), tak v ražených štolách (z publikovaných výzkumů Valdštejnské náměstí, Tržiště 259, Valdštejnská 154).

schema B

Z hlediska legislativy nejsou všechny druhy zemních stavebních zásahů podchytilé stejnou měrou. Zatímco o většině akcí se odborná pracoviště dozví při vyřizování žádosti o stavební povolení, v němž je stavebníkovi nutnost připustit záchranný archeologický výzkum nařízena, v historickém jádru Prahy jsou i druhy stavebních zásahů, které se takto doplňované evidenci vymykají. Uplatnit zákony 20/87 Sb. a 242/92 Sb. ve znění pozdějších novel i na tyto akce je sice možné, ale dle mých zkušeností pouze v teoretické rovině. Rozhodující roli při objevení těchto akcí a při následné snaze prosadit výzkum hrají subjektivní faktory (osobní mezilidské vztahy). Takovýmito zásahy jsou (**schema K**) statické sondy a jádrové vrty, realizované v rámci předprojektové přípravy předcházející žádosti o stavební povolení.

schema K

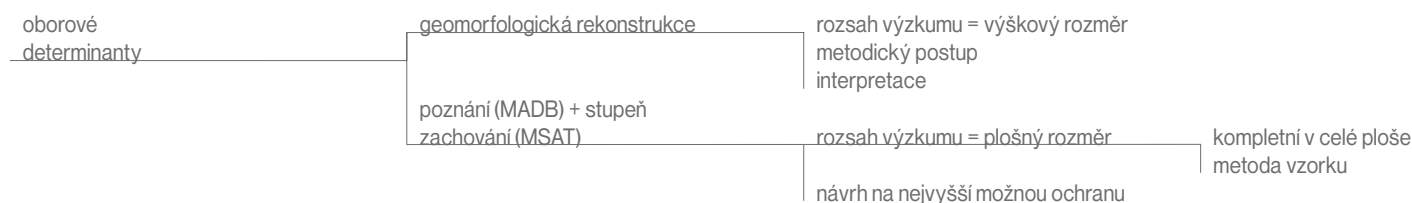
Jiným druhem těchto zásahů jsou ražené štoly, které jsou podle báňského zákona povolovány a dozorovány pouze báňským úřadem, který mj. pokutuje prováděcí firmu, pokud do štoly vpustí pracovníka bez osvědčení o speciálním proškolení (v Praze např. od Metrostavu). Případ, kdy se právně nepodařilo ošetřit ochranu archeologické památky ani přidělit pokutu za její zničení, byl odůvodněn jako „statické zabezpečení havarijního stavu budovy“. Statik může nařídit okamžité podezdění, aniž by byla oprávněnost jeho rozhodnutí zpětně kontrolovatelná. Tohoto postupu bylo zneužito v Mostecké čp. 279 a mělo za následek okamžité podezdění do hloubky 3,5 m na šířku místnosti 4 m bez jakéhokoli schválení i oznámení. I oprava havárií inženýrských sítí probíhá bez povolení řízení, v němž je možné nařídit výzkum. Specifickým problémem pro archeologické poznání Malé Strany jsou četná exteriorní území, na nichž neplatí české zákony, a zdá se, že ani zákony příslušných zemí, které se podpisem Maltské konvence také přihlásily k ochraně archeologického dědictví. Jediný výzkum, který kdy na exteriorním území na Malé Straně proběhl, byl výzkum provedený V. Pišou na zahradě francouzského velvyslanectví v 60. letech. (Ne všechna zastupitelství však mají statut exteriorního území.)

2.2. Determinanty oborové

Oborové determinanty (**schema C**) při volbě strategie záchranného výzkumu vycházejí z dosavadní odborné znalosti prostoru zasaženého plánovaným stavebním zásahem. Zatímco druh stavebního zásahu určuje celkový možný rozsah výzkumu v kubických metrech, srovnání hloubky plánované akce s aktuálním stavem geomorfologické rekonstrukce daného území stanoví základní výškový interval archeologického zájmu. (Posléze také pomůže při interpretaci zastižených situací.) Východiskem pro rekonstrukci přirozeného georeliéfu historického jádra Prahy je Mapa archeologických dokumentačních bodů (MADB), sestavená L. Hrdličkou. Rozpačité naše pracoviště (Národní památkový ústav – Praha) přistupuje k plošným zásahům v případě, že dno výkopu nedosáhne báze antropogenního nadloží a je zřejmé, že nejspodnější vrstvy stratigrafii se jednak poníží tím, že se stanou pracovní plochou stavby, jednak se dlouhodobě či naprosto znepřístupní pro budoucí bádání. Na plochách menšího rozsahu se proto někdy snažíme prosadit výzkum až na bázi nadloží. Při stanovení druhého rozměru výzkumu – rozsahu výzkumu do plochy, podmiňuje volbu dalšího postupu odborná znalost dosavadního stavu bádání v okolí akce. Orientaci v archeologickém výzkumu historického jádra Prahy od jeho počátku po současnost poskytuje výše zmíněná Mapa archeologických dokumentačních bodů (MADB), kterou doprovází vyčerpávající katalog veškerých zpráv a literatury k jednotlivým akcím. Jiná mapa – Mapa stavu archeologických terénů (MSAT), sestavená pod vedením M. Omelky, zobrazuje pravděpodobný rozsah zachování archeologických terénů v místě a okolí plánované akce. Nutno podotknout, že vynesení pouze známých sklepních prostor (zpravidla zahloubeny do rostlého terénu či na jeho úrovni) je zobrazena maximální možná míra zachování. Reálná míra zachování archeologických terénů je podstatně nižší v důsledku množství inženýrských sítí a neznámých, již zaniklých podzemních prostor. Na základě osobních zkušeností a map MADB a MSAT je možné volit mezi kompletním provedením výzkumu v celé ploše zásahu a mezi metodou vzorku.

Nikdo z našeho pracoviště s bohatou zkušeností s výzkumy v historickém jádru Prahy se nedomnívá, že pro tento prostor je pro stratigrafie starší než období NO.2 (ve smyslu Kuna 1992) metoda vzorku vhodná. Trvat v historickém jádru Prahy na kompletním výzkumu plochy je možné i díky menším rozměrům drahých městských parcel ve srovnání se stavbami v plenéru. Zatímco pro situace novověké (NO.2) pokládáme metodu vzorku nejen za vhodnou, ale přímo za nutnou, pro situace středověké a renesanční (NO.1) ji pokládáme za přípustnou jen naprosto výjimečně, pokud se objeví nálezkové okolnosti (výplně rozměrných zapuštěných objektů – např. příkop apod.), s nimiž se nedalo před zahájením exkavace počítat ani je předpokládat. Příkladem, kdy byla metoda vzorku na Malé Straně z časových a legislativních důvodů aplikována, byl výzkum v roce 1979 v Kaiserštejnském paláci čp. 37/III v počátcích systematického výzkumu Malé Strany (Hrdlička 1983, 619). Teprve postupným zahušťováním sítě archeologických výzkumů v okolí se ukazuje, že prostor dvora paláce, z 80 % vybagrovaný bez možnosti výzkumu, poskytoval zcela mimořádné informace a raně středověké nálezkové okolnosti, které po dobu 25 let intenzivního výzkumu nenašly analogie odpovídajícího rozsahu a kvality. Jiná zkušenost s metodou vzorku byla učiněna při výzkumu v Ostrovní ulici čp. 125/II na Novém Městě pražském. Jako vzorek pro poznání nadložní situace místa zde měly posloužit 4 zjišťovací sondy rovnoměrně rozložené na ploše domovního dvora. Na základě sondáží byla podoba historického nadloží předběžně definována jako mocná, avšak nevýrazně strukturovaná historická stratigrafie tvořená převážně přemístěnými terény vrcholné středověké až novověké stáří. Raně středověké osídlení se zde projevilo pouze stopově v podobě nevelkého souvrství s objekty. Plošný výzkum, který navázal na zjišťovací etapu, přinesl překvapivě obraz zcela jiný. Dokumentoval na značné části dvora mimo plochu zjišťovacích sond vertikálně i horizontálně bohatě členěnou raně i vrcholně středověkou stratigrafii. V případě rezignace na provedení regulérního plošného archeologického odkryvu lokality by tak naše rekonstrukce podoby osídlení místa zůstala založena na zcela nereprezentativním vzorku, který zásadnějším způsobem devaluje následnou historickou výpovědní hodnotu archeologických pramenů.

schema C

3. Strategie výzkumu

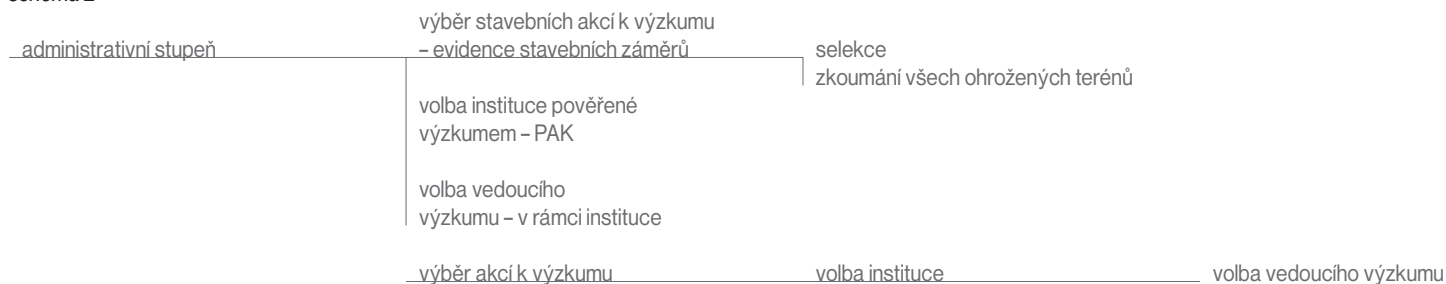
Strategie archeologického výzkumu historického jádra Prahy je dána jeho koncepcí výše odůvodněného systematického výzkumu lokality. Základní postup směřující k naplnění této koncepce se odehrává v několika stupních dle **schématu D**.

schema D

3.1. Administrativní stupeň

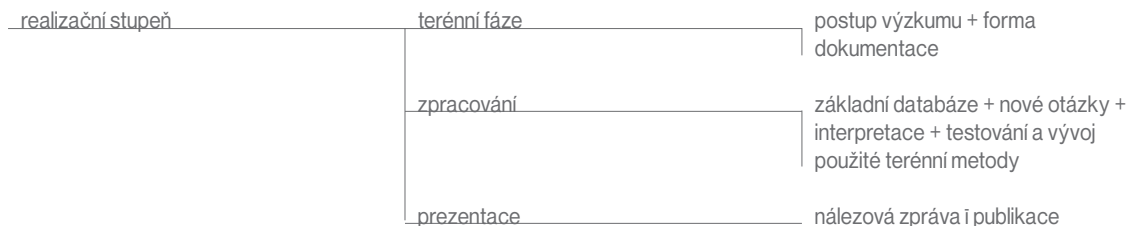
Administrativní stupeň strategie výzkumu zajišťuje jeho koordinaci. Spočívá ve výběru stavebních akcí s nutností výzkumu ze všech stavebních záměrů, ke kterým se vyjadřuje Archeologické oddělení Národního památkového ústavu pro Prahu při vyřizování žádosti o stavební povolení. Stavební akce určené k archeologickému výzkumu byly do počátku 80. let vybírány spíše podle velikosti, zkoumána byla především velká staveniště (vstupy do metra, obchodní domy, velké rekonstrukce). Od přelomu 70./80. let je realizována snaha o systematické archeologické sledování veškerých stavebních zásahů a záměrné vyhledávání akcí nehlášených, jejichž teoretickou oporou byla – pro výzkum historického jádra Prahy přelomová, studie L. Hrdličky (1983). Po volbě, která staveniště je nutno podrobit archeologickému výzkumu, následuje na jednáních Pražské archeologické komise volba instituce pověřené konkrétním výzkumem. V rámci instituce pak následuje volba osoby vedoucího výzkumu. Při volbě pověřené instituce a posléze i vedoucího výzkumu se vzhledem k rostoucím nárokům na kvalitu a rychlost provedení výzkumu prokazují přínos určité specializace a vazby pracovišť i osobností na mikroregiony. Tato specializace je důsledkem hlubší znalosti problematiky a souvislostí, která často vychází i z možnosti využívat dosud nepřístupné prameny.

schema E

3.2. Realizační stupeň

Realizační stupeň, představující v rámci strategie archeologického výzkumu Prahy vlastní provedení konkrétního záchranného archeologického výzkumu (akce), je stejně jako na jiných lokalitách markantně ovlivněn osobností jeho vedoucího. Z tohoto pohledu archeologický výzkum nestojí na pomezí přírodních a společenských věd. Z hlediska exaktnosti je pro archeologický výzkum typická vysoká subjektivita, neboť vzhledem k destruktivnímu charakteru archeologického výzkumu chybí možnost revize a opakování, klíčová pro výzkum přírodovědný. Osobnost vedoucího výzkumu se projevuje ve všech třech složkách výzkumu – ve fázi terénní (exkavační), ve zpracování i v prezentaci výsledků. V terénní fázi postupem výzkumu a způsobem dokumentace ničeného, ve fázi zpracování výpovědními možnostmi základní databáze, interpretací nalezených situací a otevíráním otázek nových. Neopomenutelným výsledkem fáze zpracování je i testování použité dokumentační metody a zpětnou vazbou pak její další úpravy, které by měly vést k účelnějšímu výběru terénních informací i hospodárnému čerpání časových, finančních i personálních kapacit.

schema F

3.2.a. Terénní část akce

Nejvýraznější osobnost vedoucího výzkumu poznamenává terénní fázi výzkumu, která je stěžejní při přeměně souvrství zemin v historický pramen. V ní každá chyba má své následky, leckdy neopravitelně ohrožující kvalitu pramene. Volba taktiky realizace terénní fáze výzkumu staví před jeho vedoucího celou řadu strategických rozhodnutí (**schema G**). Bod, v němž možnost volby neexistuje, je ve způsobu lokalizace nálezů numerickým číslem vrstvy (popř. i dalšími podrobnějšími údaji – zpravidla i číslem řezu či polohu v síti) jako jediném možném způsobu, jak v současné době v historickém jádru Prahy označit nálezové okolnosti předmětu získaného při archeologickém výzkumu.

Při volbě taktiky pro postup rozebírání terénů preferuje naše pracoviště výpovědní hodnotu řezu před plošnými odkryvy kompletních situací, neboť plošnou likvidací uloženi se ztrácí možnost jejího srovnávání a zpětné kontroly (smysl kontrolních řezů). Hustota řezů není standardní a např. na plošných výzkumech pod mým vedením je kladena tak, aby byl dokumentován profil každé zastížené uloženi včetně jejich vztahů (s výjimkou výplní drobných objektů). K tomu slouží i řezy pomocné, omezené jen na profily stykových ploch či několika uloženi (např. klíčový vztah uloženi). Při volbě způsobu preparace uloženi a vyhledávání

nálezů jsou často směrodatnější technické podmínky než ideální představa vedoucího výzkumu. Např. realizace kompletního proplavování není dána časem a financemi, ale je podmíněna možnostmi napojení na přívod a odvod vody. Zejména odtok vody je v Praze velkým problémem, neboť rychlé zanášení kanalizace i košů v kanalizačních vpustích často znemožňuje tento postup aplikovat (např. na Malé Straně s nepropustným podložením nelze přímo na staveništi aplikovat vůbec).

Při volbě způsobu evidence je pro naše pracoviště směrodatný obsah, nikoliv forma. Každá stratigrafická jednotka má své číslo a všechny souvislosti (nálezné okolnosti, popis, foto, stratigraf. vztahy aj.) jsou vyjádřeny přes toto číslo. Způsob zápisu takto pojaté, tj. numericko-kontextové dokumentace (čísla jako základ pro vyjádření souvislostí, souvislost jako náplň pojmu kontext) již je podružný – může mít formu zaškrťování do předepsaných formulářů nebo může být formou volného popisu zapisovaného do sešitů. Obojí umožňuje následné vyplňování společných počítačových databází, které je, vedle možnosti delegovat část úkolů vedoucího výzkumu na méně zkušené pracovníky, hlavním smyslem formulářového způsobu zpracování. Při rozhodování o konkrétní formě (např. u popisu uložení na předepsaný formulář 1 list = 1 vrstva nebo volný popis do sešitu 1 list = cca 40 vrstev) hraje roli zkušenost terénního pracovníka, čas, operativní prostor, vlhkost a podmínky pro udržení čistoty. Při obou variantách však pro naše pracoviště platí podmínka permanentní přítomnosti popisu uložení na výzkumu v době rozebírání uložení či jejího okolí. Popis je v době exkavace výchozím kritériem pro srovnávání a identifikaci uložení při pokračování v jejím rozebírání (např. při metodě postupného rozvíjení, kde nezůstávají stát kontrolní bloky do konce výzkumu, nebo při likvidaci těchto bloků), proto musí být k dispozici a musí vystihovat charakter uložení tak, aby uložení byla nezaměnitelná. Především v plošném výzkumu hraje zpětná identifikace uložení klíčovou roli. Té napomáhá i volba varianty kresby řezů. Při rozhodování, zda zobrazit a zaměřit hrubé příměsí ve uložení (kameny, dřeva, hroudy uložení, lamelování, ...) či vyznačit pouze hranice uložení (tzv. slepé profily), je pro své výhody v praxi našeho pracoviště jednoznačně používána první varianta. Na výzkumech pod mým vedením je v dokumentaci používána pro možnost zpětné stratigrafické revize i samostatná řada čísel pro kameny, které se vyskytují současně v půdorysech i v řezech, a další číselná řada pro nálezy dřev (vyjma odpadu z opracování dřeva).

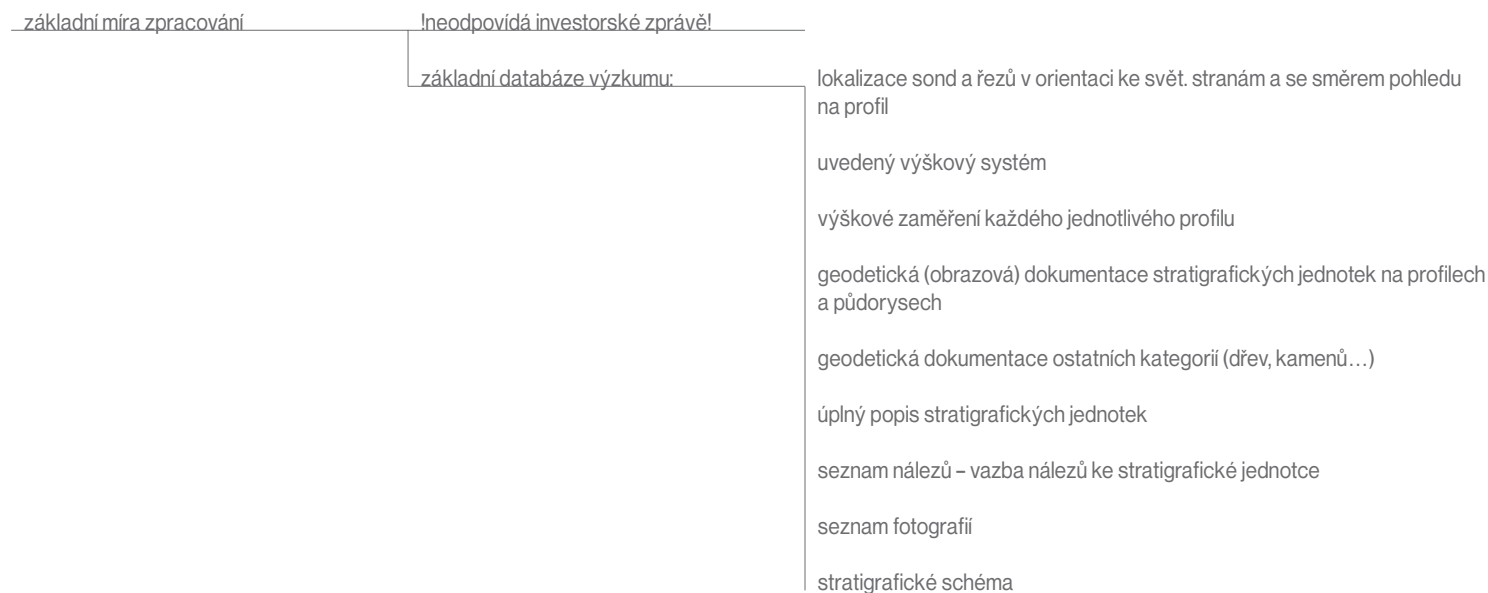
schema G

3.2.b. Fáze zpracování akce

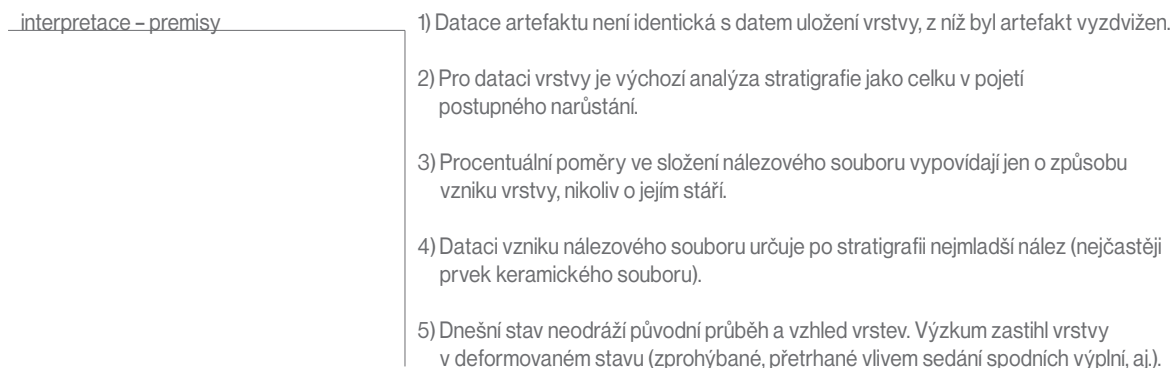
Zpracování archeologického výzkumu je dlouhodobý proces, který v podstatě probíhá na dvou úrovních – na úrovni základní databáze a úrovni interpretace. Kvalitu konkrétní výzkumné akce a možnost jejího dalšího odborného využití určuje první z nich – způsob podchycení základních kategorií exkavačního postupu (ve smyslu nálezy, stratigrafické a jiné terénní jednotky, geodetická dokumentace a fotografická dokumentace aj.) a zejména vztahů mezi nimi. Soubor těchto základních kategorií a jejich vztahů představuje základní databázi výzkumu (**schema H**). Je centrálním systémem informací, v němž absence kterékoli položky degraduje vypovídací schopnost celé, mnohdy náročné a s velkým nasazením provedené akce. Pokud je databáze bez chyb, může další práce na zpracování výzkumu pokračovat kdykoliv. Určitou kontrolou správnosti identifikace uložení a výkopů a jejich vztahů je Stratigrafické schéma (ve smyslu Čiháková 2001, 53), neboť při jeho sestavování vyplnou nejasnosti, které mají svůj původ v terénní dokumentaci. Protože je prvním a nejrychlejším indikátorem chyb, je výhodné, když je sestaveno současně s pořízením základní databáze, i když není její integrální součástí. V praxi NPÚ-P je snaha o co nejkratší interval mezi ukončením prací v terénu a vytvořením databáze.

schema H

Po vytvoření základní databáze výzkumu následuje, na našem pracovišti často v intervalu i několika let, druhá úroveň zpracování – interpretační. V ní je údajům z databáze dán určitý smysl a řád. Klíčová tvrzení, z nichž odvozujeme konkrétní interpretační dedukce, jsou uvedena ve **schematu I**.

schema I

Výsledkem zpracování má být náleзовá zpráva. Její podoba byla naposledy určena Příkazem ředitele (ArÚ ČSAV Praha) č. 3/92 E. Neustupným jako penzum základních informací o terénní části výzkumu. V podstatě toto pojetí odpovídá základní databázi výzkumu (bývalý ředitel M. Richter ji v 80. letech 20. století prosazoval jako Terénní náleзовou zprávu) doplněné o popis prostředí, okolnosti a historii výzkumu, cíle apod. Popis terénní situace je vyčleněn pro jednotlivé stratigrafické jednotky, výkopy atd., pokud možno v podobě formulářů. Pro stratigraficky náročné prostředí historického jádra města absence příslušné argumentované analýzy terénní situace a jejího datování s využitím všech dostupných údajů, především keramiky, znesnadňuje možnost pozdějšího používání takto pojaté náleзовé zprávy. Povinnost rozčlenit stratigrafický sled do různých hierarchicky uskupených celků a zprostředkovat přehlednou orientaci mezi nimi autor výzkumu přenáší na další badatele, kterým pochopitelně orientace v základní databázi bez souhrnných kompletních víceúrovňových vývojových schémat (ve smyslu Čiháková 2001, 53–54) působí značné potíže a je pro ně velkou časovou zátěží. V praxi NPÚ-P proto náleзовá zpráva obsahuje i analytickou interpretační část s příslušnou argumentací a výsledkem zprávy je historické vyhodnocení terénní situace a nálezů. Lze konstatovat, že náleзовé zprávy vypracované na našem pracovišti jsou podrobnější než publikace výzkumu v tisku a jsou opravdovým ukončením zpracování.

Podoba a stupeň náročnosti náleзовé zprávy má zásadní vliv na rozvoj metodiky oboru. Má-li zpracování výzkumu současně plnit i funkci testování, z něhož vychází korekce a vývoj výzkumných metod, a otevírání nových otázek k řešení, je nezbytností dovést zpracování výzkumné akce ve složitých stratografiích historického jádra města až do stadia argumenty podloženého kompletního historického vyhodnocení akce, neboť teprve podrobná interpretace a její argumentace mohou objevit mantinely použité terénní metody. V souladu s nařízením č. 3/92 je v podstatě zpracování ukončeno na úrovni základní databáze, jak vyplývá z bodu II.8. („Zhodnocení výsledku výzkumu: Autorův výklad a názor na výsledky výzkumu, zhodnocení zpracované etapy výzkumu; zda byl původní záměr splněn a které další otázky výzkum řešil či otevřel.“), neboť s podrobným vyhodnocením akce – analytickou částí zpracování završenou výslednou syntézou, se nepočítá. Při důsledném dodržování této směrnice hrozí reálné nebezpečí stagnace jak pro rozvoj exkavační složky oboru, tak i pro rozvoj osobnosti vedoucího výzkumu. Bez analytické části zpracování může dojít k zatížení řady výzkumů stejnou chybou. Z jiného úhlu pohledu ukončení zpracování

na úrovni základní databáze neotevřívá žádné nové historické (apod.) otázky. Způsob, jak poznat, že pro historické závěry se z obrovského množství terénních informací podařilo využít maximum, náleží spolu s otázkou, zda se podařilo zprostředkovat maximum těchto informací i ostatním badatelům, k největším z dilemat současného archeologického výzkumu historického jádra Prahy.

3.2.c. Fáze odborné prezentace akce

Prezentace výzkumu jako samostatná část jeho realizace je úzce propojena s problematikou zpracování výzkumu. Od úrovně, na níž bylo zpracování výzkumu ukončeno, se pak odvíjejí možnosti prezentace výzkumu a náročnost přípravy jeho publikace. Je zřejmé, že jiná jsou východiska pro publikaci výzkumu zpracovaného do úrovně NZ dle nařízení 3/92 ArÚ a jiná pro výzkum, který obsahuje v rámci NZ dokončené interpretační vyhodnocení zastižených situací. Zatímco u druhého typu zpracování je základem přípravy do publikace zpravidla redukce náleзовé zprávy (často nelehká), u prvního z nich spočívá základ přípravy pro publikaci v provedení chybějící analýzy a interpretačního vyhodnocení. Z tohoto hlediska je příprava publikace výzkumné akce se zpracováním 1. typu daleko obtížnější a déletrvající, než akce s 2. typem zpracování.

schema J

prezentace	náleзовá zpráva	jen 3 exempláře v archeologické obci
		archiv ARÚ není veřejně přístupný (nutný souhlas autora)
	publikace	velmi omezený výběr dokumentace a nálezů
	řešení?	

Podstata problému prezentace výsledků výzkumu v historickém jádru města, stejně jako na jiných složitě stratifikovaných lokalitách (paleolit), nenarází ani tak na dosaženou úroveň zpracování výsledků a časovou náročnost přípravy publikace, jako na možnost dokladovat předkládané interpretace veškerým argumentačním materiálem. Podrobné výzkumné metody mají za následek takové množství geodetické dokumentace, které se stává v publikacích překážkou. Na jedné straně odborná veřejnost vyvíjí tlak na možnost kontroly „kritiky pramene“ (Frolik 2002, 708 ... kontrola či nezávislá konstrukce stratigrafických schémat je obtížná, neboť ani v jednom případě nejsou publikovány všechny řezy a plány, které by to umožňovaly), na straně druhé není prostor, kde výsledky výzkumné akce včetně stěžejní dokumentace publikovat. V historickém jádru Prahy jsou nejčastější takové akce, kde je každý řez stěžejní, neboť dokumentuje jiné vztahy. Praxe našeho pracoviště se proto orientuje na vypracovávání NZ 2. typu s obšírnou interpretační částí, která ve spojení s vyčerpávající dokumentací v podstatě zastupuje publikaci výzkumu. Nevýhodou je nezvyk využívat tento druh pramene a malý počet exemplářů NZ (1 v archivu ArÚ, 1 v archivu NPÚ-P, 1 v archivu autora) a tím jejich špatná dostupnost, umocněná povinností žádat autora NZ o souhlas (např. na rozdíl od Geofondu, který je veřejně přístupný bez autorských omezení). Řešení osobně vidím v rozvoji elektronické formy výstupů.

3.3. Kontrolní stupeň výzkumu

Nejslabším článkem v rámci celkové strategie archeologického výzkumu historického jádra Prahy je stupeň kontrolní, a to jak jeho provázanost se stupněm administrativním, tak se stupněm realizačním. Zatím se v pražské administrativě kvůli nepropojení zákonů stavebního a památkového nepodařilo vytvořit automatickou zpětnou vazbu vyžadující pro kolaudaci stavby jako jeden z neopomenutelných podkladů potvrzení o provedeném archeologickém výzkumu, dokládající splnění jedné z podmínek stavebního povolení. V současnosti je vyžadováno spíše namátkově. Pokud se nedodrží podmínky provést na staveništi archeologický výzkum zjistí, tak jen náhodně nebo při namátkové kontrole, mimo kolaudační řízení, občas ještě v průběhu stavby.

Stejně tak kontrola realizačního stupně výzkumné akce není v praxi výzkumu historického jádra Prahy zaběhnutá. Požadavek, aby konkrétní výzkumné akce měly svého koreferenta, je uplatňován jen sporadicky, často na přání vedoucího akce. Absence systému koreferentů jako kontrolního mechanismu realizačního stupně výzkumu pocítujeme jako výrazný nedostatek pražského archeologického výzkumu v situaci, kdy se dostávají do neřešitelného rozporu aplikace podrobnějších exkavačních a dokumentačních metod s tlakem na co nejrychlejší a nejlevnější provedení výzkumu jako první zásadní dilema, před které je každý vedoucí výzkumu postaven. V nátlaku investora na rychlost provedení akce se často ustupuje zavedením dvousměrného provozu, v němž více než běžně stoupá závislost kvality výzkumu na jeho personálním obsazení. Osobně s vícesměrným provozem v malostranských stratigrafiích nemám dobré zkušenosti a potvrdilo se mi, že čím rychlejší provedení exkavace, tím nižší kvalita pramene a delší doba zpracování. Ani permanentní přítomnost vedoucího výzkumu (12–18 hodin denně po 3 dny) neuchránila databázi výzkumu od zásadních chyb (i vedoucí je člověk).

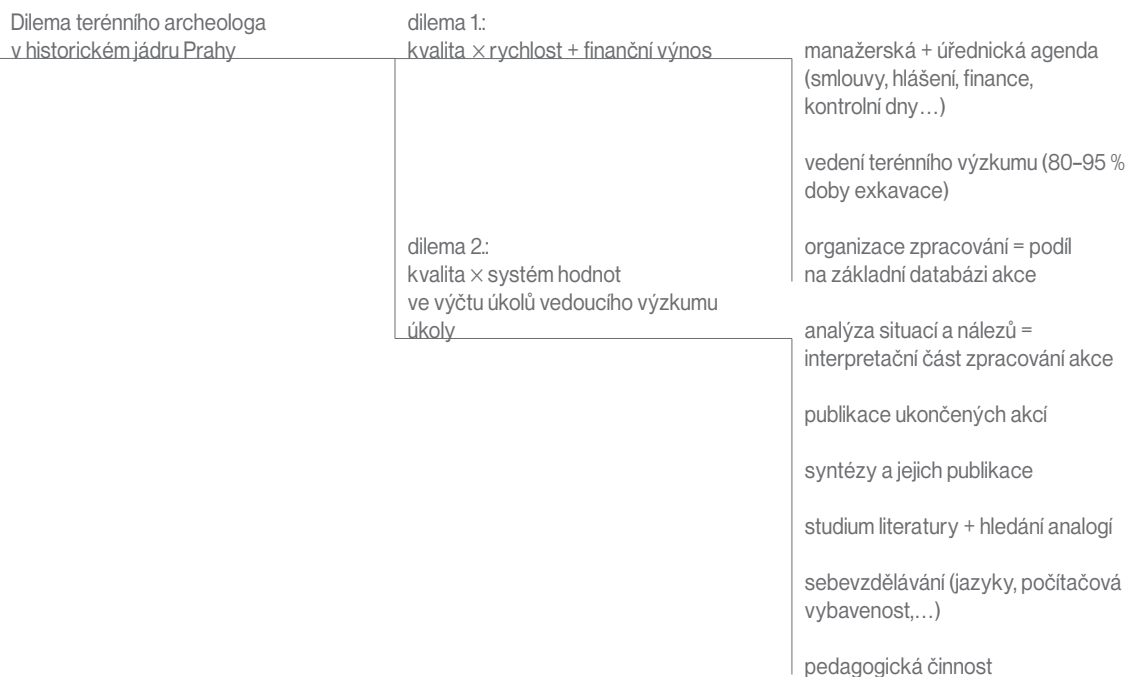
Druhé dilema, které si musí každý vedoucí výzkumu vyřešit, je subjektivní osobní systém hodnot a vymezení pozice, kterou v něm realizace výzkumné akce zaujímá. Úkolů při realizaci akce i při kabinětní vědecké či pedagogické práci je celá řada a není v lidských silách při současném tempu terénní aktivity a současně hloubce specializace všechny úkoly zvládat v nejvyšší kvalitě (schema L).

Premisa, že likvidace památky má probíhat výzkumem nejvyšší možné dosažitelné kvality, je v současnosti natolik subjektivní a nespecifikovaná, že má jen o něco méně výkladů než je terénních archeologů, kterých se dotýká. Udržet vysokou kvalitu likvidace archeologické památky by mělo být smyslem systému koreferentů, který by v podstatě usměrňoval zánik památky tak, aby se při její přeměně do listinné či elektronické podoby uchovalo maximální množství archeologických informací nezávisle na osobních preferencích vedoucího jejího výzkumu. Na rozdíl od publikační, manažerské a pedagogické činnosti podíl archeologa

na vlastní realizaci akce není na první pohled vidět, a proto jak terénní část, tak zpracování jsou ty složky vědecké činnosti, kde lze nejnázat a s nejmenšími okamžitě viditelnými následky vyšetřit čas pro aktivity jiné. Cenou je však zničení či poškození historického pramene.

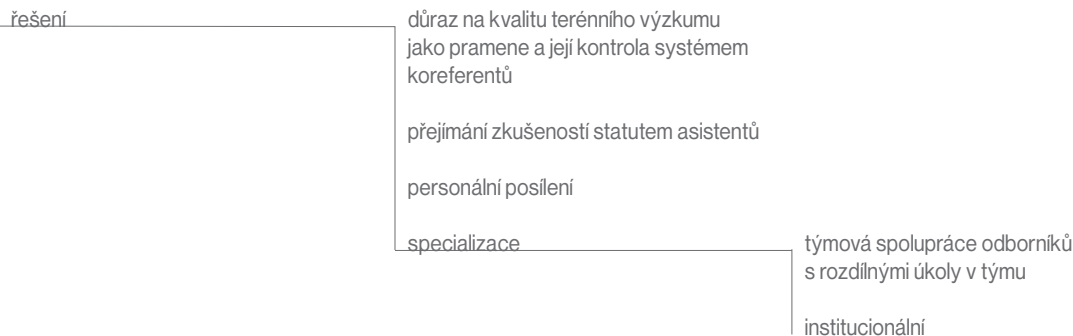
Přítomnost vedoucího výzkumu při terénních pracích je přínosná jednak pro provoz výzkumu z hlediska koordinace práce, rychlejšího postupu díky rychlejšímu rozhodování a vyšší zručnosti při dokumentaci, ale zejména je přínosná pro vyšší výpovědní hodnotu akce díky možnosti okamžitě reagovat na nečekané terénní podněty a nálezoové situace, na které technický personál není předem připraven. Právě pro hledání otázek a následných odpovědí je podíl archeologa jako vědce se znalostí problematiky jak lokality, tak historického období, na terénním výzkumu naprosto zásadní. Klást otázky, na které má výzkum odpovědět, je možné předem. Vystihnout otázky neplánované, na které výzkum odpovědět může, lze v průběhu terénních prací i při zpracování. Při zpracování je však na jejich zodpovězení často již velmi pozdě, a proto zůstávají jako nové položené otázky pro další výzkum. V této souvislosti je možné jako příklad subjektivního ovlivnění vypovídací hodnoty výzkumu osobností jeho vedoucího použít objev malostranské rané středověké hradby. Zjistila jsem ji jako těleso se zetlelou roštovou konstrukcí při vyhodnocování stratigrafie ještě v průběhu exkavace díky mé neustálé přítomnosti v terénu a 10–14 hodinovým směnám. Kvůli interpretaci tohoto tělesa jsem nechala jižně od něho záměrně vyhloubit sondu, v níž objev příkopu jednoznačně odpověděl na otázku funkce tělesa. Otázku předem nepoloženou, která se objevila jako reflexe konkrétní nálezoové situace. Troufám si tvrdit, že bez mého osobního nasazení, totiž v případě, že by výzkum prováděla subdodavatelská firma za mých občasných návštěv, by nebylo rozpoznáno horní patro roštu v posledním stadiu rozkladu dřev, neboť tak nenápadné anomálie by málokdo registroval a pokládal za nutné dokumentovat. Nebyl by také objeven příkop, neboť by nebyl hledán, a v důsledku toho by zastižená situace byla interpretována jako „těleso bližší neurčitelné, snad liniové stavby“.

schema L

Specifickým problémem spojeným s otázkou zajištění kvality provedení výzkumu je předávání zkušeností a ochrana kvality pramene před začátečnickými chybami. Taktické postupy při realizaci výzkumné akce jsou již natolik specifikované, že je velmi riskantní v historickém jádru Prahy nechat vést výzkum bez předchozí praxe. V současnosti pokládáme na našem pracovišti za ideální, aby absolvent strávil jistý čas – cca dvou let – ve funkci asistenta výzkumu, aby se vyhnul zákonitým počátečním chybám, které poškodily mnohé z našich prvních plošných samostatně zkoumaných lokalit. Úbytek archeologických terénů v historickém jádru Prahy je v současnosti natolik razantní, že nemohou být prostorem výuky metodou vlastních chyb a omylů. Podobně i ke zpracování výzkumů staršího data je lepší přistoupit až po určité průpravě, neboť jestliže nebyla objevena chyba v době exkavace, těžko ji najde a vypořádá se s ní absolvent bez terénních zkušeností a znalostí projevů chyb v databázi výzkumu.

schema M

Diskutabilním řešením je otázka specializace, neboť každá důsledná specializace má i druhou stranu. Pokud by byla absolutní, může vést i ke zploštění pohledu a monopolizaci (pracovního postupu i názorů). I zde se jako účinný nástroj může uplatnit činnost koreferentů.

Strategie archeologického výzkumu historického jádra Prahy je téma velmi široké. Lze ho nahlížet z mnoha úhlů pohledu a v každém z nich se rýsuje prostor pro rozvinutí další vnitroboborové diskuse. Bylo by přínosem, kdyby se podařilo tomuto příspěvku některou z nich vyvolat.

Děkuji J. Havrdovi, L. Hrdličkovi, J. Podliskovi a M. Trymlovi za cenné podněty, připomínky k textu a některé formulace, J. Podliskovi navíc děkuji za odstavec o aplikaci metody vzorku na výzkumu v Ostrovní ulici a J. Havrdovi za shromáždění podkladů k **tabulce 1**.

Literatura:**Hrdlička, L. 1983**

Strategie a taktika současného archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy.
AR 35, s.609–638.

Čiháková, J. 2001

Raně středověké fortifikace na jižní hranici pražského levobřežního podhradí.
Mediaevalia archaeologica 3, 29–135

Frolík, J. 2002

Zamyšlení nad třetím svazkem sborníku „Mediaevalia archaeologica“.
K výsledkům výzkumů raně středověkého opevnění Pražského hradu a Malé Strany.
AR 54, 705–726

Archäologische Erforschung des historischen Kerns Prags – Strategie und Dilemma⁴

Das Thema „Archäologische Erforschung des historischen Kerns von Prag“ ist dank seiner Breite auf verschiedene Weise auffaßbar. Ein Aspekt ist die fachliche Liquidation historischer Schichtenfolgen mit dem Ziel, die Stratigraphie historischer Terrains in urkundliches Quellenmaterial umzuwandeln. Aus der Sicht der administrativen und fachlichen Entscheidung können mehrere Schlüsselmomente genannt werden, die das Aussehen und die Nutzbarkeit der erzielten historischen Quelle wesentlich beeinflussen.

Ähnlich wie auf allen archäologischen Grabungen ist bei der Erforschung des historischen Stadtkerns der Aussagewert der Grabung durch die Persönlichkeit ihres Leiters und des Stils seiner Arbeit beeinflusst. Zum Unterschied von der naturwissenschaftlichen Forschung gibt es bei der archäologischen Grabung keine Möglichkeit der Revision und Wiederholung, was gemeinsam mit dem Destruktionscharakter zur hohen Subjektivität archäologischer Forschung führt. Die Spezifika der archäologischen Erforschung von historischen Stadtkernen sind dagegen die Durchführung der Grabung in einem lebenden Stadtorganismus und die Anordnung historischer Terrains auf dem Prinzip der Tell-Stratigraphie. Diese Charakteristiken unterscheiden sie von anderen Typen archäologischer Forschungen und bestimmen eindeutig ihre Stratigraphie und Möglichkeiten.

Zum Grundmerkmal der archäologischen Erforschung des historischen Kerns Prags wurde die Orientierung auf Rettungsgrabungen, wo im Fall von Flächenfreilegungen das Ergebnis der Fachliquidation historischer Terrains eine Baugrube ist. Da aus Betriebs- und Personalgründen nicht möglich ist, Grabungen auf Stellen durchzuführen, die nicht unmittelbar durch den Bau gefährdet sind, verläuft in Prag die systematische Erforschung seines historischen Kerns als einer einzigen Fundstelle mittels Rettungsgrabungen auf allen Baustellentypen (**Abb. B**).

Die Grabungsstrategie wird in Prag stark durch den Bauherrn (äußere Determinanten) sowie durch den bisherigen Entwicklungsgrad und den Erkenntnisstand des Faches (Fachdeterminanten) beeinflusst. Der Bauherr bestimmt die Stelle, die Art und den Umfang von Erdarbeiten, die die Grabung veranlassen, die Qualität der Grabung beeinflusst er durch seine Bereitwilligkeit, die Dauer und Kosten der Grabung zu respektieren. Die Fachdeterminanten gehen von dem aktuellen Stand der geomorphologischen Rekonstruktion des gegebenen Gebiets, von dem Erhaltungsgrad historischer Terrains in der Umgebung und von ihrem Erkenntnisstand aus.

Die systematische Erforschung der Fundstelle mittels Rettungsgrabungen erfolgt in Prag stufenweise (**Abb. D**) – auf der administrativen (**Abb. E**), realisatorischen (**Abb. F**) und Kontrollstufe. Auf der administrativen Stufe wählt die Prager archäologische Kommission die durchzuführenden Grabungen und die zuständigen Institutionen einschließlich der Grabungsleiter. Auf der Realisierungsstufe steht dann der Grabungsleiter vor einer Serie von Entscheidungen von der Wahl der Grabungsmethode, der Form der Dokumentation und der grundlegenden Datenbasis bis zur Formulierung neuer Grabungsaufgaben und dem Testen verwendeten Terrainmethode. Auch bei der Bearbeitung und Präsentation der Grabung sind zahlreiche Entscheidungen zu treffen, die die Anwendbarkeit der Quelle beeinflussen. Die dritte Stufe – die Kontrolle der Grabungsstrategie – sollte die möglichst beste Nutzbarkeit der Quelle und damit ihren Schutz sowohl vor dem Bauherrn und den Behörden, als auch vor dem Archäologen selbst garantieren.

Im Rahmen der Gesamtstrategie der archäologischen Erforschung Prags stellt jedoch die Kontrollstufe das eindeutig schwächste Glied dar. Mit der Entfaltung der Methoden der Terrainforschung und mit der immer breiteren Fachkenntnis wird es problematisch, die möglichst hohe Qualität der Grabung zu gewährleisten und das Maximum von Informationen aus destruierten Kontexten zu gewinnen. Wegen der Verschiebung von Entscheidungskompetenzen auf das technische Personal können z.B. unerwartete Fundsituationen für die Lösung der vorher nicht formulierten Fragen während der Freilegung nicht ausgenutzt und manchmal sogar nicht identifiziert werden. Die Antwort darauf ist zwar in der Terrainsituation enthalten, aber wegen mangelhafter Kenntnis der Problematik wird sie nicht rechtzeitig festgestellt und erst nach der Bearbeitung der Grabung erscheint sie als eine neue offene Problematik für künftige Forschungen. Der Anteil des Grabungsleiters an der Realisation der Grabung ist durch sein persönliches Wertesystem und seine Prioritäten in Aufgaben gegeben, die bei jedem Terrainarchäologen zahlreich sind (Manager + Beamteneschäfte = Verträge, Meldungen, Kontrolltage auf der Baustelle; Anteil an der Grabung, der 80–95 % der Grabungszeit ausmachen sollte; Organisation der Grabungsbearbeitung = Teilnahme an der grundlegenden Databasis der Grabung; Analyse von Situationen und Funden = Interpretation der Bearbeitung; Publikation der durchgeführten Grabung; Synthesen und ihre Veröffentlichung; Literaturstudium + Suche nach Analogien; Weiterbildung in Fremdsprachen und Rechentechniken; pädagogische Tätigkeit u.a.). Ein weiteres Problem stellt die Weitergabe von Erfahrungen und der Schutz der Qualität der Quelle vor Anfängerfehlern dar.

Das Grunddilemma der archäologischen Erforschung des historischen Kerns Prags kommt gegenwärtig zum Ausdruck (und in Zukunft immer stärker) im Widerspruch zwischen der Anforderung, daß die Rettungsgrabung in möglichst hoher Qualität durchgeführt werde und andererseits möglichst kurz und billig sei. Detaillierte Dokumentationsmethoden verlangsamen und verteuern die Grabung, d.h. die Liquidation des Denkmals nicht nur während der Terrainforschung, sondern auch bei deren Bearbeitung. Die Lösung dieser indirekten Proportionalität der steigenden Anforderungen an eine qualitätsvolle Grabung und deren Geschwindigkeit und Preis ist nicht mehr im Rahmen der Archäologie möglich, sondern ist deutlich durch das allgemeine Klima in der Gesellschaft und besonders im städtischen und staatlichen Verwaltungsapparat determiniert. Im Fall des historischen Kerns Prags wird eine gemeinsame Sprache nur ab und zu gefunden.

Archeologická památková péče v Kutné Hoře

Jan Frolík, Martin Tomášek

Historické jádro Kutné Hory, ale i její region (námi sledovaná užší oblast zahrnující blízký sedlecký klášter, oblast Kaňku a Malina) tvoří v našem kontextu nepochybně pramenný soubor evropské důležitosti. Jako přední evropské centrum produkce stříbra byla i jedním z významných center spotřeby. Hornická minulost, která se vepsala do tváře města i okolní krajiny, však přináší z hlediska archeologické památkové péče určitá specifika. Kromě toho, že i zde tvoří prostředí pro výkon archeologické památkové péče úředníci, kterým je svěřeno naplňování památkového zákona, musíme počítat také s problémy, které jsou skryté přímo v terénních situacích (mohutné recentní navážky a zásahy spojené s pokusy o obnovu těžby, statické problémy, přerušené kontakty vrstev apod.). Přes všechny obtíže lze bezesporu konstatovat, že v Kutné Hoře máme téma, které může výrazně vstoupit do evropského archeologického dění.

Je proto s podivem, že se Kutná Hora v minulosti nikdy nestala předmětem koncentrovaného a především cíleného archeologického zájmu, soustředěného na středověké období. Ve městě bylo v minulosti archeologické pracoviště v okresním museu obsazeno vždy jen dočasně. Určitou výjimku představuje období prvé poloviny 90. let, kdy bylo prováděno systematické sledování i drobnějších zásahů. Tato slibná aktivita byla ukončena v roce 1996, právě v době, kdy byla Kutná Hora zapsána na seznam památek UNESCO. ARÚ AV ČR Praha a ÚAPPSC Praha formulovaly mimo jiné také v důsledku této skutečnosti projekt výzkumu městského jádra (Frolík – Tomášek 1997), který měl v maximální variantě rozvinout systematické sledování stavebních prací ve městě a provádět záchranné a předstihové výzkumy v co nejširším pojetí. V minimální variantě měl být získán alespoň dobře definovaný vzorek archeologického potenciálu lokality a detailnější představa o zdejších terénech a možnostech jejich výzkumu.

V období 1996 až 2000 bylo provedeno několik větších odkrytí, které přirozeně obohatily naše poznání. Tyto práce institucionálně zaštil ARÚ AV ČR Praha a ÚAPPSC Praha. Největší díl úřední činnosti spojené s archeologickou památkovou péčí provádělo pracoviště ARÚ AV ČR Praha v Bylanech, které přebíralo terénní aktivity spojené s pravěkem a četné výzkumy mimo město.

Původní výzkumnou koncepcí, tj. výzkum proluk vzniklých zbořením historické zástavby, se podařilo zčásti uskutečnit na dvou místech. Prvním bylo bývalé čp. 527 na Jánském náměstí (**Obr. 1A**). Vzhledem k majetkovým změnám (zmenšení původní parcely) byla zkoumána převážně plocha interiéru zaniklého domu. Z něho se dochovaly dva valeně zaklenuté sklepy, náležející původně zřejmě výstavnému objektu, zachycenému již na Willenbergově veduté Kutné Hory z roku 1602. Výzkum doložil, že dům byl založen na souvrstvích haldovin, datovaných do 14. století. Vzhledem k datování sekvence dlažeb na dvorku za domem do téhož období se domníváme, že dům byl postaven také v tomto století. Pohled do doby života objektu poskytla jedna odpadní jímka s kolekcí materiálu ze 16.–17. století (Frolík – Tomášek 1998).

obr. 1
Kutná Hora. Městské jádro s lokalizací archeologických výzkumů provedených v letech 1996–2000.

- A – Jánské náměstí, býv. čp. 527, výzkum 1996;
- B – Anenské náměstí, býv. čp. 352 a 353, výzkum 1996–1997;
- C – ulice Na valech, parkánová hradba (parcela 913/2), výzkum 1997;
- D – Jezuitská kolej, statické sondy, výzkum 1998;
- E – Jezuitská kolej, zjišťovací sondy 1999;
- F – rekonstrukce kanalizace, výzkum 1996–1997;
- G – kabelovody SPT Telecom, výzkum 1996–1998.

Kutná Hora. Stadtkern mit der Lokalisierung der in den Jahren 1996–2000 durchgeführten archäologischen Grabungen.

- A – Jánské-Platz, ehem. Hausnummer 527, Grabung 1996;
- B – Anenské-Platz, ehem. Hausnummern 352 und 353, Grabung 1996–1997;
- C – Straße Na valech, Grabenmauer (Parzelle 913/2), Grabung 1997;
- D – Jesuitenschule, statische Suchschnitte, Grabung 1998;
- E – Jesuitenschule, Testschnitte 1999;
- F – Rekonstruktion der Kanalisationsleitung, Grabung 1996–1997;
- G – Kabelleitungen SPT Telecom, Grabung 1996–1998.

Detailnější obraz vývoje poskytly výzkum parcely zaniklých objektů čp. 352 a 353 na Anenském náměstí (**Obr. 1B**). Původně gotický objekt s vloženým dřevěným srubem, dendrochronologicky datovaným do 60. let 14. století, byl zbořen v roce 1793. Archeologický výzkum se soustředil na nepodsklepené plochy, tj. na přístupnou část dvorku za domem a plochu původního průjezdu z náměstí na dvorek. Nejstarší stopy lidské aktivity jsou na tomto místě spojeny s hornickou činností. Kromě hald hlušiny je prezentují dva hluboké, nálevkovitě se rozevírající objekty. Jedná se buď o zaplněná ústí důlních šachet či zaplněné propadliny nad nimi. Ještě ve 14. století byl do hald hlušiny zapuštěn objekt zděný z kamene na jílu, pravděpodobně se skladovací funkcí. Objekt byl postižen sesedáním terénu nad horními díly. Radikálně byl přestavován v 15. století a na přelomu století 15. a 16. Dvorek byl také využíván k hloubení odpadních jímek. Stopou po neurčené řemeslné činnosti je jednoduchá kamenná pec a až do současnosti přetrvávala studna. Archeologický výzkum zjistil mnohem složitější vývoj, než jaký naznačil stavební historický průzkum, provedený před demolicí objektu. Stejně tak se zdá, že dendrochronologie vloženého srubu nepočítala s možností druhotného využití staršího materiálu (Frolík – Tomášek – Křemen 1998b).

Na žádost městského úřadu byl proveden zjišťovací výzkum hradebního pásma v ulici Na valech (**Obr. 1C**). Byl ověřen vznik parkánové hrady v 15. století v poměrně progresivní formě zemního násypu, obezděného na vnější straně kamennou zdí. Starší fortifikaci může na zkoumaném místě náležet pouze příkop před zkoumanou hradbou (Frolík – Tomášek 2001).

V letech 1998 a 1999 se pozornost archeologů obrátila k objektu bývalé Jezuitské koleje (Frolík – Křemen 1999; Frolík 2000). Samotná budova Jezuitské koleje (**Obr. 1D**) neskýtá pro archeologický výzkum příliš mnoho perspektiv. Její stavba znamenala radikální zásah do starších terénů, často se snížením podloží na velkých plochách. Určité možnosti naznačuje střední část budovy, kde byly zachyceny fragmenty starších staveb, doložených i písemně, a snad i severní křídlo, které stojí na mocných navážkách a patrně také překrývá starší zástavbu. Velmi slibnou lokalitou je plocha za Jezuitskou kolejí, donedávna sloužící jako vojenské cvičiště a skladiště (**Obr. 1E**). Zřejmě v souvislosti s budováním koleje byla na rozsáhlé ploše (asi 1–1,5 ha) zbořena zástavba kutnohorského předměstí. Archeologické sondy odhalily souvrství o mocnosti 2 až 3 metrů s četnými doklady staveb, komunikací, výrobní činnosti i stopami dolování ze 14. až 16. století. Díky výstavbě koleje a následnému převzetí objektu armádou (již v 18. století) byla tato plocha zakonzervována a ušetřena nové zástavby. Domníváme se, že by mohla poskytnout ojedinělé svědectví o každodenním životě města ve výše uvedeném období. Tato hypotéza se začala ověřovat v roce 2002, kdy byla zahájena rekonstrukce objektu koleje pro potřeby Českého muzea výtvarných umění (dříve Středočeská galerie).

Jiný typ informací přineslo sledování výkopů, spojených s rekonstrukcí kanalizace (**Obr. 1F**) a s budováním kabelovodů Telecomu (**Obr. 1G**) (Frolík – Tomášek – Křemen 1997; Frolík – Tomášek – Křemen 1998a; Frolík 1999). Terénní archeologická situace byla dokumentována v několika desítkách bodů, především v liniích hlavních komunikačních tahů městem. Podařilo se tak získat definované údaje o vlivu hornické činnosti na počáteční podobu města. Na většině plochy jižní části městského jádra byla potvrzena přítomnost původních hald hlušiny a odpadů z těžby a značné změny původního reliéfu v rozsahu 4 až 8 metrů (**Obr. 2**).

obr. 2
Kutná Hora. Městské jádro.
Archeologickým výzkumem potvrzený výskyt aplanovaných hald těžebních odpadů a hlušiny.
A – Jánské náměstí
B – Havlíčkovo náměstí
C – ulice U jelena
D – Anenské náměstí
E – Jezuitská kolej, severní křídlo

Kutná Hora. Stadtkern. Das archäologisch bestätigte Vorkommen planierter Halden von Bergbauabfall und taubem Gestein.
A – Jánské-Platz
B – Havlíčkovo-Platz
C – Straße U jelena
D – Anenské-Platz
E – Jesuitenschule, Nordflügel

Jiným typem pozůstatků hornické činnosti jsou ústí důlních šachet či propady nad mělce položenými stolami (**Obr. 3**). Ty byly na více místech zjištěny přímo v trasách současných komunikací. O změnách či korekcích průběhu ulic svědčí také nálezy jámových sídlištních objektů i zděných staveb v jejich trasách. Naše pozorování můžeme stručně shrnout do konstatování, že vývoj komunikační sítě byl značně dynamický a k její stabilizaci došlo na některých místech až v 16. století, ne-li ještě později (Frolík – Tomášek v tisku).

Příkladem drobné záchranné akce může být výzkum zaniklé studny na parcele domu čp. 108 v Husově ulici. Zároveň jde o akci, která nebyla výkonnými orgány státní památkové péče hlášena a nebyla tedy ani zkoumána standardními postupy. Šlo spíše o rozsáhlou sondáž, kterou byl získán velmi zajímavý soubor asi 50 rekonstruovatelných nádob 2. poloviny 15. století.

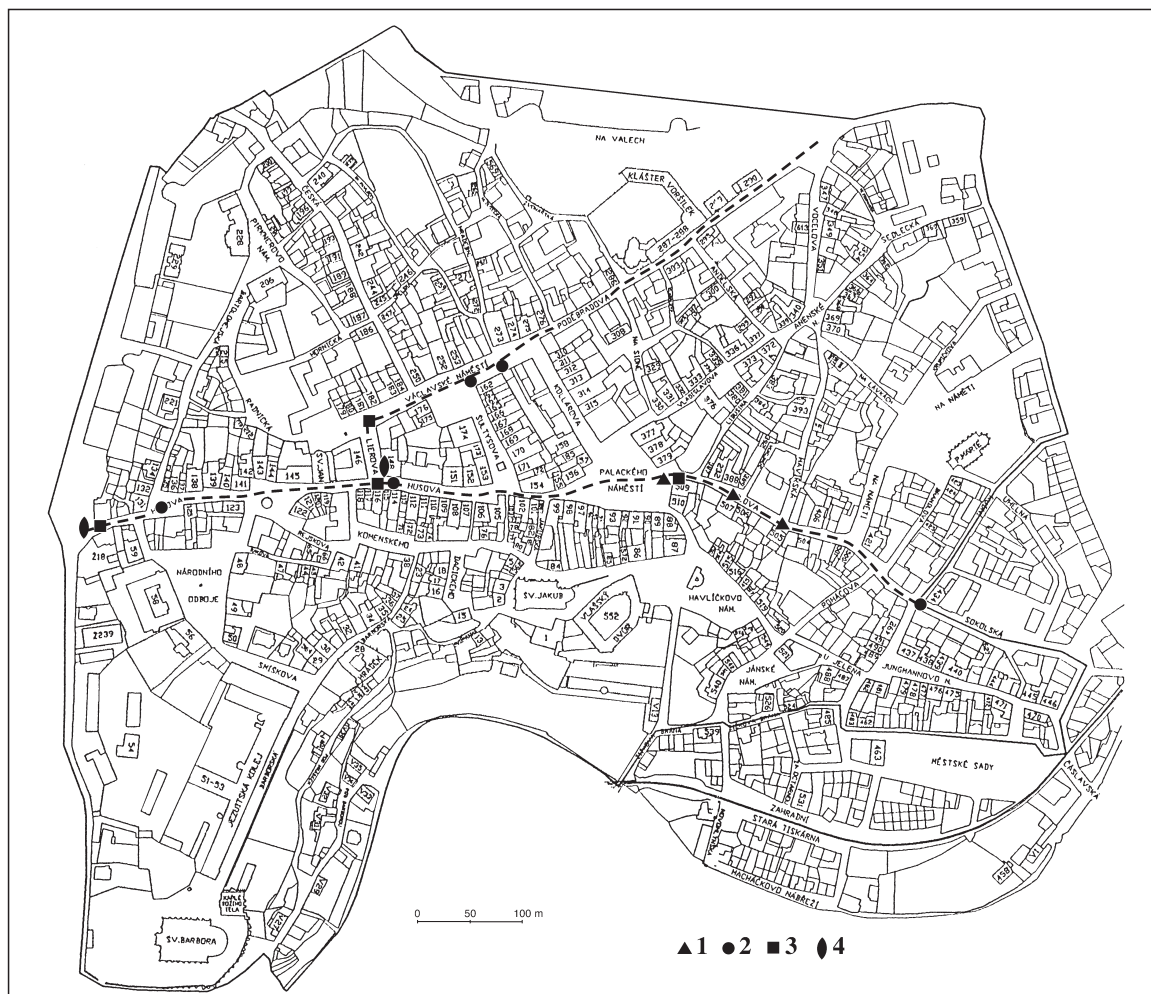
Z hornických lokalit ležících mimo město byl v roce 1999 dokumentován a drobnou sondáží ověřován terénní pozůstatek trejvu v blízkosti tzv. Velké propadliny na Kaňku (Tomášek v tisku). Ta z báze trejvu „ukousla“ již asi desetinu jeho rozlohy. Provedená sondáž ilustrovala konstrukci tohoto technického díla. Na rozhrnutých stařinách byl vybudován středový zvýšený stupeň o průměru cca. 7 m. V jeho středu byla umístěna v kamenu vyloučené jámě osa ze smrkového dřeva, tvořící jádro navijecí konstrukce. Zvýšená středová plošina mohla dosti dobře korespondovat s velikostí kola a také mu mohla být oporou. Ve snížené části se zřejmě pohybovala spřežení, pohánějící kolo. Komunikační povrch byl upraven spraší. Na vnější straně tohoto kruhu (d = 22,6m) byla pravděpodobně vystavěna střecha, kryjící dle ikonografických pramenů tento typ staveb. Ta však nebyla archeologicky doložena. Výzkumem bylo získáno podprahové množství keramického materiálu, především zlomků džbánů, naznačujících dataci funkce díla ještě do 15. století.

Uvedený přehled terénních aktivit může právem vzbuzovat dojem úspěšně realizovaného projektu. Náš postoj je však rezervovanější. Nepodařilo se dosud vytvořit systémové předpoklady dlouhodobého studia města a tedy ani podmínky pro jeho náležitě zhodnocení. Uvedená situace má několik vzájemně propojených příčin (na tomto místě musíme konstatovat, že jejich hodnocení může být pochopitelně ovlivněno subjektivními závěry, danými účastí autorů na všech jmenovaných výzkumech).

Zásadním předpokladem pro rozvíjení jakékoliv aktivity v městském jádru je spolupráce nebo alespoň minimální vstřícnost městských a okresních úřadů. V počátečním období byla spolupráce s městským úřadem velmi dobrá. Město poskytlo určité prostředky na výkopové práce (v roce 1996) a základnu pro nezbytné technické zázemí. Situace se značně změnila v roce 1998. Symbolickou tečkou za touto etapou spolupráce byla výpověď z uvedené základny v roce 2000, odůvodněná prodejem objektu, který se realizoval až ve větším časovém odstupu. Jako nepřilíš dobrou musíme hodnotit spolupráci s kutnohorským stavebním úřadem, který upozornění na stavební aktivity posílal jen ve výjimečných případech. Hlavním zdrojem informací se stal okresní úřad (referát regionálního rozvoje), ale ani zde nenabyla práce potřebné systematickosti. Již na počátečních jednáních ztroskotala myšlenka nějakou vhodnou formou zapojit archeologa/y přímo do procesu vyjadřování se k jednotlivým akcím a tím způsobem

obr. 3
Kutná Hora. Městské jádro. Objekty dokumentované v hlavních komunikačních trasách.
1 – doklady důlní činnosti (ústí šachet či propady nad nimi);
2 – souvrství komunikačních úrovní;
3 – setřené terénní hrany;
4 – sídlištní objekty a zdiva zaniklých staveb. Ukázka složitého vývoje komunikačního schématu v městském jádru.

Kutná Hora. Stadtkern. Die in Hauptverkehrs wegen dokumentierten Objekte.
1 – Belege der Bergbauaktivität (Schachtmündungen oder Pingen darüber);
2 – Schichtenfolge der Straßenniveaus;
3 – abgewischte Terrainkanten;
4 – Siedlungsobjekte und Mauerwerk untergegangener Bauten. Beispiel einer komplizierten Entwicklung des Straßenschemas im Stadtkern.

„u zdroje“ podchycovat významné stavební aktivity. Spolupráce s oběma úřady je v současné době alespoň na stabilizované úrovni, kdy získané informace vyhodnocuje pracoviště ARÚ AV ČR v Kutné Hoře

Rozpačitě hodnotíme spolupráci s Okresním muzeem. Na místě je konstatování, že ve svém celkovém důsledku lépe vyznívá etapa, kdy nebylo obsazeno místo archeologa, byť to znamená, že archeologické muzejní fondy jsou badatelské veřejnosti zcela nepřístupné. Doba, po kterou zde odborný pracovník působil, znamenala ztížený přístup k informacím z města a okresu, začasté pouze k takovým aktivitám, které byly nějakým způsobem problematické (Jakub – kostel sv. Jakuba, Frolík 1998). Jako příklad může sloužit lokalita Kutná Hora – Sedlec, poloha Mokřiny, kde bylo zničeno rozsáhlé (pravděpodobně až jeden hektar) pravěké a raně středověké naleziště. Investor mohl svůj postup legalizovat díky spolupráci s muzeem a díky jeho „výzkumu“ na ploše 13 × 7 m (Madaj 2000, s. 123).

Jisté rozpaky také pocítujeme u akcí, které konala v Kutné Hoře společnost Archaia (Marešová 2001). Jednou z nich byl výzkum v kapli Božího Těla, která je součástí NKP chrám sv. Barbory. S velmi přísnými podmínkami a vyjádřeními Státního ústavu památkové péče neladila rezignace na výzkum větší části terénů, posléze zaniklých (zejména klenebních násypů, Marešová 1999), stejně jako nestandardní postup, jímž se archeologická instituce zapojila do této aktivity. Bez publikovaného výstupu proběhly výkopové práce v sedleckém klášteře v okolí tzv. opatské kaple, jediné identifikované části románského kláštera (Macek 1996) a tudíž mimořádně důležité pro historii objektu (akce proběhla ve spolupráci společnosti Archaia a Okresního muzea, v archivu ARÚ AV ČR Praha není dokumentována).

Na základě získaných zkušeností posledních deseti let se zdá, že i v současné době má nejlepší podmínky pro cílené studium Kutné Hory jako archeologického problému ARÚ AV ČR v Praze. Tato role je nyní podepřena existencí pracoviště ARÚ AV ČR přímo v Kutné Hoře a posílením personálního obsazení (dva doktorandi UK Praha). Minulé zkušenosti také ukazují, že do systému cíleného výzkumu je třeba kromě (nejistých) zdrojů z privátní a municipální sféry získat přísun finančních prostředků z vnějšku. ARÚ AV ČR v Praze proto spolu s univerzitami v Praze, Seville, Bruselu a Dublinu podal (dosud neúspěšný) grantový projekt k Evropské unii, propojující archeologickou památkovou péči s výukovými programy a cíleným výzkumem. V rámci tohoto projektu má dojít k intenzivnímu průzkumu regionu s důrazem na evidenci zanikajících terénních reliktních hornické i jiné činnosti. V případě Kutné Hory samotné pak navazuje na již dříve formulované principy, vycházející z předstihového výzkumu ploch, převážně proluk po zbořených středověkých domech v majetku města, ohrožených v budoucnu stavební aktivitou. Cíl je jasný: bez časového tlaku provést archeologický výzkum a tím plochy uvolnit pro potřeby stavebníka (zbavit archeologického břemene). Vzhledem k v úvodu zmíněné mimořádné složitosti terénních situací je totiž kvalitní výzkum velmi nákladný a tedy mimo možnosti standardních stavebníků i městské správy. Stejně závažnou kapitolou je také detailní zpracování již získaného materiálu. Samostatnou kapitolou, kterou však nelze pustit ze zřetele, je bohatý archeologický materiál soustředěný v depozitáři Okresního muzea, který již několik desítek let uniká bližšímu poznání a zpracování. V našem přehledu rezignujeme na mimořádně zajímavou kapitolu poznání, kterou je průzkum zaniklých důlních děl, který probíhá již dlouhá léta mimo odborná archeologická pracoviště (Bílek 1994; Čilek 1994), a kde by bylo žádoucí usilovat o užší spolupráci se zainteresovanými jedinci minimálně s cílem podchytit zjištěné poznatky a evidovat hmotné nálezy.

Podobně jako v roce 1996 zůstává náš výhled neurčitý. Optimistický v případě, že se podaří naplnit shora uvedený projekt a pesimistický, pokud se stávající situaci nepodaří radikálněji změnit.

Literatura

Bílek, J. 1994

K báňsko-historické problematice podzemních prostor pod jihozápadním okrajem Kutné Hory – Zur Problematik der Bergbaugeschichte bei den unterirdischen Räumlichkeiten unter dem südwestlichen Rande von Kutná Hora (Kuttenberg), Zprávy památkové péče LIV, s. 215–216.

Cílek, V. 1994

Speleologický výzkum historických dolů v Kutné Hoře – Speläologische Erforschung der historischen Gruben in Kutná Hora (Kuttenberg), Zprávy památkové péče LIV, s. 217 – 221.

Frolík, J. 1998

Kostel sv. Jakuba, Jakub (okr. Kutná Hora) – The Church of St. James at Jakub (Kutná Hora district), Archeologie ve středních Čechách 2, s. 411–412.

Frolík, J. 1999

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 7033/98 na lokalitě Kutná Hora – kabelovody SPT Telecom – VI.–VIII. etapa, Archiv ARÚ AV ČR Praha čj. 5677/99.

Frolík, J. 2000

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 02/99 na lokalitě Kutná Hora, býv. Jezuitská kolej – akce: ověření průběhu zaniklé uličky, Archiv Ústavu archeologické památkové péče středních Čech Praha, čj. 392/00.

Frolík, J. – Křemen, M. 1999

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 39/98 na lokalitě Kutná Hora, Jezuitská kolej – rekonstrukce, 1. etapa, 1.–2., Archiv Ústavu archeologické památkové péče středních Čech, čj. 40/99

Frolík, J. – Tomášek, M. 1997a

Archeologie v Kutné Hoře v roce 1996 – stav a perspektivy – Archäologie in der Stadt Kutná Hora im Jahr 1996. Der Zustand und Perspektiven, Archaeologia Historica 22, s. 121–128.

Frolík, J. – Tomášek, M. 1997b

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu provedeném v Kutné Hoře v bývalém hradebním pásmu (parcela č. 913/2), nálezořová zpráva v archivu Ústavu archeologické památkové péče středních Čech Praha, čj. 425/97.

Frolík, J. – Tomášek, M. 1998

Zpráva o výsledcích předstihového záchranného archeologického výzkumu, který byl proveden v Kutné Hoře na Jánském náměstí, bývalém čp. 527, Archiv Ústavu archeologické památkové péče středních Čech Praha, čj. 549/98.

Frolík, J. – Tomášek, M. 2001

Archeologický výzkum části fortifikace Kutné Hory v roce 1997. Archaeological Excavations of Part of the Fortification of Kutná Hora in 1997. Archeologie ve středních Čechách 5/2, s. 623–629.

Frolík, J. – Tomášek, M. v tisku

Kutná Hora. Příspěvek archeologie k nejstarší topografii a komunikačnímu schématu města. In: Civitas et villa. Średniowieczne miasto i wieś w Europie środkowej, Wrocław.

Frolík, J. – Tomášek, M. – Křemen, M. 1997

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 706/96 na lokalitě Kutná Hora, rekonstrukce kanalisace, Archiv ARÚ AV ČR Praha čj. 6838/97.

Frolík, J. – Tomášek, M. – Křemen, M. 1998a

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu na základě smlouvy č. 721/96 na lokalitě Kutná Hora, kabelovod SPT Telecom – I.–II. etapa, Archiv ARÚ AV ČR Praha čj. 6886/98.

Frolík, J. – Tomášek, M. – Křemen, M. 1998b

Zpráva o výsledcích předstihového archeologického výzkumu v Kutné Hoře na Anenském náměstí, zaniklá čp. 352 a 353, Archiv Ústavu archeologické památkové péče středních Čech, čj. 548/98.

Macek, P. 1996

Románský sakrální objekt v areálu bývalého cisteciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory – Romanische Sakralbau im Gelände des ehemaligen Zisterzienserklosters in Sedlec bei Kutná Hora (Kuttenberg), Zprávy památkové péče 56, s. 8–11.

Madaj, M. 2000

Archeologické výzkumy provedené OM Kutná Hora v letech 1997–1999, Středočeský vlastivědný sborník 18, s. 123–124.

Marešová, D. 1999

Nálezová zpráva záchranného archeologického výzkumu Kaple Božího Těla v Kutné Hoře, Archiv ARÚ AV ČR Praha čj. 1564/99.

Marešová, D. 2001

Záchranný archeologický v kapli Božího těla v Kutné Hoře. Příspěvek k dějinám kaple a pokus o vytvoření základního typáře keramických tříd vyskytujících se na Kutnohorsku ve 2. polovině 14.–počátku 16. století – Archäologische Rettungsgrabungen in der Korpus-Christi-Kapelle in Kuttenberg (Beitrag zur Geschichte der Kapelle und Versuch einer Bearbeitung der Mustersammlung in der Kuttenberger Region von der 2. H. des 14. Jh. bis zum Anfang des 16. Jh. vorkommenden Keramikklassen). Archeologie ve středních Čechách 5/2, s. 631–648.

Tomášek, M. v tisku

Kaňk u Kutné Hory. In: Civitas et villa. Średniowieczne miasto i wieś w Europie Środkowej, Wrocław.

Bodendenkmalpflege in Kutná Hora (Kuttenberg)

Der historische Kern von Kutná Hora bildet unbestritten einen Fundort von europäischem Rang. Als eines der vornehmen europäischen Zentren der Silberproduktion war es auch ein wichtiges Wirtschaftszentrum. In der Zeitspanne 1996–2000 wurden mehrere Großflächenfreilegungen durchgeführt, unter der Schirmherrschaft des Archäologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik (Prag) und des Instituts für Bodendenkmalpflege in Mittelböhmen (Prag).

Die ursprüngliche Forschungskonzeption aus dem Jahre 1996, d.h. die Erforschung der Baulücken, die durch das Abreißen der historischen Bebauung entstanden waren, konnte auf zwei Stellen realisiert werden. Die eine war die ehemalige Hausnummer 527 auf dem Jánské-Platz (**Abb. 1A**). Dort wurde vor allem die Fläche des Innenraums des abgebrochenen Hauses untersucht. Davon erhielten sich zwei Keller mit Tonnengewölbe, die ursprünglich einem wohl prachtvollen Objekt angehört hatten, das bereits auf Willenbergs Vedute von Kutná Hora aus dem Jahre 1602 zu sehen war. Die Grabung bestätigte, daß das Haus auf einer Schichtenfolge von Haldenschutt aus dem 14. Jahrhundert gegründet worden war. Einen Einblick in das Leben jener Zeit bot die Abfallgrube mit dem Material aus dem 16.–17. Jahrhundert (Frolík – Tomášek 1998).

Eine detailliertere Bild der Entwicklung brachte die Erforschung der Parzelle der ehemaligen Häuser Nr. 352 und 353 auf dem Anenské-Platz (**Abb. 1B**). Das ursprünglich gotische Objekt mit eingegliedertem Holzblockbau, der dendrochronologisch in die 60er Jahre des 14. Jahrhunderts datiert wurde, war im Jahre 1973 abgerissen worden. Die ältesten Spuren menschlicher Tätigkeit auf dieser Stelle sind mit Bergbau verknüpft. Neben Halden tauben Gesteins kommen sie in zwei tiefen, trichterförmig erweiterten Objekten zum Ausdruck. Es handelt sich entweder um Schachtmündungen oder Pingen. Noch im 14. Jahrhundert war in Halden tauben Gesteins ein aus Stein und Ton gemauertes Objekt eingelassen, das wohl als Lager diente. Im 15. und an der Wende des 15. und 16. Jahrhunderts wurde es radikal umgebaut. Im Hof wurden Abfallgruben eingetieft (Frolík – Tomášek – Křemen 1998b). Auf Ansuchen des Stadtamtes wurde eine Testgrabung der Befestigungszone in der Straße Na valech durchgeführt (**Abb. 1C**). Es wurde die Entstehung einer Grabenmauer im 15. Jahrhundert belegt, in einer relativ progressiven Form einer Erdböschung, die auf der Außenseite mit einer Steinwand ummauert war (Frolík – Tomášek 2001).

In den Jahren 1998 und 1999 galt die Aufmerksamkeit der Archäologen der ehemaligen Jesuitenschule (Frolík – Křemen 1999; Frolík 2000). Das Gebäude der Jesuitenschule selbst (**Abb. 1D**) bietet der archäologischen Forschung nicht allzu viel. Sein Aufbau bedeutete einen radikalen Eingriff in das ältere Terrain, der oft mit einer großflächigen Senkung der Sohle verknüpft war. Eine vielversprechende Fundstelle ist die Fläche hinter der Jesuitenschule (**Abb. 1E**). Im Zusammenhang mit dem Aufbau der Schule wurde auf einer umfangreichen Fläche (1–1,5 ha) die Bebauung der Kuttenberger Vorstadt abgerissen. Archäologische Suchschnitte legten eine Schichtenfolge von 2–3 m frei, mit zahlreichen Belegen von Bauten, Kommunikationen, Produktionstätigkeit und Bergbauaktivitäten aus dem 14.–16. Jahrhundert.

Einen anderen Informationstyp brachte die Verfolgung von Aushüben, die mit der Rekonstruktion der Kanalisation (**Abb. 1F**) und der Errichtung von Kabelleitungen (**Abb. 1G**) verknüpft waren (Frolík – Tomášek – Křemen 1997; Frolík – Tomášek – Křemen 1998a; Frolík 1999). Die Terrainsituation wurde an vielen Stellen dokumentiert, vor allem entlang der Hauptwege der Stadt. Auf dem Grossteil der Fläche im südlichen Bereich des Stadtkerns wurden die Anwesenheit alter Halden tauben Gesteins und Bergbauabfälle sowie beträchtliche Veränderungen des ursprünglichen Reliefs im Umfang von 4–8 m bestätigt. Einen anderen Typ der Überreste der Bergbauaktivität stellen Schachtmündungen oder Pingen über seicht gelegenen Stollen dar (**Abb. 3**). Die letztgenannten wurden mancherorts direkt in Terrassen gegenwärtiger Straßen festgestellt. Von Veränderungen des Straßenverlaufs zeugen auch Funde grubenartiger Siedlungsobjekte sowie Steinbauten in ehemaligen Wegen. Die Entwicklung des Straßennetzes war sehr dynamisch und zu seiner Stabilisierung kam es mancherorts erst im 16. Jahrhundert, falls nicht später (Frolík – Tomášek 2002).

Von Bergbaustelen außerhalb der Stadt wurde im Jahre 1999 ein Terrainüberrest einer Treibeinrichtung (Göpel) in der Nähe der sog. Großen Pinge auf Kaňk dokumentiert und mit Suchschnitten überprüft (Tomášek 2002). Auf dem aufgerissenen Altem Mann wurde eine erhöhte Zentralstufe von 7 m Durchmesser errichtet. In ihrer Mitte war in einer steinverkleideten Grube die Achse aus Fichtenholz situiert, die den Kern der Wickelkonstruktion bildete. Im gesenkten Teil bewegten sich wohl die das Rad treibenden Gespanne. Die Straßenoberfläche war mit Löß bedeckt. Während der Grabung wurde eine kleine Menge Keramikmaterial aus dem 15. Jahrhundert geborgen.

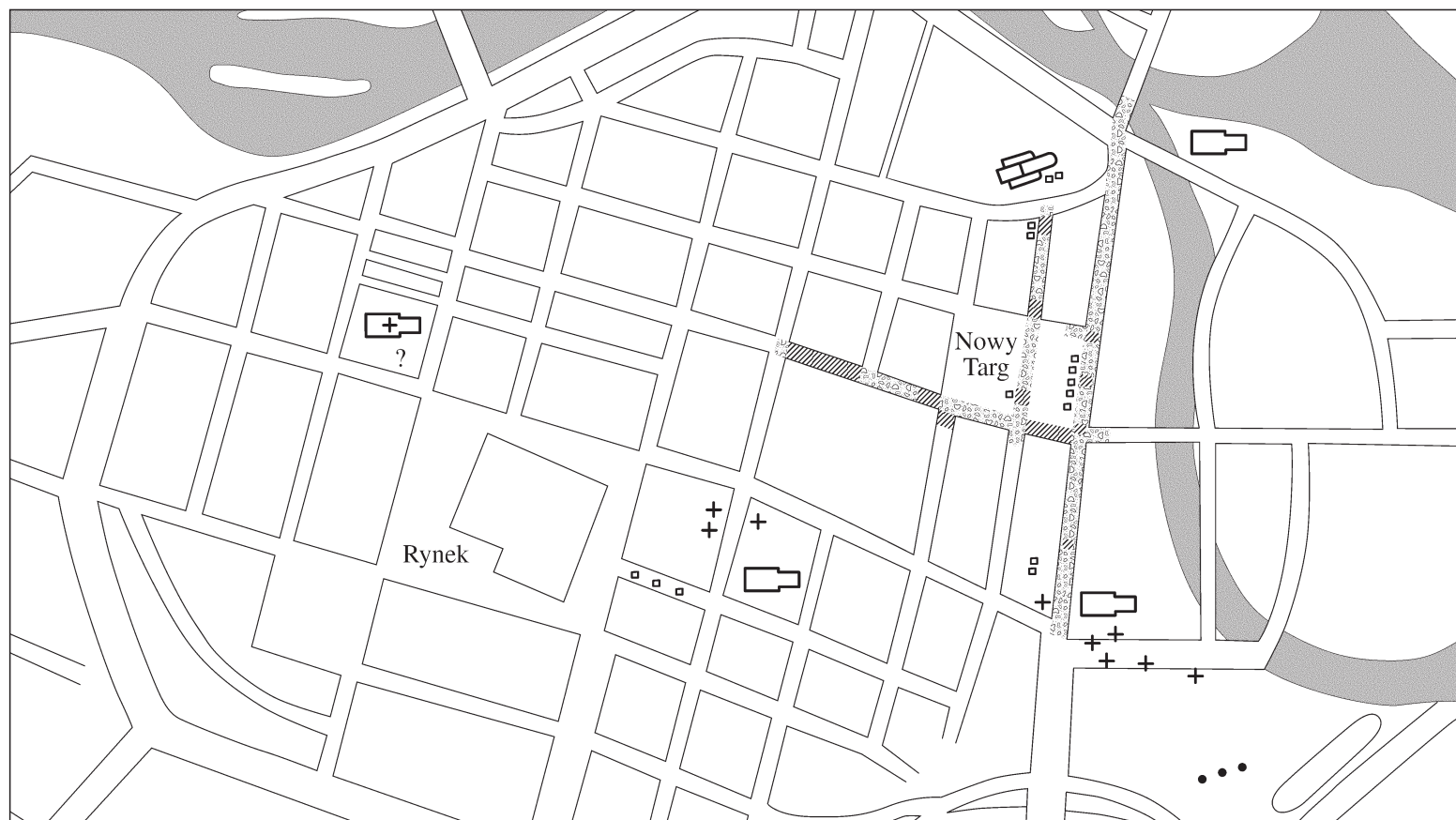
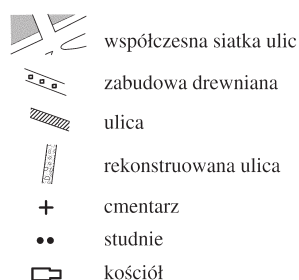
In unserer Übersicht verzichten wir absichtlich auf ein außerordentlich interessantes Kapitel, nämlich die Erforschung untergegangener Bergwerke, die seit langen Jahren außerhalb spezialisierter archäologischer Arbeitsstätten verläuft (Bilek 1994; Čilek 1994) und wo es wünschenswert wäre, eine engere Zusammenarbeit mit interessierten Spezialisten aufzunehmen mit dem Ziel, die gewonnenen Erkenntnisse zu teilen und materielle Funde zu evidieren.

Badania archeologiczne na terenie wrocławskiego Starego Miasta prowadzone są od lat 30-tych XX wieku. Miały wówczas one najczęściej charakter przypadkowy, wymuszony koniecznością wyeksplorowania nawarstwień odkrytych w trakcie prac budowlanych. Należy jednak stwierdzić, że ogromna większość realizowanych w owym czasie inwestycji nie była poprzedzona badaniami archeologicznymi i prowadzono je tylko w wyjątkowych przypadkach (plac Solny, plac Nowy Targ) (Kramarek 1963, s. 183–191; Demidziuk 1999, s. 354, 356). Efekty ówczesnych prac mają niewielką wartość naukową, gdyż ograniczono się do dokumentowania pojedynczych obiektów oraz zebrania co ciekawszych zabytków. Niewielką ilość luźnych znalezisk (najczęściej naczynia ceramiczne) pozyskano także w kilku punktach miasta podczas różnorodnych prac budowlanych (Demidziuk 1999, passim). Wymienić tutaj należy odkryte na Ostrowie Tumskim fragmenty kamionkowego naczynia typu Dreihausen (Gündel 1929), czy też efektowne kafle piecowe znalezione w Ratuszu (Gündel 1940).

Nowy etap w badaniach lewobrzeżnego Wrocławia rozpoczyna się w końcu lat 40-tych, kiedy to Rudolf Jamka (1948) zakłada niewielki wykop na dziedzińcu Ossolineum. Od tej pory przez dłuższy okres czasu zainteresowania badaczy koncentrują się na wschodnich i północnych terenach Starego Miasta.

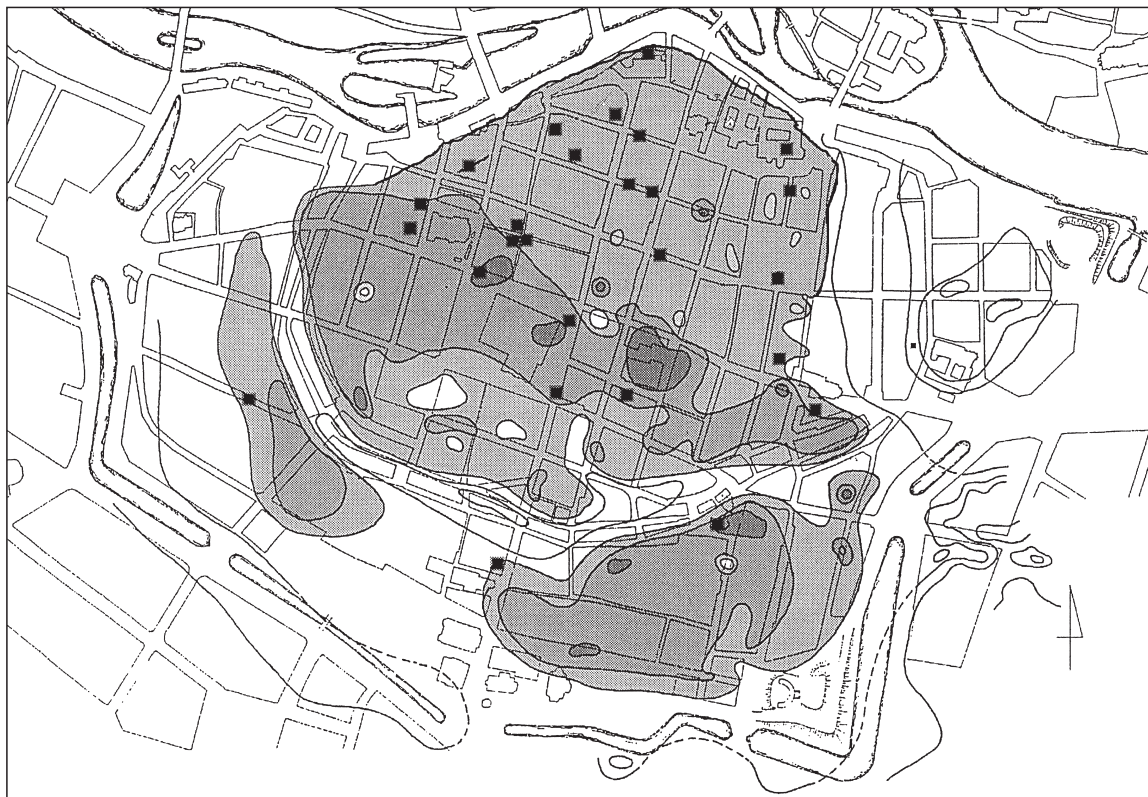
W latach 1954–57 z inicjatywy Mariana Morelowskiego przeprowadzono prace wykopaliskowe na terenie dziedzińca uniwersyteckiego (Morelowski 1955; Kaźmierczyk 1957; 1959; 1959a). Jednocześnie realizowano badania sondażowe w różnych punktach miasta (kościół św. Barbary, mury miejskie przy ul. Krasińskiego, Arsenal, kościół św. Jakuba) oraz obserwacje wykopów budowlanych (Kaźmierczyk 1959a). W roku 1959 – w związku z postępującą odbudową – opracowano program badawczy dotyczący wschodniej części Starego Miasta. Pod kierownictwem „Komitetu do badań w rejonie placu Nowy Targ” (T. Broniewski, O. Czerner, B. Guerquin, M. Haisig, J. Hawrot, W. Holubowicz, H. Cehak – Holubowiczowa, T. Kozaczewski, E. Maleczyńska, K. Maleczyński, J. Rozpędowski, M. Zlat) podjęto prace w obrębie sześciu wykopów o łącznej powierzchni około 500 m² (wykop I – ul. Kotlarska, pomiędzy parcelami Kotlarska 4 i Małe Jatki 8–10; wykop II (tzw. przy ul. św. Katarzyny) – na podwórzu parceli Wita Stwosza 30; wykop III – pomiędzy ul. Krowią i Łaciarską, w pobliżu ul. Wita Stwosza (brak precyzyjnej lokalizacji); wykop IV – w kościele św. Marii Magdaleny; wykop V – na ul. Drewnianej przy jej wylocie na plac Nankiera; wykop VI – w południowej części placu Nowy Targ na osi ulic Drewnianej i św. Wita) (Kaźmierczyk 1970, s. 6–13).

Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że w odróżnieniu np. od Warszawy, wrocławskie prace archeologiczne nie poprzedzały inwestycji budowlanych, lecz ukierunkowane były na rozwiązanie konkretnych problemów badawczych. W efekcie uzyskano znaczną ilość materiałów pozwalających ustosunkować się do zagadnień dotyczących początków lewobrzeżnego Wrocławia, lecz wynik ten okupiony został zniszczeniem nawarstwień kulturowych na znaczących, objętych odbudową obszarach miasta gdzie nie prowadzono żadnych wyprzedzających prac wykopaliskowych.

obr. 1
Wrocław w latach 20–30-tych XIII wieku
na podstawie badań archeologicznych

Wrocław in den 20.–30. Jahren des XIII.
Jahrhunderts aufgrund der
archäologischen Forschung.

obr. 2
 Ukształtowanie gruntu rodzimego wg. Kondysara i Musiala z uzupełnieniami autora.
 a – punkty pomiarowe w wykopach archeologicznych;
 b – teren powyżej 117,00 m n. p. m.;
 c – teren pomiędzy 116,00–117,00 m n. p. m.;
 d – teren pomiędzy 115,00–116,00 m n. p. m.
 (legenda dotyczy także Obr. 3)

Die Gestaltung des natürlichen Untergrunds nach Kondysar und Musial mit Ergänzungen des Autors.
 a – Höhenpunkte in archäologischen Grabungen;
 b – Gelände ab 117,00 m ü. M.;
 c – Gelände zwischen 116,00 und 117,00 m ü. M.;
 d – das Gelände zwischen 115,00–116,00 m ü. M.
 (Erklärungen betreffen auch Abb. 3).

obr. 3
 Poziom użytkowy terenu około połowy wieku XIII.

Terrainoberfläche um die Hälfte des XIII. Jahrhunderts.

Pozyskane w trakcie zrealizowanych badań materiały zostały wykorzystane przez Józefa Kaźmierczyka do odtworzenia procesu przemian gospodarczych i osadniczych w rejonie Nowego Targu. Zawarte w dwutomowym dziele (obejmującym także publikacje materiałów źródłowych z wykopów II, V i VI) „Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu” (1966–70) tezy, szczególnie dotyczące wytwórczości rzemieślniczej, do dziś pozostają aktualne. Nie wytrzymały natomiast próby czasu dociekania autora odnoszące się do procesów lokacji Wrocławia oraz kształtowania się ośrodka osadniczego w rejonie Nowego Targu (Kaźmierczyk 1965).

Zasygnalizowana publikacja zamyka etap planowych badań średniowiecznego Wrocławia. Od drugiej połowy lat 50-tych prócz nich przeprowadzono także szereg drobniejszych prac wykopaliskowych oraz dokonano licznych obserwacji w obrębie wykopów budowlanych (por. Buško 1995, s. 162–163). Z przykrością należy stwierdzić, że nie wykorzystano szansy jaką niesła

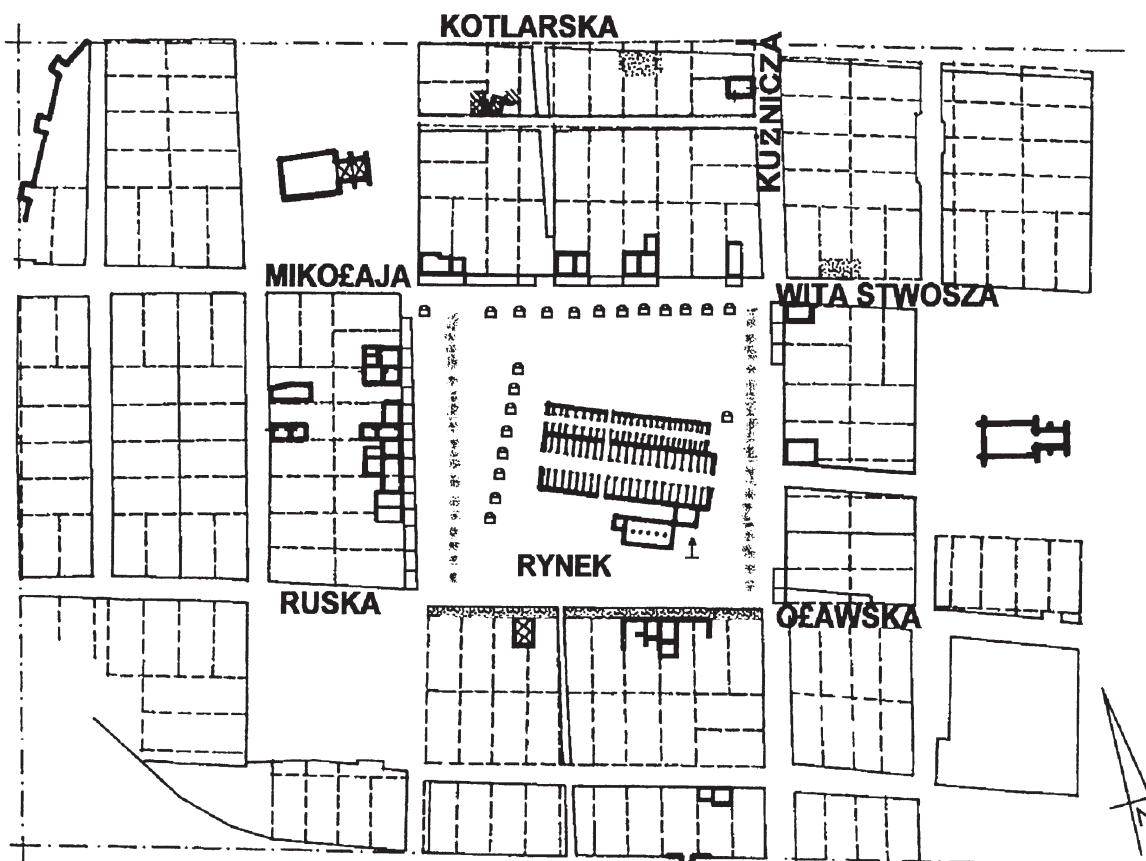
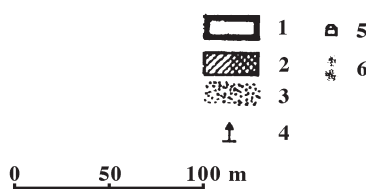
obr. 4

Schematyczny plan zagospodarowania przestrzeni rynkowej około roku 1300.

- 1 – zabudowa murowana (wraz z przedprożami);
- 2 – zabudowa fachwerkowa;
- 3 – przybliżona lokalizacja zabudowy murowanej;
- 4 – drewniany pręgierz;
- 5 – przybliżona lokalizacja kramów;
- 6 – bruki kamienne.

Schematischer Plan der Marktbebauung um 1300.

- 1 – Backsteinhäuser mit Beischlägen;
- 2 – Fachwerkhäuser;
- 3 – annähernd lokalisierte Backsteinbebauung;
- 4 – der hölzerne Pranger;
- 5 – annähernd lokalisierte Kaufläden;
- 6 – Steinpflasterung.

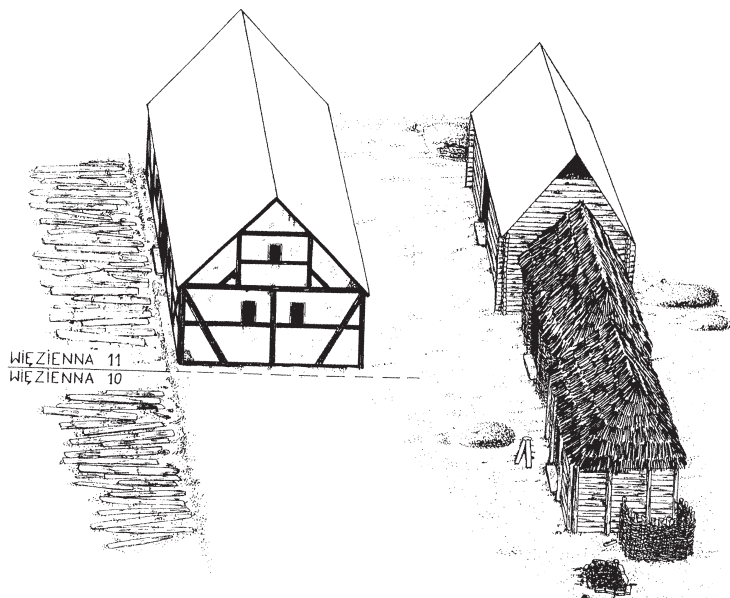

ze sobą przebudowa ulicy Kazimierza Wielkiego, gdzie mimo ogromnego zasięgu prac ziemnych, badania ograniczono właściwie do obserwacji wykopów i zbierania co ciekawszych materiałów zabytkowych (por. Lisowa 1976; 1982; 1983; 1986; Szyposz 1980). Przy zastoju prac archeologicznych dynamicznie rozwijały się badania architektoniczne obiektów sakralnych (kościół św. Elżbiety – Lasota – Rozpędowski 1980; Lasota – Piekalski 1996; kościół św. Wojciecha – Małachowicz 1975; Kościół św. Jakuba (Wincentego) – Lasota – Rozpędowski 1981; kościół św. Marii Magdaleny – Broniewski – Kozaczewski 1967) i świeckich (Kozaczewski 1995; Chorowska 1994; Chorowska – Lasota 1995). Niestety, aż do końca lat 80-tych badania archeologiczne i architektoniczne prowadzono niezależnie, co w wielu przypadkach przyczyniło się do znacznego ograniczenia pozyskiwanych informacji. Co prawda archeolodzy uczestniczyli w pracach prowadzonych w kościołach św. Elżbiety i św. Jakuba, lecz prawdziwy przełom nastąpił dopiero 1988 roku, kiedy to parcele przy ul. Kotlarskiej 31 i 32 oraz przy ul. Igielnej 8 przebadano kompleksowo, traktując relikty architektoniczne jako jeden z elementów układu stratygraficznego (Lasota – Piekalski 1988).

Lawinowo postępująca od końca lat 80-tych zabudowa dotychczas nie zagospodarowanych rejonów Starego Miasta wymuszała podjęcie szerokopłaszczyznowych badań archeologiczno-architektonicznych, obejmujących czasami po kilkanaście parcel (np. ul. Więzienna 10–11 („Wratislavia Antiqua” 1999), 28–30 (Buško – Chorowska – Piekalski 1999), Igielna 14–15 (Buško – Chorowska – Piekalski 1996), Nożownicza 13 (Piekalski – Plonka – Wiśniewski 1991), ul. Bernardyńska (Wiśniewski – Plonka 1991), św. Marii Magdaleny 3 (Wiśniewski 1994), ul. Sukiennice 6–8 (Wiśniewski – Tymciów – Łaciuk 1994)), a w skrajnych przypadkach całe bloki zabudowy (plac Dominikański („Silesia Antiqua” 1993), kwartał pomiędzy ul. Więzienną, Kotlarską, Nożowniczą i Odrzańską, kolejny pomiędzy ulicami Kazimierza Wielkiego, Szewską i Ofiar Oświęcimskich („Silesia Antiqua” 1998) czy też przy ul. Św. Antoniego).

Prócz badań szerokopłaszczyznowych realizowano także prace w obrębie wykopów liniowych, wykonywanych w związku z wymianą bądź budową instalacji energetycznych, wodno-kanalizacyjnych i gazowych (np. Rynek, plac Nowy Targ, plac Nankiera, ul. Św. Katarzyny, ul. Piaskowa, ul. Nowy Świat, ul. Więzienna i in. (por. Buško 2000)). Obecnie na terenie Wrocławia nie prowadzi się planowych badań wykopaliskowych, ukierunkowanych na rozwiązanie konkretnych problemów naukowych. Wszystkie bez wyjątku prace terenowe poprzedzają realizację rozmaitych przedsięwzięć budowlanych i – zgodnie z „Ustawą o Ochronie Dóbr Kultury” – finansowane są przez inwestorów. Prócz instytucji naukowych, takich jak Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytut Archeologii PAN oraz Muzeum Miejskie co raz częściej (od początku lat 90-tych XX w.) w badania terenowe zaangażowane są prywatne firmy (Pracownia Archeologiczno-Architektoniczna „Niegoda”, Akme) Wszystkie instytucje mogą podjąć badania dopiero po otrzymaniu stosownego zezwolenia wydanego przez Konserwatora Zabytków.

Równoległe z rozwojem badań terenowych podjęte zostały studia nad kulturą materialną średniowiecznego Wrocławia. Licznych opracowań, podsumowanych monograficznym ujęciem, doczekały się mieszczańskie kamienice (Chorowska 1994, tu dalsza lit.). Opracowano także budownictwo drewniane (Piekalski 1995; Jaworski 1999; Buško 2000a), fortyfikacje (Lasota – Wiśniewski 1998), urządzenia wodno-kanalizacyjne (Wiśniewski 1995; Buško 1995c; 1996), nawierzchnie uliczne (Buško 1997), systemy grzewcze (Dymek 1995; 1995a; Buško 1995a), zagadnienia związane z zagospodarowaniem parceli mieszczańskich (Buško 1995b) zmian w topografii terenu (Buško 1999) oraz pewne kategorie wyrobów rzemieślniczych (np. Romanow 1978, 1979, 1981; Jaworski 1995; Niegoda – Piekalski 1997; Jastrzębski 1999; Wysocka 1999; Rzeźnik 1998).

obr. 5
Zabudowa faszwerkowa, zrębowa i plecionkowa na parceli Więzienna 10–11 (początek 2. poł. XIII w.).

Fachwerk – Block – und Pfostenbauten auf der Parzelle Więzienna 10–11 (seit der 2. Hälfte des XIII. Jahrhunderts).

obr. 6
Schemat rozwoju kamienic o różnych szerokościach frontu, wg. M. Chorowskiej.

Schematische Darstellung der Entwicklung der Backsteinhäuser von verschiedener Breite der Vorderfront (nach M. Chorowska).

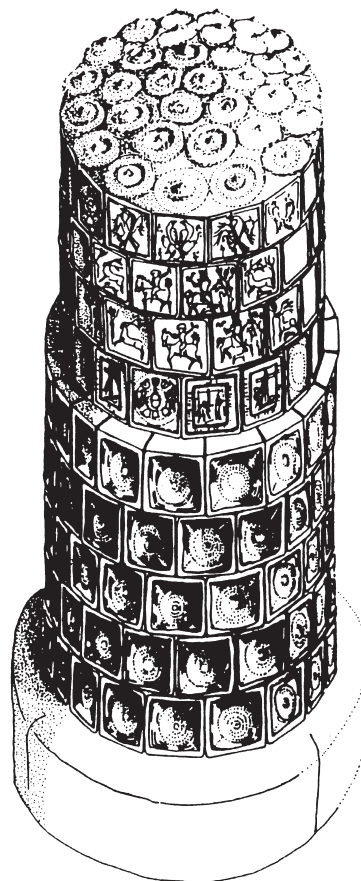
Na bazie materiałów pozyskanych w trakcie badań archeologicznych powstają także opracowania tekstylów (np. Maik 1999), archeozoologiczne (np. Wiszniowska – Stefaniak – Socha 1999, tu dalsza lit.) czy też antropologiczne (np. Kwiatkowska 1998).

Niewątpliwym osiągnięciem badaczy zajmujących się późnośredniowiecznym Wrocławiem jest powołanie do życia serii wydawniczej „Wratislavia Antiqua”, w ramach której opublikowano wyniki badań przy ul. Więzienniej 10–11 (1999), materiały z konferencji dotyczącej centrów średniowiecznych miast (2000), efekty prac wykopaliskowych prowadzonych na wrocławskim Rynku (2001; 2002) oraz wielokulturowej osadzie na Partynicach (2002a).

Dokonano także pierwszych prób podsumowania dotychczasowych osiągnięć archeologii późnośredniowiecznego Wrocławia (Buško – Piekalski – Rzeźnik 1995; Piekalski 1995a; Buško, Piekalski 1995/96 (1997)), a wyniki badań archeologicznych są co raz częściej doceniane i wykorzystywane w syntetycznych opracowaniach (np. Młynarska – Kaletynowa 1986; Goliński 1997; Buško – Kaczmarek 2002; Młynarska – Kaletynowa 2001 [red.]).

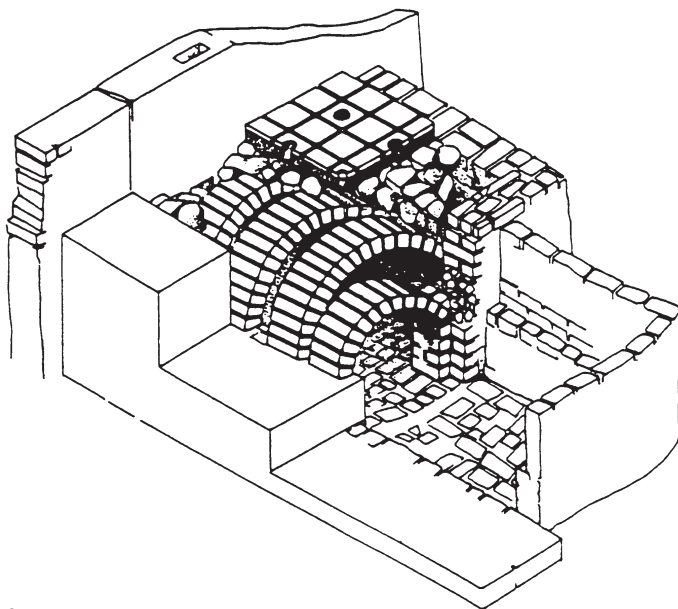
Należy tu wyraźnie podkreślić, że realizowane od końca lat 80-tych prace terenowe nie miały (i nadal nie mają) charakteru planowych badań, ukierunkowanych na rozwiązanie istotnych problemów dotyczących historii miasta, lecz są działaniami usługowymi, mającymi na celu „oczyszczenie” terenu z substancji zabytkowej przed podjęciem prac budowlanych. Zepchnięcie tak istotnego etapu procesu badawczego (jakim w archeologii jest pozyskiwanie źródeł) do roli intratnej usługi budowlanej, negatywnie odbiło się na jakości otrzymywanych informacji. Słabe rozeznanie niektórych ekip w przedmiocie badań przyniosło stosowanie niewłaściwych metod dokumentacji układów stratygraficznych. W konsekwencji pozostająca do dyspozycji dokumentacja terenowa w wielu przypadkach (a co szczególnie bolesne, dotyczy to prac realizowanych na znacznym obszarze miasta) uniemożliwia podjęcie studiów nad zagadnieniami ogólniejszej natury.

Brak rozeznania w podstawowej kwestii co i po co badamy prowadzi do stosowania swoistych metod eksploracji. Otóż badamy nie parcelę mieszczańską, czy w węższym zakresie kamienicę, lecz tzw. sektor – czyli „... ściśle określoną płaszczyznę, ograniczoną ze wszystkich stron ścianami fundamentowymi budynków murowanych lub krawędzią wykopu...” (Guszpit – Limisiewicz 1998, s. 49). W konsekwencji szerokopłaszczyznowe badania zamieniają się w serię nie powiązanych ze sobą stratygraficznie sondży, znacznie utrudniając lub wręcz uniemożliwiając przeprowadzenie analiz ukierunkowanych na rozpoznanie zmian zachodzących w przestrzennym zagospodarowaniu parceli.

obr. 7
Rekonstrukcja XV-wiecznego pieca kaflowego z ulicy Więzienniej 11, wg. K. Dymek.

Rekonstruktion eines Kachelofens aus der Więzienna Strasse 11, nach K. Dymek.

obr. 8
Rekonstrukcja hypokaustum
z ulicy Więziennej 10.

Modell von einem
Warmluftheizungsanlage
von der Wiezienna Strasse 10.

Jako, że z definicji mają być to badania archeologiczno-architektoniczne często zatrudnia się specjalistę odpowiedzialnego za inwentaryzację relikwów architektury. W efekcie spójnik występujący w określeniu „badania archeologiczno-architektoniczne” nie łączy lecz dzieli, bowiem końcowym wynikiem takiej działalności jest profesjonalne opracowanie relikwów zabudowy murowanej, niestety bez archeologicznego kontekstu i na odwrót (por. „Silesia Antiqua” 1998). Gorzej, gdy z różnych względów na wykopie zabraknie architekta. Ściany kamienic dokumentowane są bez próby rozwarstwienia chronologicznego i przypisania ich konkretnym działkom mieszczańskim. Skrupulatnie dokumentuje się np. lica ścian, zapominając o rysunkach rzutów obiektów, a lakoniczne opisy często ograniczają się do stwierdzeń typu „mur z lukiem”, „mur „pruski””, czy też „mur kamienny” (Kitliński i in. 1998, passim).

Osobny problem stanowi sposób dokumentacji układu stratygraficznego. Zdarzają się bowiem przypadki, gdy konkretne warstwy w obrębie jednego wykopu zajmują różną pozycję stratygraficzną, a czasami nawet przecinają same siebie. Niekiedy sporządzona dokumentacja uniemożliwia rekonstrukcję przemian w zagospodarowaniu badanego obszaru miasta, gdyż nie prezentuje się układu stratygraficznego w kolejności określonej procesem narastania, czy też eksploracji poszczególnych warstw. W zastępstwie tworzy się coś w rodzaju katalogu, opisując kolejno wszystkie warstwy zaliczone do apriorycznie wydzielanych grup funkcjonalnych, np. „nasypów wyrównawczych” czy też pozostających w stosunku do nich w opozycji „warstw kulturowych” oraz „konstrukcji”. W tym ostatnim przypadku przekroczono chyba oczekiwania badaczy, opowiadających się za nie stawianiem cyfrowej granicy dla zakresu zainteresowań archeologii historycznej. Obok bowiem różnego rodzaju relikwów architektury średniowiecznej i nowożytniej pojawiają się tu „studzienki telekomunikacyjne wykonane z blozków betonowych”, „kolanko (syfon) rury kanalizacyjnej”, „konstrukcja metalowa złożona z dwóch teowników połączonych nitami” i – jakby na okrasę – „przewrócona siatka ogrodzeniowa” (Kitliński i in. 1998, passim).

Brak przygotowania merytorycznego negatywnie rzutuje także i na końcowy efekt badań, prezentowany w formie publikacji. Niejako klasycznym przykładem jest tutaj opracowanie wyników prac prowadzonych w kwartale zabudowy ograniczonym ulicami Kazimierza Wielkiego – Szewska – Ofiar Oświęcimskich – Łaciarska, gdzie mimo profesjonalnie przygotowanych artykułów dotyczących architektury murowanej (Brzezowski – Chorowska – Lasota 1998; Ludwig 1998), źródeł historycznych (Goliński 1998) czy też geomorfologii (Chmal – Traczyk 1998) nie znajdziemy napisanej przez archeologa syntezy obrazującej przemiany zachodzące w formach zagospodarowania badanego terenu. Zamiast tego otrzymaliśmy suchy katalog odkrytych obiektów pozbawiony wielu istotnych informacji (np. numeracji warstw na profilach i w obrębie obiektów) (Guszpit – Limisiewicz 1998) oraz esej(?) o kopaniu fosy i zabudowie wydzielonych w trakcie badań sektorów(!) (Limisiewicz – Wiśniewski 1998).

Mimo wszystko dysponujemy już obecnie niezwykle bogatą i zróżnicowaną bazą materiałową, umożliwiającą podjęcie próby skonstruowania obrazu średniowiecznego Wrocławia widzianego przez pryzmat źródeł archeologicznych. W połączeniu ze źródłami historycznymi pozwalają one na rozpatrzenie szeregu zagadnień, poczynając od ukształtowania terenu, charakteru urządzeń obronnych, rozplanowania miasta, zagospodarowania placów, ulic i parcel, urządzeń komunalnych, budowli sakralnych i świeckich, po charakterystykę zajęć (pracy i zabawy), kondycji fizycznej mieszczan czy też warunki bytu oraz kontakty z bliższym i dalszym otoczeniem. Co więcej, zagadnienia te prezentować możemy w sposób dynamiczny, gdyż datowniki archeologiczne oraz liczne daty dendrologiczne pozwalają na wydzielenie trzech horyzontów chronologicznych: pierwszy – przedlokacyjny (XII–I połowa XIII wieku), drugi – obejmujący 2 połowę wieku XIII oraz trzeci – XIV-wieczny. Możliwym także jest ustosunkowanie się do teorii dotyczących miejsca i czasu lokacji lewobrzeżnego Wrocławia.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Starego Miasta pochodzą z okresu wpływów rzymskich. W warstwie humusu pierwotnego w wykopach przy ul. św. Marii Magdaleny 3 (Wiśniewski 1994), Kielbaśniczej 21/22 i w kościele św. Krzysztofa (Bresch – Buško 1998) odkryto pojedyncze fragmenty naczyń, poświadczające incydentalną penetrację tego terenu.

Osadnictwo stale pojawia się w wieku IX. Z tego to okresu pochodzą relikty zagłębionego w ziemię budynku odsłoniętego przy ul. Kielbaśniczej 21/22.

W wieku X powstaje gród na Ostrowie Tumskim, stanowiący centrum gospodarcze i administracyjne Wrocławia do końca XII stulecia. W tym bowiem momencie, zgodnie z procesami obejmującymi szerokie obszary Europy Środkowej, we Wrocławiu kształtuje się ośrodek wczesnomiejski. Prócz Ostrowa Tumskiego w skład tej aglomeracji wchodzi siedziby możnowładców na Olbinie, osada walońska, osada żydowska oraz osada rzemieślniczo-targowa na lewym brzegu Odry.

W wieku XII osadnictwo koncentruje się we wschodniej i północnej części Starego Miasta. Na obecnym etapie badań można stwierdzić, że nie wytrzymały upływu czasu hipotezy J. Kaźmierczyka mówiące o pojawieniu się zwartej osady w tym rejonie już w wieku XI. XII-wieczna zabudowa koncentrowała się w pasie od kościoła św. Wojciecha po przeprawę na wyspę Piasek, a na północy – od przeprawy po dzisiejszy dziedziniec uniwersytecki. Zachodnią granicą tego skupiska zdaje się być ciąg obecnej

obr. 9
Wrocław-Rynek.
Żelazne strzemiono.

Wrocław-Marktplatz.
Der eiserne Steigbügel.

obr. 10
Wrocław-Rynek.
Skórzany trzewik i sakiewka.

Wrocław-Marktplatz.
Lederschuh und Ledersack.

obr. 11
Wrocław-Więzienna 10–11.
Gliniane figurki.

Wrocław-Marktplatz.
Tonplastiken.

ul. Szewskiej. Utrwalone w literaturze poglądy, że omawiane osiedle otoczone zostało umocnieniami drewniano-ziemnymi, okazują się być pozbawione podstaw źródłowych.

Kolejne XII-wieczne skupisko osadnicze notujemy przy kościele św. Krzysztofa (Bresch – Buško 1998), a pojedyncze, rozproszone obiekty z tego czasu zaobserwowano także we wschodniej części Rynku.

Dotychczasowe dociekania pozwalają na ramowe zarysowanie procesu w wyniku którego wczesnośredniowieczny ośrodek protomiejski przekształcił się w miasto komunalne. Niewątpliwie jego przełomowym momentem było uzyskanie praw miejskich, jednakże w przypadku Wrocławia – z uwagi na stan i charakter źródeł pisanych – jest on trudny do precyzyjnego umieszczenia w czasie i przestrzeni. Możemy jedynie przypuszczać, że w interesującym nas przypadku aktu tego dokonano trzykrotnie i za każdym razem posiadał on inny charakter oraz obejmował różne obszary dzisiejszego Starego Miasta. Najprawdopodobniej po raz pierwszy stosunki prawne i przestrzenne starał się uporządkować w latach dwudziestych lub trzydziestych XIII wieku Henryk Brodaty, następnie pomiędzy kwietniem roku 1241, a przed 11 marca 1242 udaną próbę podjął Bolesław Rogatka. Ostateczna regulacja nastąpiła w 1261 roku, kiedy to Henryk III oraz jego brat Władysław zastąpili stare przywileje nowymi (Młynarska – Kaletynowa 1986, passim).

Elementem dyskusyjnym jest także forma i zasięg organizmu miejskiego do którego odnoszą się wzmiankowane wydarzenia. Centrum domniemanej lokacji przeprowadzonej przez Henryka Brodatego umieszczane jest na Nowym Targu bądź też w Rynku, a nieliczni badacze umieszczali je w rejonie ulicy Złote Koło. Zaproponowano też oryginalną hipotezę w myśl której Wrocław Henryka Brodatego (z centrum w Rynku) sięgać miał fosy zewnętrznej, a wyniku zniszczeń związanych z najazdem tatarskim okrojony został do obszaru otoczonego tzw. fosą wewnętrzną (Rozpędowski 1995). Badacze zgodni są co do faktu, iż lokacja Bolesława Rogatki obejmowała obszar otoczony fosą wewnętrzną, jednakże w zależności od ujęcia powiększać miała ona miasto pierwszej lokacji o tereny położone wokół Nowego Targu lub też wokół Rynku. Wyjątkowa zgoda panuje w odniesieniu do identyfikacji zasięgu miasta po trzeciej lokacji. W jej efekcie do starego założenia dołączyć miano przestrzeń położoną pomiędzy wewnętrzną a zewnętrzną fosą (Młynarska – Kaletynowa 1986, passim).

Należy zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie przekazy pisane pochodzące z początków wieku XIII, a możliwe do osadzenia w kontekście topograficznym, dotyczą wschodniej części miasta, czyli obszaru związanego z Nowym Targiem. To tutaj skoncentrowane są interesy Kościola i księcia starającego się przy okazji osłabić zagrażającą nowo lokowanemu miastu pozycję ekonomiczną olbińskiego klasztoru. Materialnym wyrazem tych zabiegów jest m.in. fundacja w 1214 roku szpitala św. Ducha, osadzenie w 1226 roku dominikanów w kościele św. Wojciecha, powstanie leprozorium nieopodal osady walońskiej, przejęcie przez Henryka w 1237 roku karczmy „Birvechnik”, nadanie cysterkom trzebnickim około 1224 roku karczmy należącej do olbińskich premonstratensów, czy też przeniesienie w 1236 roku targu dorocznego z Olbina na lewy brzeg. Po oddaniu kościoła św. Wojciecha dominikanom uprawnienia parafialne otrzymał kościół św. Marii Magdaleny. Co prawda pojawia się on w źródłach pisanych dopiero w 1267 roku, jednakże wyniki badań architektonicznych oraz rozpowszechnienie już w XI–XII wieku kultu tej patronki pozwalają widzieć w końcu XII wieku początki świątyni zlokalizowanej na skraju omawianej aglomeracji.

Informacje dotyczące dalej na zachód położonych rejonów Wrocławia pojawiają się dopiero od roku 1253, kiedy to wymieniono parafialny kościół św. Elżbiety znajdujący się przy północno-zachodnim narożniku Rynku. Mimo, iż początkowo kult św. Elżbiety (kanonizowanej w 1235 roku) miał lokalny charakter, stosunkowo szybko dotarł do Wrocławia. Jako, że jej ciotką była Jadwiga śląska, nie dziwi fakt nadania tego patronium kościołowi ściśle związanemu z organizmem miejskim lokowanym przez jej wnuka Bolesława Rogatkę w początkach lat 40-tych XIII wieku. Z faktami tymi wydają się stać w sprzeczności ustalenia dokonane w trakcie badań archeologiczno-architektonicznych prowadzonych wewnątrz świątyni, bowiem odkryte tu ceglane prezbiterium (wzniesione na starszym cmentarzysku) odatowano na podstawie kamiennego wystroju na pierwszą tercję XIII wieku. Być może mamy tu do czynienia z pomyłką w ustaleniu chronologii odsłoniętych relikwów architektury, lub też rzeczywiście ze starszą świątynią lecz o nieznanym wezwaniu. Co prawda w XV-wiecznych dokumentach obok imienia św. Elżbiety pojawia się św. Wawrzyniec, jednakże jego kult wprowadzono do parafialnego kościoła dopiero w wieku XIV.

Dzięki odkrytym monetom oraz uzyskaniu dat dendrologicznych, umożliwiających z dokładnością do kilku lat określenie momentu pozyskania surowca użytego przy budowie drewnianych konstrukcji, stwierdzamy, że obiekty archeologiczne

obr. 12
Wrocław-Rynek.
Kościane piony do gry.

Wrocław-Marktplatz.
Beinerne Spielsteine.

pochodzące z lat 20–30-tych XIII wieku i zawierające materiał kulturowy charakterystyczny dla Europy Zachodniej także koncentrują się we wschodniej części miasta (Niegoda 1999). Analogicznie datowane pozostałości osadnictwa odkryte w miejscu dzisiejszych Sukiennic, w ciągu ul. Kurzy Targ oraz w okolicy ul. Więziennej, można interpretować jako peryferyjną strefę nowotarskiej osady. Co więcej, dysponujemy przesłankami przemawiającymi za powstaniem w tym czasie w rejonie Nowego Targu regularnej siatki ulic i stojących przy nich budynków drewnianych, niszczącej starszą, XII-wieczną zabudowę (**Obr. 1**). Z kolei badania prowadzone w okolicy Rynku wskazują na lata 40–50-te jako moment powstania regularnego układu urbanistycznego. W okolicy Nowego Targu manifestuje się on poprzez powstanie solidnych, drewnianych nawierzchni pokrywających ciągi wcześniej wytyczonych ulic – Drewnianej, Kotlarskiej, przecinającej plac Nowy Targ oraz najprawdopodobniej Łaciarskiej. W tym też czasie rozebrane zostają zabudowania stojące przed kościołem św. Marii Magdaleny, a na ich miejscu wytyczono moszczoną drewnem ulicę Kurzy Targ.

Lokacyjny Wrocław rozmierzono na plejstocenijskim ostańcu wznoszącym się około 7 m ponad lustro Odry i 3–4 m nad okolicznym terenem (**Obr. 2, 3**). Najstarszą fosę, tzw. wewnętrzną przekopano przez ostaniec, wpuszczając do niej wodę w 1296 roku. Fosa ta sprzężona była z pierwszym pasem fortyfikacji istniejącym już dowodnie w latach 1261–1274 (Goliński 1986). Przecięty był on początkowo sześcioma (Piaskowa, Olawska, Świdnicka, Ruska, Mikołajska i Odrzańska), a później jeszcze dwoma dodatkowymi (Ceglana i Książęca) bramami. Zwieńczone krenelażem trzynastowieczne mury o wysokości około 6 m wzniesiono z cegły ułożonej w wątku wendyjskim, na fundamencie z granitowych narzutowców lub łamanego kamienia. Co około 30 m wzmocniono je prostokątnymi, początkowo lupinowymi, a później zamkniętymi od strony miasta basztami, wysuniętymi przed lico muru na około 3,5 m (Lasota – Wiśniewski 1998).

Na przełomie XIII i XIV w. rozpoczęto budowę drugiej linii fortyfikacji, obejmującej tzw. duże starorzecze (Goliński 1986). Ich przebieg wyznacza pas zieleni ciągnący się przy wewnętrznej krawędzi istniejącej do dziś fosy. Także i ten mur obronny wzniesiony był z cegły. Flankowano go kilkudziesięcioma basztami przybierającymi różne formy. Mur przebiegały cztery bramy: druga Olawska, druga Świdnicka, druga Mikołajska oraz Brama Sakwowa. Ten ciąg obwarowań jest wyraźnie widoczny na różnych panoramach Wrocławia, co ułatwia rekonstrukcję jego przebiegu i formy poszczególnych elementów obronnych.

Centrum tak ufortyfikowanego miasta stanowił prostokątny Rynek. W jego obrębie zrealizowano w końcu XIII w. murowany, później wielokrotnie przebudowywany ratusz wraz z sukiennicami. Pozostały obszar Rynku zajmowały drewniane, ustawione w co najmniej dwóch rzędach kramy oraz biegnące pomiędzy nimi brukowane ciągi komunikacyjne. Przed wschodnią ścianą ratusza wydzielono plac sądowy z początkowo drewnianym, a później kamiennym pręgierzem (Buško 1999a). Przed zachodnim wejściem do Sukiennic wzniesiono także początkowo drewnianą, a później murowaną Wielką Wagę (Bresch 1998) (**Obr. 4**).

W lokacyjnym Wrocławiu powszechne zastosowanie znajduje obca miejscowemu środowisku konstrukcja szkieletowa (**Obr. 5**). Wypełnienie ścian tworzyły najczęściej żerdzie lub plecionka obustronnie wylepione gliną. Zastosowanie konstrukcji szkieletowej umożliwiło wznoszenie piętrowych domów, których pierwsza kondygnacja najczęściej zagłębiona była w podłoże. Budynki, osiagające w przyziemiu powierzchnię przekraczającą 30 m², zaopatrywane były także w drewniane podłogi lub gliniane klepiska. Ewenementem na skalę środkowoeuropejską było pojawienie się we Wrocławiu około połowy wieku XIII ceglanych kamienic. Domy tego typu, stawiane początkowo przy Rynku, były częściowo zagłębione w podłoże i posiadały co najmniej dwie kondygnacje rozdzielone drewnianym stropem umocowanym na kamiennych wspornikach. W końcu wieku XIII, w wyniku podnoszenia się poziomu placu rynkowego przed frontami budynków wznoszone są murowane i drewniane przedproża. W połowie wieku XIV ulegają one zniszczeniu. Powstające nowe kamienice pierwszą kondygnację (pełniącą funkcję piwnicy) mają już całkowicie zagłębioną w podłoże (**Obr. 6**). Równoległe występują domy mieszkalne o mieszanej, drewniano-ceglanej konstrukcji. Budynki zrębowe i plecionkowe nie zanikają zupełnie. Ich obecność stwierdzono np. w zatylnych partiach działki mieszczącej przy ul. Więziennej 11.

obr. 13
Wrocław-Rynek.
Drumla.

Wrocław-Marktplatz.
Maultrommel.

W ścisłym związku z nowymi formami budynków pozostają zmiany w komforcie zamieszkiwania. Prócz zwiększenia powierzchni mieszkaniowej, najlepiej widoczne w materiale archeologicznym są przekształcenia zachodzące w ogrzewaniu pomieszczeń. W wieku XIII piece kopułkowe i paleniska otwarte funkcjonują w budynkach zatylnych. Natomiast w domach frontowych pojawiają się kominki, piece kaflowe (**Obr. 7**) oraz piece typu hypokaustum (**Obr. 8**) posiadające ciągi kominowe odprowadzające dym na zewnątrz oraz dostarczające więcej ciepła przy użyciu tej samej ilości materiału opałowego.

Z komfortem zamieszkiwania łączy się także i dostęp do wody. W wieku XIII pojawiają się na zapleczach działek studnie, a od połowy wieku XIV we Wrocławiu zaczyna funkcjonować stopniowo rozbudowywana sieć wodociągów.

Mimo, iż na porządku dziennym było wyrzucanie śmieci na ulice i place, w obrębie zatylnych części parcel pomieszczano szalowane drewnem kloaczne doły. W późniejszym czasie nadbudowywano nad nimi „wygódki” zaopatrywane w sedesowe deski z pokrywami. Próbowano także uporać się ze ściekami konstruując rynsztoki w ciągach ulic oraz kanały odprowadzające nieczystości do fosy, Odry lub Olawy.

Nieliczne, i to prawie wyłącznie XIII-wieczne ulice charakteryzowały się obecnością solidnych nawierzchni z dranic układanych na legarach. Najprawdopodobniej ze względów ekonomicznych ograniczono ich ilość do niezbędnego minimum, zastępując te kosztowne nawierzchnie lekkim pokładem z desek układanych na piaskowych podsypach. W miejscach szczególnych układano także kamienne bruki.

Odkrywane w nawarstwieniach zabytki są źródłem do badań wielu zagadnień, wśród których jako najważniejsze wymienić należy: produkcję, życie codzienne i handel. Zidentyfikowane ślady wytwórczości potwierdzają na ogół ustalenia poczynione wcześniej przez historyków. W narożu ulic Igielnej i Więziennej stwierdzono datowany około połowy XIII w. zespół odpadów z produkcji różańców. Jako surowiec do wyrobu paciorków użyte było poroże jelenia. Przy ul. Więziennej 10–11 mieszkał wytwórca produkujący w 2. poł. XIII w. grzebienie jednowarstwowe, a w wieku XIV trójwarstwowe. Relikty urządzeń i odpady produkcyjne z wytwórczości garbarskiej datowane na schyłek średniowiecza i renesans przebadano przy ul. Więziennej 11, w bliskim sąsiedztwie ulicy Garbary. Przy ul. Malarskiej 27–29, a więc w sąsiedztwie strefy należącej do rzemieślników trudniących się obróbką metali, stwierdzono znaczne ilości żużli żelaznych. Oceniono je jako ślady ulepszenia żelaza dymarskiego do celów kowalskich.

Pozyskane zbiory zabytków żelaznych poświadczają użytkowanie wykonanych z tego materiału okuć budowlanych – gwoździ, haków a także kluczy i zamków do drzwi. Wśród narzędzi dominują uniwersalne noże, a częste są również służące do obróbki drewna dłuta i świdry. Do sposobów ubierania się i nurtów w średniowiecznej modzie odnoszą się skórzane i, rzadziej odkrywane, tekstylne części garderoby, metalowe elementy pasów oraz licznie zachowane szczątki obuwia (Obr. 10). Obecne w materiałach są również militaria, poświadczające głównie użytkowanie przez mieszczan kuszy i broni siecznej, a także oporządzenia jeździeckiego (Obr. 9).

Świadectwem gier i zabaw uprawianych przez średniowiecznych mieszczan wrocławskich są stosunkowo licznie odkrywane przedmioty uznawane za zabawki. Należą do nich gliniane figurki koni lub konnych jeźdźców (Obr. 11), inne figurki zoo- i antropomorficzne, gliniane i drewniane kulki, kości oraz pionki do gry (Obr. 12), kościane, ceramiczne i drewniane krążki, grzechotki i miniaturowe naczynia (Borkowski 1995). Z kolei świadectwem amatorskiego muzykowania jest drumla odkryta na terenie Rynku (Obr. 13).

Przedmioty codziennego użytku wykonywano często z drewna. Były to naczynia klepkowe i toczone, wrzeciona tkackie, pławiki rybackie i inne drobne przedmioty o niekiedy trudnej do ustalenia funkcji. Najliczniej reprezentowane są w warstwach kości zwierzęce i ułamki naczyń glinianych. Te pierwsze służą, po ekspertyzie zoologicznej, do badań struktury konsumpcji mięsa. Anatomiczna analiza kości pozwala tu na wgląd w dystrybucję mięsa w mieście oraz na określenie preferencji mieszkańców poszczególnych dzielnic co do różnych części tuszy zwierzęcych.

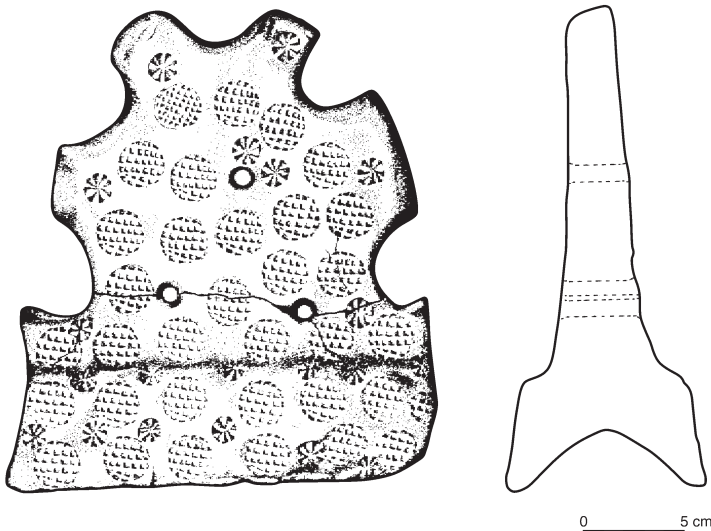
Mięso gotowano, smażyło lub pieczono na rożnach, które mocowano na specjalnych, glinianych podpórkach (Obr. 14). Zboże mielono z zasady w młynach lecz w szczególnych przypadkach wykorzystywano także kamienne żarna (Obr. 15).

Ułamki naczyń glinianych prezentują kilka gatunków ceramiki i znaczną różnorodność form. Wspólne cechy późnośredniowiecznej ceramiki z obszarów Europy środkowej, wybijające się ponad zróżnicowanie regionalne, przyniosły zbliżone schematy ich opracowania. W południowych i północnych Niemczech, w Czechach i Morawach, w Polsce centralnej i na Śląsku wydziela się kilka gatunków ceramiki wyróżniających się zbliżoną technologią produkcji. We Wrocławiu są to: grupa A – będąca kontynuacją wczesnośredniowiecznej produkcji garncarskiej, grupa B – ceramika tzw. szara (graue Ware) wśród której mieszczą się redukcyjnie wypalone wyroby tzw. stalowoszare, grupa C – ceramika kremowa malowana czerwoną farbą, grupa D – protokamionka i kamionka, E – ceramika szklwiowa. Nie mamy obecnie dowodów na to, by kamionka i naczynia szklwione produkowane były w średniowieczu na Śląsku. Tak więc mogą one służyć do badań kontaktów handlowych.

Z handlem związane są odkrywane odważniki oraz fragmenty wag szalkowych zestawione ostatnio przez K. Wachowskiego (2002).

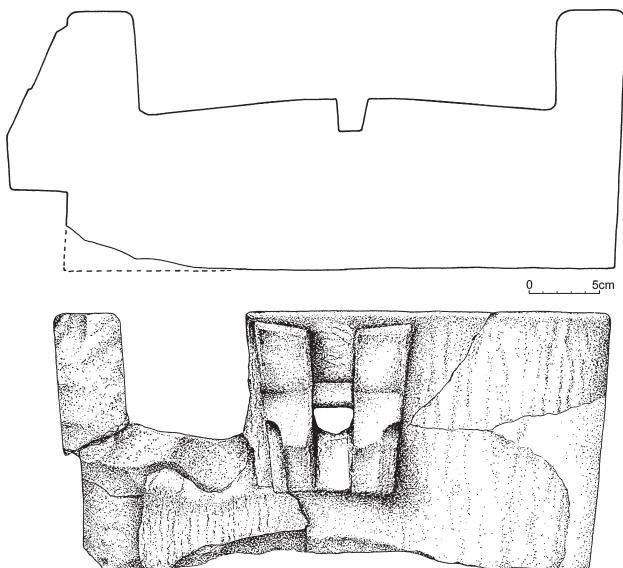
Wśród odkrywanych zabytków znajdują się także obiekty wyjątkowe, jak np. kościany jad, złoty pierścień z szafirem czy też tłok pieczętny Henryka Pobożnego.

Różnice majątkowe wśród mieszczan znajdują swoje odbicie także i po śmierci. Wśród przebadanych grobów znajdujemy tak pochówki złożone bezpośrednio w ziemi jak i w ceglanych grobowcach przykrytych kamiennymi płytami (Lasota, Piekalski 1996).

obr. 14
Wrocław-Plac Dominikański.
Gliniana podpórka pod rożen.

Wrocław-Marktplatz.
Tönerne Unterlage für den Bratspiess.

obr. 15
Wrocław, ul. Szewska 36.
Leżak żarna z piaskowca.

Literatura:

Borkowski T. 1995

Gry i zabawy w średniowiecznym mieście na Śląsku, [w:] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto”, [red.] K. Wachowski, Wrocław, s. 99–106.

Bresch J. 1998

Wrocławska Wielka Waga w świetle badań archeologicznych, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 40, s. 529–536.

Bresch J., Buško C. 1998

Kościół św. Krzysztofa w świetle badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w 1997 roku, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 40, s. 401–420.

Broniewski T., Kozaczewski T. 1967

Pierwotny kościół św. Marii Magdaleny we Wrocławiu (wyniki badań), „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 12, z. 3–4, s. 3–22.

Buško C. 1995

Materiały do bibliografii archeologii średniowiecznych miast śląskich, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto.”, Wrocław, s. 157–163.

1995a

Średniowieczne piece typu hypocaustum na Śląsku, „Archaeologica Historica Polona”, t. 1, s. 149–184.

1995b

Z badań wewnętrznego rozplanowania działki mieszczańskiej na Śląsku, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto.”, Wrocław, s. 91–98.

1995c

Zaplecze gospodarcze średniowiecznej i renesansowej kamienicy wrocławskiej. Urządzenia wodno-kanalizacyjne, [w:] J. Rozpędowski [red.] „Architektura Wrocławia. Dom.”, Wrocław, s. 89–104.

1996

Urządzenia wodno-kanalizacyjne w średniowiecznych i renesansowych miastach śląskich, „Archaeologica Historica Polona”, t. 3, s. 93–122.

1997

Nawierzchnie ulic średniowiecznego Wrocławia, „Archaeologica Historica Polona”, t. 5, s. 117–133.

1999

Zmiany w ukształtowaniu terenu przedlokacyjnego i lokacyjnego Wrocławia, „Mediaevalia Archaeologica”, t. 1, s. 43–50.

1999a

Zmiany w zagospodarowaniu wrocławskiego Rynku w XIII–XIV wieku, [w:] „Wrocławski Rynek”, [red.] M. Smolak, s. 107–114, Wrocław.

2000

Badania archeologiczne wrocławskich ulic, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 47, s. 39–50.

2000a

Drewniane kramy i urządzenia użyteczności publicznej na wrocławskim Rynku, [w:] „Archeologia et Historia”, Łódź, s. 87–104.

Buško C., Chorowska M., Piekalski J. 1996

Średniowieczna działka mieszczańska przy ulicy Igielnej 14 we Wrocławiu, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 37, s. 261–276.

1999

Średniowieczna i nowożytna zabudowa działek mieszczańskich przy ul. Więziennej 28–30 i Igielnej 15 we Wrocławiu, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 41, s. 325–336.

Buško C., Piekalski J. 1995/96 (1997)

Die Altstadt von Breslau im 13. bis 15. Jahrhundert, „Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters”, Bd. 23/24, s. 155–182.

Buško C., Piekalski J., Rzeźnik P. 1995

Wrocław/Breslau – eine mittelalterliche Agglomeration, „Slavia Antiqua”, t. 36, s. 105–119.

Chorowska M. 1994

Średniowieczna kamienica mieszczańska we Wrocławiu, Wrocław.

Chorowska M., Lasota Cz. 1995

O średniowiecznej kamienicy wrocławskiej na tle socjotopografii Starego Miasta, [w:] J. Rozpędowski [red.] „Architektura Wrocławia. Dom.”, Wrocław, s. 51–74.

Demidziuk K. 1999

Archiwalia Archeologiczne z terenu Wrocławia do 1945 roku, Wrocław.

Dymek K. 1995

Średniowieczne i renesansowe kafle śląskie. Wrocław.

1995a

Ze studiów nad ogrzewaniem średniowiecznej kamienicy mieszczańskiej na Śląsku, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto.”, Wrocław, s. 61–70.

Goliński M. 1986

Fortyfikacje miejskie Wrocławia XIII–XIV w., „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, t. 29, s. 23–41.

1997

Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia. Wrocław.

Guszpit P., Limisiewicz A. 1998

Wyniki badań archeologicznych, „Silesia Antiqua”, t. 39, s. 49–156.

Gündel C. 1929

Grabung auf dem Dominsel zu Breslau, „Altschlesien”, Bd. 2, s. 113–123.

1940

Zwei Keramikfunde aus Breslau, „Archäologische Blätter”, s. 188.

Jamka R. 1948

Odkrycie wczesnohistoryczne na dziedzińcu Ossolineum we Wrocławiu, „Z odchłani wieków”, R. XVII, z. 11–12, s. 186.

Jastrzębski A. 1999

Produkcja rogownicza na wrocławskim Rynku w 2. poł. XIII i w XIV wieku, „Mediaevalia Archaeologica”, t. 1, s. 89–99.

Jaworski K. 1995

Wytwórczość kościanych i rogowych przedmiotów w późnośredniowiecznym Wrocławiu, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto.”, Wrocław, s. 145–154.

1999

Późnośredniowieczne budownictwo drewniane we Wrocławiu, „Mediaevalia Archaeologica”, t. 1, s. 57–87.

Kaźmierczyk J. 1957

Z badań wykopaliskowych Wrocławia w roku 1956, „Archeologia Śląska”, t. I, s. 192–193.

1959

Wyniki badań wykopaliskowych na dziedzińcu uniwersyteckim we Wrocławiu, „Archeologia Śląska”, t. II, s. 223–245.

1959a

Sprawozdanie z badań archeologicznych Wrocławia za rok 1957, „Archeologia Śląska”, t. III, s. 109–128.

1965

Z badań nad kształtowaniem się wczesnośredniowiecznego ośrodka miejskiego na lewym brzegu Odry we Wrocławiu, „Sobótka”, R. 20.

1966–70

Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu, t. 1–2, Ossolineum.

Kitliński B., Limisiewicz A., Płonka T., Wiśniewski A., Wiśniewski Z. 1998

Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych w obrębie Rynku i ulicy Świdnickiej na Starym Mieście we Wrocławiu w 1997 roku, mps w archiwum „Akme”.

Kozaczewski T. 1995

Murwane domy XIII wieku we Wrocławiu, [w:] J. Rozpędowski [red.] „Architektura Wrocławia. Dom.”, Wrocław, s. 9–51.

Kramarek J. 1963

Wczesnośredniowieczne materiały osadnicze z terenu Wrocławia, „Silesia Antiqua”, t. 5, s. 159–197.

Kwiatkowska B. 1998

Kondycja biologiczna średniowiecznych mieszkań wrocławskich w świetle badań antropologicznych, „Archaeologia Historica Polona”, t. 7, s. 241–250.

Lasota Cz., Piekalski J. 1996

Kościół św. Elżbiety w świetle badań archeologicznych, [w:] M. Zlat [red.] „Z dziejów wielkomiejskiej fary”, s. 11–18, Wrocław.

Lasota Cz., Rozpędowski J. 1980

Pierwotny kościół parafialny św. Wawrzyńca i św. Elżbiety we Wrocławiu; „Prace Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Studia i Materiały”, nr 6.

1981

Rozwój przestrzenny kościoła Franciszkanów we Wrocławiu, „Prace Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Studia i Materiały”, nr 8.

Lasota Cz., Wiśniewski Z. 1998

Badania fortyfikacji miejskich Wrocławia, „Silesia Antiqua”, t. 39, s. 9–34.

Limisiewicz A., Wiśniewski Z. 1998

Stratygrafia rozwoju osadnictwa, „Silesia Antiqua”, t. 39, s. 35–48.

Lisowa E.

Wrocław. Trasa W–Z, „Silesia Antiqua”, t. 18, s. 311–313.

1982

Wrocław. Trasa W–Z, „Silesia Antiqua”, t. 24, s. 229–233.

1983

Zbiór fajek odkrytych podczas badań ratowniczych na trasie W–Z we Wrocławiu, „Silesia Antiqua”, t. 25, s. 125–138.

1986

Zbiór kafli odkrytych podczas badań ratowniczych na trasie W–Z we Wrocławiu, „Silesia Antiqua”, t. 28, s. 139–160.

Maik J. 1999**Małachowicz E. 1975**

Wczesnośredniowieczna architektura kościoła dominikanów we Wrocławiu, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, t. 20, z. 1, s. 11–40.

Młynarska-Kaletynowa M. 1986

Wrocław w XII–XIII wieku. Przemiany społeczne i osadnicze. Ossolineum.

Młynarska-Kaletynowa M.

[red.] 2001 Atlas Historyczny Miast Polskich, t. IV, Śląsk, z. 1 Wrocław.

Morelowski M. 1955

Wykopiska na terenie lewobrzeżnego zamku Piastów we Wrocławiu, „Ochrona Zabytków”, R. 8, nr 1, s. 10–16.

Niegoda J. 1999

Zmiany w strukturze przestrzennej lokacyjnego Wrocławia, „Mediaevalia Archaeologica”, t. 1, s. 51–55, Praha.

Niegoda J., Piekalski J. 1997

Późnośredniowieczna ceramika wrocławska z działki mieszczańskiej przy ul. Igielnej 8, „Studia Archeologiczne”, t. 29, s. 169–191.

Piekalski J. 1995

Budownictwo z drewna w późnośredniowiecznym Wrocławiu, „Archaeologica Historica Polona”, t. 1, s. 107–126.

1955a

Wprowadzenie do badań północno-zachodniej strefy Starego Miasta we Wrocławiu, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Miasto.”, Wrocław, s. 117–128.

Piekalski J., Płonka T., Wiśniewski A. 1991

Badania średniowiecznej posesji przy ul. Nożowniczej 13 we Wrocławiu, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 32, s. 207–238.

Romanow K. 1978

Wyniki badań na Starym Mieście we Wrocławiu (wykop I). Część I. Obróbka żelaza, „Silesia Antiqua”, t. 20, s. 169–216.

1979

Wyniki badań na Starym Mieście we Wrocławiu (wykop I). Część II. Obróbka skóry, „Silesia Antiqua”, t. 21, s. 183–238.

1981

Wyniki badań na Starym Mieście we Wrocławiu (wykop I). Część III. Obróbka skóry, „Silesia Antiqua”, t. 23, s. 165–198.

Rozpędowski J. 1995

Wrocław pierwszej lokacji, [w:] „Architektura Wrocławia. T. 2, Urbanistyka”, [red.] J. Rozpędowski, s. 41–52.

Rzeźnik P. 1998

Przemiany wytwórczości garncarskiej średniowiecznego Wrocławia w czasie wielkiej reformy miejskiej, [w:] K. Wachowski [red.] „Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. „Rewolucja” XIII wieku.”, Wrocław, s. 121–154.

Szyposz K. 1980

II znaleziska monet i żetonów z wrocławskiej trasy W–Z, „Komunikat Wewnętrzny Sekcji Numizmatycznej im. Joachima Lelewela”, Oddział Wrocławski PTAIn, nr 1.

Wachowski K. 2002

Przybory kupieckie ze Starego Miasta we Wrocławiu”, [w:] „Wratislavia Antiqua”, t. 5, „Rynek wrocławski w świetle badań archeologicznych”, cz. II, [red.] J. Piekalski, s. 277–286.

Wiśniewski Z. 1994

Kompleksowe badania archeologiczno-architektoniczne na Starym Mieście we Wrocławiu w obrębie posesji nr 3 przy ul. Św. Marii Magdaleny, „Silesia Antiqua”, t. 36/37, s. 113–131.

Wiśniewski Z., Płonka T. 1991

Wyniki drugiego sezonu ratowniczych badań wykopaliskowych przy ulicy Bernardyńskiej na Nowym Mieście we Wrocławiu, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 32, s. 183–206.

Wiśniewski Z., Tymciów W., Łaciuk A. 1994

Sprawozdanie z drugiego etapu badań ratowniczych przy ul. Sukiennice 5–8 we Wrocławiu, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 35, s. 371–382.

Wratislavia Antiqua 1999

Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ul. Więziennej 10–11 we Wrocławiu”, [red.] C. Buško, J. Piekalski.

Wratislavia Antiqua 2000

„Średniowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław a Europa Środkowa”, [red.] J. Piekalski, K. Wachowski.

Wratislavia Antiqua 2001

„Rynek wrocławski w świetle badań archeologicznych, cz. I”, [red.] C. Buško.

Wratislavia Antiqua 2002

„Rynek wrocławski w świetle badań archeologicznych”, cz. II, [red.] J. Piekalski.

Wysocka I. 1999

Naczynia i drobne przedmioty drewniane na wrocławskim Rynku, „Mediaevalia Archaeologica”, t. 1, s. 101–124.

Die Stadtgründung von Wrocław im Licht der Archäologie

Die Anfänge archäologischer Grabungen im Raum der Wrocławer Altstadt reichen in die 30er Jahre des 20. Jahrhunderts zurück. Damals waren sie gelegentlich und der Aussagewert ihrer Ergebnisse ist nicht groß. Eine weitere Etappe beginnt Ende der 40er Jahre, wo R. Jamka eine kleine Grabung im Areal von Ossolineum durchführte. Seitdem konzentriert sich die Aufmerksamkeit der Forscher auf den Nord- und Ostteil der Altstadt. Im Jahre 1959 wurde das Programm der Erforschung dieses Areals erarbeitet, unter der Leitung des Grabungskomitees erfolgten im Raum von Nowy Targ 6 Freilegungen auf der Gesamtfläche von 500 m. Im Unterschied von Warschau handelte es sich in Wrocław um keine Rettungsgrabungen, die Erforschung wurde geplant mit dem Ziel, konkrete Fragen zu beantworten. Die von J. Kazmierczyk (1966, 1970) zusammengefaßten Ergebnisse bleiben in mancher Hinsicht gültig, besonders im Bereich der handwerklichen Produktion; seine Theorien über die Entstehung der Lokationsstadt wurden jedoch überwunden. Seit der 2. Hälfte der 50er Jahre wurden kleinere Grabungen einschließlich Aufsichten bei Erdarbeiten durchgeführt. Leider wurde die Chance nicht genutzt, die sich bei dem Umbau der Kazimierz-Veliki-Straße bot, wo sich die archäologische Tätigkeit auf bloße Aufsicht über Aushubarbeiten und das Absammeln interessantester Funde beschränkte. Stärker entfalteteten sich bauhistorische Untersuchungen, die bis Ende der 80er Jahre unabhängig von archäologischen Freilegungen verliefen.

Einen Wendepunkt brachte erst das Jahr 1988, wo eine komplexe Erforschung von Parzellen in der Kotlarska- und Igielna-Straße erfolgte. Dort wurde die bestehende Architektur in die stratigraphische Abfolge eingegliedert. Seit Ende der 80er Jahre erweiterte sich lawinenhaft die Bebauung der bisher freien Teile der Altstadt, was einen Aufschwung großflächiger archäologisch-architektonische Untersuchungen hervorrief, und zwar sowohl auf Einzelparzellen, als auch in ganzen Häuserblöcken; die größten davon waren jene in Więzienna-Straße 10–11, 28–30, Igielna-Straße 14–15, Nożownicza 13, Bernardyńska, św. Marii Magdaleny 3, Sukiennice 6–8, Dominikański-Platz oder im Block zwischen den Straßen Więzienna, Kotlarska, Nożownicza und Odrzańska. Gleichzeitig wurden auch Trassen der Aushube für Leitungsnetze untersucht. Alle Rettungsgrabungen wurden in Übereinstimmung mit entsprechenden Rechtsnormen durch Investoren finanziert. An den Grabungen beteiligten sich neben traditionellen Wissenschaftsinstitutionen seit Anfang der 90er Jahre auch private Firmen (Pracownia Archeologiczno-Architektoniczna „Niegoda“, Akme). Bearbeitet wurden auch verschiedene Bereiche der materialien Kultur, z.B. gemauerte Häuser (Chorowska 1994), die Holzarchitektur, Befestigungen, Heizanlagen, das wirtschaftliche Hinterland der Parzellen sowie Einzelkategorien von Gegenständen einschließlich der Tierknochen und menschlicher Knochenüberreste. Von großer Bedeutung war die Gründung der Schriftenreihe „Wratislavia Antiqua“. Der Rettungscharakter der Arbeiten, der durch die Bauaktivität gegeben ist, bringt einige methodische Probleme, z.B. Großflächengrabungen erfolgen manchmal nicht nach Parzellen, sondern zerfallen in eine Serie von stratigraphisch isolierten Sondierungen. Nicht immer entspricht auch das Niveau der Bearbeitung der Architektur der Auswertung der archäologischen Situation. Bei der Bearbeitung archäologischer Grabungen wird die stratigraphische Aufeinanderfolge einzelner Aktivitäten nicht immer respektiert, es gibt Fehler in der Dokumentation der Schichten usw. In einigen Fällen stellt die Auswertung der Befunde sogar den schwächsten Teil der Grabungsbearbeitung dar (Guszczyński, Limisiewicz 1009; Limisiewicz, Wiśniewski 1998). Trotz der angeführten Probleme verfügt man über eine reiche Quellenbasis, die u.a. die Konstituierung von drei chronologischen Horizonten – 1. Vorlokationshorizont (das 12. Jahrhundert – 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts), 2. 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts und 3. das 14. Jahrhundert, sowie vor allem die Formulierung der Theorie der Lokation von Wrocław auf dem linken Ufer erlaubte.

Die ältesten Besiedlungsbelege stammen dort aus der Römerzeit. Eine kontinuierliche Besiedlung beginnt erst im 9. Jahrhundert, im 10. Jahrhundert wurde die Burg auf der Tumski-Insel erbaut, rund um welche eine frühstädtische Agglomeration entstand. Im 12. Jahrhundert konzentriert sich die unbefestigte Besiedlung im Ost- und Nordteil der Altstadt, wobei sich die ältere Vorstellung über ihre Anfänge im 11. Jahrhundert als falsch erwies. Die eigene Lokation erfolgte dreimal, wobei sie immer einen anderen Charakter aufwies und einen anderen Stadtteil betraf. Die erste kann mit Heinrich dem Bärtigen in den 20er oder 30er Jahren des 13. Jahrhunderts verknüpft werden, die zweite führte Boleslaw Rogatka zwischen April 1241 und März 1242 durch, die dritte dann Heinrich III. und sein Bruder Wladislaw im Jahre 1261. Es herrscht keine Einigkeit in Sachen der Situierung der ersten Lokation (Nowy Targ, Rynek u.a.), während die zweite einstimmig in den Raum innerhalb des Innengrabens situiert wird, wobei sie – nach der Vorstellung des Autors über die Situierung der ersten Etappe – den Umfang der Besiedlung entweder auf dem Rynek oder Nowy Targ erweitern sollte. Eine ausnahmsweise Übereinstimmung herrscht in der Situierung der dritten Lokation, nämlich zwischen dem Außen- und Innengraben. Die in die 20er–30er Jahre des 13. Jahrhunderts archäologisch datierten Objekte konzentrieren sich im Ostteil der Stadt, im Raum von Nowy Targ, wo es auch Belege eines regelmäßigen Straßennetzes aus jener Zeit gibt. Im Raum von Rynek kann dagegen die Entstehung einer regelmäßigen Bebauung erst in den 40er–50er Jahren des 13. Jahrhunderts belegt werden. Lokations-Wrocław befand sich auf der pleistozänen Landinsel 7 m oberhalb des Wasserspiegels der Oder. Der sog. innere Graben kann mit der primären Befestigung verknüpft werden, die ganz sicherlich bereits in den Jahren 1261–1274 existierte. Die zweite Befestigungslinie entstand an der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts. Zum Stadtzentrum wurde damals der rechteckige Rynek, wo Ende des 13. Jahrhunderts ein gemauertes Rathaus erbaut wurde. Auf dem Rynek gab es auch zwei Reihen hölzerner Läden. Eine dominante Stellung in der Baukunst der Lokatoren nahm die Fachwerkkonstruktion (Ständerbau) ein, um die Mitte des 13. Jahrhunderts kommen wenigstens zweistöckige, teilweise eingetiefte Ziegelhäuser vor. Blockbauten und Geflechtobjekte kamen in hinteren Parzellenteilen vor. Bereits im 13. Jahrhundert wurden in Häusern an den Straßen Kachelöfen oder Heizanlagen des Typs „hypocaustum“ benutzt. Im 14. Jahrhundert wird das bisherige Netz von Brunnen mit einer Wasserleitung ergänzt. Bereits im 13. Jahrhundert ist das Holz- und Steinpflaster belegt. Von Handwerken kann die Knochenbearbeitung, Gerberei, Metallbearbeitung angeführt werden, umfangreich sind Kollektionen verschiedenen Baubeschlags, Geräte, metallenen Kleidungszubehörs, Textilfragmente, Schuhe, es kommen Militaria, Spielzeug und weitere Gegenstände vor. Im Rahmen der Keramikproduktion wurden 5 Gruppen (A–E) unterschieden, wobei Gruppe A die einheimische Tradition repräsentiert, Gruppen C–E ein technologisches sowie morphologisches Novum darstellen, wobei D und E direkte Importe sind. Die soziale Differenzierung deuten neben Ausnahmegegenständen, wie z.B. ein goldener Fingerring, auch Bestattungen in Ziegelgrabstätten an.

Vzhledem k rozsochatosti sledovaného tématu mého příspěvku, jeho spíše diskusnímu charakteru a především skutečnosti, že o převážné většině aspektů studia Nového Města pražského máme doposud pouze velmi rámcově představy zprostředkované nedostatečným stupněm poznání, je nanejvýše pravděpodobné, že se mi nepodaří zcela plasticky obsáhnout v názvu predikovanou snahu o postžení možných základních směrů dalšího studia nejmladšího z pražských středověkých městských založení. Území Nového Města do doby nedávné patřilo, v rámci archeologických institucí v Praze působících, k nepříliš atraktivnímu, značně přehlíženému a marginálnímu tématu pražské archeologie, přičemž badatelská aktivita se v tomto teritoriu převážně koncentrovala do prostor s intenzivními doklady staršího osídlení (pravěk, předlokační osídlení) či ploch s vazbou na významné prvky historické zástavby (kostel, klášter, radnice apod.). Zásadní proměnu tohoto schématu přinesl až prudký, bouřlivý a živelný rozvoj archeologie Nového Města pražského, který zcela prokazatelně spadá do období posledního desetiletí a velmi nápadně se kryje s obdobím existence archeologických aktivit společnosti Archaia a především obecněji sledovatelným procesem juvenizace pražských archeologických institucí, spočívajícím především v hledání vlastních témat a směrů odborného zájmu mladších kolegů v rámci dosavadní zakonzervované časoprostorové struktury archeologické práce v hlavním městě. Pochopitelně z větší části ponechám stranou shrnutí dosavadní problematiky, a to především z důvodu neúnosného rozsahu takto koncipovaného příspěvku a nevyhnutelné paušalizace i obecnosti předkládaných tezí o vývoji této městské části, způsobené především nedostatečným stupněm poznání.

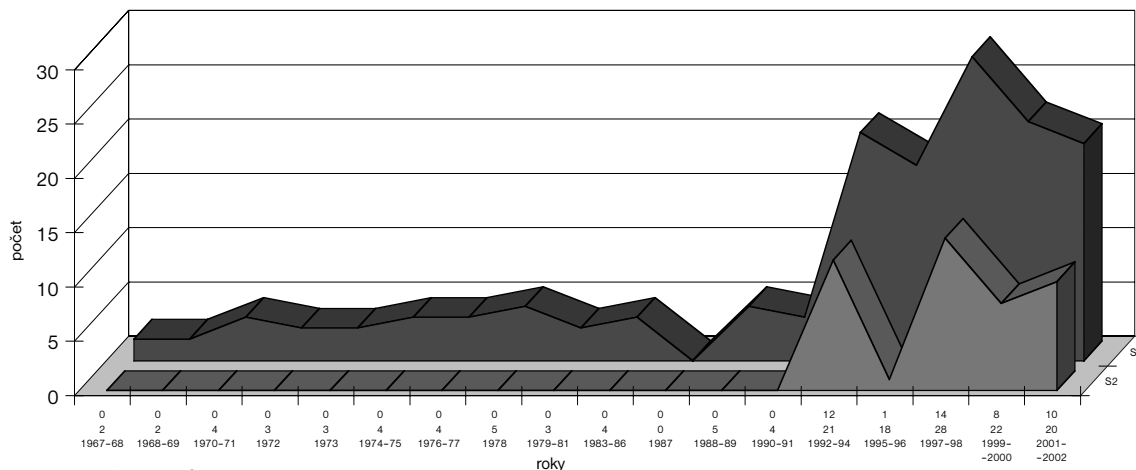
1) *K tomuto tématu např. nepublikovaný referát „Příspěvek k obecné problematice Nového Města pražského“ na XXVI. celostátní konferenci archeologů středověku v Čelákovcích (Bureš – Kašpar)*

2) *Bohužel ne všechny pražské archeologické instituce či jednotlivci poskytují sledovatelný přehled svých terénních aktivit a prezentují výsledky své práce.*

Již v roce 1994 **1)** bylo na základě výsledků několika menších výzkumů z teritoria Nového města pražského zcela zřejmé, že minimálně od druhé třetiny 90. let minulého století začal porevoluční stavební boom roztahovat svá křídla přes staroměstské hradby a dorazil i do prostoru dolního a horního Nového Města od Poříčí až po terasu Karlova náměstí. Nárůst stavební aktivity je možno s jistými omezeními prezentovat na následujících dvou grafech (**obr. 1**), které plně odrážejí kvalitativní (akce s pozitivním archeologickým zjištěním publikované pravidelně v Kronice Pražského sborníku historického) i kvantitativní (hlášení o výzkumech včetně negativních akcí v publikaci Výzkumy v Čechách) posun v míře archeologické aktivity na tomto území **2)** Světější šedou je v grafech vyjádřen podíl společnosti Archaia na záchraném archeologickém výzkumu Nového Města pražského, který se ustálil přibližně na úrovni poloviny všech realizovaných akcí a jednoznačně svědčí o do jisté míry cíleném, ale samozřejmě i živelném, lépe řečeno stavební aktivitou usměrněném, zaměření odborné aktivity této společnosti tímto směrem. Podobný vývoj je možno například sledovat od konce 20. století i na teritoriu další pražské čtvrti Smíchova, jehož archeologické poznání se téměř ze dne na den, ruku v ruce s nástupem jeho další industrializace proměnilo a systematická záchraná a výzkumná činnost zcela revolučním způsobem proměnila naše dosavadní představy o možnostech výpovědi této městské části (cf. např. Jurina 2002). Závěrem nutno podotknout, že rozsáhlý a členitý areál Nového Města pražského poskytuje velmi nerovnoměrný obraz, který lze plasticky doložit existenci do této doby v ústraní archeologického zájmu stojícího, avšak vzhledem k historickým zprávám, masivní koncentraci románských sakrálních staveb a doposud spíše ojedinelým archeologickým zjištěním, nesmírně významného prostoru pražského Podvyšehradí. Jeho do této doby poklidný vývoj tiché oázy uprostřed města bude nepochybně v dohledné době narušen stavební aktivitou, která přinese nutnost velkého množství terénních výzkumů, na které by měla být pražská archeologie připravena. Na rozdíl od ostatních částí města však tato městská část disponuje novým brilantním shrnutím dosavadní problematiky (Podliska 1996; Čiháková – Dragoun – Podliska 2000; zde i další literatura), výrazně rozšiřujícím stávající poznání (např. Kašička – Nechvátal 1977; Dragoun 1987) s výjimkou lokality centrálního významu – královského Vyšehradu (např. Nechvátal 1992; 1994).

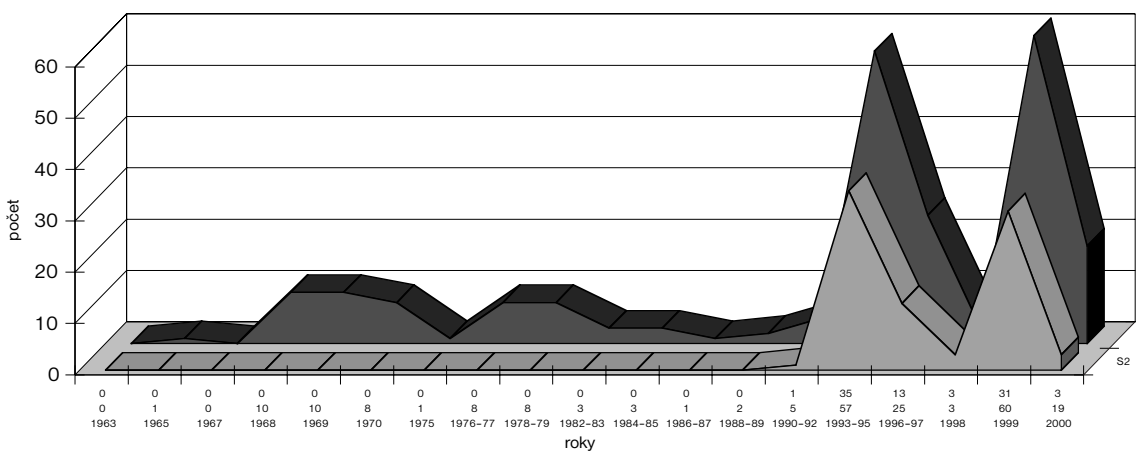
Po úvodním slovu mi dovoluji se ve stručnosti dotknout některých aspektů a směrů dalšího možného studia poznání osídlení Nového Města pražského, jehož geografické vymezení hradbami je zcela zřejmé, avšak chronologický kontext je v tomto případě nepochybně svazující. Předem je nutno poznamenat, že prozatím ponecháme stranou otázky, na něž hledají odpovědi generace historiků a archivářů (nejnověji zformulovaly základní otázky Ledvinka 1998; pro novověké dějiny Pešek 1998). Je enormní teritoriální rozsah Karlova zakladatelského plánu, jehož dimenze městu plně postačovala dalších 500 let až do průmyslové revoluce 19. století výsledkem předimenzovaných představ, či záměrem zakladatele? Preferoval zakladatel jistou unitaristnost založení, či počítal s existencí dvou samostatných měst? Byla existence rozsáhlých nezastavěných ploch uvnitř města panovníkovým konkrétním cílem, či lze hovořit o nenaplnění jeho představ a záměrů? Proč nebylo město situováno do polohy severně od Pražského hradu s kontinuální starší sídelní tradicí? Pro naše současné úvahy je důležitá skutečnost, že město bylo založeno podle zakládací listiny „s dobrým rozmyslem a se zdravou radou“ v členitém geomorfologickém terénu a zakladatel musel dále počítat s integrací starších forem raně středověkých předlokačních sídelních aglomerací, v zakládací listině se přímo hovoří o „předměstích, dědinách, polích a rolích před městem ležících“, sídelních komplexů, nakupených sídelních areálů jednotlivých, značně dezintegrovaných společenských komunit. Shodou okolností, především z důvodů existence specificky dobře čitelných archeologických vyšších stratigrafických jednotek (zahlobené objekty, výrazný nárůst souvrství apod.) a obecně převažující náklonnosti archeologické obce ke starším obdobím středověku, víme o této předlokační kapitole Nového Města zdaleka nejvíce (Kašpar 1998a; Tryml 1998; nejnověji Wallisová 2003).

Klíčovým předpokladem pro další studium je pochopitelně revize dosavadních představ a především starších fondů a nálezů. Přestože se historie archeologického poznání této městské části začala psát minimálně od 1. poloviny 19. století, kdy Kalina

tabulka a graf a)
Tabelle und Graph a)

tabulka a graf b)
Tabelle und Graph b)

obr. 1
Srovnání kvalitativního posunu v míře archeologické aktivity na území Nového Města pražského: **tabulka a graf a)** (akce s pozitivním archeologickým zjištěním publikované pravidelně v Kronice Pražského sborníku historického) i kvantitativního – **tabulka a graf b)** (hlášení o výzkumech včetně negativních akcí v publikaci Výzkumy v Čechách).

Vergleich des Quantitativen Entwicklung im Mass der archäologischen Aktivität im Bereich der Prager Neustadt: **Tabelle und Graph a)** (Forschungen mit positivem archäologischen Befund, die in der Chronik der Jahreschrift Pražský sborník historický) und Qualitativen – **Tabelle und Graph b)** (Grabungsberichte einschliesslich der negativen Untersuchungen im Jahresbericht Výzkumy v Čechách).

roky	celkem	Archaia
1967-68	2	0
1968-69	2	0
1970-71	4	0
1972	3	0
1973	3	0
1974-75	4	0
1976-77	4	0
1978	5	0
1979-81	3	0
1983-86	4	0
1987	0	0
1988-89	5	0
1990-91	4	0
1992-94	21	12
1995-96	18	1
1997-98	28	14
1999-2000	22	8
2001-2002	20	10

roky	celkem	Archaia
1963	0	0
1965	1	0
1967	0	0
1968	10	0
1969	10	0
1970	8	0
1975	1	0
1976-77	8	0
1978-79	8	0
1982-83	3	0
1984-85	3	0
1986-87	1	0
1988-89	2	0
1990-92	5	1
1993-95	57	35
1996-97	25	13
1998	3	3
1999	60	31
2000	19	3

z Jäthensteinu v roce 1835 nalezl v základech domu čp. 800 na Václavském náměstí keramické nádoby (Sklenář 1981, 138), zůstávají do dnešní doby získané poznatky prakticky nevyužity a množství informací a především unikátních nálezů je prozatím archeologické veřejnosti skryto. Shrnutí problematiky archeologického poznání území Nového Města pražského jsme se nedočkali ani v době jeho 650. letého výročí a jenom doufáme, že nebudeme muset vyčkávat dalších kulatin. Přes značné množství pravěkých archeologů koncentrovaných v pražských institucích postrádáme shrnutí problematiky pravěkého osídlení tohoto teritoria, přičemž především desítky objektů souvisejících s polykulturní lokalitou v prostoru Poříčí z neolitu až doby římské (Petříčková 1998), nálezy knovízské kultury z prostoru Botanické zahrady ve Vyšehradské ulici (Dragoun 1988) či další jednotlivé nálezy, např. předpokládané koncentrace osídlení z období pozdní doby bronzové, halštatu a latěnu v okolí vodoteče v místě pozdější středověké osady Rybník, by si pozornost zasloužily (předběžné informace pouze Kašpar 1998b; 1999; Marešová 1999; 2000).

Vzhledem k výraznému nárůstu intenzity terénní aktivity a především díky archeologickým výzkumům rozsáhlých ploch, včetně celých parcel či jejich většímu počtu, musela terénní archeologie v 90. letech výrazně přizpůsobit metody exkavace těmto změněným podmínkám, což mělo především za následek masivní odklon od výzkumů realizovaných bodovými sondami či jejich systémem k plošně prováděným rozsáhlým komplexním výzkumům. Tento přesun byl doprovázen prvními pokusy (Frolík 1991) o využití tzv. formulářové archeologie, která byla aplikována s využitím především anglosaských vzorů (Harris 1979; Spence 1990), postupně modifikována (Bureš a kol. 1994) a upravena do velmi detailní podoby (Procházka – Vařeka a kol. nedatováno), používané v současné době na většině pracovišť zabývajících se rozsáhlými urbánními výzkumy (především Praha a Brno) v různých upravených variantách, spolupracujících s databázovými softwary umožňujícími archivaci primární dokumentace archeologického výzkumu (databáze Kontlist – Břeň – Kašpar 1995; databáze Stratum 1.2. a její modifikace vypracovaná brněnským pracovištěm společnosti Archaia – autor Marek Peška). Progresivní vývoj a neustálé proměny struktury těchto databázových SW zcela prokazatelně směřují k atomizaci archivovaných informací, které dle mého názoru neumožňují srovnání ukládaných dat, ale pouze a jedině jejich archivaci. Při kladení důrazu na míru detailu sbíraných dat zcela nenahradíme verbální detailní popis. Spolu s tímto postupem ztrácíme možnost komparace, kterou by nepochybně umožnilo zevšeobecnění a zjednodušení celého procesu sběru

3) *V této souvislosti je možno litovat, že nebyla v úplnosti a beze zbytku využita možnost úplné synchronizace a zjednodušení používaných standardů dokumentace urbánních archeologických terénů a situací v rámci rozsáhlého projektu záchranného archeologického výzkumu v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky na Novém Městě pražském, na němž se podílí několik institucí (Archaia o.s., Archaia Praha o. p. s., Archaia Brno o. p. s., NPÚ uz. odb. prac. v hl. městě Praze – k projektu výzkumu Kašpar a kol. 2003 a; Kašpar a kol. 2003 b).*

a archivace primárních dat archeologického výzkumu. Současný trend zaměřený na maximální míru detailu popisu zkoumané sledované archeologické situace (aplikace databáze Stratum 1.2., opět zcela modifikovaná osobními přístupy jednotlivých badatelů) koresponduje s obdobným fenoménem procesu vzniku tzv. osobních chronologií keramických souborů, neumožňuje smysluplné využití této možnosti archivace primární dokumentace a především podvazuje její regionální nebo globální využití. Uplynulých deset let poukázalo na skutečnost, že opačný přístup, zaměřený na studium obecných jevů, ve smysluplných a informace poskytujících případech cíleně prohlubovaný a k maximální míře detailu směřující (např. v případě metody studia keramických inventarů – Břeň – Kašpar – Vařeka 1995; Kašpar 2001b; Vařeka 2002), přináší neotřelé, nové a stávající stav poznání prohlubující informace **3).**

Jedním z ožehavých problémů současné archeologie je nedostatečná koordinace a spolupráce jednotlivých institucí a především archeologů v těchto institucích působících. O rozdílnosti standardů terénní dokumentace a způsobů archivace primárních dat archeologických výzkumů v rámci jednotlivých institucí působících na Novém Městě pražském již byla řeč, avšak v některých případech bylo možno sledovat i ojedinělý či svérázný přístup k vlastnímu provádění terénní části výzkumu a jeho následnému zpracování a publikování minimálně ve formě standardní nálevové zprávy, obsahující vedle kompletní terénní dokumentace i seznam movitých archeologických nálezů (omezení výzkumu na plošně ohrožené lokality na dokumentaci vertikálních řezů pořízených mechanizací; absence stratigrafických pozorování; odmítnutí postupování vypracovaných použitelných nálevoových zpráv centrálním institucím atd.). Tento přístup výrazně omezuje, komplikuje a do značné míry i znemožňuje další možnosti využití získaných primárních pramenů četných archeologických výzkumů k další historické práci. V této souvislosti se domnívám, že by bylo záhodno, aby v dohledné době vznikla dobrovolná platforma převážně tvořená archeology (včetně osob spolupracujících na multidisciplinárním studiu problematiky Nového Města pražského) působícími aktivně v daném prostoru města, kteří by si vzájemně vyměňovali informace na pravidelných seminářích či kulatých stolech (prezentace výsledků práce), na samotných rozpracovaných archeologických výzkumech (formou odborných komisí) a pokusili se o jisté přiblížení ke standardizaci a kategorizaci primární dokumentace terénního archeologického výzkumu či forem zpracování mobilních archeologických nálezů. Za jistý startovací moment této snahy bychom snad mohli považovat přípravu semináře věnovaného problematice Nového Města pražského pořádaného nejspíše na podzim roku 2004 ve spolupráci ICOMOS, Společnosti přátel starožitností a společnosti Archaia Praha o.p.s., který by rád diskusním charakterem nastínil stávající stav pramenné základny, základní okruhy sledovaných otázek a možné výhledy do budoucna. Z tohoto semináře by měl vzejít sborník, který by mohl soustavněji reflektovat na ohromující množství nových informací získaných především v rámci archeologických výzkumů Nového Města. Z logiky věci předpokládám, že další činnost tohoto sdružení by měla probíhat pod křídly Pražské archeologické komise (dobrovolného sdružení archeologů zastupujících jednotlivé archeologické instituce působící v rámci archeologické památkové péče na území hlavního města Prahy), se kterou by úzce komunikovalo a spolupracovalo.

Jak jsem již konstatoval, poskytuje archeologie zdaleka nejvíce informací pro období před vysazením Nového Města pražského (stručný náčrt Tryml 1998). Sídlištní doklady před rokem 1100 je možno předpokládat ve vysehradském podhradí (viz výše) a především v prostoru Poříčí při strategickém vltavském brodu (Profantová – Špaček 1991; Profantová 1992). S horizontem raně středověkých kostrových pohřebišť na pražském pravobřeží souvisí pohřebiště na Václavském náměstí (Huml – Starec 1994). Vzhledem k různé míře našich znalostí, prozkoumanosti a především stupni prezentace archeologických výzkumů bude nutno pohovořit o jednotlivých sídelních areálech odděleně. Výrazný akcent je třeba položit na snahu o prezentaci rozsáhlého množství výzkumů z prostoru plochy pozdější osady Opatovice s první zmínkou o lokaci z roku 1115 (Wallisová 1998; 2003, 32–42), která by nepochybně zpřesnila diskusi o charakteru, dataci, významu a možném odeznívání sídlištní aktivity v tomto prostoru, tradičně spojovaném s transferem komunikace od sv. Štěpána k bráně sv. Martina ve zdi před polovinou 13. století. Se zmíněnou komunikací bezprostředně souvisí prostor tzv. židovské zahrady. Publikace výzkumu této nejrozsáhlejší nekropole v srdci města, jejíž pohnuté historické osudy, a tím nemyslím nedávné, široce medializované i politizované události v souvislosti s výzkumem židovského hřbitova, bude nepochybně zcela zásadním počinem (dosud pouze předběžné zprávy – např. Wallisová 2000), o to potřebnějším v souvislosti s novou interpretací nedalekého pohřebiště tzv. „cizích obchodníků“ v Bartolomějské ulici (Dragoun 2003), jako nejstaršího židovského pohřebištěm na území pražské aglomerace. Jak již bylo dříve naznačeno, shrnutí problematiky dosavadních výzkumů vysehradského podhradí doplní v ne příliš vzdálené době intenzivní nárůst pramenné základny, na jejíž shrnutí si nejspíše nějaký čas počkáme. Koncentrace osídlení v okolí předlokační osady Rybník s první písemnou zmínkou z roku 993, která byla v průběhu 13. století opuštěna a ve 14. století zakomponována do farního okrsku se zahradou v okolí nově vybudovaného kostela sv. Štěpána, je v poslední době předmětem intenzivních terénních aktivit, které jsou na našem pracovišti postupně zpracovávány (shrnutí dosavadního poznání a soupis literatury Kašpar 2003 c, 24–26) a společně se staršími výzkumy by měly být synteticky publikovány. Archeologicky zkoumaná vodoteč a tůň s doklady pyrotechnologických aktivit (Kašpar 1999 a; b) oddělovala sídlištní ležící severněji ve svahu mírně klesajícím k Václavskému náměstí (např. Lochmann 1991; Jeřáb – Svoboda 1998; Tryml 1999) od světa mrtvých jižně od ní doloženého kostrového pohřebiště v okolí rotundy sv. Longina. Předlokační osadě Újezd sv. Martina, s předpokládanou existencí před rokem 1140 (Dragoun 1979), rozdělené staroměstskými hradbami (s nevelkým souborem keramiky datované před rok 1187) a osadě Na písku, předcházející výstavbě klášterního komplexu u Panny Marie Sněžné (Richterová 1985), doposud nebyla věnována soustavnější pozornost. Problematika tradičně lokované osady Chudobice do místa severovýchodně od Václavského náměstí (Lorenc 1973, 32, Obr. 43) soustavně naráží na absenci starších archeologických nálezů z tohoto prostoru (nálezy z objektu datovaného do předlokačního období ze Senovážného náměstí č.p. 1986/II jsou patrně mladšího data – Huml 1998). Diskutabilní v této poloze je i snaha o situování zaniklé vodoteče jako osy zdejšího osídlení do tohoto prostoru, podpořená výsledky diatomárních analýz (Starec 1996; 1998; k vodotečím cf. Kaštovský – Kočár – Kočárová – Pokorný – Beneš – Starec 1999), čemuž neodpovídají dosavadní archeologické nálezy, ani představy geologů o charakteru zjištěných situací. Zde je nutno upozornit na skutečnost, že v mnoha případech evidované vodní prostředí charakterizované diatomárními analýzami je v rozporu se zjištěnými geologickými – geomorfologickými, hydrologickými i archeologickými prameny a navzájem se často vylučují (cf. Zavřel 1999; Kaštovský – Kubelková – Podolská – Beneš 2000; Zavřel nedat., 14). Soustavnější sledování těchto rozporů a především pokus o jejich vysvětlení (míra a detailnost studia daná požadavky archeologů a přírodovědců, množství vzorků, spolupráce širšího týmu odborníků) je závažným úkolem dalšího studia zaměřeného tímto směrem.

Největší množství informací o předlokačním osídlení poskytuje sídelní komplex u kostela sv. Petra na Poříčí, jehož více než třicetiletý intenzivní výzkum byl shrnut ve výstupu formou detailní nálevové zprávy v rámci grantového projektu „Sídelní komplex u kostela sv. Petra na Poříčí. Příspěvek k procesu formování vrcholně středověkého města“ (Bureš – Kašpar – Špaček – Vařeka 1998).

Několikafázové osídlení, představující doposud jedinečné a nepostradatelné doklady předlokační novoměstské stavební kultury, doposud čeká na finální publikaci. Kromě textových úprav strojopisného výstupu zbývá ještě vyřešit otázku možného časového posunu v rámci pražské středověké keramické sekvence, kladoucí těžiště osídlení hlouběji do 2. poloviny 12. století. K takovému postupu nás zřejmě opravňují písemné, numismatické i stavebněhistorické prameny (nastínění problémů a shrnutí starší literatury Bureš – Kašpar – Vařeka 2000), a především objasnění počátků doposud opodál stojícího a mimo intenzivní zájem archeologů se nacházejícího dvora německých rytířů a později křížovníků (k historickým pramenům nejnověji Pařez 1998; starší shrnutí Huml 1971; 1989; Urban 1990 aj.). Tento objekt, představující nepochybně centrum zdejšího osídlení s výskytem zděných románských objektů (Muk 1959; Huml 1989), je v současnosti intenzivněji zkoumán se snahou o vyřešení dispozičního rozsahu a chronologického kontextu, včetně jeho nejnovějších dějin spojených s faktickou existencí křížovnické osady převážně agrárního charakteru se samostatnou jurisdikcí (Hanzlíková – Kašpar v tisku). Stěžejním úkolem bude nepochybně zpracování a následná synchronizace nejstarších horizontů osídlení z Petrského náměstí s nejnověji zjištěnými pozůstatky dřevohlinitých domů z Klimentské ulice se dvěma mincemi datovatelnými před polovinu 12. století (Juřina 1998), jakož i objasnění jejich možné vazby na vývoj vlastní sakrální stavby (Huml 1977 a; 1987), či na zdejší osídlení zřejmě izolované od Petrské osady (Richterová 1977).

Na samotný závěr je možno konstatovat, že současný stav pramenné základny k poznání předlokačních sídelních aktivit na území Nového Města pražského je díky rozsáhlým terénním průzkumům i menším dílčím akcím souvisejícím s bouřlivou výstavbou posledního desetiletí vcelku uspokojivý. Doposud však až na výjimky nebyl výrazněji využit pro reflexi historického vývoje, formování raně středověké předlokační aglomerace a jejího nesmírně dynamického rozvoje v průběhu 12. století, doprovázeného sledovatelným nárůstem sídelní aktivity a postupným vznikem městské aglomerace s pestrou skladbou etnických a religiózních skupin a se specializovanými areály obchodníků, řemeslníků či zemědělců (k terminologii a podobě cf. Tomas 1984a; 1984b). Neméně důležitým úkolem je objasnění procesů nepochybně složitého procesu integrace jednotlivých komponent předlokačního osídlení do vznikajícího Starého a později Nového Města (rozdělení osad hradbami, zánik příhradebních osad, kontinuita některých částí osad atd.). Prvním a klíčovým krokem k výše naznačenému syntetickému shrnutí dané problematiky, které by navázalo na dosavadní pokusy bez hlubší analýzy a kritiky pramenné základny (např. Huml 1981; Kašpar 1998a; Wallisová 2003) bude nepochybně nejen monografické zpracování jednotlivých sídelních komplexů, na nichž byly provedeny rozsáhlejší archeologické výzkumy (okolí kostela sv. Petra, okolí kostela sv. Klimenta, Opatovice, Rybník), ale i publikace drobných menších výzkumů z ostatních částí města. Důraz bude třeba klást především na chronologické aspekty a vývoj jednotlivých komplexů, přičemž nutno konstatovat, že studium této problematiky je doposud víceméně výhradně odkázáno na detailní analýzu hmotné kultury, především keramiky (výjimečně numismatického materiálu). Charakter stratigrafických jednotek umožňuje ve zcela ojedinělých případech sledovat detailnější vertikální stratigrafii (např. sídelní komplex u kostela sv. Petra Na Poříčí) nebo zkoumat chronologicky „čistě“ nekontaminované, postdepozíční procesy nepozičené vrstvy (podle Hrdlička 1993), které by umožnily vytvoření obecně přijatelné synchronizované relativní či absolutní pražské keramické sekvence, utápějící se doposud v množství osobních, různé detailních, mnohdy i nepublikovaných představ jednotlivých archeologů. Vedle hmotné kultury je nepochybně nutno věnovat pozornost stavební kultuře předlokačních sídel, přičemž vedle otázek spojených s interpretační a terminologickou rovinou objektů (k tomu nejnověji Vařeka 2002), označovaných jako pravouhlé zahlobené stavby, je nepochybně třeba analyzovat i chronologické aspekty této nedílné součásti tradiční kultury (Kašpar v tisku).

Pro nanejvýše žádoucí rekonstrukci pravěkého a předlokačního osídlení je bezesporu nutné vytvoření interaktivní trojrozměrné mapy (k vývoji historického nadloží a možností jeho sledování např. – Hrdlička 1983; 1984; 2000; 2001) s důrazem na geomorfologicko-hydrologickou podobu tohoto území s možností velice plastické rekonstrukce území s akcentem na vývoj historického nadloží a jeho výrazných proměn především v novověku. K tomuto úkolu je bezpodmínečně nutná spolupráce archeologů s geology, kteří zajistí kvalitní a přesnou dokumentaci a interpretaci zachycených úrovní geologického podloží a pokryvných útvarů v rámci archeologického výzkumu. Vedle toho je nutno klásti důraz na excerpci četných výsledků geologických a geologicko-inženýrských průzkumů uložených v archívech (Geofond). Při konstrukci mapy, jednoho ze stěžejních úkolů novoměstské archeologie, považují za důležité sledování více možných hladin – úrovní (současný povrch, báze antropogenních uloženin, báze pokryvných útvarů – holocénních půdních horizontů, povrch pleistocenních šterkopiskových teras). Vedle dokumentace je nutno věnovat pozornost odebrání vzorků půd (palynologie, mikromorfologicko-pedologické rozbor) a sedimentů (valounová analýza, analýza těžkých minerálů, mikroskopický rozbor). Tento úkol je zcela nezbytný pro pochopení procesů vzniku a situování základních stavebních článků středověkého města a jejich závislosti na geomorfologických, geologických, pedologických a hydrologických aspektech ovlivňujících umístění hlavních komunikačních os, ulic, městských hradeb a dalších výrazných součástí městského organizmu (např. dominantní poloha radnice; výstavba nových klášterních komplexů v tiché, zeleni bohaté, geomorfologicky členité, nezastavěné jižní části města v geomorfologicky dominantních polohách). V případě studia artefaktů či odkryvu zděné architektury je zcela nutná opětovná úzká spolupráce archeologa s geologem, který provádí petrografický a geochemický výzkum (výbrusy, mikroskopické studium) objevených zdí, dlažeb, věnců studen, maltovin a dalších movitých předmětů získaných v průběhu archeologického výzkumu (vzorky zemin a hornin). Jejich výpovědní hodnota se výrazně zvyšuje provedením fyzikálně – chemických analýz např. výrobních odpadů, zlomků předmětů, strusek, tavenin, surovin rud a nerud, slitků na keramických nádobách atd.). Úzká spolupráce s geologem přináší vyhodnocení geologické skladby, pedologických, hydrologických a petrografických vlivů na přírodní poměry zkoumaného osídlení, a dále sledováním petrografické skladby objevených nemovitých i movitých archeologických situací výrazně přispívá k úvahám o možnostech transportu, distribuce a využití stavebního materiálu či materiálů jako polotovárů k výrobě konkrétních předmětů.

V souvislosti se studiem vlivů vzniku středověkého města na proměny kulturní krajiny přicházejí v poslední době stále více k užítku data získaná environmentálními analýzami. Postupem času se podařilo zcela změnit pohled na tuto kategorii pramenů, chápaných původně jako jistý přívažek či doplněk archeologického výzkumu (např. Opravil 1994). V současné době je na většině prováděných rozsáhlých archeologických výzkumů přímým účastníkem několik přírodovědců, kteří nejen odebírají a postupně zpracovávají jednotlivé vzorky, ale přímo řídí a stanovují smysluplnost odebíraných vzorků. Tato skutečnost vedla postupně ke skutečnému vytvoření komplexního projektu environmentálního výzkumu (např. Kočár – Weiter nedat.) tak, aby rovnoměrně pokryl chronologickou škálu, a to včetně doposud opomíjených novověkých situací, jakož i reprezentativně zastoupil jednotlivé archeologické komponenty (vyšší stratigrafické jednotky) a stanovil místo, způsob i množství odběru jednotlivých ekofaktů přímo v návaznosti na archeologický výzkum, včetně okamžité separace a determinace získaných vzorků na místě (snížení rizika kontaminace). Vedle práce s osteologickým

4) Výzkum M. Wallisové ve Vodičkově ulici č. p. 1277, které tímto společně s RNDr. J. Zavřelem děkují za poskytnutí předběžných informací o výsledcích pylové analýzy.

materiálem (v Praze doposud postrádáme větší množství určených a zpracovaných souborů) se pozornost stále častěji věnuje separaci a determinaci dalších ekofaktů (uhlíků, dřev, subfosilií, schránek měkkýšů, pylů, makrobytků rostlin, diatomů atd.). Vzhledem k dosavadní nepočtené, většinou předběžné prezentaci mnohdy spektakulárních výsledků studia environmentálních analýz – uvedme např. vysoký stupeň odlesněnosti krajiny hluboko před vznikem města; existenci lokálních rozbahněných mokřadů – napajedel domácích zvířat v intravilánu **4**), dále výrazný úbytek zuhelnatělých obilnin, s výjimkou prosa využívaného k podomácké výrobě jáhel, v mladších sídelních fázích města **5**), považují studium orientované tímto směrem za zcela zásadní a přínosné s maximálním důrazem na nezbytnost provádění na většině tomu vhodných, archeologickou aktivitou postižených plochach.

5) Tento jev snad souvisí se změnou procesu nakládání s obilninami v pozdně středověkých měšťanských domácnostech – mizí domácí zpracování a skladování obilnin a do měšťanských domů se již dostává hotový polotovar v podobě mouky (Kočár 2003, 236–249).

Položíme-li si otázku, co může říci archeologie k samotným počátkům Nového Města, dojdeme ke zcela prozaickému závěru, že téměř nic. Charakteristická proměna způsobu nakládání s odpadem, detailněji doložená pro přelom 13. a 14. století na Starém Městě (např. Bureš – Finková – Kašpar – Petříčková – Vařeka 1998, 615), výrazně snižuje míru detekce novoměstské sídelní aktivity. Obecně je možno se shodnout na několika charakteristických rysech. Územní plán a urbanistická koncepce v sobě spojovala politickoreprezentativní, rezidenční, správní, ekonomické a kulturní aspekty spojené se skrytou symbolikou motivovanou dynastickými, bohocentristickými, imperiálními, ekonomickými a státně sakrálními snahami (k tomu Ledvinka 1998). Situování tržišť, komunikačních tepen a uzlů je lemováno nejstarší kamennou zástavbou, k níž vzhledem k permanentně zastavovaným čelům parcel máme zcela minimálně archeologických dokladů (dům čp. 1136 v nároží Petřské a Biskupské ulice Kašpar – Vařeka 1995; Novoměstská radnice – Tryml 1984; Hyberská ulice – Hanzlíková – Juřina v tisku; a několik dalších), přičemž úzká spolupráce se stavební historií je nevyhnutelná a v nepočtených případech přínosná, i když převažují případy navzájem odděleného průzkumu (např. v případě Novoměstské radnice – Kibic 1966; 1979; Outrata 1984). Výzkum nejstarší architektury Nového Města je tedy základním a prvořadým úkolem (jednotlivým objektům věnují pozornost např. Líbal 1979; 1983; 2001; Bařková a kol. 1998, zde i další literatura). Metodika zjišťovacích archeologických výzkumů prováděných formou bodových sondáží či řezů nám spolehlivě poskytne základní informace o charakteru historického nadloží a poskytne vodítko k zvolení vhodné strategie výzkumu, ale nemůže vzhledem ke specifčnosti archeologických stratigrafických jednotek plně nahradit nezastupitelnou úlohu plošných komplexních výzkumů. Mimo jiné lze konstatovat minimální nárůst pozdně středověkých terénů. V rámci zjišťovacích výzkumů provádíme jakousi pasportizaci jednotlivých novoměstských bloků, včetně evidence dosavadních zkoumaných či jinak zničených ploch, které postihují charakteristické vývojové tendence zástavby Nového Města, počínaje od tržišť a základních komunikačních os přes vedlejší ulice až po příhradní pásmo. V rámci výzkumu novoměstských domů, je nutno vedle stojících či volně přístupných objektů nepochybně věnovat pozornost zaniklým či v nedávné době zaniklým objektům. Existence podsklepených či z větší části podsklepených domů v čele parcel by neměla archeology odradit od snah o stavebně-historický průzkum recentních sklepů, byť zasypaných v nedávné době. Přes těžké postižení přední části parcel mladšími novověkými přestavbami, způsobené především stabilní uliční sítí Nového Města pražského od svého založení až po současnost, je nepochybně nutné se zaměřit především na přestavby staršího horizontu klasicistních objektů, které se výrazně ohleduplněji chovaly k starším fázím historické zástavby. V současné době jsme v poznání nejstarší městské kamenné zástavby Nového Města pražského na samém počátku a základním předpokladem dalšího studia je provedení soupisu (katalogizace) v různém rozsahu dochovaných relikvů nejstarších objektů, včetně staveb rekonstruovatelných na základě plánové či ikonografické dokumentace (především na základě pasportů SHP – soupis Outrata 2002). Stejně důležité je ověření skutečnosti, že doposud nejčastěji se objevuje standardní obdélný půdorys valeného sklepa s delší osou shodnou s orientací délky parcely, který doprovází po straně volný průjezd směřující na dvůr (Hanzlíková – Juřina v tisku).

O vlastním zázemí středověkých parcel máme vzhledem k výše zmíněným obtížím s detekcí stratigrafických jednotek tohoto období minimální povědomost. Velkorysost založení s dostatkem volných ploch je typická pro vznik dlouhých, z větší části nevyužitých parcel, které jsou ve specifických případech pod sídelním tlakem předmětem finančních spekulací a dochází k jejich příčnému dělení, přičemž jedna parcela je obětována komunikací (Malá Štěpánská, Nekázanka, V Cipu – Lorenc 1973, 159–162). Pro první století vzniku Nového Města pražského jsou tedy nejcharakterističtější archeologickým objektem exploatační jámy na písek, jejichž počet plně vystihuje intenzitu stavební aktivity, a nebo výrazně zahloubené objekty převážně hygienicko-sanitárního charakteru (studny, jímky – k tomu např. Janská 1977 – zde i další literatura).

Zcela mimo archeologickou pozornost stojí novověké fáze novoměstské městské zástavby a pouze ojediněle jsme měli možnost zkoumat kompletní parcelu zaniklého novověkého domu v areálu Biskupského dvora na Poříčí, jehož výsledky přinesou zcela zásadní poznatky o každodenním životě a kultuře novověkého měšťana od počátku 17. století až do meziválečného období včetně funkčních a dispozičních proměn parcely, transferu hygienických, sociálních, výrobních a hospodářsko-ekonomických aktivit v rámci parcely a interiéru domu. Pro poznání komplikovaného vývoje měšťanského bydlení v novověku je nutné sledovat postupný proces zakomponování jednotlivých funkčně-provozních složek městských parcel do postupně se rozrůstajícího objektu, reagujícího tak na proměny vkusu a nároků novoměstských obyvatel. Jde o náročnou cestu vývoje počínajícího v typickém domě 2. poloviny 14. století s valeným sklepem, průjezdem a na volně nezastavěné ploše dvora se nacházejícími sférami výrobními, provozně-skladovacími a hygienicko-sanitárními, pokračující zakomponováním provozu či výrobní aktivity do vlastního objektu vedoucím k jeho rozšíření až po novověký klasicistní nájemní dům s vlastním rozvodem pitné vody do objektu a záchody na pavlači. Doposud zcela nevyužity potom zůstávají četné doklady zvláště novověkých inventářů, jako jsou soudní a tržní knihy či knihy závětí (Pešek 1982), a jejich komparace s archeologickým výzkumem odkrytými situacemi. Tak by bylo možné nejen přispět k poznání konkrétní aktivity na sledované parcele, ale i k možnostem interpretace torzovitě dochovaných archeologických situací. Přínos studia historického místopisu (nejnověji např. Lancinger 2000; Podliska – Wallisová 2001; Hanzlíková – Kašpar 2003) k interpretaci archeologických výzkumů není zajisté nutné v této souvislosti zvlášť zdůrazňovat.

Jelikož se stavební aktivita posledních let výrazněji nedotkla sakrálních staveb či četných novoměstských klášterních komplexů, nedošlo na tomto poli k výraznému rozšíření pramenné základny. Převážná orientace stávajícího bádání na dějiny církevní zprávy, stavebně-historické či uměnovědní průzkumy (soupis SHP Outrata 2002, 146) jde ojediněle ruku v ruce s archeologickým poznáním jednotlivých objektů, přičemž publikace archeologických výzkumů nejsou příliš četné (např. Dragoun 1980; Richterová 1986a). Je ovšem nutno přiznat, že sakrální objekty disponují několika kvalitně zpracovanými a částečně publikovanými monografiemi (Hlubinka 1929; Olmerová 1982; Huml 1987). Především soustředění farní správy k hlavním chrámům Nového Města (sv. Jindřich a sv. Štěpán), doprovázené zánikem kapacitně nevyhovujících starších objektů, změnou jejich funkce či významu, přechodem

6) Z ojedinělých analýz lze uvést např. stať týkající se kostela sv. Petra Na Poříčí – (Stloukal 1989).

do privátních rukou či následným sekundárním využitím, představuje téma nezanedbatelné důležitosti. Vedle zpracování a publikace starších výzkumů **6)** bych vyzdvihl především nutnost zpracování rozsáhlého kostrového materiálu z výzkumů z kontinuálně od 11. do 18. století užívaného hřbitova u kostela sv. Štěpána včetně morového a špitálního pohřebiště s četnými patologickými stopami na skeletech. Soubor by nepochybně poskytl dostatečný průřez novoměstskou populací (především Kubálek 2002).

Zcela mimo zájem archeologů, až na některé výjimečné případy, stojí poznání městského opevnění. Přestože středověká část nepochybně poskytuje značné množství dochovaných částí (Janská 1973; 1979; Kupka 1996, 16–22), byly v poslední době archeologicky zkoumány především zanikající úseky vybudované v období baroka (Havrdra 1995; novější nálezy a literatura shrnul Juřina 2003; Kašpar 2003 d), které přinesly zajímavé výsledky a především doložily značnou pestrost užitých stavebních konstrukcí a použitých fortifikačních prvků, způsobenou dlouhotrvající výstavbou a střídáním architektů (např. „střílnový ohoz“ bastionu, pravděpodobně jde o tzv. Carnotovu zeď – Juřina 2003, 8). Novější informace postrádáme k oběma václavským hradům na Novém Městě pražském (shrnutí Durdík 1997).

7) Převážná většina stávajících informací je uložena v těžko dostupných nepublikovaných rukopisech (např. Žegklitz 1982; Vařeka 1994; 1999; Kašpar 2001b).

Na samotný závěr mi dovoluji ještě několik slov k dosavadnímu stupni poznání novoměstské hmotné kultury, tedy především keramiky, jejíž nezastupitelná úloha a význam jsou nepochybně, avšak vzhledem k dosavadní minimální publikaci jakýchkoli, především z mladších období středověku a novověku pocházejících, souborů (např. Huml 1977b; Špaček 1984; Richterová 1986b; Kašpar – Vařeka 1995) je stupeň jejího poznání zcela nedostačující **7)**. Při snaze o postžení základních vývojových tendencí keramické produkce je nutno vybrat hodnotné soubory, např. absolutně datovatelné. Vedle hledisek technologických, morfologických, typologických a chronologických je při studiu keramiky dále nutno bezpodmínečně klást důraz na keramiku jako produkt a předmět výměny, dále na keramiku jako element domovního hospodářství a na dynamiku proměn hrncířské produkce. Dalším úkolem studia pozdní středověké keramiky je ověření vlivu postupného růstu pražských městských aglomerací a později nově vysazeného Nového Města pražského společně s extenzivním i intenzivním rozvojem příměstských vsí na výrazné několikanásobné zvýšení poptávky po keramickém zboží, které v tomto počtu nemohla produkovat tradiční výrobní centra (jednotnost a neměnnost keramické produkce, standardizace, unifikace). Tento proces byl zřejmě doprovázen množstvím doposud pouze spíše tušených aspektů (existence masové produkce a rozsáhlých distribučních keramických okruhů, orientace výrobních center na městský trh zapojený do výrazněji integrovaného ekonomického systému, vývoj keramické produkce v rámci struktury řemesel a jeho fixace na rostoucí objem spotřeby, dynamika inovací a produktivita a její odraz v technologické a odbytové specializaci, zvýšená poptávka po keramickém zboží a následná orientace producentů a distributorů na specializaci odbytovou, doprovázená rezignací na specializaci vycházející z technologických inovací atd.). Nakolik jsou tyto proměny spojeny s již předpokládanou plnou funkčností městských mechanismů, pravidelností trhů či individuální potřebou uživatelů je možno se pouze domýšlet, avšak v tomtéž časovém horizontu se setkáváme s proměnou zástavby městských parcel v Praze (stabilizace) a s odlišným způsobem zacházení s odpadem (absence výraznějších kulturních vrstev typických pro starší období) doprovázeným výskytem zcela nového morfologického typu kuchyňského nádobí – pánve, jejíž výraznější využití po polovině 14. a na počátku 15. století nápadně koresponduje s obdobím zvýšené konzumace masa v Evropě (Montanari 2003, 73–79; Braudel 1979 hovoří s nadsázkou o „masožravé Evropě“).

Pro řešení výše zmíněných obecných otázek spojených s keramickou produkcí považuji pro následné studium pražské keramiky za klíčové provedení revize a selekce keramických souborů, které mohou poskytnout nadstandardní množství informací (chronologicky citlivých, souvisejících s produkcí atd.) a kladení důrazu na fyzikálně-chemické analýzy jednotlivých keramických tříd a technologických skupin, přičemž studium morfologicko-typologických znaků keramické produkce nepovažuji v současné době za prvotný problém. Výzkum by se zde měl především zaměřit na ověření formulovaných závěrů s možností využití maximální detailnosti studia, které by snad mohlo přinést důkladnější poznání chronologických či geografických aspektů keramické produkce s důrazem na chronologické rozšíření studovaného materiálu před rok 1200 a přes rok 1500. Z hlediska morfologie nádob považuji za podstatné sledování vývoje typologie jednotlivých druhů nádob a především studium objemů a jejich vnějších vazeb na duté míry či tržní mechanismy. Jedním z nejpodstatnějších aspektů studia keramických souborů je chronologický aspekt. Zde je v současné době, vedle zpracování souborů z písemnými prameny absolutně datovatelných lokalit, úkolem číslo jedna zpracování a publikace náleзовých souborů z vrstev a situací datovaných mincemi. Absence tohoto korpusu informací je mimořádně tíživá a vyžaduje razantní řešení (Radoměský 1955 – dosavadní publikace věnovaná pouze starším mincím je již značně antikvovaná).

Mimořádná stavební aktivita posledních let přinesla bouřlivý rozvoj archeologické terénní práce v rámci hranic Nového Města pražského. V rámci posledního desetiletí se archeologická pramenná základna enormně rozšířila a přinesla zcela zásadní a nové poznatky především pro mladší období pozdního středověku a novověku, tedy etapy procesu vzniku a rozvoje nejmladšího z pražských středověkých měst. Zda bude tento mimořádný potenciál využit z napsání poutavých příběhů o městě a jeho obyvatelích, či zůstane ukryt v archivech s náleзовými zprávami či v depozitářích, zůstává pouze na nás. Jednou ze základních vstupních premis, základních stavebních kamenů, následného multidisciplinárního studia Nového Města pražského, je stanovení možných, pokud možno co nejširších, okruhů otázek, směrů a cílů dalšího možného studia dané problematiky, o které jsem se v tomto diskusním příspěvku pokusil.

- Literatura:**
- Bařková, R. a kol. 1998**
Umělecké památky Prahy-Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1), Praha.
- Braudel, F. 1979**
Les structures di quotidien: le possible et l'impossible. Paris.
- Břeň, D. – Kašpar, V. 1995**
Možnosti evidence a publikace primární dokumentace archeologického výzkumu v databázovém systému KONTLIST. Archeologické fórum 4, 33–35.
- Břeň, D. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 1995**
K problematice počítačového zpracování středověké keramiky (Databáze KLASIFIK). Archeologické fórum 4, 36–41.
- Bureš, M. a kol. 1994**
Terénní archeologický výzkum – Manuál vedoucího, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia Praha).
- Bureš, M. – Finková, K. – Kašpar, V. – Petříčková, J. – Vařeka, P. 1998**
Výzkum parcely domu U Sixtů čp. 553 na Starém Městě pražském – Ausgrabungen auf der Parzelle des Sixta-Hauses Nr. 553/I in der Prager Altstadt. Archeologické rozhledy 50, 603–618.
- Bureš, M. – Kašpar, V. – Špaček, L. – Vařeka, P. 1998**
Sídlištní komplex u kostela sv. Petra Na Poříčí. Příspěvek k procesu formování středověkého města, Praha (nepublikovaný rukopis – závěrečná zpráva z grantového projektu č. 404/95/0278 – GA ČR – archiv ARCHAIA).
- Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 2000**
Nálezy skla z poslední etapy výzkumu sídlištního areálu u kostela sv. Petra na Novém Městě pražském – Glasfunde aus der letzten Forschungsphase der Siedlung bei der St. Peterskirche in der Strasse Na Poříčí in Prag, Historické sklo 2 – sborník pro dějiny skla, 17–27.
- Dragoun, Zd. 1979**
Záchranný výzkum v kostele sv. Martina ve zdi na Starém Městě pražském – Die Notgrabung in der Kirche St.-Martin im Gemäuer (Prager Altstadt), Archaeologia historica 4, 33–41.
- Dragoun, Zd. 1980**
Archeologický výzkum Na Slovanech v r. 1976. Staletá Praha 10, 108–112.
- Dragoun, Zd. 2003**
K otázce tzv. pohřebiště cizích kupců v Bartolomějské ulici na Starém Městě pražském. In: Civitas et villa. Město i wieś w średniowiecznej Europie środkowej, Wrocław, 235–240.
- Dragoun, Zv. 1987**
Příspěvek k raně středověké hutni a kovářské výrobě v podhradí Vyšehradu. Z dějin hutnictví 16 (Rozpravy NTM), 193–207.
- Dragoun, Zv. 1988**
Vyšehradská ulice. Pražský sborník historický XXI, 199.
- Durdík, T. 1997**
Castles in the Air – King Wenceslas IV's Residences in the Cities of Prague. IBI Bulletin 50, 133–140.
- Frolík, J. 1991**
K užití formulářů v terénní archeologické práci. Archeologické fórum 2, 50–55.
- Hanzlíková, K. – Kašpar, V. 2003**
Historie lokality. In: V. Kašpar – K. Svoboda: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcele čp. 991 na Senovážném náměstí č. or. 13, Praha 1-Nové Město (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR č.j. 8480/03), 17–88.
- Hanzlíková, K. – Juřina, P. v tisku**
Vývoj osídlení na městišti Lossiovského paláce (Lidový dům) v Hybernské ulici od vrcholného středověku do časného novověku. Staletá Praha 24.
- Hanzlíková, K. – Kašpar, V. v tisku**
Stavební a historický vývoj Biskupského dvora na Poříčí na Novém Městě pražském. Dějiny staveb 3. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2003. Plzeň.
- Harris, E. C. 1979**
Principles of Archaeological Stratigraphy. London – New York – Toronto – Sydney – San Francisco.
- Havrdá, J. 1995**
Pražská novověká barokní fortifikace u náměstí I. P. Pavlova. Památkové listy 3, 6.
- Hlubinka, R. 1929**
Románský kostel sv. Jana Na Bojišti. Za starou Prahu 13, 34.
- Hrdlička, L. 1983**
Strategie a taktika současného archeologického výzkumu v historickém jádru Prahy – Strategy and tactics of recent archaeological research in the historical core of the city of Praha (Prague). Archeologické rozhledy 35, 609–638.
- Hrdlička, L. 1984**
Nástin vývoje reliéfu historického jádra Prahy – Abriss der Entwicklung des historischen Prager Stadtkernreliefs im Mittelalter. Archaeologica Pragensia 5/2, 197–209.
- Hrdlička, L. 1993**
Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky – Bemerkungen zur Chronologie der Prager mittelalterlichen Keramik. Archeologické rozhledy 45, 93–112.
- Hrdlička, L. 2000**
Centrum raně středověké Prahy. In: J. Piekalski – K. Wachowski (eds.), Średnowieczny Śląsk i Czechy. Centrum średniowiecznego miasta. Wrocław i Europa środkowa, Wrocław, 191–214.
- Hrdlička, L. 2001**
Jak se měnila a rostla středověká Praha. In: J. Kovanda a spoluautoři, Neživá příroda Prahy a jejího okolí. Praha.
- Huml, V. 1971**
Výsledky archeologického výzkumu býv. Biskupského dvora v Praze 1 – Die Ergebnisse der archaologischen Grabung des ehemaligen Bishofshofes in Prag 1. In: Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 1, Mikulov, 59–63.
- Huml, V. 1977 a**
Výzkum v kostele sv. Klimenta na Novém Městě pražském – Die Ausgrabung in der St. Clemenskirche in der Prager Neustadt im Jahre 1975 (Vorbericht). Archeologické rozhledy 29, 406–416.
- Huml, V. 1977 b**
K nálezům středověké studny v Praze 2, Jindřišské ulici čp. 906/907. Archeologické rozhledy 29, 204–210.
- Huml, V. 1981**
K osídlení vltavského břehu Starého a Nového Města pražského ve 12.–13. století – Zur Besiedlung des Moldauufers der Prager Alt – und Neustadt im 12.–13. Jahrhundert. In: Staletá Praha XIV, 50–64.
- Huml, V. 1987**
Kostel sv. Klimenta na Novém Městě pražském ve světle historickoarcheologického výzkumu – Church of St. Clement in the New Town of Prague in the light of a historical-archaeological investigation. Archaeologica Pragensia 8, 157–254.

Huml, V. 1989

Archeologický výzkum zástavby býv. Biskupského dvora u sv. Petra Na Poříčí (Praha 1-Nové Město) – Die archäologische Untersuchung der Bebauung des ehemaligen Bischofshof bei der Peterskirche in der Strasse Na Poříčí (Prag 1-Neustadt). *Archaeologica Pragensia* 10, 205–257.

Huml, V. – Starec, P. 1994

Rané středověké pohřebiště na Václavském náměstí čp. 784 v Praze – Das frühmittelalterliche Gräberfeld auf dem Wenzelsplatz in Prag. *Archeologické rozhledy* 46, 454–463, 501–503.

Huml, V. 1998

Príspevek k osídlení Nového Města pražského v prvním století po jeho založení ve světle archeologického výzkumu na Senovážném náměstí čp. 1986-II – Ein Beitrag zur Besiedlung der Prager Neustadt im ersten Jahrhundert nach ihrer Gründung im lichte der archäologischen Grabung auf dem Senovážné-Platz nr. 1986. *Archaeologica Pragensia* 14, 181–204.

Janská, E. 1973

K výzkumu pražského opevnění. *Staletá Praha* 6, 46–60.

Janská, E. 1977

K nálezům středověkých studní. *Staletá Praha* 8, 165–196.

Janská, E. 1979

K pražským hradbám Karla IV. *Staletá Praha* 9, 67–77.

Jeřáb, J. – Svoboda, K. 1998

Nálezová zpráva ze zjišťovacího a záchranného archeologického výzkumu parcely čp. 611/II, Štěpánská č. or. 14 v Praze 1-Nové Město (nepublikovaný rukopis – Archiv Archaia).

Juřina, P. 1998

Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v Klimentské ul. čp. 1207 a Soukenické ul. čp. 1194, Praha 1-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia čj. 246/98).

Juřina, P. 2002

Zjišťovací výzkumy a nově zachycená sídliště z období zemědělského pravěku na území Praha 5 – Sicherungsgrabungen und neuentdeckte Siedlungen der Landwirtschaftlichen Urgeschichte im Gebiet Prag 5. *Archeologie ve středních Čechách* 6, 105–111.

Juřina, P. 2003

Barokní opevnění Prahy jako významná archeologická památka. Gorgoneion I. Sborník doc. JUDr. et PhDr. Dobroslavu Libalovi, DrSc., k 90. narozeninám, 7–13.

Kašička, F. – Nechvátal, B. 1977

K problematice osídlení vyšehradského podhradí. In: *Středověká archeologie a studium počátků měst*, 186–198.

Kašpar, V. – Vařeka, P. 1995

Zachranný archeologický výzkum v Petřské ulici čp. 1136/II v Praze 1 – Die archäologische Rettungsausgrabung in der Gasse Petřská ulice NC 1136/II in Prag I. *Archeologické rozhledy* 47, 657–675.

Kašpar, V. 1998a

Předlokační osídlení Nového Města pražského ve světle nových archeologických výzkumů – teze přednášek SPS. *Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností* 36/106, 248–250.

Kašpar, V. 1998b

Nálezová zpráva ze zjišťovacího archeologického výzkumu provedeného na dvoře parcely čp. 536/II v ulici Na Rybničku, Praha 2-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR čj. 3055/98).

Kašpar, V. 1999 a

Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcelách čp. 526, 1331, 1358, 1381 a 1640 v ulicích Na Rybničku a V Tůních, Praha 2-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR čj. 3232/99).

Kašpar, V. 1999 b

Záchranný archeologický výzkum v nároží ulic Na Rybničku a V Tůních na Novém Městě pražském. *Zprávy České archeologické společnosti – Supplement* 38, 13–14.

Kašpar, V. 2001 b

Późnośredniowieczna i nowożytna ceramika naczyniowa z Pragi (Studium porównawcze), Łódź (nepublikovaný rukopis magisterské práce – archiv Instytutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego).

Kašpar, V. (ed.) 2003 a

Podklad k prvnímu setkání skupiny koreferentů archeologického výzkumu v areálu kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky na Novém Městě pražském ve čtvrtek 6. února 2003, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia Praha).

Kašpar, V. (ed.) 2003 b

Několik poznámek k dosavadním připomínkám jednotlivých členů koreferentské skupiny archeologického výzkumu v areálu kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky na Novém Městě pražském došlých k 6. 3. 2003, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia Praha).

Kašpar, V. 2003 c

Rotunda sv. Longina a osada Rybník na Novém Městě pražském. *Gorgoneion – Supplementum I. Sborník Doc. JUDr. et PhDr. Dobroslavu Libalovi, DrSc., k 90. narozeninám*, 15–39.

Kašpar, V. 2003 d

Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcelách čp. 1826, 1827 a 1789 na místě bývalého hotelu Kriván na rohu ulic Legerova (č. or. 53) a náměstí I. P. Pavlova (č. or. 5), Praha 2-Nové Město (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR čj. 5391/03).

Kašpar, V. v tisku

Dřevo, hlína, kámen a malta – proměny zástavby Nového Města pražského (kontinuita a diskontinuita). *Forum Urbes Medii Aevi II*. Brno.

Kaštovský, J. – Kočár, P. – Kočárová, R. – Pokorný, P. – Beneš, J. Starec, P. 1999

Předběžné poznatky o některých vodotečích na území Starého a Nového Města pražského (Nástin každodenního života kolem strouhy na pomezí městského a venkovského prostředí) – Vorläufige Erkenntnisse von Wasserläufen auf dem Gebiet der Prager Alt- und Neustadt (Das alltägliche Leben entlang dem Kanal an der Scheide zwischen der städtischen und ländlichen Umgebung). *Archaeologia historica* 24/99, 143–150.

Kaštovský, J. – Kubečková, K. – Podolská, V. – Beneš, J. 2000

Zpráva o archeobotanické analýze. Praha – Rybníček, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv autora).

Kibic, K. 1966

Novoměstská radnice v Praze, její stavební vývoj a problémy rehabilitace. *Staletá Praha* 2, 198–224.

Kibic, K. 1979

Novoměstská radnice v Praze a její nejstarší část. *Staletá Praha* 9, 213–230.

Kočár, P. 2003

Zpráva o archeobotanické analýze. In: V. Kašpar – K. Svoboda, Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcele čp. 991 na Senovážném náměstí č. or. 13, Praha 1-Nové Město (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR č.j. 8480/03).

Kočár, P. – Weiter, L. nedat.

Projekt environmentálního výzkumu. Praha 1-Nové Město, Na Poříčí čp. 1076/1–4, výstavba hotelu IBIS (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia).

Kubálek, P. 2002

Antropologický posudek. In: V. Kašpar, Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcelách ppč. 2145, 2147 a 2150 u zvonice a kostela sv. Štěpána v ulici Na Rybníčku, Praha 2-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR č.j. 3076/02).

Kupka, V. 1996

Pevnost Praha – Festung Prag – Fortress of Prague – La Forteresse de Prague. Edice Pevnosti sv. 9. Praha.

Lancinger, L. 2000

Z místopisu Nového Města pražského v 15.–19. století. Blok paláce Adria – Zur Ortskunde der Prager Neustadt im 15.–19. Jahrhundert: Block des Palais Adria. Pražský sborník historický 31, 262–297.

Ledvinka, V. 1998

Nové Město pražské (od středověku až do 17. století). Úvod a náčrt problému, jež navozuje 650. jubileum založení NMP Karlem IV. In: V. Ledvinka a J. Pešek (ed.), Nové Město pražské ve 14.–20. století, Documenta Pragensia 17, Praha, 7–16.

Líbal, D. 1979

Gotická architektura v Praze doby Karlovy. Staletá Praha 9, 45–84.

Líbal, D. 1983

Architektura. In: Praha středověká. Praha.

Líbal, D. 2001

Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha.

Lochmann, Z. 1991

Předlokační objekty v Žitné ulici v Praze – Die Vorlokationsobjekte in der Žitná-Strasse in Prag. Archaeologica Pragensia 11, 111–114.

Marešová, D. 1999

Nálezová zpráva z předstihového záchranného archeologického výzkumu na dvoře čp. 536/II v ulici Na Rybníčku, Praha 2-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia č.j. 501/99).

Marešová, D. 2000

Záchranný archeologický výzkum na dvoře parcely domu čp. 536/II, Praha 2-Nové Město. Archeologické výzkumy v Čechách 1999. Sborník referátů z informačního kolokvia, 17.

Montanari, M. 2003

Hlad a hojnost. Dějiny stravování v Evropě – La fame e l'abbondanza. Storia dell'alimentazione in Europa. Praha.

Muk, J. 1959

Neznámé zbytky románské zástavby Petřské čtvrti na Novém Městě pražském, Ochrana památek, 110–112.

Nechvátal, B. 1992

Vyšehrad a archeologie. In: Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092). Praha, 112–139.

Nechvátal, B. 1994

The Archaeological Study of Vyšehrad. In: 25 Years of Archaeological Research in Bohemia, Památky archeologické – Supplementum 1, Praha, 168–174.

Olmerová, H. 1982

Výzkum votivního kostela sv. Jana na Bojišti. Staletá Praha 12, 71–82.

Opravil, E. 1994

Příspěvek k poznání rostlinných makrozbytků ze staré Prahy – Beitrag zur Erkennung von pflanzlichen Makroresten aus der alten Prag. Archeologické rozhledy 46, 105–114.

Outrata, J. J. 1984

K výsledkům stavebně historického průzkumu Novoměstské radnice v Praze. Staletá Praha 14, 67–73.

Outrata, J. J. 2002

Stavebně historické průzkumy z archivu Státního památkového ústavu v hlavním městě Praze II – Nové Město pražské. Průzkumy památek IX–1, 145–154.

Pařez, J. 1998

Kupecká osada Němců u sv. Petra Na Poříčí: písemné prameny a jejich interpretace. In: Bureš, M. – Kašpar, V. – Vařeka, P. 1998: Sídlištní komplex u kostela sv. Petra Na Poříčí. Příspěvek k procesu formování středověkého města. (nepublikovaný rukopis – závěrečná zpráva z grantového projektu č. 404/95/0278 – GA ČR. Archiv ARCHAIA).

Pešek, J. 1982

Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské – Die Prager Testament – und Inventarbücher (Beitrag zu deren Struktur und Entwicklung in der Zeit vor der Schlacht am Weissen Berg). Pražský sborník historický 15, 63–92.

Pešek, J. 1998

Nové Město pražské v 17.–20. století. In: V. Ledvinka a J. Pešek (ed.), Nové Město pražské ve 14.–20. století, Documenta Pragensia 17, Praha, 17–23.

Petříčková, J. 1998

Pravěké osídlení v Praze 1 – Mlýnské ul. č. p. 1216. In: M. Bureš, V. Kašpar, L. Špaček a P. Vařeka: Sídlištní komplex u kostela sv. Petra Na Poříčí. Příspěvek k procesu formování středověkého města, Praha (nepublikovaný rukopis – závěrečná zpráva z grantového projektu č. 404/95/0278 – GA ČR. Archiv Archaia Praha).

Podliska, J. 1996

Vyšehradské podhradí v raném středověku (nepublikovaný rukopis diplomové práce – archiv Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze).

Podliska, J. 2000

Vyšehradské podhradí. In: J. Čiháková, Z. Dragoun a J. Podliska, Pražská sídelní aglomerace v 10. a 11. století, 127–146. In: L. Polanský, J. Sláma a D. Treštil (uspoř.), Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. († 7. února 999), 141–146, Praha.

Podliska, J. – Wallisová, M. 2001

Záchranný archeologický výzkum na parcele domu čp. 37/II, Národní tř., Praha 1-Nové Město. In: Archeologické výzkumy v Čechách. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy České archeologické společnosti – supplément 45, 38.

Profantová, N. – Špaček, L. 1991

Nákončí z doby avarské z Prahy 1 – Nového Města – Die Riemenzunge aus der Awarenzeit aus Prag 1-Neustadt. Archaeologica Pragensia 11, 93–100.

Profantová, N. 1992

Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: F. Daim (ed.), Awarenforschungen II, 605–778, Wien.

Procházka, R. – Vařeka, P. a kol. nedat.

Manuál archeologického výzkumu I. Formalizovaný popis stratigrafických jednotek, Brno (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia Praha).

Radoměrský, P. 1955

Románská Praha ve světle nálezů mincí. Časopis Národního muzea CXXIV, 12–38.

Richterová, J. 1977

Záchranný výzkum v Klimentské ulici, Praha 1-Nové Město – Die Rettungsgraben in der Kliment – Gasse, Archeologické rozhledy 29, 417–427.

Richterová, J. 1985

Výzkum na Jungmannově nám. v Praze 1 (Předběžná zpráva) – Die Ausgrabung auf dem Jungmann-Platz, Prag 1-Neustadt. Archaeologica Pragensia 6, 173–189.

Richterová, J. 1986 a

Zpráva o výzkumu architektury kostela Panny Marie Sněžné v Praze – Ein Bericht über die architektonische Erforschung der Kirche der hl. Jungfrau Maria im Schnee aus Praha 1. Archaeologica Pragensia 7, 195–204.

Richterová, J. 1986 b

Nálezový soubor z vyzdžené jímky na Jungmannově nám. v Praze 1 – Ein Fundkomplex aus der Ausmauerung einer Abfallgrube am Jungmann-Platz, Praha 1. Archaeologica Pragensia 7, 205–235.

Sklenář, K. 1981

Počátky archeologického výzkumu na území Prahy – Die Anfänge der Archäologischen Forschung auf dem Gebiet Prags. Pražský sborník historický 13, 124–141.

Spence, C. (ed.) 1990

Archaeological Site Manual, Museum of London. London.

Starec, P. 1996

Archeologický výzkum při budování kolektoru „Centrum 1.A“ – Die Archäologische Ausgrabung beim Bau des Kollektors „Centrum 1.A“, Archaeologica Pragensia 12, 309–322.

Starec, P. 1998

Stavební činnost a předlokační osídlení v prostoru Václavského náměstí ve světle záchranných archeologických výzkumů. In: V. Ledvinka a J. Pešek (ed.), Nové Město pražské ve 14.–20. století, Documenta Pragensia 17, Praha, 25–35.

Stloukal, M. 1989

Antropologický materiál z Biskupské ulice v Praze – Anthropologisches Material aus der Biskupská – Gasse in Prag. Archaeologica Pragensia 10, 259–267.

Špaček, L. 1984

Výzkum v Petřské čtvrti (Příspěvek k datování středověké hmotné kultury) – Die Ausgrabung in der Gasse Petřská ulice (Ein Beitrag zur Datierung der mittelalterlichen materiellen Kultur. Archaeologica Pragensia 5/1, 71–80.

Tomas, J. 1984a

Problematika studia dějin Prahy v období raného feudalismu a vývoj pražské raně feudální aglomerace – Die Problematik des Studiums der Geschichte Prags in der Epoche des Frühfeudalismus – Die Entwicklung der Prager frühfeudalen städtischen Agglomeration. Archaeologica Pragensia 5/1, 35–56.

Tomas, J. 1984b

Vztahy původních osad na pražském území za raného feudalismu k feudálním městům konstituovaným ve 13. století a postavení tzv. postranních práv. In: Documenta Pragensia 4, 43–58.

Tryml, M. 1984

K některým výsledkům archeologického výzkumu Novoměstské radnice v Praze. Staletá Praha 14, 75–77.

Tryml, M. 1998

Předlokační osídlení Nového Města a Vyšehradu z pohledu archeologa. In: R. Bařková a kol., Umělecké památky Prahy-Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1), Praha, 11–15.

Tryml, M. 1999

Výzkum parcely čp. 1319/II v Žitné ulici na Novém Městě pražském. Zprávy České archeologické společnosti – Supplément 38, 13.

Urban, J. 1990

Dějiny Biskupského dvora na Novém Městě pražském do poloviny 17. století – Zur Geschichte des Bischofshofs in der Prager Neustadt bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts. Pražský sborník historický 23, 28–49.

Vařeka, P. 1994

Keramický nálezový soubor. In: Zpráva o předstihovém záchranném archeologickém výzkumu na lokalitě Praha-Staré Město, čp. 573 – Rathova pasáž. Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Ústavu archeologické památkové péče středních Čech čj. 16/94), 17–32.

Vařeka, P. 1999

Nálezová zpráva – 2. etapa zjišťovacího archeologického výzkumu, areál bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad, Praha 1 – náměstí Republiky. Svazek 3 – nálezy keramiky (nepublikovaný rukopis – archiv Archaia čj. 248/2000).

Vařeka, P. 2002

Zahloubené stavby v českých městech vrcholného středověku – zemnice nebo suterény nenalezených nadzemních domů? – Sunken buildings within the High Medieval Bohemian towns – sunken dwellings or cellars of untraced surface buildings? In: E. Neustupný (ed.), Archeologie nenalezeného (Sborník přátel, kolegů a žáků k životnímu jubileu Slavomila Vencla), Praha, 252–285.

Vařeka, P. 2002

Keramika pozdního středověku až počátku novověku z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999) – Ceramics of the late middle ages to the beginning of the early modern period in the area of the former George of Poděbrady barracks on nám. Republiky in Prague 1 (test trenching in 1998–1999). Archaeologica Pragensia 16, 217–249.

Wallisová, M. 1998

Nejstarší dějiny Opatovic v písemných a archeologických pramenech. In: V. Ledvinka a J. Pešek (ed.), Nové Město pražské ve 14.–20. století, Documenta Pragensia 17, Praha, 37–42.

Wallisová, M. 2000

Praha 1-Nové Město, Vladislavova ul. č. p. 1390/II, 76/II – výzkum v prostoru židovského hřbitova. Archeologické výzkumy v Čechách 1999. Sborník referátů z informačního kolokvia, 16–17.

Wallisová, M. 2003

Sídelní struktura na území dnešního Nového Města pražského a její proměny ve 12.–14. století, Praha (nepublikovaný rukopis disertační práce – archiv Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze).

Zavřel, J. 1998

Podloží a půdní pokryv. In: V. Kašpar: Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu provedeného na parcelách čp. 526, 1331, 1358, 1381 a 1640 v ulicích Na Rybníčku a V Tůních, Praha 2-Nové Město, Praha (nepublikovaný rukopis – archiv Archeologického ústavu AV ČR č.j. 3232/99).

Zavřel, J. nedat.

Geologická problematika archeologického poznání Nového Města pražského (nepublikovaný rukopis – archiv autora).

Žegklitz, J. 1982

Pražské hrncířství v období 1488–1620 (nepublikovaný rukopis doktorantské práce – archiv Katedry československých dějin FF UK).

Was können Archäologen in der Prager Neustadt am Anfang des neuen Jahrtausends erwarten?

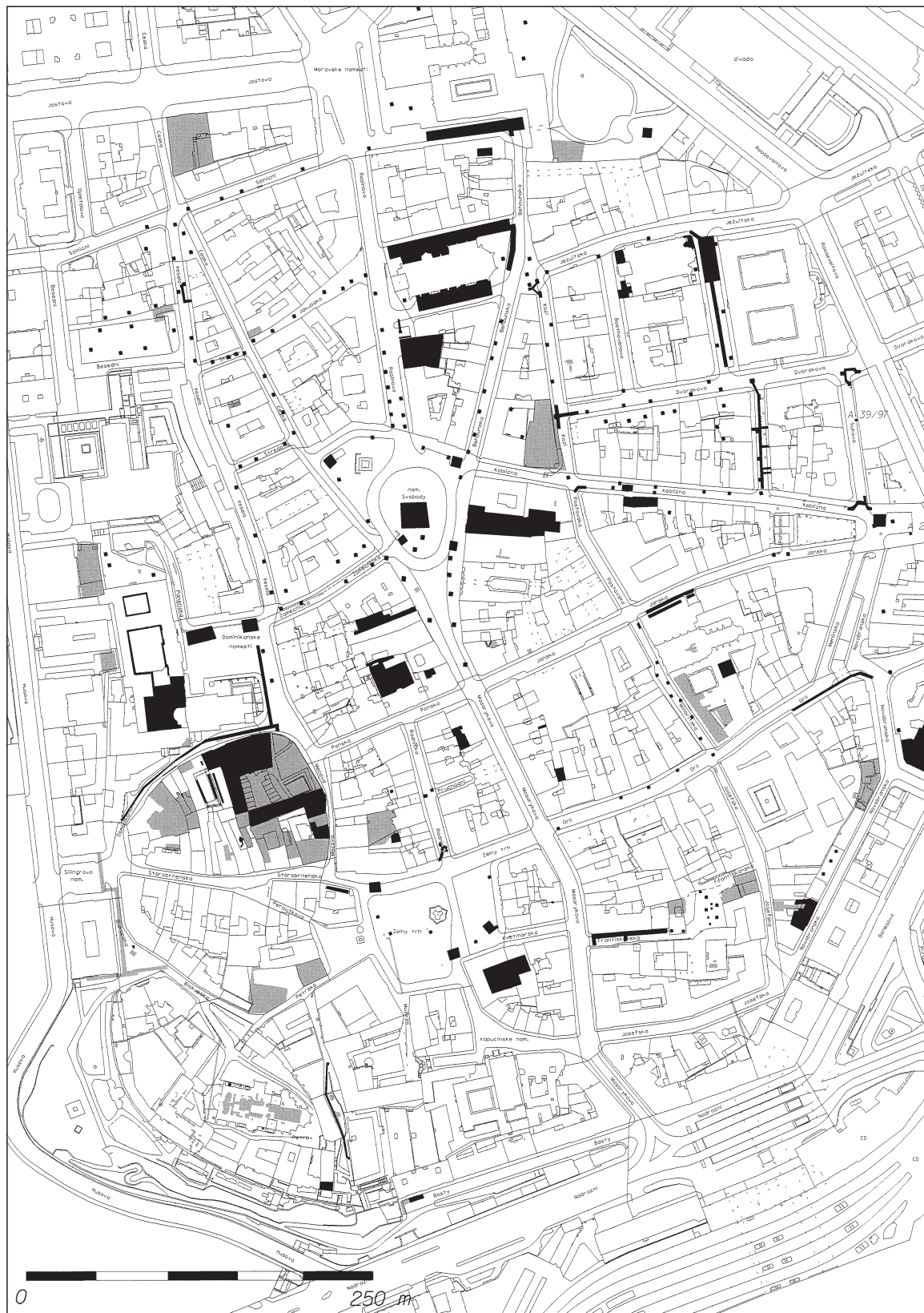
(Prognose weiterer Grabungen, kurzfristiger Ziele und Richtungen des Studiums der gegebenen Problematik)

Die bisherige archäologische Erkenntnis des jüngsten der Prager mittelalterlichen Stadtteile war am Anfang der 90er Jahre lückenhaft und eng auf die Erforschung von Arealen mit reichen Belegen älterer Siedlungsaktivitäten (Urzeit, präurbane Besiedlung) oder Räumen mit direkter Bindung an bedeutende Elemente historischer Bebauung (Kirche, Kloster, Rathaus usw.) gerichtet. Im Zusammenhang mit enormem Aufstieg der Bauaktivität vor allem im sog. Unterteil der Prager Neustadt (Nordrand und Stadtmitte) stieg in der 1. Hälfte der 90er Jahre beträchtlich die Zahl durchgeführter archäologischer Grabungen (**Abb. 1**).

Ab der 2. Hälfte der 90er Jahre verbreitete sich diese Aktivität auch in Südtile der Stadt und bald schloss sie auch einen bedeutenden Raum unterhalb von Vyšehrad ein. Bisher liefert die Archäologie am meisten Informationen über die Besiedlung der Prager Neustadt vor der Stadtentstehung, vor allem dank der Orientierung einzelner Archäologen, aber auch dank der Besonderheiten und Lesbarkeit höheren stratigraphischer Einheiten. Eine der Schlüsselaufgaben des gegenwärtigen Studiums ist die monographische Bearbeitung einzelner Siedlungskomplexe, der angehäuften Siedlungsareale der wohl stark desintegrierten Kommunitäten, die anschließend eine Zusammenfassung der Problematik der Prager Vorlokations-Siedlungsagglomeration und der Integration der Einzelteile in die entstehende Stadt (Trennung durch Stadtmauer der Altstadt, Untergang der Gemeinden an der Stadtmauer, Kontinuität einiger Teile usw.) ermöglichen wird. Der Aufschwung der Bauaktivität und vor allem der fatale Umfang der Liquidation der bisher unbeschädigten Flächen historischen Hangendes im Areal der Neustadt brachte eine ganz wesentliche Bresche in die benutzte Methodik archäologischer Feldforschung, die kurz folgendermaßen charakterisiert werden kann: „von Punktsonden zur komplexen Flächenfreilegung“. Dieser Prozeß wurde durch den Aufschwung der EDV archäologischer Grabungen (einschließlich der Datenbankenprogramme) begleitet, deren Atomisierung in Form vieler personalisierter Datenbanken und Programme und verschiedener Standard der Felddokumentation ihre Kompatibilität verhindert (möglich ist nur die Speicherung von Daten oder die Bearbeitung von Teilflächen – z.B. einer Grabung). Ganz neue Informationen bringen Ergebnisse von Umweltsanalysen, deren Anzahl in den letzten Jahren beträchtlich steigt und die einen ganz neuen Blick auf das bisher statische Bild der Landschaftveränderungen im Prozeß der Entstehung der mittelalterlichen Stadt bringen, als auch der hydrologischen, geomorphologischen, geologischen und pedologischen Aspekte der Formierung von Hauptkommunikationsachsen, Straßen, Stadtmauern und weiterer ausgeprägten Bestandteile des Stadtorganismus (Aufbau von Klosterkomplexen im stillen unbebauten Südtile der Stadt in dominanten Lagen). Die Orientierung des weiteren Studiums gerade in dieser Richtung halte ich für sinnvoll, gemeinsam mit der Erarbeitung einer interaktiven dreidimensionalen Karte des geologischen Liegenden und der Überdeckungsgebilde. Hier findet man die Zusammenarbeit des Archäologen mit dem Geologen als notwendig. Die Erforschung der ältesten gemauerten Bebauung der Prager Neustadt und ihres Hinterlands stellt die erstrangige Aufgabe der heutigen Archäologie und Baugeschichte dar, die jedoch auf eine schwere Beschädigung der vorderen Teile der Parzellen durch jüngere neuzeitliche Umbauten stößt (hier sollte der Nachdruck auf den jüngeren Horizont klassizistischer Objekte gelegt werden, der die älteren Bauphasen mehr berücksichtigt); von großer Bedeutung ist auch die zu verfolgende Veränderung der Abfallwirtschaft seit Anfang des 14. Jahrhunderts, die durch den minimalen stratigraphischen Zuwachs belegt wird. Dank der Paspportisierung einzelner Blöcke kann die Entwicklung der ältesten Stadtbebauung verfolgt werden, von Marktplätzen und Grundkommunikationsachsen über Nebenstraßen bis zur Stadtmauerzone, und diesbezügliche Annahmen sollten durch weitere Grabungen überprüft werden. Die neuzeitliche Entwicklung des Neustädter Bürgerhauses steht bisher mehr oder weniger außerhalb der Aufmerksamkeit der Archäologen, und doch könnte die betreffende Forschung wichtige Informationen über das Alltagsleben und die Kultur des neuzeitlichen Prager Bürgers liefern. Für die Erkenntnis dieser komplizierten Entwicklung ist der Prozeß der Eingliederung der einzelnen Bestandteile des Hintergrunds einzelner Parzellen in das sich allmählich erweiternde Objekt zu verfolgen – also von dem Steinhaus des 14. Jahrhunderts mit Kellern mit Tonnengewölbe, Durchfahrt und Produktions-, Betriebs-, Lager- und Hygieneeinrichtungen auf dem Freiplatz des Hofes über die Eingliederung der Produktion in das eigene Objekt bis zum neuzeitlichen klassizistischen Miethaus mit eigener Wasserleitung und Aborten innerhalb des Objekts. Obwohl die Prager Archäologie über mehrere interessante Publikationen der Ergebnisse vor allem älterer Untersuchungen sakraler Objekte verfügt, kam es in der letzten Zeit – wegen der minimalen Bauaktivität in deren Umgebung – zu keiner deutlichen Erweiterung der Quellenbasis. Für eine der Schlüsselrichtungen des weiteren Studiums dann die allmähliche Erweiterung unserer Kenntnisse über grundlegende Entwicklungstendenzen der Prager Keramikproduktion gehalten werden (vor allem Entwicklungstendenzen der Prager Keramiksequenz und ihre möglichen chronologischen Verschiebungen, Vergleich mit absolut datierten Komplexen) sowie die Verfolgung der Dynamik der Veränderungen der Töpferproduktion unter besonderer Berücksichtigung technologischer, morphologischer, typologischer und chronologischer Aspekte. Gerade diese Aspekte sollten zum Ausgangspunkt des nachfolgenden Studiums werden, das sich auf die Keramik als Produkt und Tauschgegenstand sowie ihre Funktion als Element der Hauswirtschaft orientieren würde. Für ganz wesentlich für das künftige Studium der Prager Keramik halte ich die Veröffentlichung der Fundkomplexe mit numismatischem Material, den Vergleich der Befunde aus Prag mit Absolut datierten Komplexen aus dessen Umgebung, die aus dem identischen Distributionsbereich stammen, und vor allem die chronologische Erweiterung der bisher untersuchten Prager Keramiksequenz (vor 1200 und nach 1500).

Nástup urbánní archeologie přinesl ještě jednu kvalitu, dříve se omezující jen na některá velká města s dostatečným badatelským zájmem, totiž možnost soustavného dlouhodobého výzkumu podněcovaného intenzivní stavební činností. Místo jednotlivců zaujaly specializované týmy, ba celé instituce, a archeologický výzkum se stal běžnou součástí stavebních akcí v bouřlivě se rozvíjejících urbánních centrech.

Jeden z takových příkladů představuje Brno, které se mezi soustavně zkoumaná města, mezi něž v České republice patří zejména Praha a Olomouc, zařadilo před dvěma desetiletími a dnes nepochybně patří k nejsledovanějším lokalitám svého druhu nejen v celostátním, ale patrně i evropském měřítku. Cílem našeho příspěvku je charakterizovat vývoj archeologie v Brně, zvláště z metodického hlediska, a zamyslet se nad dalším směřováním oboru na příkladu výzkumu tohoto města.

obr. 2
Zkoumané plochy v historickém jádru
Brna (černě Archaia od roku 1997,
šedě ostatní instituce).

Erforschte Flächen im Stadtkern von
Brno (schwarz Archaia seit 1997,
grau andere Institutionen)

Počátky výzkumů v Brně (2. polovina 19. století – 1945)

obr. 3
Účastníci výzkumu kostela sv. Mikuláše
v r. 1963 nebo 1964. Ve druhé řadě
odspodu vedoucí výzkumu Boris
Novotný, vpravo vedle sedící Josef
Unger, za ním vlevo Tomáš Velimský,
uprostřed Miloš Čižmář, vzadu vpravo
Pavel Michna.

*Teilnehmer der Ausgrabung der Kirche
St Nikolaus in 1963 oder 1964. In der
zweiten Reihe unten der Grabungsleiter
Boris Novotný, rechts daneben sitzend
Josef Unger, hinten links Tomáš
Velimský, in der Mitte Miloš Čižmář,
hinten rechts Pavel Michna.*

obr. 4
Odborní pracovníci na výzkumu
na Dominikánské ulici 15 v r. 1985.
Zleva Petr Vitula, Rudolf Procházka,
Zdeňka Himmelová, Jaroslav Hladký.

*Fachleute der Grabung Dominikánské
Str. 15 in 1985. Von links Petr Vitula,
Rudolf Procházka, Zdenka Himmelová,
Jaroslav Hladký.*

Počátky živelné a nahodilé archeologické činnosti spadají v Brně stejně jako jinde do doby bouřlivé kapitalistické industrializace. První nálezy byly zachyceny v souvislosti s bouráním středověkých a barokních hradeb a zastavováním jejich prostoru. Ještě větší zásahy do archeologického terénu přinesla velká asanace na přelomu 19. a 20. století, kdy byla většina historické domovní zástavby nahrazena historizující architekturou nájemních domů, sídel úřadů a bank. Při té příležitosti bylo také zničeno či těžce narušeno přibližně 40 % historické zástavby, míru zničení dosud dochovaného archeologického terénu odhadujeme zhruba na 50 % (Hálová – Jahodová 1975; k samotné přestavbě Brna D'Elvert 1888, zvl. 11–144; Zatloukal, P. 1997).

Přestože v Brně bylo založeno Františkovo muzeum již r. 1817, k probuzení zájmu o moravskou archeologii, především prehistorickou, došlo až v 60. letech 19. století, kdy se stal jeho kustodem M. Trapp (Brodesser – Břečka – Mikulka 2002, 16, 17). Personální a institucionální zajištění získalo toto bádání hlavně po vzniku Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci r. 1883 a brněnského Muzejního spolku r. 1888, které místo Františkova muzea organizovaly archeologickou činnost na Moravě včetně oblasti sbírkotvorné a popularizační. Oba spolky se však časem zaměřily na jinou činnost. Zemské muzeum ani nadále nemělo zájem o organizaci archeologické činnosti, proto r. 1906 vznikl iniciativou I. L. Červinky Moravský archeologický klub. Do jeho činnosti však záhy negativně zasáhla 1. světová válka (Vignatiová 1975).

Na celém území dnešního města Brna byly do 80. let 19. století archeologické nálezy zaznamenávány jen ojediněle, od této doby se sběry a průzkumy začaly provádět poněkud intenzivněji. To platí i pro období středověku. Přímo v historickém jádru města Brna došlo k prvnímu zaznamenanému nálezu středověké keramiky na dnešní Husově třídě při odtěžování svahu Špilberka r. 1864. M. Trapp (1864) považoval tyto nálezy za obětiny z prvých staletí našeho letopočtu. K prudkému nárůstu nálezů středověkých a novověkých nádob došlo v souvislosti s již zmíněnou velkou asanací historického jádra. Přitom byly mimo jiné narušovány středověké a novověké jímky, obsahující velké množství často nepoškozených nádob. Ty se dostávaly do sbírek Františkova muzea především zásluhou M. Trappa a později profesora brněnské německé techniky A. Rzehaka, kteří je také zveřejňovali v odborném a denním tisku (Rzehak 1897; 1909; Trapp 1864). Nálezy byly interpretovány jako stavební obětiny, z popisů některých nálezových okolností však vyplývá jejich skutečný původ. A. Rzehak sestavil soupis 27 nálezů z historického jádra a předměstí s charakteristikou nálezů, dnes je však možno přiřadit konkrétní nálezy jednotlivým měštitím jen zčásti (Rzehak 1897). Největší z těchto souborů keramiky popsal až koncem 60. let V. Nekuda; do období před první světovou válkou náleží kolekce z ulice České z r. 1912, ze Starobrněnské ulice č. 7 z r. 1898 a z Husovy ulice č. 10 z r. 1897 (Nekuda – Reichertová 1968, 282–285).

Roku 1919 vznikl Státní archeologický ústav s odbočkou v Brně a výzkumnou činnost vyvíjelo i pravěké oddělení Moravského zemského muzea. V záchranném výzkumu se v průběhu 1. republiky a 2. světové války angažovali také nadšení amatéři (Dostál 1966, 7–9; Zapletalová 2002, 8–9).

Protože prvními vykonavateli „archeologické“ praxe byli vedle muzejních a vlastivědných pracovníků či učitelů také profesionální historici, případně historici umění (zejména B. Bretholz, A. Prokop), způsob sledování a interpretace jednotlivých archeologických nálezů z období středověku byl ovlivněn tehdy panujícím historickým směrem – pozitivismem. Jednotlivé nálezy měly pouze dokumentovat kulturu středověké každodennosti (Bretholz 1911, 324–326, Tafel VIII), přibližovat určitou historickou událost (srov. Kisa 1883, 76 atd.), případně odhalovat vývoj významné stavby v centru města (např. kostela sv. Petra a Pavla; Prokop 1884; 1904/I, 138–141; 1904/II, 324–326, 415–417, 573–580, 632–633). Pokud existovaly nějaké teoretické otázky týkající se nálezů, byly kladeny s důrazem na historickou topografii a politické dějiny města. Jednotlivé situace zaznamenávali autoři především slovně, výjimečně fotografií či nákresem, většinou však bez podrobnějšího popisu nálezových okolností. Obvykle bývají zakresleny pouze okolnosti, které autor považoval za zajímavé, jako např. zdvo kostela (Prokop 1884). I při publikaci v odborné literatuře byla pozornost věnována spíše samotným předmětům než nálezovým okolnostem. Přibližná lokalizace nálezu se tak dnes často neobejde bez archivního studia. K určitému zlepšení došlo v období po 1. světové válce. Ke z kvalitnější metodiky archeologických výzkumů, tedy zejména dokumentace, došlo především u odkrytých mimo zastavěná území; mezi úrovní záchranných akcí v městském historickém jádru a v extravilánech předměstí a okolních obcí se začal zvětšovat rozdíl v neprospěch prvních. Nadále ovšem platí, že zejména sídlištní lokality jsou známy jen ze sběrů nebo postrádají bližší charakteristiku nemovitých nálezů. U pohřebišť bývají nálezové okolnosti zaznamenány alespoň slovně, obvykle ale jen u malé části hrobů. Relativně vysoká

pozornost je stále věnována samotným movitým nálezům. Během 2. světové války ale již na území Velkého Brna proběhly i některé velké, v dobovém kontextu dobře dokumentované výzkumy, z nichž lze uvést např. laténské pohřebiště z Brna-Maloměřic (Poulik 1942). Záchraně akce realizované v obvodu někdejších hradeb se však nadále omezovaly na sbírání celých nádob, o čemž svědčí např. „hromadný nález“ keramiky z domu Česká 20 (Nekuda – Reichertová 1968, 283, 284). Na nízké úrovni archeologické činnosti v městském intravilánu se nepochybně podílely objektivní potíže, snad ještě větší význam však mělo obecné podceňování významu archeologických památek z tak „mladého“ období. Ještě koncem 50. let považoval V. Hrubý šíře založený archeologický výzkum Brna za nemožný pro nepřekonatelné překážky, tj. zástavbu a poničení archeologického terénu (Hrubý 1959; 1961, 130; Hálová – Jahodová 1975, 11). Nezbyvá nám než být vděční za to, že alespoň část informací z narušovaných situací nezmizela beze stopy.

Dnes má většina středověkých nálezů z počátečního období výzkumů města Brna informativní hodnotu sběru, unikátní a dobře zachovalé nálezy však dosud slouží pro výstavní a didaktické účely, zejména v expozicích Muzea města Brna.

Období nesoustavných výzkumů po 2. světové válce (1945–1983)

Archeologickou činnost po 2. světové válce organizovaly odborné instituce, Archeologický ústav ČSAV a Moravské muzeum, samostatná činnost amatérských archeologů po r. 1948 v podstatě ustala.

Starožitnický přístup k nálezům se při výzkumu historického jádra Brna udržoval ještě dlouho po 2. světové válce, což ostře kontrastovalo s obecným rozvojem archeologické výzkumné činnosti. O tom svědčí např. úroveň dostupných informací o okolnostech nálezů keramiky z novostavby tržnice na místě zbořených domů č. 14–16 na Zelném trhu v r. 1948 (Nekuda – Reichertová 1968, 284). Nesporný vzestup metodiky přinesly velké systematické výzkumy, z nichž si v brněnském prostoru zaslouží pozornost zejména objevy Archeologického ústavu ČSAV v Brně na Starých Zámcích u Lišně. Teprve od sklonku 50. let 20. století se úroveň dokumentace městských objevů poněkud zlepšila ve smyslu posílení její grafické, resp. topografické složky. Neblahý dopad na informační potenciál stále ještě dochovaných historických terénů však měla skutečnost, že zůstaly archeology opomenuty některé ničivé stavební zásahy. K nejhorším bezesporu patřila výstavba hotelu Internacional na počátku 60. let na místě zástavby Panenské ulice, zčásti vybombardované na sklonku 2. světové války, v prostoru mimo hradby pak radikální rekonstrukce centrální části Starého Brna. Z relativně větších akcí třeba uvést objevy jímký a části zdva středověkých domů v místě destruovaných domů Orli 8, 10, 12 z r. 1957, záchraný výzkum pozdně středověkých hrncířských pecí na Kapucinském náměstí č. 8 a sondážní průzkum kostela sv. Mikuláše na náměstí Svobody v letech 1964–1966. V archeologické činnosti však dominovaly především objevy jednotlivých jímký či záchrana nahodilých nálezů. Tyto akce v historickém jádru, popř. na Starém Brně či podstatně vzácněji na jiném historickém předměstí, realizovaly Archeologický ústav ČSAV pod vedením B. Novotného (1958; 1959; 1961; 1962; 1964; 1965; 1966; 1967a,b,c; 1973; 1974; 1982) a Moravské muzeum zásluhou V. Nekudy, později P. Michny (Nekuda 1963, 57–84; Nekuda – Reichertová 1968, 282–285; Michna 1970; 1974; 1995). Mállokterý výzkum však byl završen náleзовou zprávou a jen minimum objevů bylo dosud publikováno jinak než předběžně.

obr. 5

Výzkumný tým na Koblížné ulici 3 v r. 1986; sedící zleva Libor Jan, Dagmar Vorlíčková, Rudolf Procházka, za nimi Andrea Matějčková, Lenka Krušinová, Petr Dvořák, Pavla Horálková, Pavel Ryš.

Das Forschungsteam der Grabung in der Koblížná Str. 3 in 1986; sitzend von links Libor Jan, Dáša Vorlíčková, Rudolf Procházka, hinten Andrea Matějčková, Lenka Krušinová, Petr Dvořák, Pavla Horálková, Pavel Ryš.

V sedmdesátých letech se začala rozvíjet výzkumná činnost Muzea města Brna, které provedlo dva plošné objevy v areálech předměstských církevních staveb. Pro objasnění otázky církevního centra předlokačního osídlení měl zásadní význam výzkum při kostele Nanebevzetí Panny Marie v prostoru někdejšího kláštera cisterciáčků na Starém Brně v letech 1976–1983 (Cejnková 1980, 335–337; 1992; Cejnková – Loskotová 1993; Himmelová 1978, 98; 1980, 92). Určitý význam zde měla i záchraná akce v blízkosti zaniklé kaple sv. Prokopa na Křížové ulici, i když možnost vyřešit její chronologii, lokalizaci a vztah k osídlení zůstala téměř nevyužita (Čížmářová 1980). Druhým plošným objevem v areálu někdejšího benediktinského probošství v Komárově se podařilo mimo jiné odhalit pozůstatky stavby starší než pozdně románská fáze kostela sv. Jiljí (Cejnková 1977; 1978; Kudělka – Konečný – Samek 1981, 55–57; Samek 1994, 226–228).

V oblasti teoretického bádání byly synteticky zpracovány raně středověké archeologické nálezy z Velkého Brna (Hrubý 1961, 130–140) a v souladu s vývojem v prehistorické archeologii byly učiněny poměrně zdařilé pokusy o klasifikaci brněnské pozdně středověké a novověké keramiky (Novotný 1959; Michna 1970), z nichž zvláště studie P. Michny si udržuje trvalý význam. I přes tyto přísliby archeologie Brna v tomto období jen váhavě a nedostatečně vykoučila ze stínu, ve kterém zůstávala od 19. století. Hmotná kultura byla i v této době hlavním předmětem teoretického studia a od 19. století se příliš nezměnil ani okruh otázek, které si badatelé kladli.

Pro celé doposud sledované období platí, že poznatky archeologie nebyly běžně využívány pro výklad dějin města. Počátkům města Brna, historické topografie a podobným otázkám, dnes běžně řešeným s přispěním archeologie, se až doposud věnovali především historici na základě písemných pramenů, případně významných architektonických památek (F. Šujan, B. Bretholz, G. Chaloupka), a také historici umění (V. Richter, C. Hálová – Jahodová). Od svého vzniku až do rozvoje archeologické činnosti v poslední čtvrtině 20. století dominovala bádání o otázce urbanizace, tedy přeměně raně středověké aglomerace v institucionální město, studie V. Richtera (1936; též 1970), umísťující sídelní a správní centrum 11.–12. století na návrší Petrov, do obvodu pozdějších hradeb, kam by se mělo vejít i k severu vysunutě předhradí. K již existujícímu slovanskému osídlení měl na počátku 13. století přibýt samostatný burgus Němců a Románů v severní části městského jádra. Richterovu teorii navzdory některým námitkám, zejména G. Chaloupky (1959; 1965), přijala většina badatelů včetně J. Dřímala, autora příslušné pasáže dvousvazkových dějin Brna (Dřímál 1969). Postupný rozvoj poznání ponechal ze zdánlivě bezchybné, elegantní konstrukce, jejíž velkou slabinou bylo podcenění úlohy Starého Brna, jen některé stavební kameny. Pozdější archeologické výzkumy navzdory počátečním pochybnostem (Procházka 1985; 1991b) nakonec přece jen prokázaly přítomnost předlokačního osídlení s kostelem na území pozdějšího města, ovšem jiné struktury, rozsahu, významu a stáří, než jak si představoval V. Richter (Procházka 2000; Procházka – Loskotová 1999).

obr. 6
Výzkum na Koblížné ulici 3 v r. 1986,
uprostřed Martin Geisler, vlevo vzadu
Pavla Horáková.

Grabung in der Koblížná Str. 3 in 1986;
in der Mitte Martin Geisler, links hinten
Pavla Horáková.

Počátek systematického zájmu o brněnské historické jádro (1983–1989)

obr. 7
Výzkum jímký na dvoře malé kvadratury
minoritského kláštera v r. 1988,
Rudolf Procházka.

Grabung der Kloake auf dem Hofe der
kleinen Quadratur des Minoritenklosters
in 1988, Rudolf Procházka.

Neprokázala se ani přítomnost hradu na Petrově, ani existence předhradi v okolí kostela sv. Michala na Dominikánském náměstí (výzkumy D. Merty a M. Pešky). Naopak byla prokázána přítomnost nejstaršího sídelního horizontu i v okolí Zelného trhu, kde předměstskou osadu V. Richter vyvracel.

Určité metodické novum přinesla C. Hálová – Jahodová, když se pro rekonstrukci historického reliéfu města pokusila využít geologické vrty, ovšem přecenení mocnosti navážek vedlo mnohdy k nesprávným výsledkům (Hálová – Jahodová 1975).

Specifickou kapitolu představuje dílo O. Vičara, původním povoláním geodeta a stavebního úředníka městské správy, z oblasti historické parcelace a topografie. Ač ještě nemohl využívat archeologické prameny, jeho práce vycházející z kombinace písemných, ikonografických a plánových podkladů prokázaly trvalý význam právě v konfrontaci s výsledky nových archeologických pramenů (zvl. 1965; 1966; 1968; 1969; 1971; 1989). Význam jeho stěžejní historicko-topografické práce (Vičar 1965; 1966) nesnižují ani lokální korektury jeho rekonstrukcí v důsledku archeologických výzkumů (např. lokalizace židovského hřbitova nebo kostela sv. Prokopa a Oldřicha), neboť jím využitě prameny větší přesností neumožnily. Jeho rekonstrukční mapy zůstávají velmi cenným východiskem terénního výzkumu.

Sedmdesátá léta 20. století lze nazvat počátkem rozmachu záchranných výzkumů v jádrech větších historických měst a dobou zrodu jejich soustavného archeologického výzkumu (pro Moravu srov. Měřinský 1979, 63–64). Oproti některým jiným městům (Most, Praha, Olomouc, Uherské Hradiště) nastoupilo Brno tuto cestu poněkud později.

Novou epochu předznamenala počátkem osmdesátých let zásadní studie D. Cejnkové, Z. Měřinského a L. Sulitkové (1984b), která se pokusila přehodnotit dosavadní výklady historických pramenů s maximálním využitím dosavadních výsledků brněnské archeologie. Tento přístup autorům umožnil zčásti se oprostit od Richtera modelu kontinuity centrálních funkcí na území institucionálního města ve prospěch Starého Brna, nebyla však zásadě zpochybněna teorie zrodu institucionálního města sloučením sídelních útvarů s etnicky různým obyvatelstvem. Výsledky archeologie, nepočítáme-li stať V. Hrubého, tak byly poprvé významně využity k řešení nejstarších středověkých dějin města Brna. Byl zde pochopitelně zohledněn stav bádání před započítáním systematického sledování historického jádra města, který již dnešnímu stavu poznání zcela neodpovídá. Do budoucna sice počítal tým autorů s publikací starších archeologických nálezů, zůstalo však jen u plánů. Přes určitou závislost na starších historických pracích stojí zmíněná práce již na počátku nové etapy bádání. Mimo jiné rozdělila badatele na ortodoxní přívržence Richteraovy teorie a jejich odpůrce; diskusi ještě více podnítily výsledky výzkumů v brněnské katedrále a dalších objektech na návrší Petrov.

V souladu s novou strategií a taktikou terénního výzkumu v areálech středověkých měst, kterou definoval L. Hrdlička (1982; 1983), postupně převládla v 80. letech i v Brně výzkumná činnost kombinující plošné předstihové výzkumy na stavenišťích s doprovodným sledováním maxima menších zásahů do terénu typu inženýrských sítí, statických a geologických sond, vrtů apod. (Procházka 1997i, 55). Na terénních výzkumech se v tomto období podíleli převážně pracovníci Archeologického ústavu ČSAV (dále AÚ) ČSAV Brno pod vedením R. Procházky, který přišel r. 1983 do Brna vybaven zkušenostmi z několikaletých odkryvů Uherského Hradiště a Uherského Brodu. Na vedení některých akcí se podílela též Z. Himmelová. V malé míře se na záchranné činnosti v historickém jádru podílelo též Muzeum města Brna menšími výzkumy na Orlí ulici 16 a Starobrněnské 3 (Cejnková – Loskotová 1992). Nadále však věnovalo pozornost Starému Brnu, kde po ukončení odkryvu ve Starobrněnském klášteře provedlo důležitý výzkum v domovním bloku mezi Křížovou, Křídlovickou a Ypsilantího ulicí, při kterém byly poprvé zachyceny pozůstatky mladohradištního opevnění a raně středověkého osídlení (Cejnková – Loskotová 1993). Od poloviny 80. let se však zaměřilo na výzkumy související s generální rekonstrukcí hradu Špilberka.

V letech 1983–1989 trpěla archeologická činnost nedostatečnými finančními i lidskými kapacitami, neboť vedoucí výzkumů se byli nuceni přizpůsobit podmínkám umělé zaměstnanosti a působit i na dalších lokalitách nebo se věnovat jiným vědeckým úkolům. Nedostatek kvalifikovaných pracovních sil působil i tehdejší nízký počet studentů archeologie. Neuspokojivou finanční situaci zvyšovala do r. 1987 absence zákonných norem, která by zavazovala stavebníky, tehdy výlučně tzv. socialistické organizace, k hrazení nákladů výzkumu. Teprve r. 1989 bylo Brno prohlášeno městskou památkovou rezervací (viz níže). Třeba zdůraznit, že AÚ nebyl kapacitně ani technicky připraven na optimální řešení tak náročného problému, jako byl systematický záchranný výzkum jader středověkých měst, a výzkum osídlení mladších období středověku hrál v jeho vědecké koncepci jen okrajovou roli. Dařilo se víceméně pokrýt

obr. 8
Dokumentace průzkumné sondy
projektu Sanace brněnského podzemí
na Panenské ulici v r. 1991;
Zdeňka Himmelová, Richard Zatloukal.

Dokumentierung eines
Schürfschachts des Projektes
„Sanierung der Brünner Keller“
in der Panenská Gasse in 1991;
Zdenka Himmelová, Richard Zatloukal.

větší stavební akce, byť průběh většiny odkryvů negativně ovlivnila skutečnost, že probíhaly souběžně se stavbou, tedy v časové tísní. Ne vždy se také podařilo ovlivnit nepřízeň stavebníků. Řada i relativně větších akcí tak měla charakter prostorově oddělených preparací zahloubených objektů. Zejména v počátcích výzkumů nemohl být všude realizován plošný odkryv sídlištních souvrství v optimálním rozsahu tam, kde se uchovávala (zejména Dominikánská 11–19, Zelný trh 9, Koblížná 3, Česká 8). Z větších akcí si kromě již jmenovaných zaslouží zmínku ještě výzkum minoritního kláštera v letech 1987–1988. Početně převažovala dokumentace a vzorkování situací narušených výkopy inženýrských sítí, či statických a průzkumných sond. Jen okrajově byla v obvodu hradeb sledována problematika zděné zástavby, jejíž dílčí dokumentace probíhala převážně v rámci sanace brněnského podzemí v režii brněnského pracoviště Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO) zásluhou L. Hanáka. Bohužel došlo v tomto období k úniku řady cenných informací, zejména z prostoru vytěžených suterénu někdejšího Althanského paláce na Koblížné ulici č. 3. To platí i o dalších objektech, které sice zůstaly zachovány, avšak jejich výpovědní hodnota byla značně omezena užitými sanačními metodami.

V oblasti metodiky výzkumů se negativně projevilo nedostatečné provázání mezi náleзовými soubory a grafickou dokumentací; teprve v r. 1989 se při výzkumu unikátně dochované složité stratifikace na Josefské ulici 7 uplatnilo průběžné číslování stratigrafických jednotek. Velkým problémem, jehož řešení představuje dlouhodobý, dosud neukončený proces, bylo opožďování laboratorního zpracování náleзовých souborů z jednotlivých výzkumů v důsledku zcela nedostatečných prostředků i prostorových kapacit. Nedařilo se také sladit postup vyhodnocování terénní dokumentace do náleзовých zpráv s hektickým tempem záchranných výzkumů. Přemíra terénních akcí spočívající na bedrech velmi omezeného počtu odborných pracovníků vedla v této fázi k dočasné rezignaci na vypracovávání náleзовých zpráv, což se dařilo jen v omezené míře.

Již v této etapě rozvoje záchranné činnosti byly formulovány některé problémy, na jejichž řešení se archeologie mohla zásadním způsobem podílet, zejména v oblasti topografie předlokačního a následného osídlení, struktury parcelní zástavby či vývoje movité složky hmotné kultury, zejména keramiky (Procházka 1988). Na základě prvních odkryvů byla formulována teorie formování institucionálního města, která ještě nepočítala s doklady osídlení z doby před r. 1200 v jeho prostoru; v této době ještě nebyl nejstarší horizont osídlení objeven a rozpoznán (Procházka 1985b; 1991b).

Bezprostředně po prvních nálezech mincí z Dominikánské ulice byla navázána spolupráce s numismatickým pracovištěm Moravského muzea (J. Šmerda), která pokračuje dodnes. Velmi dobře se rozvíjela spolupráce s předním paleobotanikem E. Opravilem, který průběžně determinoval předávané vzorky z jednotlivých výzkumů. Lze říci, že do doby před r. 1989 spadá většina určeného paleobotanického materiálu z historického jádra v Brně. Podstatně horší situace panovala v oblasti determinace zvířecích kostí, neboť byl zásluhou Z. Kratochvíla vyhodnocen jediný novověký soubor (Kratochvíl 1990). Dosud nebyla také věnována pozornost horninovému složení dokumentovaných zdív.

Rozvoj záchranné činnosti v Brně po listopadu r. 1989 (1990–1993)

Až první porevoluční rok přinesl zlepšení v organizaci a metodice archeologické činnosti v prostoru historického Brna. V r. 1990 vzniklo v rámci ARÚ ČSAV (od r. 1993 AVČR) oddělení středověké archeologie pod vedením J. Unger. V jeho rámci se ustavil tým věnující se převážně záchranné činnosti v historickém jádru města Brna, který tvořili R. Procházka, Z. Himmelová a R. Zatloukal; v menší míře se na vedení některých výzkumů podílel též L. Kundera a jeden z největších odkryvů té doby v katedrále sv. Petra a Pavla vedl samotný J. Unger. Kvalitě výzkumů a zejména zpracování prospělo důslednější uplatňování příslušných ustanovení Zákona o památkové péči 20/87 Sb. o hrazení záchranných akcí přinejmenším podnikajícími investory, což umožnilo na rozdíl od předchozí etapy kromě posílení terénní činnosti alespoň základním způsobem ošetřit náleзовý fond a uhradit zpracování náleзовé zprávy. Zásluhu o reorganizaci administrativní složky činnosti AÚ měl nepochybně L. Kundera.

Nadále se však realizovaly záchranné výzkumy, kde na zpracování chyběly prostředky. Zejména v situaci, kdy takřka veškeré kapacity oddělení středověké archeologie pohltila první, nejnáročnější etapa odkryvu katedrály sv. Petra a Pavla (1991), nebylo možné sledovat veškeré zemní zásahy v historickém jádru města. Z jednotlivých výzkumů začaly být přece jen vyhotovovány náleзовé zprávy v poněkud větší míře než dříve, avšak zpoždění z předchozího období zatím nebylo možné dohnat. Malá revoluce proběhla v oblasti metodiky, tedy především dokumentace náleзовých situací. Po určitých nábězích v letech 1989 a 1990 byla v r. 1991, na Moravě poprvé, zásluhou R. Procházky a v součinnosti s J. Frolíkem z AÚ ČSAV v Praze uzpůsobena terénní dokumentace britskému modelu tzv. formulářové či kontextuální archeologie. Jednotlivé stratigrafické jednotky se zde označují nezaměnitelnými čísly v rámci numerických řad, což vytváří předpoklady optimální vazby mezi movitými nálezy, písemnou a grafickou dokumentací. Zatím však ještě nedocházelo k převodu terénních písemných záznamů do databázové podoby a archeologické nálezy byly číslovány v rámci řady inventárních čísel přidělené Muzeem města Brna.

V oblasti interdisciplinární spolupráce pokračovala, byť v menším měřítku než dříve, součinnost s E. Opravilem. Konzultace geologů byly využívány častěji při výzkumech v říční nivě, zvláště na Starém Brně (P. Havlíček, Český geologický ústav) než ve vlastním historickém jádru (J. Hanák, Geotest). Výrazného pokroku bylo díky J. Dvořákovi dosaženo ve výzkumu horninového složení

obr. 9
Josef Unger a Jaroslav Dvořák
při determinaci hornin ve zdivu raně
gotické fáze kostela sv. Petra a Pavla
v r. 1991.

Josef Unger und Jaroslav Dvořák
bei der petrografischen Beurteilung
des Mauerwerks der frühgotischen
Phase der Kirche St. Petr und Paul
in 1991.

zkoumaných staveb; petrografický výzkum se poprvé uplatnil při výzkumu reliktní domů na Mečové ulici 2, na parcele někdejší mincovny (Procházka – Himmelová 1995). Poprvé bylo ve vnitřním Brně také podrobena antropologickému výzkumu vrcholně středověké pohřebiště, a to v interiéru i vně katedrály sv. Petra a Pavla (Benešová – Horáčková 1996), jejíž výzkum (1991–1993) patří k největším a nejdůležitějším v této etapě (Unger – Procházka 1995). V této etapě začala být také věnována zvýšená pozornost dokumentaci reliktní středověké architektury, zpočátku jen v areálech dotčených archeologickým výzkumem (Mečová 2, minoritský klášter, katedrála sv. Petra a Pavla). Zejména výzkum svatopetrského chrámu se zásadními objevy románské a raně gotické sakrální architektury se mohl uskutečnit díky týmové spolupráci v dosud nebyvalém měřítku, včetně dosud největší účasti studentů archeologie brněnské univerzity (Dvořák 1996; Horáčková – Benešová 1996; Peška 1996; Unger – Procházka 1995; Vlček 1996). V r. 1990 byly odkryty v rámci předklášterní zástavby minoritského řádového domu pozůstatky stavby, která zatím náleží k nejstarším dokladům profánní zástavby v Brně z první třetiny 13. století (Procházka 1999s, 281, 283, 287, 288).

Z výzkumů Muzea města Brna, soustřeďujícího se nadále na hrad Špilberk, je třeba zdůraznit odkryv Staré radnice (Radnická 8). Jeho zásadním přínosem bylo zachycení intenzivního předlokačního sídlení (Loskotová 1993; Flodrová – Loskotová 1995; Loskotová – Páral – Riedlová 1996; Cejnková – Loskotová – Plaček 1995).

Syntetické studie odevzdané v tomto období do tisku zpočátku ještě nereflektovaly přítomnost předlokačního osídlení (Procházka 1991b; 1997j – dáno do tisku r. 1991), určitou změnu přinesla až studie z r. 1993 (Procházka 1993b). Větší význam měla stát přinášející periodizaci brněnské keramiky 13. a počátku 14. století (Procházka 1991c). Třeba zmínit též publikaci důležitého souboru z Orlí ulice 16 z přelomu 12. a 13. století, zatím ovšem s příliš vysokou datací, jakož i sídlištních objektů předlokačního osídlení z Radnické ulice 8 (Cejnková – Loskotová 1992; Loskotová 1993).

obr. 10
Irena Loskotová při dokumentaci
středověkého zdiva na výzkumu
Josefská 10 v r. 1996.

Irena Loskotová dokumentiert eine
mittelalterliche Mauer während der
Grabung in der Josefská Str. 10 in 1996.

Záchranná činnost Ústavu archeologické památkové péče Brno (1993–1997).

Zřízením Ústavu archeologické památkové péče v Brně (dále ÚAPP) delimitací z AÚ AV ČR v Brně r. 1993 vznikla již dlouho postrádaná instituce specializovaná čistě na záchranné výzkumy. Jejimi zaměstnanci se stali vyjma L. Kundery všichni pracovníci, kteří se na výkumech v Brně podíleli v předchozích letech. Nová instituce spadající pod Ministerstvo kultury ČR pokračovala i v záchranné činnosti na území historického Brna. Stále však přetrvával nedostatek odborných sil k zabezpečení narůstajícího počtu záchranných akcí v historickém jádru města. Kromě R. Procházky se na výzkumné činnosti podíleli též K. Geislerová, J. Unger, D. Merta, M. Peška a R. Zatloukal. Tito pracovníci ovšem plnili i jiné úkoly, neboť ÚAPP tehdy garantoval záchranu archeologických památek na celé jižní Moravě, případně i mimo ni.

obr. 11
Starobrněnská 8, odkryv zděného jádra sklepa ze závěru 13. století v roce 1997 (archiv ÚAPP Brno i.č. UB49/97–109).

Starobrněnská Str. 8, Ausgrabung des Steinkellers aus dem 13. Jh. in 1997.

Terénní činnost v historickém jádru Brna a na předměstích zajišťoval nyní výlučně ÚAPP Brno s oporou novelizovaného zákona 20/1987 Sb. Pro jihomoravský region se stalo významným počinem ustavení Jihomoravské archeologické komise jakožto poradního orgánu AÚ AV ČR v Brně na jaře r. 1995. Ustavení sítě regionálních komisí z iniciativy archeologické komise ministerstva kultury a AÚ AV ČR v Praze sledovalo optimální zajištění tzv. archeologické památkové péče v České republice. Na jednotlivých jednáních probíhajících s měsíčním intervalem začal na základě dohody archeologických organizací AÚ AV ČR Brno přidělovat oprávněným organizacím záchranné výzkumy na těch stavebních akcích v jihomoravském regionu, které představují ohrožení archeologických památek. Intenzita přísunu informací o připravovaných stavbách byla příznivě ovlivněna skutečností, že historické jádro Brna s částí okolní zástavby, tedy značná část I. brněnského obvodu, spadá od r. 1989 pod režim městské památkové rezervace. Zde se ke každému stavebnímu záměru vyjadřuje příslušný památkový ústav, jehož zástupce je rovněž členem regionální archeologické komise. Podmínka umožnění archeologického výzkumu dle platného zákona se postupně stala nedílnou součástí rozhodnutí příslušného státního orgánu památkové péče, jímž se pro území Brna stal odbor památkové péče městského magistrátu. Podstatně méně stavebních akcí se dařilo zachytit v ostatních městských částech, kde vyjma zapsaných kulturních památek prochází takřka veškerá agenda jen stavebním úřadem. K podpoře záchrany archeologických památek v souvislosti s investičními akcemi stavebníků vyňatých z povinnosti hradit příslušné výzkumy zřídilo ministerstvo kultury nevelký fond, který ovšem zdaleka nedostačoval potřebě (k tehdejšímu zkušenostem v oblasti archeologické složky památkové péče Procházka 1997; obecněji Krušinová 1997; Sommer 1997). Ani v tomto období nebylo podchytení zemních zásahů v obvodu městských hradeb úplné, zejména u sondáží prováděných v rámci sanace brněnského podzemí. Ty se začaly sledovat systematicky až od r. 1996. Větší stavební akce však byly pod kontrolou archeologů, i když ojediněle docházelo k svévolnému narušení lokalit před započítím výzkumu (Josefská 8).

Každý rok probíhaly 1–3 plošné odkryvy a řada menších akcí v souvislosti s rekonstrukcemi inženýrských sítí. Z nejdůležitějších lze jmenovat sledování stavební činnosti v prostoru návrší Petrov, plošné výzkumy na Josefské ulici č. 8 a 10 ve spolupráci s MMB (Procházka 1999k), na Žerotinově náměstí ve spolupráci TMB (Merta 1996) a na Františkánské ulici č. 9. Značný význam mělo prokázání rozptýlených pozůstatků osídlení ze 12. století na návrší Petrov, zejména jámy s nálezy omítek a malť souvisejících nejspíše s výstavbou nejstaršího chrámu sv. Petra (Procházka 1996b; 2000; Jan – Procházka – Samek 1996). Plošně největší výzkum probíhal v prostoru domů Starobrněnská č. 2–4, 6, 8, kde byly kromě zjištěného a mincí datovaného osídlení z poloviny 12. století identifikovány pozůstatky nejstarší zděné měšťanské zástavby z 2. poloviny 13. století v dosud nebývalém rozsahu. To se stalo významným impulsem k dalšímu sledování vývoje měšťanské zástavby, včetně dokumentace stojících staveb i pozůstatků domů demolovaných při velké asanaci a ohrožených další výstavbou a k přehodnocení starších nálezů (Loskotová – Procházka 1999; Merta 2001). V 90. letech 20. století se mírně zvýšil i počet výzkumů v prostoru historických předměstí.

Poprvé byl také realizován výzkum části stojící stavby, kde význam dokumentace středověkých konstrukcí výrazně převážil nad vahou archeologických nálezů (Petrov 2). Dokumentace staveb se nicméně běžně prováděla pouze v souvislosti s archeologickými výzkumy, stavebně-historické průzkumy stojících objektů zajišťovaly nadále pouze různé soukromé subjekty.

Od roku 1993 probíhalo také elektronické zpracování terénní dokumentace. Nejprve byly formuláře přepisovány do textového editoru T602, což se dlouhodobě ukázalo jako zcela neefektivní. V letech 1993 až 1996 byly proto používány jednoduché databáze (kartotéky) v software K602 vytvořené R. Zatloukaem. V rámci každého výzkumu byly vytvořeny soubory pro jednotlivé druhy stratigrafických jednotek. Tato jednoduchá kartotéka byla uzpůsobena hlavně pro tiskové výstupy do náleзовých zpráv a jednoduché vyhledávání, práce s tímto programem však byla velice problematická a dlouhodobě neperspektivní. V letech 1993/1994 byl sice učiněn diplomandem P. Švehlou z VUT Brno slibný pokus vytvořit skutečnou databázi stratigrafických jednotek v prostředí FoxPro 2.0, ke škodě věci však zůstal tento pokus těsně před dokončením zcela nevyužitý. V roce 1996 byl M. Peškou vytvořen jeden databázový soubor obsahující šest tabulek jednotlivých stratigrafických jednotek (uloženina, výkop, styková plocha, zeď, dřevo), čímž se započal vývoj vlastní aplikace v prostředí MS Access 2.0. Ke konci roku 1996 a počátkem roku 1997 byly postupně

do tohoto souboru přidány nově vytvořené tabulky určené k evidenci archeologických akcí, obrazové i fotografické dokumentace, inventáře nálezů, struktur a zkoumaných ploch. V jednom souboru tak měly být v budoucnu obsaženy všechny záznamy (informace) vázané k jednotlivým archeologickým akcím. Tato první verze databáze byla nazvána Kontext 1.0 makro (Peška 1998).

obr. 12
Kobližná 4, Jitka Dvorská při měření
jednoho z prvních brněnských
dendrovzorků v roce 1997
(archív Archaia Brno i.č. A98/59–491).

Kobližná Str. 4, Jitka Dvorská bei
der Messung einer der ersten
Dendroproben in Brno in 1997.

obr. 13
Náměstí Svobody, letecký pohled
na odkryté základy kostela sv. Mikuláše
v roce 2000 (Foto M. Bálek, archiv
Archaia Brno i.č. A02–00–27).

Der Svoboda Platz, Flugzeugaufnahme
der freigelegten Fundamentmauern
der Nikolaikirche in 2000.

V důsledku pokroku v metodice dokumentace a záznamu informací se postupně zvyšovala úroveň náleзовých zpráv. I nyní však docházelo k situacím, kdy na zpracování nebyly poskytnuty prostředky, např. v důsledku krachu investorského záměru.

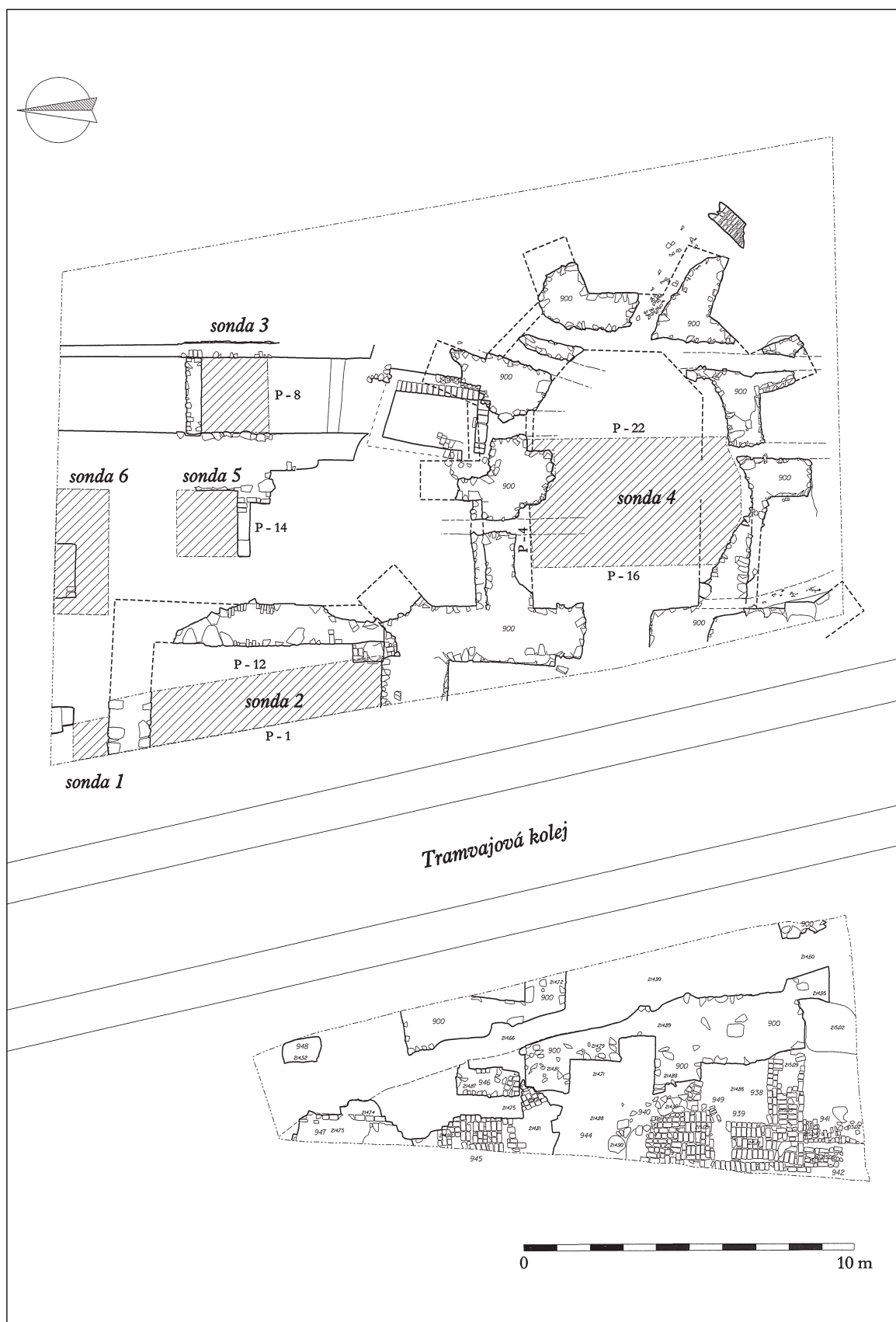
V oblasti petrografických analýz keramiky byla navázána spolupráce s M. Gregerovou s Přírodovědecké fakulty MU, což vedlo zejména k určení surovinových zdrojů tuhy v hrncířské produkci z 12.–13. století, jakož i k podrobnějšímu poznání technologie keramiky jak z tohoto období, tak i z 15. století (Gregerová – Procházka 1998). K zajímavým výsledkům vedla spolupráce archeologů muzea města Brna se zoologem V. Páralem (Loskotová – Riedlová – Páral 1996), který posléze určil i některé soubory z brněnských výzkumů ÚAPP v Brně. Určování mincovních nálezů zajišťoval převážně J. Sejbal st.

V oblasti publikačních výstupů spadá do období 1993–1994 především série polemických studií interpretujících výsledky nejnovějších objevů na návrší Petrov s důrazem na dvě první fáze chrámu sv. Petra. Historici umění J. Kudělka a L. Konečný setrvali u lokalizace přemyslovského hradu na návrší Petrov navzdory nepřesvědčivým archeologickým nálezům; s touto teorií logicky souviselo nízké datování první fáze svatopetrského kostela do 2. poloviny 11. století (Kudělka 1995; Konečný 1995/1996; 1996). Oproti prvním archeologickým studiím, kladoucím vznik svatyně až do přelomu 12./13. století (Unger 1996; Unger – Procházka 1995), byla později připuštěna možnost poněkud dřívější datace stavby do průběhu 12. století, přítomnost hrázeného správního centra 11.–12. století v blízkosti však potvrzena nebyla (Procházka 1996b; Jan – Procházka – Samek 1996). Z dalších prací lze uvést shrnutí výzkumů brněnských mendikantských klášterů (Procházka 1999s; Procházka – Loskotová 1996), studií k periodizaci keramiky 12. a 1. poloviny 13. století a 14.–14./15. století (Procházka 1995; 1996a; 1998), nejstarší městské zástavby (Procházka 1996d; Procházka – Loskotová 1995) a vyhodnocení náleзовého souboru s mincemi 15. století ze svatopetrského chrámu (Procházka – Himmelová – Šmerda 1999). Již z tohoto výčtu plyne přednostní orientace na charakter a rozmístění parcelní zástavby, ovšem takřka výlučně s využitím výsledků jen archeologického bádání, jakož i na vývoj keramiky. Interpretace rozměrných zahloubených objektů, považovaných po objevu v 80. letech 20. století buď za sklepy dřevěných, resp. dřevohlinitých domů nebo za obytné zemnice (Procházka 1988), se pozvolna začala přiklánět k zobecnění prvního výkladu, byť dosud ne jednoznačně (Procházka 1996c).

Změna kvality – vznik a první léta specializovaného pracoviště Archaia (1997–dosud)

V roce 1997 vzniklo odchodem několika pracovníků z ÚAPP Brno brněnské pracoviště pražského občanského sdružení Archaia pod vedením Rudolfa Procházky. Tvořil je odborný kolektiv archeologů a studentů archeologie, zabývajících se medievální a urbánní archeologií a specializujících se na Brno. Ve vedení pracoviště v následujících letech R. Procházku vystřídal Z. Čížmář a P. Kováčik. V roce 2001 se brněnské pracoviště transformovalo v obecně prospěšnou společnost Archaia Brno. Ta má v současnosti dvě regionální pracoviště v Brně a v Jihlavě.

obr. 14
Náměstí Svobody, půdorys
odkrytého kostela sv. Mikuláše.

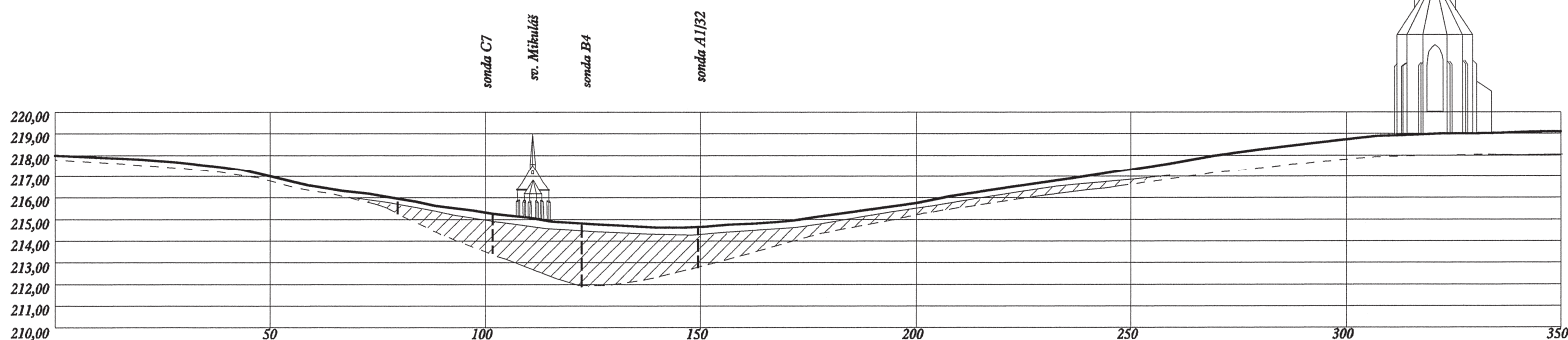
Der Svoboda Platz, Grundriss
der freigelgten Nikolaikirche.

Těžištěm činnosti brněnského pracoviště byl od počátku systematický záchranný výzkum v prostoru středověkého jádra Brna a jeho historických předměstí. To v praxi umožnilo sledovat a pokud možno podrobit výzkumu všechny terénní zásahy v centru města. Činnost v prostoru historických předměstí byla z kapacitních důvodů spíše nahodilá a situace se zde začala postupně zlepšovat teprve po roce 2002. Zpočátku bylo pracoviště nuceno z ekonomických důvodů provádět záchranné výzkumy i v jiných jihomoravských městech (např. Ivančice, Jihlava, Oslavany, Tišnov, Uherské Hradiště, Znojmo) a ojedinelé i mimo jižní Moravu (Olomouc, Kutná Hora, Praha). V Brně také zpočátku působily další organizace. V malé míře zde prováděly výzkumy i ÚAPP Brno (Husova 14), MuMB (Nová radnice – I. etapa) a MZM (hotel Metropol, OGVŠ Velký Špalíček – zde ovšem výzkum subdodavatelsky realizovala Archaia). Teprve po r. 1999 mohla Archaia v historickém jádru Brna působit téměř výlučně. ÚAPP Brno se nadále ve větší míře angažoval v prostoru historických předměstí (např. kolektor Křenová, Příkop, Milady Horákové).

Za dobu svého působení se podařilo pracovišti dosáhnout podpory odpovědných institucí a orgánů (NPÚ Brno, AÚ AV ČR Brno, OPP MMB). To umožnilo v roce 2002 uzavřít s Akademií věd ČR dohodu o rozsahu a podmínkách provádění archeologických výzkumů, díky níž garantuje Archaia záchranné výzkumy na území městské památkové rezervace Brno. V praxi to znamená, že zde Archaia nyní provádí veškeré záchranné výzkumy, popř. je povinna jejich provedení zajistit. Situaci respektuje i Jihomoravská archeologická komise, která společnosti přiděluje archeologické akce na území městské památkové rezervace. V některých případech, po dohodě s ostatními oprávněnými organizacemi, provádí Archaia výzkumy také v ochranném pásmu městské památkové rezervace i mimo ně, pokud se jedná o historická předměstí (zejména pravobřeží Starého Brna) nebo kulturní památky (např. kartuziánský klášter v Králově Poli). V případě střetu zájmů je Archaia povinna podrobit se rozhodnutí Archeologického ústavu v Brně. V každoročně obnovované smlouvě jsou stanoveny i povinnosti vůči AÚ a NPÚ, popř. i sankce.

obr. 15
Náměstí Svobody, rekonstrukce průběhu
terénu ve směru sever–jih.

Der Svoboda Platz, Rekonstruktion
des Geländereliefs in der
Nord- West – Richtung.

Výzkumná činnost

Veškerá záchranná činnost v Brně je podřízena studiu urbanizačního procesu a historie středověkého města, což považujeme za jeden z nejdůležitějších dlouhodobých úkolů našeho odborného týmu. Je tedy zcela nezbytné, aby bylo záchranným výzkumem podchyceno maximum terénních a stavebních zásahů při co nejvyšší kvalitě dokumentace.

Společnost Archaia uskutečnila do konce roku 2003 na území Statutárního města Brna 186 záchranných archeologických výzkumů. Většinou se jednalo o akce hlášené NPÚ a přidělené Jihomoravskou archeologickou komisí. Kromě plošných výzkumů a menších sond sledujeme i ražené kolektory, u nichž jsou podmínky pro výzkum i vypovídací možnosti zasažených situací značně ztíženy. V Brně se narozdíl např. od Prahy prozatím nevyskytly žádné potíže s přístupem do nich. Snažíme se dokumentovat i havárie inženýrských sítí, pokud je zaznamenané, a většinou ani zde nenarážíme na zásadní odpor. K nejdůležitějším plošným výzkumům lze přiřadit zejména Náměstí Svobody 8, zástavbu proluky Rašínova 4, Koblížnou 4 (Mahenova knihovna), Obchodní galerii Velký Špalíček, kostel sv. Mikuláše na Náměstí Svobody, rekonstrukci Domu pánů z Lipé, rekonstrukci Domu pánů z Kunštátu, výzkum mincmistrovského sklepa na Dominikánském náměstí, 2. etapu rekonstrukce Nové radnice, rekonstrukci divadla Reduta, rekonstrukci Mozartovy ulice nebo dvojí rekonstrukci Jakubského náměstí. Na předměstích jsou nejvýznamnější výzkumy na Dornychu a v obou historických částech Starého Brna.

Brněnská městská archeologie spěje ke spojení tradičních záchranných archeologických výzkumů se stavebně-historickými průzkumy. Náš vztah k dokumentaci staveb prošel delším vývojem. V počátcích jsme se při uskutečňování záchranných archeologických výzkumů zaměřovali na dokumentaci archeologických situací a relikty staveb jsme dokumentovali pouze v případech, že byly odkryty vlastním výzkumem. Velice brzy jsme ale pochopili, že pokud bychom chtěli postihnout vývoj celé parcely a ne studovat pouze hmotnou kulturu a hospodářské zázemí, nezbývá nic jiného než začít s dokumentací vlastních staveb. Zpočátku jsme také začínali po vzoru dostupných SHP se základní analýzou půdorysného vývoje příslušné stavby. V posledních třech letech jsme pak začali domy dokumentovat systematicky. Prozatím jsme však nedospěli k takovému řešení dokumentace, které bychom považovali za optimální a efektivní.

Dokumentace stojící architektury většinou není zadána objednateli záchranných archeologických výzkumů, ale je při nich prováděna. Rekonstrukce historických objektů v centru města, v rámci nichž probíhají i archeologické výzkumy, poskytují řadu nenahraditelných poznatků o vývoji historické zástavby. Zároveň dochází k nejrůznějším zásahům do konstrukcí i interiérů budov. Přestože ve většině případů je zástavba dokumentována formou SHP (někdy jen pasportů) pro potřeby projektanta, až dokumentace během rekonstrukcí či přestaveb, kdy však již většinou nelze měnit projekt, poskytuje hlubkový SHP. Jedná se tedy většinou o dokumentaci situací, které nevratně mizí. Zvláště důležité to je u objektů, které procházejí celkovou rekonstrukcí, jež mnohdy bývá k historickým

substrukcím nešetrná a kde mizí části historických konstrukcí, a samozřejmě tam, kde je historická stavba zcela nahrazena novostavbou. Pravidlem bývá, že dokumentace během přestavby SHP doplní nebo objeví zcela nové skutečnosti. Pro dokumentaci staveb je používána běžná metodika společnosti Archaia Brno (viz níže).

Jen společně s archeologickými prameny mohou stavebně historické poznatky podat ucelený obraz vývoje jednotlivých městských parcel. Přinášejí tak jedinečné informace k urbanistickému a architektonickému vývoji jednotlivých parcel, ojediněle i celých domovních bloků (Velký Špalíček, okolí Staré radnice) od založení města po současnost.

S výzkumem historické architektury souvisí částečně i spolupráce na projektu sanace brněnského podzemí. Jedná se o sondáže projektované po jednotlivých domovních blocích s cílem zachytit a sanovat neznámé podzemní prostory. Součástí projektu je stavebně historický, inženýrsko-geologický a archeologický výzkum, jejichž výsledky bývají využívány k plánování další stavební činnosti. Sanace podzemí přináší jedinečnou možnost postupně systematicky dokumentovat archeologický terén v celém historickém jádru, ojediněle i na předměstí. Máme tak příležitost postupně doplňovat informace o zástavbě jednotlivých měststířů a veřejných prostranství, sledovat vývoj terénního reliéfu atd., a to i na místech, která by bylo v současnosti velice těžké cíleně zkoumat. Informace získané prostřednictvím těchto sondáží pomáhají při přípravě záchranných výzkumů většího rozsahu. Od svého vzniku ke konci r. 2003 bylo sledováno a zdokumentováno celkem 334 průzkumných šachtic v 29 blocích.

Brno dnes, po 20 letech výzkumu, patří mezi archeologicky nejprozkoumanější města ve střední Evropě. I tak je prozkoumáno jen asi 5–7 % plochy města.

obr. 16

Mečová 2 (Obchodní galerie Velký Špalíček), pohled na stavební jámu, která vznikla po ukončení archeologického výzkumu v roce 2000.

Mečová 2 (Geschäftsgalerie Velký Špalíček - Grosser Grätzel), Blick auf die Baugrube, die nach dem Ende der Grabung in 2000 entstand.

Metodika výzkumu

Při výzkumech společnosti Archaia byl od založení v roce 1997 kladen důraz na standardizaci metodiky exkavace a zpracování všech archeologických výzkumů. Pracoviště zde mělo na co navazovat. Již od počátku devadesátých let byla v Brně při výzkumech a jejich vyhodnocování používána tzv. „Harrisova stratigrafická metoda“ (viz předchozí kapitola) a jako metodický podklad byl od roku 1991 používán, britský manuál, přeložený a upravený původně J. Frolíkem z AÚ ČSAV Praha a v 90. letech několikrát inovovaný. Grafickou a částečně i obsahovou úpravou prošly v průběhu 90. let několikrát i formuláře stratigrafických jednotek. Na pracovištích AÚ ČSAV v Brně a ÚAPP Brno byla tato forma dokumentace používána pouze úzkou skupinou pracovníků (R. Procházka, R. Zatloukal, D. Merta, M. Peška), a to převážně na terénních výzkumech ve městech (Brno, Jihlava, Uherské Hradiště, Jemnice atd.). Jednou z pohnutek k založení brněnského pracoviště společnosti Archaia v roce 1997 byla proto i snaha o sjednocení metodiky a vytvoření standardu pro archeologický výzkum v rámci jedné organizace, resp. pracoviště. Tento záměr se podařil a od roku 1997 do roku 2000 byl v rámci pracoviště používán pozměněný manuál z 90. let. Jelikož metoda formulářové archeologie je uzpůsobena zpracování většího množství terénních informací, byla s rozvojem výpočetní techniky v devadesátých letech snaha tyto informace elektronicky zpracovávat. První pokusy byly učiněny již na ÚAPP Brno v roce 1993 (viz předchozí kapitola), ale informace z jednotlivých výzkumů byly po celou dobu zaznamenávány a archivovány v oddělených databázových souborech v rámci SW ACCESS 2.0. Od vzniku pracoviště Archaia byly všechny informace zaznamenávány do jediného databázového souboru Kontext 2.0 vytvořeného v rámci programu ACCESS 2.0. Řídicími informacemi od té doby zůstávají čísla akcí, jejichž řada začíná každý rok vždy znovu od jedničky (1/97 až X/97; 1/98 až X/98) Databáze používaná v letech 1997 až 2000 obsahuje základní údaje o výzkumu a informace s přímou vazbou na terén, zejména evidenci stratigrafických jednotek a stratigrafických vztahů nálezů, kreseb a fotodokumentace. V roce 1998 k těmto informacím přibyla i tabulka interpretačního charakteru – vyšší struktury, později přejmenovaná na svazky stratigrafických jednotek. Vytvořená databázová aplikace měla na svou dobu komfortní uživatelské prostředí pro záznam, vyhledávání a tisk jednotlivých údajů, všechny tabulky byly spojeny v tzv. relačním databázovém modelu, který zajišťuje soudržnost dat.

V letech 1999 až 2000 byla v rámci celé organizace Archaia ustavena pracovní skupina, která měla za úkol sjednocení poněkud odlišné brněnské a pražské metodiky. Výsledkem této téměř dvouleté práce byl nový terénní manuál a společná verze databáze. Kromě zavedení termínu svazky stratigrafických jednotek bylo patrně nejradikálnější změnou nahrazení stratigrafických jednotek zeď a dřevo novým typem konstrukce (zděná, dřevěná...) a konstrukční prvek. V současnosti databáze, nově nazvaná Stratum, pracuje v prostředí MS Access 2000, má přátelské uživatelské prostředí umožňující pohodlný záznam, vyhledávání a tisk. Všechny informace, zaznamenané celkem v 17 tabulkách, jsou logicky propojeny v relačním datovém modelu. V rámci aplikace Stratum je vytvořen i export dat do programu ArchEd 1.0, určeného k vyhodnocení stratigrafických vztahů. Na brněnském pracovišti je databáze přístupná v rámci počítačové sítě a data všech akcí od roku 2000 jsou uložena v jediném souboru. Data z let 1997 až 2000 nejsou prozatím převedena ze starší verze v MS Access 2.0.

Nutno přiznat, že i když kompletní databáze v současnosti obsahuje na sto tisíc položek, je prozatím využívána zejména k evidenci, která je úzce spojena s tvorbou nálezových zpráv. U řady dat z nedostatku času nedochází k úplné verifikaci popřípadě doplnění

obr. 17
Jakubské náměstí, letecký pohled
na plošný výzkum při severní stěně
kostela sv. Jakuba provedený v rámci
sanace brněnského podzemí v roce 2001
(Foto M. Bálek, archiv Archaia Brno
i.č. 33-01-021).

*Jakubské Platz, Flugzeugsaufnahme
der Grabung an der Nordseite der
Jakobskirche in 2001, die im Rahmen
des Projektes „Sanierung der Brünner
Keller“ in 2001 stattfand.*

v rámci fáze zpracování, a z dynamických nástrojů se prozatím používá pouze jednoduché vyhledávání, případně export do programu ArchEd. Při terénních výzkumech společnosti Archaia Brno je snaha uplatňovat britskou metodu single kontext v kombinaci s dokumentací řezů, ne vždy to však okolnosti umožní. Písemná terénní dokumentace, jak již bylo zmíněno výše, je realizována prostřednictvím formulářů. Kromě písemných záznamů je však kladen velký důraz i na kvalitní kresebnou dokumentaci situací v terénu a její následné zpracování.

Vlastní způsob odebrání stratigrafických jednotek odpovídá stratigrafické metodě, mohou však na něj mít vliv konkrétní podmínky výzkumu. Ze všech významnějších archeologických situací jsou od roku 2000 odebrány environmentální vzorky, jejichž zpracování je však závislé především na časových možnostech zainteresovaných odborníků, pokud se je podaří oslovit. Téměř vůbec není na brněnských výzkumech používáno plavení vrstev a výplní jam, pro něž nemáme jako organizace žádné zázemí.

Od roku 1998 je kresebná dokumentace zpracovávána elektronicky v prostředí SW Microstation 95, který mimo jiné umožňuje i připojení zachycených situací do geodetické sítě JTSK a výřezu parcelní mapy Brna. Terénní plány z výzkumu jsou digitalizovány pomocí A3 tabletu a dále upravovány v Microstation 95. Oproti minulosti se více soustředíme na vytváření interpretovaných plánů celkových situací, skreslených spolu s okolní zástavbou. Instruktivní grafický výstup je v rámci našeho pracoviště stavěn na stejnou úroveň jako písemný výstup. Vychází to ze skutečnosti, že většina vědních a technických oborů zabývajících se obdobnou problematikou např. dokumentaci staveb, stavebních detailů, urbanistikou atd., má obdobné požadavky na plánovou dokumentaci.

Vysoký důraz je kladen i na fotografickou a video dokumentaci, kterou považujeme za jediný skutečně objektivní pramen. K fotografování používáme fotoaparáty Nikon F60 až F80 s objektivy 28–80 mm a na vybrané situace objektiv 18–35 mm, případně digitální fotoaparát Canon 300D. V letech 2001 až 2003, kdy se veškerá fotodokumentace scanuje, bylo pouze z brněnských terénních výzkumů pořízeno cca 20 000 fotografií. Laboratorní nálezy jsou fotografovány digitálním fotoaparátem Olympus. V letech 2001 až 2003 bylo natočeno na digitální kameru Sony Digital 8 asi 40 hodin videa, které je postupně digitálně zpracováváno.

Všechny větší plošné výzkumy jsou digitálně geodeticky zaměřovány totální stanicí, a od roku 2003 výběrově i 3D scannerem díky počínající spolupráci se společností Geodis a.s.

Z metodického hlediska je největší slabinou brněnské archeologie zpracování nálezového fondu. V rámci laboratorního zpracování jsou všechny nálezy umyty, konzervačně ošetřeny, zaevidovány, rámcově datovány a předány do depozitáře Muzea města Brna. U vybraných nálezů je provedena fotodokumentace. Odborné zpracování kromě drobných celků není dále prováděno, protože dosud chybí např. společná metodika klasifikace keramiky, případně železných předmětů. Jedinou výjimkou jsou skleněné nálezy (viz níže).

Oproti minulosti jsou před každým rozsáhlejším výzkumem a v jeho průběhu vypracovávány historické rešerše a vyhledávána archivní plánová dokumentace, což je základním předpokladem pro studium historické topografie města.

obr. 18
Jakubské náměstí, prezentace výzkumu
při severní stěně kostela sv. Jakuba
v roce 2001 pro veřejnost
(archiv Archaia Brno i.č. 38-01-023).

*Jakubské Platz, Präsentation
der Forschung an der Nordseite
der Jakobskirche in 2001
für die Öffentlichkeit.*

obr. 19
Dominikánské náměstí, plošný výzkum
někdejšího nárožního domu
„cisterciáček“ v roce 2001
(archiv Archaia Brno i.č. 54-01-021).

*Dominikánské Platz,
Grabung im Raum des ehemaligen
Zisterziensierinnenhauses in 2001.*

Nálezové zprávy

Ze všech prováděných výzkumných akcí jsou vyhotovovány nálezové zprávy. Předběžné výsledky brněnských výzkumů jsou každoročně zveřejňovány na stranách Přehledu výzkumů, od roku 1999 komplexně (Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2000; Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2001; Holub, P. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2002). Je to mimo jiné důsledkem závazků vyplývajících z garanční smlouvy s AÚ ČAV Brno i závazků k investorům. **1)**

obr. 20
Antonín Zůbek při dokumentaci výkopu pro kolektor na Spálené ulici v roce 2002 (archiv Archaia Brno i.č. 116-01-13).

Antonín Zůbek dokumentiert eine archäologische Situation im Sammelkanal- Aushub in 2002.

obr. 21
Zelný trh 4 (divadlo Reduta), pohled na základy gotických sklepů odkrytých v prostoru dvorku v roce 2002 (archiv Archaia Brno i.č. 147-02-007).

Zelný trh 4 (Reduta – Theater), Blick auf Fundamente gotischer Keller, die im Hof in 2002 freigelegt wurden.

Lze samozřejmě diskutovat o kvalitě nálezových zpráv. Na našem pracovišti se již ustálil standard pro jejich tvorbu, a to spíše po stránce obsahové než formální. Nálezové zprávě předchází u všech akcí vždy počítačové zpracování veškeré pořízené dokumentace a výstupy z něj jsou její povinnou součástí. Je vypracována stratigrafická matice, povinnou součástí nálezové zprávy je i měřičská a fotografická dokumentace, inventář nálezů a výsledky odborných analýz, jsou-li k dispozici. Textová část obsahuje historický exkurz, informace o poloze a přírodních podmínkách lokality (v poslední době často konkrétních díky spolupráci s přírodovědci) a o použité metodice výzkumu. Následuje komentář k nálezové situaci, který představuje předběžné výsledky výzkumu. U negativních akcí logicky některé části odpadají. S ohledem na stavebníka i na odbornou veřejnost (archiv AÚ v Brně) se i v těchto případech vyhotovuje alespoň stručná zpráva obsahující historický exkurz, komentář a fotografickou dokumentaci, případně i reprodukce ikonografických pramenů. Uvědomujeme si totiž, že nálezová zpráva pro stavebníka je jednou z možností, jak pozitivně působit na laickou veřejnost, zejména na tu, se kterou přicházíme opakovaně do styku a na jejímž vstřícném přístupu závisí často výsledek naší práce (to se netýká jen stránky finanční, ale i součinnosti při výzkumu v rámci realizované stavby)

1) Dlužno dodat, že právě instituce zabývající se záchrannými výzkumy, které jsou nuceny dostát závazkům k jiným institucím, firmám a státu, mívají díky tomu nejvyšší podíl výzkumů uzavřených nálezovou zprávou, což je jednoznačně pozitivní trend. Mezi ukončením terénní části výzkumu a vyhotovením nálezové zprávy také obvykle neuplyne více než rok (tento termín závisí na velikosti či složitosti výzkumu a bývá obvykle s investorem dohodnut ve smlouvě o dílo).

Mezioborová spolupráce

Zdůrazňovat nutnost spolupráce s dalšími vědními obory je již nošením sov do Athén. Snažíme se nejen pokračovat v trendu započatém dříve, ale usilujeme pokud možno o systematickou spolupráci, zejména s přírodovědci. U některých oborů se již dlouhodobou spoluprací navázat podařilo, u jiných se jedná spíše o příležitostné analýzy vybraných nálezů. Někdy se ovšem nepodaří včas zajistit odbornou analýzu nálezu situace, zejména geologické, protože ne vždy lze skloubit harmonogram stavby s časovými možnostmi přizvaných vědců, často zaměstnaných mimo Brno a zaneprázdněných jinou odbornou činností. V případech, kdy se to zdařilo, však byly dosaženy výsledky i u výzkumů, které byly archeologicky téměř negativní.

Dlouhodobě se rozvíjí spolupráce společnosti s institucemi zaměřenými na antropologii. V Brně se jedná o Anatomický ústav LFMU a Katedru antropologie PříF MU. Spolupráce s Anatomickým ústavem, jmenovitě s L. Horáčkovou a L. Vargovou, navazuje na spolupráci z dob před vznikem společnosti. Vyhodnoceny byly díky ní zejména kosterní pozůstatky z výzkumů brněnských městských hřbitovů na Antonínské (1999) a na farním hřbitově, resp. v kostnici u sv. Jakuba (2001 a 2003–2004). Studenti a pedagogové katedry antropologie PříF MU zpracovávají kosterní materiál ve svých diplomových a doktorandských pracích. Na místě je zmínit práci E. Drozdové (1999), analyzující hřbitov u sv. Michala, a P. Galety (1999), vyhodnocující nálezy z hřbitova u sv. Jakuba odkrytého při stavbě pojišťovny Kooperativa na Rašínově ulici v roce 1998. V současnosti se pracovníci a studenti ústavu ve spolupráci s Anatomickým ústavem LF MU zabývají zpracováním kosterních pozůstatků vyzvednutých z téhož hřbitova při rekonstrukci Jakubského náměstí.

R. 1998 se podařilo díky vstřícnosti a nezměrné aktivitě dnes již bohužel zesnulé J. Dvorské – Vrbové započít se systematickým využíváním dendrochronologie. Výsledky, které tato spolupráce v poměrně krátké době přinesla, znamenají významný pokrok v dataci archeologických situací, zejména pak historických stavebních konstrukcí. Doposud bylo získáno několik desítek dat z archeologických výzkumů i z historických staveb. Na základě brněnských nálezů dřev se již podařilo vybudovat brněnský dubový standard (QUESPBRNO) a jedlový standard (ABALBRNO); (Rybniček 2003). Tyto standardy budou spolu s jinými využity při budování českého standardu. Uvážíme-li, že Brno nepatří k lokalitám, kde by se dřeva zachovávala běžně, ale pouze v místech s příznivými hydrogeologickými podmínkami, je to významný úspěch. V současnosti spolupracujeme s M. Rybničkem z Dendrochronologické laboratoře Ústavu nauky o dřevě MZLU v Brně. Nálezy dřev se daří vyhodnotit v krátkém odstupu po vyzvednutí (K dendrochronologii v Brně viz Dvorská – Merta – Peška 2001, Merta – Peška – Zůbek 2002, Merta – Rybniček – Zůbek v tisku).

Spolupráce s botanikou a zoology má spíše příležitostný ráz, i když v některých případech se zřejmě v budoucnu rozvine spolupráce mnohem užší. Ze všech významnějších archeologických situací jsou od roku 2000 odebírány palynologické a paleobotanické vzorky, které jsou postupně zpracovávány. Archeobotanické nálezy z našich výzkumů vyhodnocují P. Kočár ze ZIP o. p. s. v Plzni a V. Čulíková z AÚ AV ČR v Praze, palynologii (karpologické analýzy) se věnuje V. Jankovská z Oddělení ekologie BÚ AV ČR v Brně. E. Opravil se dnes již paleobotanickým rozborům nevěnuje, připravuje však monografii, v níž by shrnul výsledky analýz z brněnských výzkumů. Osteologický materiál z vybraných situací analyzovali V. Páral z Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně a L. Weiter ze ZIP o. p. s. Plzeň.

2) Ve speciálních případech je geologický průzkum schopen vyřešit některé historicko-topografické otázky (především podobu terénního reliéfu či historické říční sítě), omezuje také riziko nesprávné interpretace geologických i některých antropogenních uložení.

Protože při výzkumech bývá často narušováno i geologické podloží, zejména pak terciérní a kvartérní sedimenty různé geneze, navázali jsme spoluprací s L. Lisou z Geologického ústavu ČAV v Praze. Jedná se o systematicky dlouhodobě plánovaný projekt nesoucí název „Vývoj terénního reliéfu na území Statutárního města Brna“. Jeho výsledkem bude upřesnění a doplnění stávajících vědomostí o geologickém podloží na území města Brna. Zejména rozsáhlé zemní zásahy (kolektory, stavby s podzemními garážemi, hloubková kanalizace aj.) jsou vhodnou, doposud ovšem nepřilíš využitou příležitostí k podrobnému geologickému průzkumu. **2)** Velmi zajímavé výsledky v jednotlivých případech přinesla kombinace geologických analýz s palynologií a archeobotanikou (blok 95a).

Po smrti J. Dvořáka poklesla intenzita určování proveniencí stavebního materiálu zděných staveb přímo v terénu; v poslední době je pro naše potřeby prováděn hlavně I. Mrázek. Horninový materiál v Brně naštěstí nevykazuje příliš pestré spektrum, v případě netypických hornin je situace prozatím řešena odběrem a archivací petrografických vzorků. V současné době pozvolna začíná

obr. 22
Odkryté základy zástavby v prostoru dnešní vozovky ulice Mozartovy, ve středověké zázemí Herburského kláštera, výzkum z roku 2003 (archiv Archaia Brno i.č. 221-02-024).

Freigelgte Fundamentmauern der ehemaligen Bebauung im Raum der Mozart-Strasse, im Mittelalter Bestandteil des Hinerlandes des sg. Herburga – Klosters der Augustinianerinnen, Grabung in 2003.

obr. 23
Náměstí Svobody, plošný výzkum těžební šachty kolektoru z roku 2003 (archiv Archaia Brno i.č. 108-03-01).

Svoboda-Platz, Erforschung des Förderungsschachts des Sammelkanals in 2003.

obr. 24
Beethovenova ulice, pohled
na rozšířenou sondu položenou v rámci
projektu sanace brněnského podzemí,
blok 39 při západním průčelí kostela
Nanebevzetí Panny Marie
(archiv Archaia Brno i.č. 200–03–05).

Beethoven Str., Ansicht der verbreiten
Sondage, die im Rahmen des Projektes
„Sanierung der Brünner Keller“,
Hausblock 39, an Wesfassade der Maria-
Himmelfahrtkirche geforscht wurde.

spolupráce s Ústavem stavebního zkušebnictví Fakulty stavební VUT v Brně. Předpokládáme, že přinese významný posun v možnostech analýz materiálů historických staveb. Analýzy malt a materiálového složení keramiky provádí v rámci grantových projektů naší společnosti i nadále M. Gregerová a v poslední době i M. Hložek z FF MU, analýzy kovových předmětů a strusek pak K. Stránský. Do budoucna bychom rádi navázali spolupráci ještě s K. Malým z Muzea Vysociny v Jihlavě, jenž se specializuje na problematiku historické kovov výroby a těžby.

Speciální druh spolupráce představuje konzervace a restaurování vybraných archeologických nálezů, především kovových, k jejichž ošetření nemá naše společnost dostatečně vybavenou laboratoř, či o restaurování skla. Spolupracujeme s Muzeem města Brna a Technickým muzeem Brno. Tyto organizace mají pro tyto účely dokonale vybavené laboratoře a disponují i vyškolenými a zkušenými konzervátory. Právě díky spolupráci s Muzeem města Brna vznikly jedinečné podmínky pro archeologickou činnost, která je tak zajištěna od vyzvednutí a dokumentace nálezů přes jejich zpracování až po prezentaci veřejnosti a jejich deponování pro vědecké účely.

Příprava jednotlivých archeologických výzkumů, jejich vyhodnocení a další vědecké využití vyžaduje zpracování historických rešerší, často i z dosud nevydaných archivních pramenů. Na těch se podílejí J. Čiháková a V. Němcová z Archivu města Brna a K. Urbánková z FF MU. Cenné jsou pro nás i konzultace s M. Flodrovou. Neobejdeme se nadále ani bez přínosných konzultací s J. Sejbalem, jehož bohatých zkušeností s numizmatickými nálezy využíváme. Spolupráce s historiky však není jednostrannou záležitostí. V rámci projektu „Area Brunensis“ vznikla interdisciplinární skupina složená z historiků a archeologů, jejímž cílem bude systematická spolupráce při řešení konkrétní problematiky vážící se k dějinám Brna.

Vědecká činnost

Výsledky dlouhodobého výzkumu zásadním způsobem mění pohled na počátky města. Ten se dnes liší od modelu založeného čistě na písemných pramenech. Na základě získaných archeologických dat lze studovat celou řadu dílčích témat, jako např. vývoj reliéfu povrchu osídleného prostoru, vývoj osídlení tohoto prostoru před vznikem města, chronologii hmotné kultury od počátků města až do novověku nebo každodenní život středověkého a raně novověkého měšťana. V průběhu existence našeho pracoviště se uskutečnily výzkumy dotkly všech zmiňovaných aspektů. Některá odborná témata jsou řešena formou grantových projektů, na některá se specializují jednotliví pracovníci. Jedná se především o detailní poznání procesu urbanizace, čili cesty od raně středověké aglomerace k vrcholné středověkému právnímu městu.

Archeologické prameny mohou jako jediné v Brně přispět k poznání raně středověkého osídlení v prostoru pozdějšího města. Zásadním úkolem do budoucna, jehož řešení se bez archeologických pramenů neobejde, je otázka raně středověkých mocenských center a jejich kontinuity či přesunů. Z tohoto hlediska byly přelomové výzkumy v oblasti tzv. Jižního centra v okolí ulice Spálené a nové výzkumy v obou historických částech Starého Brna.

Z řady dílčích témat lze vyzdvihnout zejména sledování vývoje reliéfu povrchu osídleného prostoru (Peška 1998), proměn struktury parcelní zástavby s důrazem na vztah zděné a dřevohliněné architektury (Procházka 1996c, 120–141; Merta 2001; Merta – Peška 2002b; Merta – Peška 2003), vztahu města a jeho hospodářského zázemí (Procházka – Loskotová 1999; Procházka – Doležel 2001; Procházka 2002) nebo studie zabývající se hmotnou kulturou (Procházka 1998; Loskotová – Procházka 1997).

Archeologické výzkumy se dotknuly také profánní městské zástavby. Nejdůležitější byly ty výzkumy, které obsáhly celé domovní parcely (Náměstí Svobody 8, Náměstí Svobody 17, Koblížna 4, Rašínova 4, Obchodní galerie Velký Špalíček, Zelný trh 4). Tyto výzkumy přinesly nejkomplexnější prameny k vývoji zástavby jednotlivých středověkých parcel a pomohly objasnit vývoj zástavby od dřevohliněné architektury po zděnou. Do jisté míry se této problematice týká téměř každý výzkum v historickém jádru. Z výzkumů, jež se dotkly hospodářského zázemí parcel, pochází velké množství nálezů reprezentujících hmotnou kulturu od počátků města až do současnosti.

Zkoumána byla i architektura církevní. Plošně byl odkryt kostel sv. Mikuláše na Náměstí Svobody, plošný výzkum byl realizován i v okolí kostela sv. Jakuba, kde byla doložena zdíva patřící třem stavebním fázím předcházejícím dnešnímu kostelu. V jeho blízkosti byly částečně odkryty i základy kaple sv. Mořice. Na předměstích byl mimořádně významný výzkum v prostoru kostela sv. Prokopa a Oldřicha (křížovatka Křížové a Václavské ulice). Klášterů se dotkly výzkumy v minoritském klášteře (kapitulní síň a přilehlá část ambitu), v dominikánském klášteře (kapitulní síň a západní a severní část ambitu, rajskej dvůr), v prostoru herburského kláštera a jezuitské koleje, menší výzkumy v kartuziánském klášteře v Králově Poli a v premonstrátském klášteře v Zábřovicích. Zkoumány byly i hřbitovy v okolí církevních staveb (středověké hřbitovy v okolí sv. Jakuba a sv. Michala, před Veselou bránou, u kostela Všech svatých a hřbitov johanitského špitálu na Pekařské ulici, novověký hřbitov kláštera milosrdných bratří a městský hřbitov na Antonínské ulici).

Poznatky získané archeologickými výzkumy do r. 1998 se pokusil shrnout R. Procházka v syntetické studii (Procházka 2000).

Brněnské problematiky se, jak již bylo řečeno, týkaly i některé grantové projekty. V letech 1998–2000 se brněnské pracoviště Archaia o. s. podílelo na řešení grantového projektu „Středověké město a jeho zázemí“. Jeho podíl spočíval v řešení otázky transformace raně středověké aglomerace ve středověké město a problematiky vývoje raně a vrcholné středověkého osídlení v rámci krajinné sondy na pravobřeží Svratky mezi Komárovem a Rajhradem (publikační výstupy Procházka – Loskotová 1999; Procházka 2000; Procházka – Doležel 2001; Procházka 2001; Procházka 2002).

obr. 25
Kobližná, dokumentace řezu v průběhu
ražby kolektoru v roce 2003
(archív Archaia Brno i.č. 211-03-06).

Kobližná Str., Dokumentierung eines
Profils während des Sammelkanal-
Vortriebs in 2003.

Zatím nejvýznamnějším projektem je „Měšťanský dům středověkého Brna“ (2001–2003). Grant byl inspirován rozpoznáním horizontu nejstarší zděné měšťanské architektury v Brně. Cílem bylo vytvořit konvolut obsahující co možná nejrozsáhlejší informace o stávajících středověkých domech v historickém jádru Brna, jejich reliktech obsažených v mladších stavbách i objevených při archeologických výzkumech. Navzdory ničivé asanaci značné části historické zástavby se v obvodu někdejších brněnských hradeb dochovalo množství objektů s různě dochovanými relikty středověkých konstrukcí, jejichž počátky sahají již do 1. poloviny 13. století. Řada dalších byla zjištěna plošnými i sondážními odkryvy. V průběhu terénní dokumentace se ukázalo, že staveb je dochováno mnohem více a mnohdy ve větším rozsahu, než se předpokládalo. Dosud bylo registrováno téměř 100 různě dochovaných středověkých domů. Ve většině případů byla učiněna nová zjištění, která významně doplnila historii jednotlivých staveb. Výsledky grantu zpracované do podoby katalogu by měly být základním podkladem pro orientaci ve profánní zástavbě středověkého Brna (publikační výstupy Merta 2001; Merta – Peška 2002b; Merta – Peška 2003; Procházka – Černoušková – Merta – Peška 2004).

Částečně se společnost podílí i na grantu „Archeologie středověkých měst v českých zemích“ (2001–2003), jehož nositeli jsou AÚ AV ČR v Praze a v Brně. Cílem je vytvoření monografie zahrnující obsáhlé medailony vybraných středověkých měst, k poznání jejichž vzniku významnou měrou přispěla archeologie. Pracovníci společnosti se podílejí na vypracování příslušných textů pro města Boskovice, Brno, Jihlava, Modřice, Telč, Uherské Hradiště, Uherský Brod a Znojmo (publikační výstupy Procházka 2001; Procházka 2003; Kováčik – Merta, – Peška – Procházka 2002).

Z mimograntových počínů je nutno vyzvednout především tříletou intenzivní spolupráci s H. Sedláčkovou, která přinesla netušené výsledky týkající se problematiky středověkého a novověkého skla z brněnských archeologických nálezů. Její práce představuje svou vytrvalostí a neutuchajícím zájmem ojedinělý přístup ve zpracování specifické části hmotné kultury. H. Sedláčková svou práci navazuje na dílo Z. Himmelové (k problematice více Himmelová 1990, Sedláčková 2003; Merta – Peška – Sedláčková 2002).

V posledních třech letech mají naši odborní pracovníci záštitu nad seminářem Terénní teorie a praxe při Ústavu archeologie a muzeologie FFMU v Brně. Přednášejí zde legislativu a metodiku archeologického výzkumu s důrazem na jeho záchrannou formu (dokumentační techniky v terénu, zpracování získaných dat apod.). Studenti tohoto ústavu se také stále častěji účastní výzkumů společnosti, a to nejen jejich terénní části, ale ti dlouhodoběji spolupracující i zpracování terénní dokumentace do nálezových zpráv.

Zájemcům z řad studentů jsou nabízena vhodná témata pro jejich seminární či diplomové práce. U seminárních prací až na výjimky (Kos 2000) převažuje zpracování vybraných středověkých a novověkých, ojediněle i pravěkých nálezových souborů z archeologických výzkumů společnosti (např. Holub 2003, Polánka 2002, Wolf 1999, Zúbek 1998, Veselá 2004). U diplomových prací bývá obvykle synteticky zpracováno obsáhlejší téma. Zde je nutno zmínit především práci A. Zúbka, shrnující problematiku nejstarší brněnské nezděné architektury (Zúbek 2001b), a D. Zapletalové, revidující raně středověké osídlení na území města Brna (Zapletalová 2002). Diplomové práce byly věnovány také hmotné kultuře nebo speciálním nálezovým situacím (Kos 2002; Pešlová 2002, Selucká 2002; Shromáždilová 2000a). Částečně se tak snažíme uspišit publikaci nálezů, pro jejichž vyhodnocení jsou naše časové možnosti omezené. Tyto práce však zatím většinou zůstávají nevydány.

Kromě studentů archeologie vyhodnocují ve svých seminárních a diplomových pracích materiál z našich výzkumů i studenti antropologie (viz výše), spoluprací se snažíme rozšířit i na studenty Semináře dějin umění FF MU, hlavně při dokumentaci architektury.

Cíle do budoucna

Odvracenou stranou snahy o co nejsystematičtější záchrannou činnost je nedostatek času k podrobnému vyhodnocování výzkumů. Tento nedostatek se prozatím nedaří překonat, i když se jej snažíme minimalizovat grantovými projekty, tvorbou menších studií a částečně i spoluprací se studenty a jinými vědci. Prozatím se daří udržet místo vědeckého pracovníka, zajištěné především z grantových prostředků. Bude však nutno granty volit tak, aby vhodně doplňovaly zpracování výsledků našich výzkumů. Do budoucna bychom rádi vydávali archeologicky zaměřenou monografickou řadu, v níž by vycházely dílčí studie věnované brněnské problematice, prozatím však zůstává jen u plánů.

Dalším dluhem, který silně pocítujeme, je absence populárněji zaměřené publikace, která by prezentovala výsledky brněnských výzkumů. Zdaleka se nejedná o úkol podružný, jak by se zdálo, neboť po něm vzrůstá poptávka nejen mezi brněnskými občany, ale i mezi stavebníky a úřady, které s naší činností přicházejí do styku. Zpočátku jsme se pokoušeli o provoz vlastního muzea v prostorách Obchodní galerie na Orlí 3, po roce se však ukázalo, že je tento úkol nad naše síly. Prozatím se daří popularizovat naši činnost prostřednictvím médií, výstav, přednášek a dnů otevřených dveří na jednotlivých výzkumech a spolupracujeme při tom s Muzeem města Brna, které má s pořádáním výstav bohaté zkušenosti. Rádi bychom však i tuto formu popularizace zintenzivnili. Podílíme se také na internetové Encyklopedii Brna.

obr. 26
Prozkoumaná severní strana
Jakubského náměstí v roce 2003,
pohled od východu (archív Archaia Brno
i.č. 365–03–01).

*Erforschte Nordseite des Jakubské
Platzes in 2003, Ansicht vom Osten.*

3) Umožňuje vytvářet půdorysy,
nejrůznější řezy vodorovné i vertikální,
axonometrické pohledy,
fotogrammetrie, získání obrovského
množství dat zpracovatelných
jak v současnosti,
tak i v budoucnosti apod.

Důležitým úkolem je dokončení terénního manuálu. Ten je nezbytný pro důsledné dodržování jednotné metodiky v rámci naší společnosti, v současnosti však existuje pouze jeho nepublikovaná pracovní verze. Tento stav ztěžuje především výuku studentů v rámci semináře terénní teorie a praxe. Dosud jsme však nebyli schopni dovést ho k publikačnímu výstupu, o učebnici metodiky terénního výzkumu nemluvě. Rádi bychom také studenty přizvali k účasti na vedení jednotlivých, i dlouhodobějších projektů.

Chtěli bychom také dosáhnout mnohem větší míry využívání moderních digitálních technologií v dokumentaci a následném zpracování archeologických výzkumů i výzkumů staveb. Zvláště u historických staveb se často dnešní způsob dokumentace ukazuje jako nedostatečný. Lze předpokládat, že v nejbližší budoucnosti se zdokonalí technologie využitelné pro dokumentaci, stejně tak i software vhodný pro její následné vyhodnocení. V současnosti představuje vrchol možností 3D scanner, který byl již několikrát využit při dokumentaci relikvií středověkých staveb (Panská č. 6–8, základová zdiva při kostele sv. Jakuba, Zelný trh 17). Kromě vytváření dokumentace dle běžných požadavků **3)** podpořil možnost vytvoření virtuální reality již neexistujícího.

Rezervy má důslednější využití přírodovědných analýz; prozatím se nám to daří pouze u dendrochronologie. Další problém, který budeme v dohledné době nuceni vyřešit, je dobudování laboratoře a získání pracovníka, jehož pracovní náplní by byla výhradně koordinace zpracování náleзовých fondů.

Z hlediska organizace bychom rádi prosadili důsledný archeologický výzkum i mimo historické jádro, na území historických předměstí. Tuto potřebu zcela jasně ukazují např. výsledky výzkumů z prostoru Jižního centra nebo Starého Brna, které přinesly zcela unikátní a často ani nepředpokládané informace pro poznání pravěkého, raně středověkého a předlokačního osídlení.

Na závěr si dovolueme reagovat na některé, po našem soudu nepřilíš zasvěcené, úvahy o komercionalizaci záchranného výzkumu a o jejím negativním dopadu na archeologické bádání (Pavelčík 2003).

V současnosti se až na výjimky nedaří prosadit ochranu archeologického terénu před zánikem a ve většině případů by to ani nebylo reálné. Je však možné dosáhnout toho, aby byl archeologický terén před svým zánikem podroben záchrannému archeologickému výzkumu (dále jen ZAV). Důležitost a především etickou nutnost záchranného výzkumu snad dnes nikdo zpochybňovat nebude. Podle zákona č. 20/1987 Sb. ve znění pozdějších předpisů by v ideálním případě měl být u každého zemního zásahu přítomen archeolog a v případě potřeby by měl proběhnout výzkum. Není snad nutno dodávat, že realita má do tohoto ideálního stavu daleko, nejlepší situace je však v těch regionech, kde působí oprávněná organizace, ať již státní či nestátní, která se na záchranné výzkumy zaměřuje a dodržování památkového zákona si je schopna zajistit. Zcela samozřejmě na tuto činnost musí získat finanční prostředky. Citovaný zákon o památkové péči ukládá podnikajícímu subjektu, díky jehož aktivitám vyvstala potřeba ZAV, povinnost tento výzkum uhradit, nepodnikající subjekty jsou povinny výzkum strpět a hradí jej stát prostřednictvím programu podpory záchranných archeologických výzkumů. Protože jsou tyto prostředky omezené, logicky se oprávněné organizace snaží pro svou činnost získat finanční prostředky způsobem, který jim zákon o památkové péči umožňuje. Na záchranné výzkumy se vzhledem k jejich destruktivnímu charakteru vztahuje požadavek, aby byly provedeny co nejkvalitněji. Pokud se tomu snaží oprávněná organizace dostát, zvyšují se i finanční nároky na výzkum. Přirozeným zájmem každé takové oprávněné organizace je tedy spíše než snaha snížit ceny snaha získat co nejvyšší finanční částku a co nejlepší podmínky k výzkumu a umožnit tak vykonat maximum. Výzkumnou činnost koordinují příslušné regionální archeologické komise, které mají možnost střetům zájmů předcházet a řešit je. V našem případě se je podařilo minimalizovat díky garanční smlouvě s AÚ. Tržní princip získávání zakázky výhodnější cenovou nabídkou pro stavebníka dnes rozhodně není a ani nemůže být pravidlem. Navíc na dodavatele ZAV není ze zákona možné vypsat výběrové řízení a stavebník získává kontakt na oprávněné organizace prostřednictvím AÚ, jemuž je povinen oznámit započetí zemních prací.

Finanční prostředky získané na základě smluv o dílo s investory by měly umožnit co nejkvalitnější ošetření nálezů, maximum odborných analýz a vyhodnocení do nálezové zprávy, popř. lze díky nim dovést výzkum až do fáze publikace. **4)** Umožňují také významné investice do technického zajištění výzkumů. Díky tomu, že na sebe archeologický výzkum váže různé analýzy, tyto finanční prostředky mohou do jisté míry pomoci stimulovat bádání v dalších oborech, které jsou jinak odkázány na zdroje ze státního rozpočtu. Komeracionalizace záchranné archeologie tedy vůbec nemusí být negativní trend, pokud ovšem nejsou zákonná ustanovení zneužívána. Proti tomu má ovšem archeologický ústav jako zákonný garant veškerého archeologického výzkumu pravomoc zakročít.

Další výtka, se kterou se archeologové věnující se záchranné činnosti často setkávají, je nedostatek odborných otázek, které záchranný výzkum řeší. Také je jim podsouvána špatná metodika terénního výzkumu, jejich činnosti údajně dochází k rabování lokalit a znehodnocování pramenné základny. Citovaná studie líčí archeology působící v záchranném výzkumu v podstatě jako nepřemýšlející stvoření, která si vůbec nepřipouštějí otázky po smyslu své činnosti. Je div, že tyto osoby dosáhly až na výjimky vysokoškolské kvalifikace a že se neživí mnohem příjemnější nesmyslnou činností. **5)**

Právě na příkladu z Brna lze ukázat, že tomu tak není. Záchranný výzkum při všech nevýhodách, které není třeba vyjmenovávat, v živoucím městském organizmu zastupuje výzkum systematický, který by zde nebylo snadné uskutečnit. Není snad ani třeba zdůrazňovat, že na něj rezignovat nelze. To ostatně platí pro všechny záchranné výzkumy. Naším výzkumům předchází historická

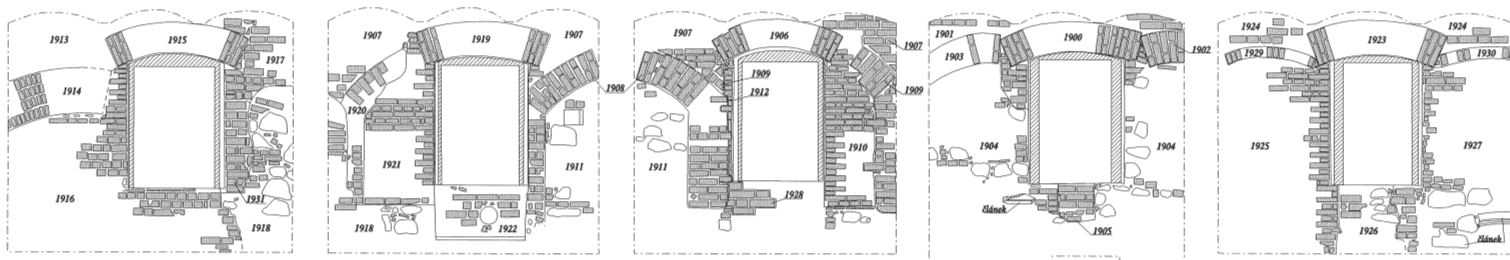
obr. 27
Pánská 6–8, gotický sklep odkrytý
v rámci výzkumu v zimě 2003
(archív Archaia Brno i.č. 386–03–02).

Pánská Str. 6–8; der gotische Keller,
der während der Ausgrabung im Winter
2003 freigelegt wurde.

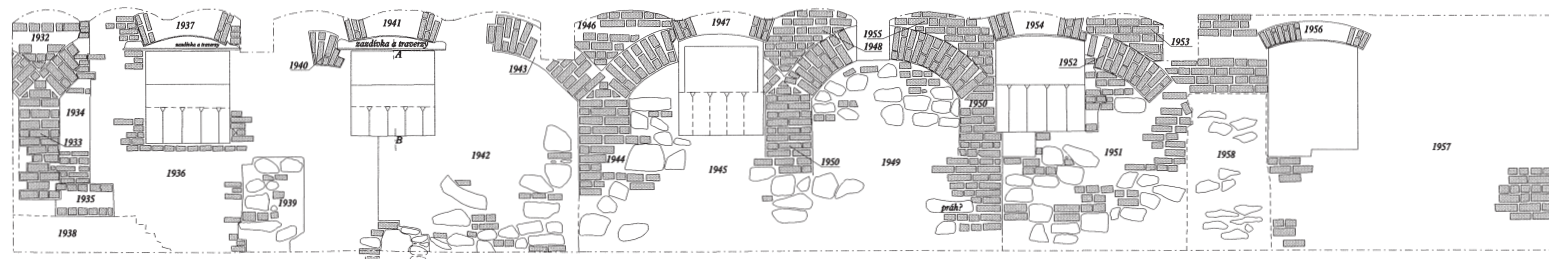
i archeologická rešerše, abychom dokázali stanovit rozsah výzkumu a zdůvodnit jej. Určité otázky si tedy dopředu klade výzkum vždy, další vyvstávají v průběhu jeho terénní části i zpracování a v rámci možnosti se jim přizpůsobuje metoda výzkumu. Na výzkumech bývají také pořádány odborné komise složené z odborníků i zástupců odpovědných orgánů státní správy, které doporučují další výzkumné postupy. Stanovisko odborné komise je obvykle chápáno jako závazné a respektuje je i stavba. Každý archeolog v naší společnosti se navíc specializuje na nějakou dílčí problematiku související s Brnem a vedení výzkumu mu může být svěřeno s ohledem na tuto specializaci. Není tak vyloučena ani formulace závažnějších otázek. Věříme, že ani u jiných organizací tomu není jinak. Samozřejmě dochází i k situacím, kdy je archeolog nucen zkoumat lokalitu z jiného období, než na jaké je zaměřen, není však problém přizvat ke konzultaci specialistu.

Že se nejedná o pustou teorii, si můžeme ukázat na příkladu rekonstrukce křižovatky ulic Křížové a Václavské. Tento výzkum nebyl příliš rozsáhlý, týkal se přeložek inženýrských sítí a nepodařilo se dosáhnout jeho úhrady. Archeolog, který by si nekladal žádné otázky a zajímala by ho jen finanční stránka výzkumu, by na výzkum buď zcela rezignoval nebo by zběžně zdokumentoval narušené situace. Povinnosti by bylo učiněno zadost. Archeologům, kteří se dobře orientovali v historické topografii a byli si vědomi již existujících otázek, se přes veškeré obtíže podařilo dosáhnout součinnosti se stavbou, prosadit zjišťovací sondu nad rámec zemních prací a provést maximum dokumentace. Výsledkem je mimo jiné vymezený prostor hřbitova, lokalizace kostela sv. Prokopa, datace zachycených vrcholně středověkých zdív do 13. století, jejich vyřešený stratigrafický vztah ke starším sídlištním vrstvám a rámcová chronologie těchto vrstev. Tedy otázky, na jejichž řešení čekala brněnská archeologie 30 let a historie více než 100 let. A podobných případů by bylo jistě možno jen v samotném Brně vyjmenovat mnohem více.

Východní stěna

Západní stěna

obr. 28
Petrov 3, nárys západní a východní stěny
přízemí původně pozdněgotického domu.

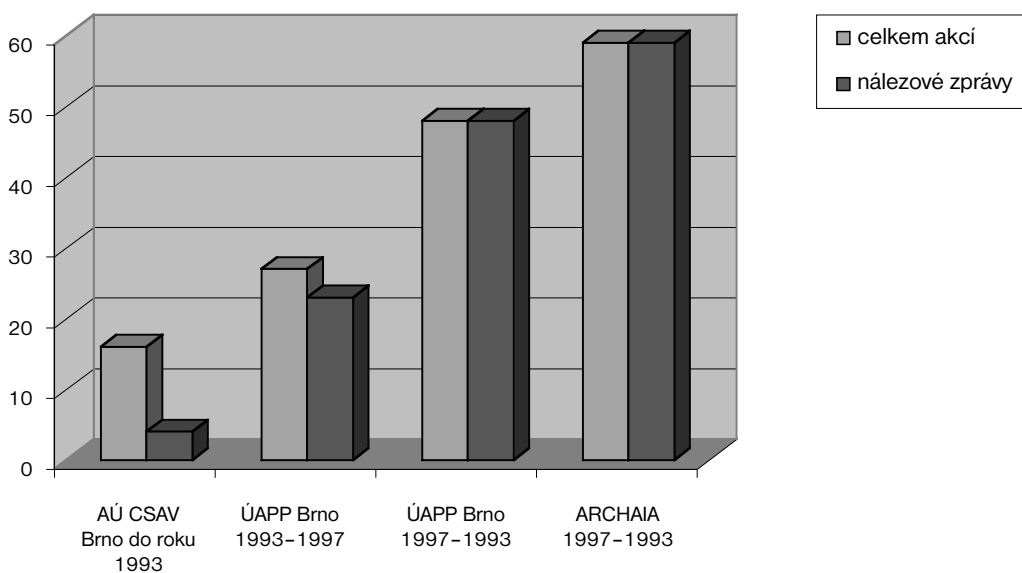
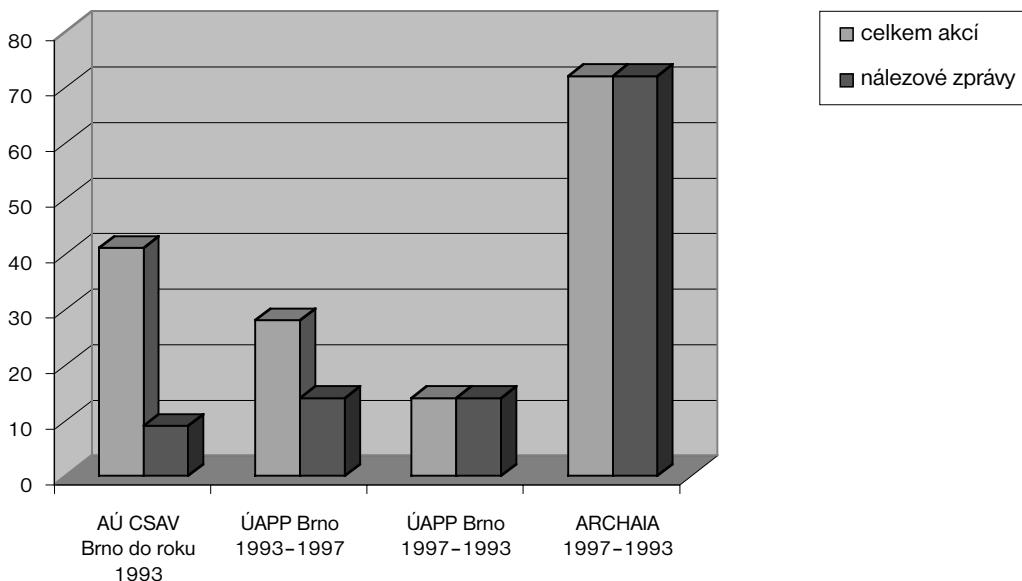
Petrov 3, Aufriss der West- und Ostseite
des Erdgeschosses des ursprünglich
spätgotischen Hauses

4) V naší společnosti je snaha koncipovat smlouvy o dílo tak, aby byly veškeré náklady na výzkum pokryty.

5) Konkrétně naše společnost je charakterizována jako „soukromá firma zaměřená na archeologickou výkopovou činnost“ (Pavelčík 2003, 196). Pro upřesnění: jsme nestátní nezisková organizace oprávněná k provádění archeologických výzkumů, naše činnost je v souladu se zněním zakládací listiny a statut, řídí se příslušnými zákonnými normami a smluvními závazky s AÚ AV ČR a MK ČR. Nesmí tedy být v rozporu se zájmy oboru.

obr. 29
Kvantitativní grafy poměru výzkumů s nálezovými zprávami a bez nich
a) město
b) předměstí.

Quantitativer Graph des Verhältnisses der archäologischen Forschungen mit – und ohne fertige Grabungsberichte,
a) Stadt.
b) Vorstädte.

Město

	nálezové zprávy	akce bez nálezových zpráv	celkem akcí
ARÚ ČSAV Brno do roku 1993	9	32	41
ÚAPP Brno 1993-1997	14	14	28
ÚAPP Brno 1997-2003	14		14
ARCHAIA 1997-2003	72		72

Předměstí

	nálezové zprávy	akce bez nálezových zpráv	celkem akcí
AÚ ČSAV Brno do roku 1993	4	12	16
ÚAPP Brno 1993-1997	23	4	27
ÚAPP Brno 1997-2003	48		48
ARCHAIA 1997-2003	59		59

Archeologická bibliografie Brna

Beroušek, J. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Cejl č. 44, parc. č. 812, 816, k. ú. Zábřovice, PV 40 (1997–1998), s. 282–283.

Beroušek, J. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Pekařská, Anenská, Kopečná ul. (blok 91), parc. č. 1096/1, 1096/2, 1095/1, 1095/2, 1109, PV 40 (1997–1998), s. 298–300.

Cejnková D. 1980

Archeologický výzkum starobrněnského klášteřa, AH 5, s. 335–337.

Cejnková D. 1992

Archeologický výzkum ve starobrněnském klášteři, Forum brunense 1992, s. 11–20.

Cejnková, D. – Hašek, V. – Loskotová, I. 1999

Archeogeofyzikální prospekce kostela sv. Tomáše v Brně, PV 40 (1997–1998), s. 422–428.

Cejnková, D. – Loskotová, I. 1986

I. etapa archeologického průzkumu NKP Špilberk, AH 11, s. 171–173.

Cejnková, D. – Loskotová, I. 1992

Pozůstatky středověkého osídlení na Orlí ulici v Brně, Forum brunense 1992, s. 21–31.

Cejnková, D. – Loskotová, I. 1993

Archeologické výzkumy na Starém Brně, BMD 11, s. 23–28.

Cejnková, D. – Loskotová, I. – Měřínský, Z. 1984

Průzkum výkopu pro stavbu podchodu před hlavním nádražím v Brně (okr. Brno-město), PV 1982, s. 73–74.

Cejnková D. – Loskotová I. – Plaček M. 1995

Předběžné výsledky archeologického výzkumu Špilberku, BMD 13, s. 150–160.

Cejnková, D. – Měřínský, Z. – Sulitková, L. 1984a

K problematice počátků města Brna. In: Urbes medii aevi. Investigationes archaeologicae. XV. celostátní konference archeologů středověku, 17.–21. X. 1983, Praha, s. 25–27.

Cejnková, D. – Měřínský, Z. – Sulitková, L. 1984b

K problematice počátků města Brna, ČSČH 32, s. 250–270.

Černý, P. 1995

Rytá kresba se zobrazením Ukřižovaného v kryptě domu v Brně, Umění 43, s. 491–500.

Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J. (eds.) 2000

Ústav archeologické památkové péče Brno. Výzkumy – Ausgrabungen 1993–1998. Brno.

Čižmářová, J. 1980

Nález mladohradištní keramiky ze Starého Brna (okr. Brno-město), PV 1977, s. 81.

Doležel, J. 2000

K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411. In: Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno, s. 159–259.

Drozdová, E. 1999

Antropologický rozbor kosterních pozůstatků ze středověkého hřbitova na Dominikánském nám. v Brně. In: Ve službách archeologie I, Brno, s. 71–73.

Dvorská, J. – Merta, D. – Peška, M. 2001

Dendrochronologie v historickém jádru Brna. In: Ve službách archeologie III, Brno, s. 31–39.

Dvořák, J. 1996a

Stavební materiál nejstarších etap výstavby kostela sv. Petra a Pavla na Petrově v Brně, Pravěk NR 4/1994, s. 307–311.

Dvořák, J. 1996b

Kámen středověkých staveb na Moravě, AH 21, s. 509–512.

Eliáš, J. 1986

Minoritský klášter v Brně (stavebně historický průzkum), AH 11, s. 313–319.

Flodrová M. – Loskotová I. 1995

Výrobky brněnských řemeslníků 14. století, AH 20, s. 551–561.

Galeta, P. 2000

Antropologický rozbor kosterního materiálu ze hřbitova kostela sv. Jakuba (15. a 16. století). Seminární práce na KA PřF MU Brno.

Geisler, M. 1997

Brno (okr. Brno-město), Kopečná ul. p.č. 1249–1251, PV 1993–1994, s. 189.

Geislerová, K. – Procházka, R. 1997

Brno (okr. Brno-město), Sady Osvobození, parcela č. 92, PV 1993–1994, s. 188.

Gregerová, M. – Procházka, R. 1998

Erste Ergebnisse naturwissenschaftlicher Untersuchungen an Graphittonkeramik aus Brno. In: Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa – Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. Internationale Tagungen in Mikulčice IV, Brno, s. 275–278.

Hanák, V. 1996

Výzkum hradní studny na Špilberku, Forum brunense 1995/1996, s. 181–191.

Hanák, V. – Loskotová, I. 1996

Švédský zákop před Brnem, Forum brunense 1995/1996, s. 143–152.

Himmelová Z. 1978

Výzkum v areálu starobrněnského klášteřa, PV 1976, s. 92–93.

Himmelová Z. 1980a

Pokračování středověkého výzkumu v areálu starobrněnského klášteřa, PV 1977, s. 98.

Himmelová Z. 1980b

Fund mittelalterlicher Keramik aus Brno, Rybářská – Gasse, PV 1977, s. 98.

Himmelová, Z. 1990

Sklo středověkého Brna, AH 15, s. 437–446

Himmelová, Z. 1997a

Brno (okr. Brno-město). Česká 28 – Joštova 5, PV 1993–1994, s. 190–191.

Himmelová, Z. 1997b

Brno (okr. Brno-město). Josefská ul., klášter voršilek, PV 1993–1994, s. 191.

Himmelová, Z. 1997c

Brno (okr. Brno-město). Kapucínská 2–4, PV 1993–1994, s. 191.

Himmelová, Z. 1997d

Brno (okr. Brno-město). Muzejní ul. 1–3, PV 1993–1994, s. 191.

Himmelová, Z. 1997e

Brno (okr. Brno-město). Zelný trh p.č. 397, PV 1993–1994, s. 192.

Himmelová, Z. – Kundera, L. – Procházka, R. – Unger, J. 1993

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1991 (okr. Brno-město), PV 1991, s. 85–88.

Himmelová, Z. – Procházka, R. 1987

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1985 (okr. Brno-město), PV 1985, s. 62–64.

Himmelová, Z. – Procházka, R. 1993

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1990 (okr. Brno-město), PV 1990, s. 100–102.

Himmelová, Z. – Procházka, R. – Zatloukal, R. 1992

Rettingsgrabungen in Brno 1992
(Bez. Brno-Město), PV 1992, s. 67–68.

Himmelová, Z. – Ptáčková, M. – Ustohal, V. 1993

Meč z doby Elišky Rejčky, Forum brunense 1993, s. 217–222.

Holub, P. 2003

Vyhodnocení náleзовého souboru stavební keramiky z akce Brno, Obchodní galerie Velký Špalíček (návrh metodického zpracování). Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Holub, P. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2002

Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2001, PV 43 (2001), s. 71–114.

Holub, P. – Merta, D. – Peška, M. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003

K otázce topenišť v dřevohliněných domech ze 13. století v Brně,... aneb proč nevěříme na zemice. In: Sborník I/2003, s. 75–84.

Holub, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003

Nejstarší měšťanská architektura královských měst Brna a Trnavy, pokus o srovnání. In: Pamiatky Trnavy a trnavského kraja 6, s. 3–10, Trnava

Horáčková, L. – Benešová, L. 1996

Antropologické hodnocení kosterních nálezů z katedrály sv. Petra a Pavla v Brně, Pravěk NR 4/1994, s. 319–322.

Hrubý, V. 1959

Pravěk Brna. In: Brno od pravěku k dnešku I, Brno, s. 7–12.

Hrubý, V. 1961

Staroslovanské Brno, BMD 3, s. 130–148.

Jan, L. – Procházka, R. – Samek, B. 1996

Seďm set let brněnské kapituly. Brno.

Karasová, H. 1982

Středověké odpadní jámy z Brna – České ulice (okr. Brno-město), PV 1980, s. 48–49.

Kisa, A. 1883

Der Kreuzgang der Dominikanerkirche in Brünn, Nottizenblatt 1883, s. 76.

Knor, J. – Knorová, K. 1996

Krypta na Petrově očima restaurátorů, Forum brunense 1995/1996, s. 125–142.

Konečný, L. 1996a

Nejstarší krypty a funkce svatopetrského chrámu v Brně, Umění 44, s. 315–344.

Konečný, L. 1996b

Počátky Brna ve světle nejnovějších poznatků, Forum Brunense 1995/96, s. 7–20.

Kos, P. 2000

Středověké vápenické pece v Brně a jeho okolí. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Kos, P. 2002

Výzkum lochů na Moravě. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Kos, P. – Matějčková, A. 2001

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město), PV 42 (2000), s. 200–201.

Kos, P. – Matějčková, A. 2002

Brno (k. ú. Zábrdovice, okr. Brno-město), PV 43 (2001), s. 250–252.

Kostelníková, M. 1990

Rozbor textilu z výzkumu v Brně – Kozí ulici (okr. Brno-město), PV 1987, s. 104–106.

Kováčik, P. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Nám. Svobody 8, parc. č. 130, PV 40 (1997–1998), s. 310–314.

Kováčik, P. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Videňská ul., parc. č. 640/1, k. ú. Staré Brno, PV 40 (1997–1998), s. 315.

Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. 2002

Archeologický výzkum – náměstí Svobody 8. In: Zprávy památkového ústavu v Brně, 5/2001, s. 36–43.

Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2001

Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2000, PV 42 (2000), Brno.

Kratochvíl, Z. 1987

Zvířecí kostní materiál z Brna – Orlí ulice (okr. Brno-město). PV 1984, s. 91–92.

Kratochvíl, Z. 1990

Bone finds from feature No.62a from Brno, Dominikánská ulice 17/19, Studies in Postmedieval Archaeology I, 162–166.

Kudělka, Z. 1995

Počátky brněnského dómu, Umění 43, s. 195–218.

Loskotová, I. 1987

Červeně malovaná keramika ze Špilberku, VVM 39/1, s. 93–94.

Loskotová, I. 1993

Než vznikla Stará radnice, Forum Brunense 1993, s. 207–215.

Loskotová, I. 2000

Špilberská kamna doby lucemburské, BMD 14, s. 37–64.

Loskotová, I. – Páral, V. – Riedlová, M. 1996

Zvířecí kosti z nádvoří Staré radnice v Brně, AH 21, s. 413–419.

Loskotová, I. – Procházka, R. 1995

Brněnské zemnice (Příspěvek k vývoji městské zástavby 13. století), BMD 13, s. 112–149.

Loskotová, I. – Procházka, R. 1997

Keramik von Brno (Brünn) des 12./13. Jahrhunderts, Pravěk NR 6/1996, s. 199–228.

Madaj, M. 1996

Středověké kláštery na Moravě ve světle archeologických pramenů. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Malík, P. 1995

Pohřební rítus na Moravě v období středověku. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Matějčková, A. 2000

Brno (k. ú. Štýřice, okr. Brno-město), Videňská ulice, konvent milosrdných bratří, PV 41 (1999), s. 153.

Měchurová, Z. 1991

Předběžné výsledky výzkumu na Kapucinském nám. 5 a 8 v Brně, AH 16, s. 145–168.

Měchurová, Z. 1993

Záchranný archeologický výzkum na Kapucinském nám. 5 a 8 v Brně (okr. Brno-město), PV 1990, s. 102–104.

Menoušková, D. 1996

Ikonografie středověkých komorových kachlů z Brna – pokus o ikonografickou interpretaci nálezů z 15. století. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Menoušková, D. 1999

Ikonografie a ikonologie v kontextu středověkých reliéfně zdobených kachlů z Brna, AH 24, s. 375–385.

Merta, D. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Česká ul. č. 17, Veselá ul. č. 24, parc. č. 604, PV 40 (1997–1998), s. 283.

Merta, D. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Koblížná ul., blok 26 a 35 (středověké jádro), PV 40 (1997–1998), s. 287–288.

Merta, D. 1999c

Brno (okr. Brno-město). Koliště ul. č. 9, PV 40 (1997–1998), s. 289.

Merta, D. 1999d

Brno (okr. Brno-město). Masarykova ul. č. 7, parc. č. 195, PV 40 (1997–1998), s. 290.

Merta, D. 1999e

Brno, Rašínova ul. č. 4, parc. č. 185 (2 statické sondy), PV 40 (1997–1998), s. 301.

Merta, D. 1999f

Brno, Rašínova ul. č. 4, parc. č. 185, PV 40 (1997–1998), s. 301–306.

Merta, D. 1999g

Brno, Starobrněnská ul. č. 2, 4–6, 8, parc. č. 448, 452, 453, PV 40 (1997–1998), s. 306–309.

Merta, D. 2001a

USAAF, archeologie a Brno, Archeologia technica 12, s. 58–63.

Merta, D. 2001b

Nejstarší měšťanská kamenná architektura v Brně, Průzkumy památek 2/2001, s. 41–60.

Merta, D. – Merta, J. 2001

Středověká cihelna „Na leči“, AH 26, s. 221–226.

Merta, D. – Peška, M. 2001

K počátkům zděné profánní architektury v Brně. In: Dějiny staveb 2001, Plzeň, s. 110–114.

Merta, D. – Peška, M. 2002a

Železářský výrobní areál z počátku 13. století v prostoru náměstí Svobody v Brně, Archeologia technica 13, s. 33–42.

Merta, D. – Peška, M. 2002b

Proměny domovního bloku Velký Špalíček v Brně. In: Dějiny staveb 2002, s. 118–130. Plzeň.

Merta, D. – Peška, M. 2003

Několik poznámek k architektonickému vývoji bývalého kláštera augustiniánů v Brně a jeho nejbližšího okolí, BMD 16, Brno, s. 97–118.

Merta, D. – Peška, M. –

Procházka, R. – Sadílek, J. 2000

Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999, PV 41 (1999), s. 35–61.

Merta, D. – Peška, M. – Sadílek, J. – Urbánková, K. 2001

Kostel sv. Mikuláše na Dolním trhu v Brně, BMD 15, s. 107–132.

Merta, D. – Peška, M. –

Sedláčková, H. 2002

Příspěvek k poznání středověkého skla z Brna. Nálezy z domu pánů z Lipé a Panenské ulice. In: Pravěk NR 12/2002, s. 359–412. Brno.

Merta, D. – Peška, M. –

Zúbek, A. 2003

Dřevěné stavební prvky z Velkého Špalíčku v Brně. In: Ve službách archeologie IV, s. 202–206. Brno.

Merta, D. – Rybníček, M. –

Zúbek, A. v tisku

Ke stavebnímu založení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Brně-Zábřovicích. In: Ve službách archeologie V.

Merta, J. 1996

Středověká cihlářská pec z Brna – předběžná zpráva, Archeologia technica 10, s. 103–109.

Měřínský, Z. 1982

archeologické nálezy a lokality 6.–15. století na území města Brna. In: Brno a geologie, Brno, s. 203–207.

Měřínský, Z. 1988a

K vývoji osídlení v brněnské oblasti od doby stěhování národů až k nejstarším dějinám Brna do vydání tzv. zakládacího privilegia v roce 1243, in: Nejstaršie dejiny Bratislavy. Referáty zo sympózia 28.–30. októbra 1986. s. 251–271.

Měřínský, Z. 1988b

Vývoj osídlení v brněnské oblasti v 6.–13. století, VVM 40, s. 111–114.

Měřínský, Z. 1993

Celkový vývoj osídlení brněnské oblasti do vzniku institucionálního města (problémy a perspektivy dalšího výzkumu), BMD 11, s. 15–22.

Měřínský, Z. 1995

Úvodem – Brno mezi léty 1091–1243, BMD 13, s. 9–22.

Měřínský, Z. – Zumpfe, E. 1997

Jihomoravská a dolnorakouská města, jejich místo v kulturním vývoji a odraz v hmotné kultuře, AH 22, s. 145–158.

Michna, P. 1968

Nález gotického kachle v Brně, Gottwaldova č. 107, PV 1967, 100–101.

Michna, P. 1970

Ein Massenfund mittelalterlicher Keramik aus Brünn, ČMM 50, s. 121–156.

Michna, P. 1974

Objev středověké studny v Brně, AR 26, s. 62–65, 111, 112.

Michna, P. J. 1995

Nález středověké studny v Brně, BMD 13, 209–216.

Nekuda, R. 1980

Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska, AH 5, 389–450.

Nekuda, V. 1963

Nálezy středověkých hrncířských pecí na Moravě, ČMM 48, s. 57–84.

Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968

Středověká keramiky v Čechách a na Moravě, Brno.

Novotný, B. 1958

Záchranný výzkum v Brně – Orlí ulici, PV 1957, s. 114–115.

Novotný, B. 1959

Hromadný nález ze 16. stol. v Brně. Fontes archaeologicae Moraviae I, Brno.

Novotný, B. 1961

Odkryvy při stavbě divadla v Brně, PV 1960, s. 104–105

Novotný, B. 1962

Nález pohřbu v Brně na Dornychu, PV 1961, s. 98–99.

Novotný, B. 1964

Nález pozdněstředověké keramiky v Brně, Chorázovské ulici, PV 1963, s. 67–68.

Novotný, B. 1965

Záchranný zjišťovací výzkum části základů kostela sv. Mikuláše v Brně na náměstí Svobody, PV 1964, s. 64–66.

Novotný, B. 1966

Záchranný výzkum základů a okolí zaniklého kostela sv. Mikuláše v Brně, PV 1965, s. 77–79.

Novotný, B. 1967a

Vyzvednutí pozůstatků maršála Raduita de Souches, obránce Brna proti Švédům. PV 1966, 56–57.

Novotný, B. 1967b

Výzkum zaniklého kostela sv. Mikuláše na náměstí Svobody v Brně, PV 1966, s. 57.

Novotný, B. 1967c

Záchranný výzkum ve starobrněnském kostele a nález hrobky pana Jindřicha z Lipé, PV 1966, s. s. 58–59.

Novotný, B. 1973

Slovanské osídlení a hroby z pozdní doby hradištní na Starém Brně (okr. Brno), PV 1972, s. 66–67.

Novotný, B. 1974

Zjištění románského osídlení v Brněnském podhradí na Pekařské ulici (okr. Brno-město), PV 1973, s. 79.

Novotný, B. 1982

Brněnské podzemí z hlediska archeologie. In: Brno a geologie, Brno, s. 208–209.

Opravil, E.: 2000a

Rostlinné makrozbytky z archeologického výzkumu v Brně v české ulici 5. In: Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno, s. 261–277.

Opravil, E. 2000b

Rostlinné makrozbytky z Brna – Dominikánské ulice (Brno-město), PV 41 (1999), s. 267–278.

Peška, M. 1996

Nález středověké mozaikové dlažby v katedrále sv. Petra a Pavla v Brně, Pravěk NR 4/1994, s. 297–306.

Peška, M. 1998

Urbánní archeologie, počátky Brna a databáze Kontext. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Peška, M. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Dominikánské nám. 1, parc. č. 503, PV 39 (1995–1996), s. 384.

Peška, M. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Dominikánské nám., parc. č. 509, PV 39 (1995–1996), s. 384–385.

Peška, M. 1999c

Brno (okr. Brno-město). Koblížná 4, parc. č. 143, PV 39 (1995–1996), s. 385.

Peška, M. 1999d

Brno (okr. Brno-město). Ulice Jánská, Koblížná, Pohořelec, Sukova, Vachova, Rooseveltova č.p. 5, parc. č. 89, 90, PV 39 (1995–1996), s. 385–386.

Peška, M. 1999e

Brno (okr. Brno-město). Biskupská ul., parc. č. 372, Dominikánská ul., parc. č. 491, Dominikánské nám., parc. č. 509, Šilingrovo nám. parc. č. 372, PV 40 (1997–1998), s. 281–282.

Peška, M. 1999f

Brno (okr. Brno-město). Dominikánská ul., parc. č. 491, Dominikánské nám., parc. č. 509, PV 40 (1997–1998), s. 284.

Peška, M. 1999g

Brno (okr. Brno-město). Františkánská ulice – vozovka, parc. č. 216/1,3,4, PV 40 (1997–1998), s. 284–286.

Peška, M. 1999h

Brno (okr. Brno-město). Masarykova ulice – vozovka, parc. č. 162, 293, PV 40 (1997–1998), s. 289–290.

Peška, M. 1999ch

Brno (okr. Brno-město). Mečová ul. č. 6, parc. 450, PV 40 (1997–1998), s. 290.

Peška, M. 1999i

Brno (okr. Brno-město). Orlí ul. č. 3, parc. č. 190, PV 40 (1997–1998), s. 297–298.

Peška, M. 1999j

Brno (okr. Brno-město). Radnická ul., parc. č. 430, PV 40 (1997–1998), s. 300.

Peška M. – Procházka, R. 1998

Vorläufige Information über das Projekt „Historischer Kataster von Brno (Brünn) und Hinterland“. In: Workshop 3, Archäologie und Computer 1998, Wien, 29–34.

Peškař, I. 1975

Nálezy středověké keramiky na území města Brna (okr. Brno-město), PV 1974, s. 71.

Pešlová, L. 2002

Hmotná kultura brněnského měšťana na přelomu 16. a 17. století. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Polánka, P. 2002

Středověké dřevěné předměty v brněnských nálezech. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Procházka, R. 1984

Pozdněhradištní keramika v některých moravských regionech, AR 36, s. 430–442.

Procházka, R. 1985a

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1983 (okr. Brno-město), PV 1983, s. 70–71.

Procházka, R. 1985b

Archeologie k počátku jihomoravských měst, AH 10, s. 133–142.

Procházka, R. 1987

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1984 (okr. Brno-město), PV 1984, s. 59–62.

Procházka, R. 1988

Archeologické prameny ke středověkému Brnu (Z nových výzkumů 1983–1987), AH 13, s. 83–96.

Procházka, R. 1989a

Výzkumy v Brně v roce 1986 (okr. Brno-město), PV 1986, s. 88–89.

Procházka, R. 1989b

Minoritský klášter v zástavbě středověkého Brna, AH 14, s. 131–140.

Procházka, R. 1990a

Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně Pekařské ulici. Předběžná zpráva, AH 15, s. 99–110.

Procházka, R. 1990b

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1987 (okr. Brno-město), PV 1987, s. 85–87.

Procházka, R. 1991a

Záchranné výzkumy v Brně v roce 1988 (okr. Brno-město), PV 1988, s. 66–68.

Procházka, R. 1991b

K charakteristice sídelního vývoje Brna do počátku vrcholného středověku. In: Miasto zachodnoslowianskie w 11–12 wieku. Spoleczeństwo, kultura. Wrocław – Warszawa – Kraków 1991, s. 121–144.

Procházka, R. 1991c

Brünnener Keramik des 13. und der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts und die Frage ihrer auswärtigen Beziehungen, XX. mikulovské sympozium 1990, s. 233–246.

Procházka, R. 1992

Mittelalterliche Stadtkernforschung in Brno (Brünn), Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 8, s. 159–181.

Procházka, R. 1993a

Výzkumy v Brně v roce 1989 (okr. Brno-město), PV 1989, s. 107–108.

Procházka, R. 1993b

Archeologie k počátkům středověkého města Brna, BMD 11, s. 29–53.

Procházka, R. 1995

Keramik des 14.–14./15. Jahrhunderts aus Brno und Boskovice, Ein Beitrag zur Regionalisierung der mittelalterlichen Keramik in Mähren, Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 32, s. 113–124.

Procházka, R. 1996a

Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. pol. 14. století–počátku 15. století, Pravěk NR 4/1994, s. 323–344.

Procházka, R. 1996b

Die älteste Besiedlung des Petersberges in Brno und die Frage der Stadtentstehung, KwHKM XLIV/1, s. 20–30.

Procházka, R. 1996c

Zur Frage der ältesten Bebauung in der südmährischen Städten. In: Hausbau und Raumstruktur früher Städte in Ostmitteleuropa, PA – Supplementum 6, s. 120–141.

Procházka, R. 1997a

Brno (okr. Brno-město). Petrov č.2, PV 1993–1994, s. 185.

Procházka, R. 1997b

Brno (okr. Brno-město). Petrov č.2, PV 1993–1994, s. 185.

Procházka, R. 1997c

Brno (okr. Brno-město). Petrov č. 8, PV 1993–1994, s. 186.

Procházka, R. 1997d

Brno (okr. Brno-město). Petrov č. 8, PV 1993–1994, s. 186–187.

Procházka, R. 1997e

Brno (okr. Brno-město). Panenská ul. – Dominikánská nám. – Panská ul. – nám. Svobody, PV 1993–1994, s. 187.

Procházka, R. 1997f

Brno (okr. Brno-město). Františkánská ul. 9, PV 1993–1994, s. 187.

Procházka, R. 1997g

Brno (okr. Brno-město). Žerotínovo nám. 3–5, PV 1993–1994, s. 188.

Procházka, R. 1997h

Brno (okr. Brno-město). Dvořákova ul. – vozovka, PV 1993–1994, s. 189.

Procházka, R. 1997ch

Brno (okr. Brno-město). Koblížná ul. – vozovka, PV 1993–1994, s. 190.

Procházka, R. 1997i

Poznámky k problematice archeologické památkové péče v jádrech historických měst. In: Archeologická památková péče – legislativa a skutečnost. Olomouc, s. 55–64.

Procházka, R. 1997j

Zu den Anfängen der süd-mährischen Städte im Licht der archäologischen Forschung, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 49, s. 67–77.

Procházka, R. 1998

Keramik von Brno (Brünn) des 12./13. Jahrhunderts, Pravěk NŘ 6/1996, s. 209–216.

Procházka, R. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Václavská ul., parc. č. 1716, PV 39 (1995–1996), s. 375.

Procházka, R. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Ulice Biskupská, Šilingrovo náměstí, parc. č. 372, 486, PV 39 (1995–1996), s. 375–376.

Procházka, R. 1999c

Brno (okr. Brno-město). Petrov č. 2, parc. č. 315, PV 39 (1995–1996), s. 377.

Procházka, R. 1999d

Brno (okr. Brno-město). Pekařská č. 23, parc. č. 1170, PV 39 (1995–1996), s. 378.

Procházka, R. 1999e

Brno (okr. Brno-město). Ulice Josefská č. 8, parc. č. 226, PV 39 (1995–1996), s. 378–379.

Procházka, R. 1999f

Brno (okr. Brno-město). Šilingrovo náměstí, parc. č. 486, PV 39 (1995–1996), s. 379–380.

Procházka, R. 1999g

Brno (okr. Brno-město). Malinovského náměstí, ulice Koblížná, parc. č. 94, 128, PV 39 (1995–1996), s. 380.

Procházka, R. 1999h

Brno (okr. Brno-město). Radnická ulice – vozovka, parc. č. 430, PV 39, (1995–1996), s. 380.

Procházka, R. 1999ch

Brno (okr. Brno-město). Ulice Biskupská – vozovka, parc. č. 320, 372, PV 39 (1995–1996), s. 380–381.

Procházka, R. 1999i

Brno (okr. Brno-město). Pekařská č. 53, parc. č. 1752/1, PV 39 (1995–1996), s. 381–382.

Procházka, R. 1999j

Brno (okr. Brno-město). Ulice Petrov, vozovka, parc. č. 316, 321, PV 39 (1995–1996), s. 382–383.

Procházka, R. 1999k

Brno (okr. Brno-město). Ulice Josefská č. 10, Františkánská č. 8, parc. č. 569, 570, PV 39 (1995–1996), s. 383–384.

Procházka, R. 1999l

Brno (okr. Brno-město). Běhounská ul. č. 7, parc. č. 32, PV 40 (1997–1998), s. 280.

Procházka, R. 1999m

Brno (okr. Brno-město). Dominikánská ul. č. 9, parc. č. 478/1, PV 40, (1997–1998), s. 283–284.

Procházka, R. 1999n

Brno (okr. Brno-město). Jánská ul., parc. č. 128 (blok 24), PV 40 (1997–1998), s. 286.

Procházka, R. 1999o

Brno (okr. Brno-město). Koblížná ul. č. 10, parc. č. 147, 148, PV 40 (1997–1998), s. 288.

Procházka, R. 1999p

Brno (okr. Brno-město). Orlí ul., parc. č. 684/1,2, PV 40 (1997–1998), s. 296–297.

Procházka, R. 1999q

Brno (okr. Brno-město). Sukova ul., parc. č. 141/1, PV 40 (1997–1998), s. 309–310.

Procházka, R. 1999r

Brno (okr. Brno-město). Šilingrovo nám., parc. č. 486, ulice Biskupská – vozovka před č. 5, 8, 10, parc. č. 372, PV 40 (1997–1998), s. 314.

Procházka, R. 1999s

Archeologické výzkumy mendikantských klášterů v Brně, Pravěk NŘ 8/1998, s. 277–296.

Procházka, R. 2000

Zrod středověkého města na příkladu Brna. K otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech. In: Mediaevalia archaeologica 2, Praha – Brno, s. 7–158.

Procházka, R. 2001

Chlebové pece předlokačního a lokačního Brna, AH 26, s. 207–219.

Procházka, R. 2003

Počátky jihomoravských měst a etnické změny, AH 28, s. 267–295.

Procházka, R. – Doležel, J. 2001

Současný stav poznání počátků jihomoravských měst, PV 42 (2000), s. 25–74.

Procházka, R. – Himmelová, Z. 1995

Príspevek k vývoji středověké zástavby tzv. Velkého špalíčku v Brně, AH 20, s. 233–245.

Procházka, R. – Himmelová, Z. – Šmerda, J. 1999

Soubor nálezů z 1. poloviny 15. století z katedrály sv. Petra a Pavla v Brně. In: Pravěk NŘ – Supplementum 3, s. 43–145.

Procházka, R. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. 2002

Brünn – von der frühmittelalterlichen Agglomeration zur Residenzstadt des Spätmittelalters. In: Helmig, G. – Scholkmann, B. – Untermann, M. (eds.) 2002: Medieval Europe Basel 2002. Center – Region – Periphery, volume 2, sections 4 and 5, Hertingen, s. 248–255.

Procházka, R. – Loskotová, I. 1996

Die archäologische Erforschung der Bettelordensklöster in Brno, Bieträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 12, s. 251–259.

Procházka, R. – Loskotová, I. 1999

K topografii a interpretaci předlokačního osídlení Brna, AH 24, s. 169–188.

Procházka, R. – Merta, D. 1999

Brno, Minoritská ul. č. 1, PV 40 (1997–1998), s. 290–295.

Prokop, A. 1884

Zur Bau – Geschichte der Brüner Domkirche. Separat-Abdruck aus dem IX. Bande der Mitteilungen d. k.k. Central-Commission f. Kunst-u. hist. Denkmale 1883, Wien.

Prokop, A. 1904

Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeischlicher Beziehung I, II, Wien.

Rybníček, M. 2003

Sestavení dendrochronologických standardů pro město Brno. Diplomová práce na LF MZLU Brno.

Rzehak, A. 1897

Massenfunde altertümlicher Gefässe im Weichbild der Stadt Brünn, ZDVGMS 19, s. 23–41.

Rzehak, A. 1909

Die Gefässfunde im Baugrunde der Brüner Häuser, Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums 9, s. 92–135.

Sadilek, J. 1999a

Brno (okr. Brno-město). Orlí ul. č. 20, PV 40 (1997–1998), s. 298.

Sadilek, J. 1999b

Brno (okr. Brno-město). Petrov č. 5, parc. č. 342, PV 40 (1997–1998), s. 300.

Sedláčková, H. 2003

Typologie des Glases aus dem 13. und 14. Jahrhundert aus Brünn (Mähren), Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, s. 127–138.

Selucká, V. 2002

Hmotná kultura brněnského měšťana v první polovině 19. století. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Shromáždilová, I. 2000a

Kožedělná výroba v archeologických dokladech středověku. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Shromáždilová, I. 2000b

Kožedělná výroba ve středověkém Brně. BMD 15, s. 33–62.

Sokol, P. 1996

Hygiena středověkého Brna ve světle archeologických nálezů. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Staňa, Č. 1988

Velkomoravské počátky Brněnska. In: Rodná země, Brno, s. 168–180.

Stuchlíková, J. 1994

Príspevek k osídlení centra města Brna v době bronzové, Pravěk NŘ 4/1994, s. 155–164.

Svoboda, J. – Procházka, R. 1987

Nález kvarterních pozůstatků zvířecích kostí v Brně – Dominikánské ulici (okr. Brno-město), PV 1984, s. 13.

Trapp, M. 1864

Funde becherartiger Gefässe in Brünn, Mitteilungen der k.k. Centralkommission 20, s. 113.

Unger, J. 1987

Sledování výkopu u středověkých hradeb v Brně (okr. Brno-město), PV 1984, s. 59.

Unger, J. 1996

Jak vypadal kostel na Petrově ve 13. století, Pravěk NŘ 4/1994, s. 289–296.

Unger, J. 1997

Brno (okr. Brno-město). Katedrála sv. Petra a Pavla, PV 1993–1994, s. 184–185.

Unger, J. 1999

Objev pozdněgotické krypty v brněnském minoritském kostele, Pravěk NŘ 8/1998, s. 297–302.

Unger, J. 2000

Pohřební ritus městského obyvatelstva 13.–18. století v archeologických pramenech Moravy a Slezska, AH 25, s. 335–356.

Unger, J. – Kos, P. 2001

Brno (okr. Brno-město), PV 42 (2000), s. 199–200.

Unger, J. – Procházka, R. 1995

Počátky katedrály sv. Petra a Pavla v Brně ve světle archeologických výzkumů 1991–1992, BMD 13, s. 90–111.

Unger, J. – Procházka, R. 1996

Fortsetzung der Archäologischen Grabungen in der Kathedrale St. Peter und Paul in Brno (Bez. Brno-město), PV 1992, s. 74.

Ustohal, V. – Stránský, K. 1993

Brněnské kanóny, Forum brunense 1993, s. 167–176.

Ustohal, V. – Stránský, K. 1996

Švédské bronzové střely na Špilberku, Forum brunense, s. 153–157.

Vaněk, J. 1993

K historii hradní studny na Špilberku, Forum brunense 1993, s. 37–52.

Veselá, P. 2004

Nálezy hlíněných akvamanií v Brně. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Vitula, P. 1993

Rettungsgrabungen auf der Bratislavská Gasse in Brno (Bez. Brno-město), PV 1991, s. 59.

Vitula, P. 1997a

Brno (okr. Brno-město). Františkánská ul. 17, PV 1993–1994, s. 187–188.

Vitula, P. 1997b

Brno (okr. Brno-město). Františkánská ul. – vozovka, PV 1993–1994, s. 189–190.

Vitula, P. 1999

Brno (okr. Brno-město). Ul. Příkop, IBC, PV 39 (1995–1996), s. 339–340.

Viček, R. 1996

Charakteristika malt a omítek kostela sv. Petra a Pavla v Brně, Pravěk NŘ 4/1994, s. 313–317.

Vičková, J. 2000

Středověké kamnové kachle s náboženskými motivy z jihomoravských sbírek. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Vičková, J. 2001

Středověké kamnové kachle s náboženskými motivy z jihomoravských sbírek. AH 26, s. 365–385.

Vojtek, J. – Vojtková, V. 1988

Intestinal parasites of the medieval inhabitants of the Brno city, Scripta Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkinianae Brunensis 18/2 (Biologia), s. 73–74.

Votinský, J. – Kováčik, P. 2001

středověkých barviv v Brně, AH 26, s. 89–94.

Wolf, O. 1999

Vývoj, chronologie a typologie pohárů z Brna 14.–17. století. Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Zapletalová, D. 2002

Slovanské osídlení na území města Brna do 10. století. Diplomová práce na ÚAM FF MU Brno.

Zatloukal, R. 1997a

Brno (okr. Brno-město), Mendlovo náměstí 1, č. parc. 5/1, PV 1993–1994, s. 184.

Zatloukal, R. 1997b

Brno (okr. Brno-město), Starobrněnská ul., PV 1993–1994, s. 190.

Zatloukal, R. 1997c

Brno (okr. Brno-město), Starobrněnská 10, PV 39 (1995–1996), s. 386.

Zatloukal, R. 1997d

Brno (okr. Brno-město), ulice Kopečná 43, PV 1993–1994, s. 134.

Zatloukal, R. 1999

Brno (okr. Brno-město). Novobranská ulice č. 3, parc. č. 257, PV 40 (1997–1998), s. 296.

Zatloukal, R. 2000a

Brno (okr. Brno-město), Zelný trh,
PV 41 (1999), s. 153.

Zatloukal, R. 2000b

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město),
ulice Křídlovická – Ypsilantiho,
PV 41 (1999), s. 152–153.

Zúbek, A. 1998

Středověké přezky v brněnských
nálezech. Seminární práce
na ÚAM FF MU Brno.

Zúbek, A. 2001a

Zpracování a analýza fragmentů
vypálené mazanice z archeologického
výzkumu Brno – Koblížná 4
(okr. Brno-město), 1998–1999.
Seminární práce na ÚAM FF MU Brno.

Zúbek, A. 2001b

Počátky středověké měšťanské
architektury v Brně. Diplomová práce
na ÚAM FF MU Brno.

Ostatní použitá literatura

Bretholz, B. 1911

Geschichte der Stadt Brünn I. Brünn.

**Brodesser, S. – Břečka, J. –
Mikulka, J. 2002**

K poznání a slávě země. Dějiny
Moravského zemského muzea. Brno.

Carver, M.O.H. 1987

Underneath english towns. London,
Batsford.

Cejnková, D. 1977

Rané středověký výzkum
v Brně-Komárově (okr. Brno-město),
PV 1975, s. 66–67.

Cejnková, D. 1978

Pokračování výzkumu kláštera Na luhu
v Brně-Komárově (okr. Brno-město),
PV 1976, s. 81.

D'Elvert, CH. 1888

Neu Brünn, wie sie entstanden
ist und sich gebildet hat. Brünn.

Dostál, B. 1966

Slovanská pohřebiště ze střední doby
hradištní na Moravě. Praha.

Dřimal, J. 1969

Brněnská trhová ves na Starém Brně.
In: Dějiny města Brna I, red.
J. Dřimal – V. Peša, Brno, s. 31 – 44.

Fehring, G.P. 2002

Stadtentwicklung des Mittelalters in
Zentraleuropa, Interdisziplinäre Beiträge
zur Siedlungsarchäologie, Internationale
Archäologie – Studia honoraria 17,
Gedenkschrift für Walter Janssen,
s. 71–87.

Flüeler, M – Flüeler N. (ed.) 1992

Stadtluft, Hiersebrei und Bettelmönch.
Die Stadt um 1300. Stuttgart – Zürich.

Hálová – Jahodová, C. 1975

Brno, dílo přírody, člověka a dějin, Brno.

Hofmann, F. 1990

K systémové analýze středověkých
měst, ČČH 88, s. 252–275.

Hofmann, F. 1992

České město ve středověku. Praha.

Hrdlička, L. 1982

Využití výkopů pro inženýrské sítě jako
pramene k poznání původního reliéfu
a jeho proměn v historickém jádru
města, AR 34/2, s. 599–621.

Hrdlička, L. 1983

Strategie a taktika současného
archeologického výzkumu v historickém
jádro Prahy, AR 35, s. 609–637.

Chaloupka, G. 1959

K počátkům města Brna, BMD 1,
s. 146–150

Chaloupka, G. 1965

K nejstarším dějinám Starého Brna,
BMD 7, s. 142–150

Kejř, J. 1998

Vznik městského zřízení v českých
zemích. Praha.

Klápště, J., 1996

Urbanizace střední Evropy
jako archeologický problém,
Slowiańszczyzna w Europie
średniowiecznej 2, Wrocław, s. 23–30;

Krušinová, L. 1996

Změny v organizaci archeologické
práce v ČR v období 1990–1995.
In: Archeologická památková
péče – legislativa a skutečnost.
Olomouc, s. 14–22.

**Kudělka, Z. – Konečný, L. –
Samek, B. 1981**

Výzkum románské architektury
na Moravě II, SPFFBU F25, s. 55–62.

Měřínský, Z. 1979

Záchranné archeologické výzkumy
na Moravě a ve Slezsku z období 6.–16.
století v letech 1970–1978, AH 4,
s. 55–71.

Możdżoch, S. 1994

The origins of the medieval Polish towns,
Archaeologia Polona 32, s. 129–154.

Nekuda, V. 1963

Nálezy středověkých hrncířských pecí
na Moravě, ČMM – vědy společenské 48,
s. 57–84.

Ottaway, P. 1996

Archaeology in British towns. From the
Emperbor Claudius to the Black Death.
London – New York.

Pavelčík, J. 2003

Několik poznámek ke stavu moravské
archeologie ve 20. století, Časopis
matice moravská 122, s. 191–198.

Piekalski, J. 1999

Od Kolonii do Krakowa. Przemiana
topografii wczesnych miast. Wrocław.

Poulik, J. 1942

Das keltische Gräberfeld von Brünn
Malmeritz, Zeitschrift des Mährischen
Landesmuseums N.F. 2, s. 49–86.

Rębkowski, M. 2001

Pierwsze lokacje miast w ksiestwie
zachodniopomorskim, przemiany
przestrzenne i kulturowe. Kolobrzeg.

Richter, V. 1936

Z počátků města Brna, Časopis Matice
moravské 60, s. 257–314.

Richter, V. 1970

Vyšetření, jak vznikala některá
moravská města, BMD 9, s. 137–149.

Samek, B. 1994

Umělecké památky Moravy a Slezska I,
A/I. Praha.

Sommer, P. 1996

Integrace současné archeologické
práce. In: Archeologická památková
péče – legislativa a skutečnost.
Olomouc, s. 7–13.

Sydow, J. 1992

Der Beitrag der Stadtarchäologie aus
der Sicht des Historikers. In: Stadtluft,
Hiersebrei und Bettelmönch. Die Stadt
um 1300. Stuttgart – Zürich, s. 26–32.

Vaniček, V. 2000

Velké dějiny země koruny české II.
Praha – Litomyšl.

Vaniček, V. 2002

Velké dějiny země koruny české III.
Praha – Litomyšl.

Vignatiová, J. 1975

Přehled vývoje archeologického bádání
na Moravě do začátku XX. století,
Zprávy ČSSA XVII, s. 93–125.

Vičar, O. 1965

Místopis Brna v polovině 14. století
(prostor uvnitř městských hradeb),
BMD 7, s. 242–291.

Vičar, O. 1966

Místopis Brna v polovině 14. století
(Předměstí), BMD 8, s. 226–273.

Vičar, O. 1968

Nejstarší městská měření v českých
zemích, Dějiny věd a techniky I, s. 69–88.

Vičar, O. 1969

Středověké městské parcelace,
Zprávy památkové péče 29, s. 35–38.

Vičar, O. 1971

Jak vypadaly měšťanské domy v Brně
v polovině 14. století, Monumentorum
tutela – ochrana památek 7, s. 57–82.

Vičar, O. 1975

K nejstarší topografii Starého Brna,
VVM 27, s. 75–78.

Vičar, O. 1989

Výškopis Brna v polovině 14. století,
BMD 10, s. 84–96.

Wachowski, K. 1996

Perspektywy badań nad miastem
późnośredniowiecznym na Śląsku,
(in:) Kultura średniowiecznego Śląska
i Czech. Miasto, s. 19–22.

Zatloukal, P. 1997

Brněnská okružní třída. Brno.

Žemlička, J. 2002

Počátky Čech královských. Praha.

**Seznam nálezových zpráv z Brna
Město****Cejnková, D. 1981**

Brno, Česká 16–18.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/81.

Cejnková, D. 1982

Brno, Římské nám.
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/82.

Cejnková, D. 1984

Brno, Františkánská 2 až 4.
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/84.

Cejnková, D. 1986

Brno, Starobrněnská 3 až 5.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/86.

Cejnková, D. 1987

Brno, Nám. Svobody 17.
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/87.

**Geislerová, K. – Procházka, R.
1994a**

Brno, Petrov č. 2.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 84/94.

**Geislerová, K. – Procházka, R.
1994b**

Brno, Petrov 8.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 85/94.

Himmelová, Z. 1992a

Brno, Jakubská ul. č. 5.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1156/92.

Himmelová, Z. 1992b

Brno, Panenská.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 365/92.

Himmelová, Z. 1995

Brno, Zelný trh, Muzejní ul., parovod.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 24/95.

Holub, P. – Kolařík, V. 2003

Brno, Petrov, kanalizace.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 48/03.

**Holub, P. – Merta, D. –
Zapletalová, D. – Zůbek, A. 2003**

Brno, Mozartova ulice, rekonstrukce
komunikace a inženýrských sítí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 29/03.

Karasová, H. 1980

Brno, Česká.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/80.

Kováčik, P. 1998

Brno, Nám. Svobody 8.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 2/98;
archiv AÚ Brno č.j. 505/00.

Kováčik, P. 2001a

Brno, blok 29, sanace podzemí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 12/01.

Kováčik, P. 2001b

Brno, vnitroblok 42 – sanace podzemí.
archiv NZ Archaia Brno č.j. 21/01.

Loskotová, I. 1984

Brno, Orlí 16.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/84.

Loskotová, I. 1989

Brno, Veselá, parkoviště.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/89.

Loskotová, I. 1990

Brno, Františkánský klášter.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/90.

Loskotová, I. 1991

Brno, Nová radnice.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/91.

Loskotová, I. 1994

Brno, Jánská 1/3.
NZ: archiv MMB č.j. MMB4/94.

Loskotová, I. 1997a

Brno, Nám. Svobody 16.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/97.

Loskotová, I. 1997b

Brno, Nová radnice – nádvoří.
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/97.

Merta, D. 1997

Brno, Dominikánská 9, dům pánů z Kunštátu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 59/97.

Merta, D. 1998a

Brno, Masarykova č. p. 7.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 3/98;
archiv AÚ Brno č.j. 648/99.

Merta, D. 1998b

Brno, Minoritský klášter.
NZ: archiv Archaia Brno.

Merta, D. 1998c

Brno, Rašínova 4.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 1/98, díl I, díl II.

Merta, D. 1998d

Brno, Veselá 24, přípojka parovodu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 4/98;
archiv AÚ Brno č.j. 646/99.

Merta, D. 1999a

Brno, blok 26, 35.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 7/99;
archiv AÚ Brno č.j. 637/99.

Merta, D. 1999b

Brno, Dominikánské nám. – „havárie“.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 7/99;
archiv AÚ Brno č.j. 1347/00.

Merta, D. 1999c

Brno, Masarykova 2.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/99;
archiv AÚ Brno č.j. 510/00.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/99;
archiv AÚ Brno č.j. 1055/98.

Merta, D. 1999d

Brno, Starobrněnská 2–4, 6, 8,
Velký Špalíček.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 105/99.

Merta, D. 2001

Brno, Jezuitská 13, rekonstrukce
výměňkové stanice LS JmL a.s..
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 26/01.

Merta, D. 2002a

Brno, blok 34, sanace brněnského
podzemí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 09/02.

Merta, D. 2002b

Brno, Dominikánské náměstí, statika.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 18/02.

Merta, D. 2002c

Brno, Mečová 4.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 25/02.

Merta, D. – Peška, M. 1997

Brno, Mečová 6, II. etapa.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 55/97.

Merta, D. – Peška, M. 1999

Brno, knihovna Jiřího Mahena.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 28/99;
archiv AÚ Brno č.j. 1799/00.

Merta, D. – Peška, M. 2001

Brno, Pánská 2–6.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 22/01.

Merta, D. – Procházka, R. 1999

Brno, Minoritský klášter.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 1/99;
archiv AÚ Brno č.j. 642/99.

**Merta, D. – Procházka, J. –
Sadílek, J. 1999**

Brno, Dominikánská 11/13, sklepy.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 13/99a, 13/99b.

**Merta, D. – Sadílek, J. –
Zapletalová, D. 2001**

Brno, kostel sv. Mikuláše.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 6/01;
archiv AÚ Brno č.j. 935/01.

Merta, D. – Šedo, O. 1997

Brno, Mečová 6, I. etapa.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 109/97

**Merta, D. – Zapletalová, D. –
Zúbek, A. 2001**

Brno, Obchodní galerie Velký špalíček
archiv NZ Archaia Brno č.j. 18/01.

Merta, D. – Zúbek, A. 2003a

Brno, sanace brněnského podzemí,
blok 39a.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 12/03.

Merta, D. – Zúbek, A. 2003b

Brno, sanace brněnského podzemí,
blok 43.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 24/03.

Merta, D. – Zúbek, A. 2003c

Brno, sanace brněnského podzemí,
blok 44a.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/03.

Merta, D. – Zúbek, A. 2003d

Brno, sanace brněnského podzemí,
blok 44b.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 11/03.

Novotný, B. 1959

Orlí č. 8–12.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 4308/59.

Peška, M. 1997a

Brno, Dominikánské nám.,
kostel sv. Michala.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 58/97.

Peška, M. 1997b

Brno, Koblížná 4, blok 27.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 56/97.

Peška, M. 1997c

Brno, Nová radnice, blok 19.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 57/97.

Peška, M. 1997d

Brno, Orlí 3, PB Invest, s.r.o..
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 8/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1053/98.

Peška, M. 1997e

Brno, Sukova, Koblížná, Vachova;
Jánská ul., blok 25, 36.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 54/97.

Peška, M. 1999a

Brno, před domem Nám. Svobody 8,
přípojky inženýrských sítí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 12/99;
archiv AÚ Brno č.j. 509/00.

Peška, M. 1999b

Brno, rekonstrukce ulic
Františkánská – Josefská.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/99;
archiv AÚ Brno č.j. 507/00.

Peška, M. 2000a

Brno, blok 31,
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 08/00;
archiv AÚ Brno č.j. 806/00.

Peška, M. 2000b

Brno, blok 42.
NZ: archiv NZ Archaia Brno č.j. 22/00;
archiv AÚ Brno č.j. 936/00.

Peška, M. 2001a

Brno, blok 48 (náměstí Svobody).
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 11/01.

Peška, M. 2001b

Brno, sondy ke kolektoru Josefská –
Minoritská – Orlí – Františkánská.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 24/01.

Peška, M. 2002a

Brno, Dominikánské nám. 1,
Nová radnice, II. etapa.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 36/02.

Peška, M. 2002b

Brno, sanace brněnského podzemí,
blok 32.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 26/02.

Peška, M. 2003a

Brno, rekonstrukce ulic Bašty, Jánská II,
Orlí a Pellicova.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 02/03.

Peška, M. 2003b

Sanace brněnského podzemí, blok 33.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 13/03.

Peška, M. – Zapletalová, D. 2001

Brno, náměstí Svobody 17,
„Dům pánů z Lipé“,
archiv NZ Archaia Brno č.j. 19/01.

Peška, M. – Zúbek, A. 2002

Brno, sanace podzemí, blok 41.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 49/02.

Procházka, R. 1990

Brno, Nám. 25. února 9.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 525/90.

Procházka, R. 1991

Brno, Dominikánská č. o. 11–19.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 984/91.

Procházka, R. 1992a

Brno, Kozí ul. č. 8.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1148/92.

Procházka, R. 1992b

Brno, Panenská ul.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1177/92.

Procházka, R. 1992c

Brno, Veselá ul. č. 12.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1477/92.

Procházka, R. 1995a

Brno, Biskupská – Petrská,
parovod, II. etapa.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 146/95.

Procházka, R. 1995b

Brno, Nám. Svobody – Husova, kabelovod.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 26/95.

Procházka, R. 1995c

Brno, Petrov, odkanalizování.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 71/95.

Procházka, R. 1995d

Brno, Šilingrovo nám.,
Biskupská ul. Telecom.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 118/95.

Procházka, R. 1996a

Brno, Josefská 8.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 86/96a, 86/96b.

Procházka, R. 1996b

Brno, Petrov 2/II.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 3/96.

Procházka, R. 1996c

Brno, Petrov 2 a 8, DIO.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 136/96-I,
136/96-II.

Procházka, R. 1996d

Brno, Petrov, parc. č. 316, 321,
kanalizace.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 144/96.

Procházka, R. 1997a

Brno, Biskupská 10, kabelovod.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 62/97.

Procházka, R. 1997b

Brno, Dominikánská 9,
Dům pánů z Kunštátu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 16/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1048/98.

Procházka, R. 1997c

Brno, Dominikánská,
kabelovod Telecom.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 9/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1043/98.

Procházka, R. 1997d

Brno, Jánská 1/3, blok 24.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1044/98.

Procházka, R. 1997e

Brno, Josefská č. 10, přestavba domu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 63/97-I,
63/97-II.

Procházka, R. 1997f

Brno, Orlí, blok 23 – sanace
brněnského podzemí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 4/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1040/98.

Procházka, R. 1997g

Brno, Radnická ulice – plynovod.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 2/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1038/98.

Procházka, R. 1997h

Brno, Rašínova – sondy.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 7/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1042/98.

Procházka, R. 1997i

Brno, Sukova ul.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 15/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1047/98.

Procházka, R. 1997j

Brno, Šilingrovo nám., Dominikánská,
Radnická – rekonstrukce ulic.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 3/97;
archiv AÚ Brno č.j. 1039/98.

Procházka, R. 1998a

Brno, Běhounská č.p. 7,
přípojka inženýrské sítě.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1054/98.

Procházka, R. 1998b

Brno, Kobližná 10, 12,
rekonstrukce suterénu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 17/98;
archiv AÚ Brno č.j. 644/99.

Procházka, R. 1998c

Brno, Masarykova ul.,
rekonstrukce vozovky.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 11/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1055/98.

Procházka, R. 1998d

Brno, Orlí č.o. 3 – kanalizační šachta.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 9/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1053/98.

Procházka, R. 1998e

Brno, Římské nám. (sondy).
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 5/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1049/98.

Procházka, R. 2000

Brno, Masarykova č. 25,
přístavba dvorního traktu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 18/00;
archiv AÚ Brno č.j. 1351/00.

Procházka, R. – Sadílek, J. 1998

Brno, Orlí č.p. 20 – suterén.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 7/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1051/98.

Procházka, R. – Sadílek, J. 1999

Brno, blok 28.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/99;
archiv AÚ Brno č.j. 507/00.

Procházka, R. – Sadílek, J. 2001

Brno – Petrov 3, rekonstrukce suterénu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/01;
archiv AÚ Brno č.j. 933/01.

Procházka, R. – Unger, J. 1994

Brno, Petrov – Katedrála (UB026/93).
NZ: ÚAPP Brno č.j. 66/94, 66/94-I
až 66/94-X.

Sadílek, J. 1999

Brno, Petrov č. 5.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 2/99;
archiv AÚ Brno č.j. 640/99.

Sadílek, J. 2000

Brno, Měniňská č.p. 4.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/00;
archiv AÚ Brno č.j. 1794/00.

Šedo, O. – Zatloukal, R. 1997

Brno, Starobrněnská 10, p.č. 476.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 42/97.

Unger, J. 1995

Brno, katedrála sv. Petra a Pavla. NZ:
archiv AÚ Brno č.j. 104/95.

Unger, J. 1997

Brno, Minoritská, kostel sv. Janů.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 61/97.

Vitula, P. 1994

Brno, Františkánská 17, trafostanice.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 68/94.

Zatloukal, R. 2000

Zelný trh – oprava vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 2/00.

Zúbek, A. 2002a

Brno, Beethovenova 4.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 04/02.

Zúbek, A. 2002b

Brno, Beethovenova – Jezuitská,
výkopy pro telefonní kabel.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 57/02.

Zúbek, A. 2002c

Brno, Dvořákova, oprava inženýrských
sítí. NZ: archiv Archaia Brno č.j. 63/02.

Zúbek A. 2002d

Brno, Orlí – Novobranská, stavba ČSOB
Brno, pokládka trubek HDPE.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 54/02.

Zúbek, A. 2002e

Brno, Radnická ulice, sonda při č. p. 7.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/02.

Zúbek, A. 2002f

Brno, Starobrněnská 12, úprava dvora.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 65/02.

Zúbek, A. 2003a

Brno, Běhounská, havárie vody.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 50/03.

Zúbek, A. 2003b

Brno, Běhounská, oprava inženýrské sítě.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 70/03.

Zúbek, A. 2003c

Brno, Vachova, kanalizace
a rekonstrukce povrchu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 28/03.

**Seznam nálezových zpráv z Brna
Předměstí**

Beroušek, J. 1998

Brno, Cejl 44.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 8/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1052/98.

Cejnková, D. 1971

Brno, Moravské nám..
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/71.

Cejnková, D. 1982

Brno, Nám. Československé armády.
NZ: archiv MMB č.j. MMB3/82.

Cejnková, D. 1987

Brno, Šilingrovo nám..
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/87.

Čižmářová, J. 1977

Brno, Křížová – vozovka.
NZ: archiv MMB č.j. MMB3/77.

Čižmářová, J. 1979

Brno, Křížová ul..
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 216/79.

Geisler, M. 1979a

Brno, Mendlovo nám..
NZ: archiv MMB č.j. MMB2/79.

Geisler, M. 1979b

Brno, Václavská – Křížová.
NZ: archiv MMB č.j. MMB3/79.

Geisler, M. 1994

Brno, Kopečná, tržnice Eva.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 106/94.

Geisler, M. 1996a

Brno-Veveří, Obilní trh 11,
Fakultní porodnice.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 23/96.

Geisler, M. 1996b

Staré Brno, Nové sady 30.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 24/96.

Geisler, M. 1998

Brno, ul. Úvoz a Tvrdeho,
rekonstrukce vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 195/98.

Geisler, M. 2000a

Brno-Trnitá, Cyrilská 8,
dostavba v areálu Gymnázia Křenová.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 19/00.

Geisler, M. 2000b

Brno-Trnitá, Čechyňská ul., kanalizace.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 3/00.

Geisler, M. 2001

Brno-Veveří, ul. Veveří, ÚPS.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 283/01.

Geisler, M. 2002

Brno-Zábrdovice, Cejl 28–50, ÚPS.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 71/02.

Geislerová, K. 1995

Staré Brno,
Pellicova – Leitnerova ul., vodovod.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 4/95.

Geislerová, K. 1996a

Brno-Veveří, Bayerova 5,
přístavba studia Marta.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 143/96.

Geislerová, K. 1996b

Brno-Zábrdovice, Radlas, stavba
Administrativně-správního centra.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 92/96.

Geislerová, K. 1996c

Staré Brno, Křídlovická 20/22, KOMFORT.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 118/96.

Geislerová, K. 1996d

Staré Brno, Křídlovická ul. č. 62–80,
oprava teplovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 75/96.

Geislerová, K. 1996e

Staré Brno, Poříčí 7,
horkovod pro PF MU Brno.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 112/96.

Geislerová, K. 1996f

Staré Brno, Poříčí 31,
parovod pro PF MU Brno.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 111/96.

Geislerová, K. 1996g

Staré Brno, ul. Hlinky – Vystavní, teplovod.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 101/96.

Geislerová, K. 1997a

Brno, křižovatka Hybešova – Nádražní.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 13/97.

Geislerová, K. 1997b

Brno-Veveří, Kounicova 14, rekonstrukce
OÚ Brno-venkov.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 50/97.

Geislerová, K. 1997c

Brno-Zábrdovice, Koliště 17, parc. č. 556.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 116/97.

Geislerová, K. 1997d

Brno-Zábrdovice, Koliště 19,
rekonstrukce objektu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 134/97.

Geislerová, K. 1998a

Brno-Zábrdovice,
kabelové propojení RR Hády – Cejl 20.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 166/98.

Geislerová, K. 1998b

Staré Brno, Křídlovická ul.,
kabelové propojení.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 198/98.

Geislerová, K. 1999

Brno-Veveří, Lidická ul., V a K.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 135/99.

Geislerová, K. 2000a

Brno, Koliště, M. Horákové,
Bratislavská, Příkop, kpt. Jaroše.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 99/00.

Geislerová, K. 2000b

Brno, Komenského nám. – rekonstrukce
vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 260/00.

Geislerová, K. 2000c

Brno-Trnitá, mezi ul. Uhelnou a Úzkou,
úprava parkoviště OD.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 77/00.

Geislerová, K. 2000d

Brno-Veveří, Kounicova 16 – RSU Veveří,
stavební úpravy.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 115/00.

Geislerová, K. 2000e

Brno-Veveří, Kounicova ul. III.a,
rekonstrukce kanalizace.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 261/00.

Geislerová, K. 2000f

Brno-Veveří, Mášova ul.,
ÚPS (Telecom).
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 208/00.

Geislerová, K. 2000g

Brno-Veveří, Slovákova ul.,
oprava vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 136/00.

Geislerová, K. 2000h

Brno-Veveří, Smetanova ul.,
oprava vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 205/00.

Geislerová, K. 2000i

Brno-Zábrdovice, Bratislavská ul. p. č. 139,
admin. a provozní objekt.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 194/00.

Geislerová, K. 2000j

Brno-Zábrdovice, Radlas, areál JmP.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 55/00.

Geislerová, K. 2000k

Brno-Zábrdovice, ul. Cejl, ÚPS.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 152/00.

Geislerová, K. 2001a

Brno, Pellicova ul. ÚPS.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 153/01.

Geislerová, K. 2001b

Brno-Trnitá, Mlýnská ul.,
rekonstrukce vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 145/01.

Geislerová, K. 2001c

Brno-Veveří, ul. Údolní – InfoNet.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 157/01.

Geislerová, K. 2001d

Brno-Veveří, ul. Veveří, InfoNet.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 158/01.

Geislerová, K. 2001e

Brno-Zábrdovice, ul. Milady Horákové,
připojení objektu ČSOB, Telecom.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 76/01.

Geislerová, K. 2001f

Brno-Zábrdovice,
Radlas, areál JmP, objekt E.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 161/01.

Geislerová, K. 2001g

Brno-Zábrdovice,
Radlas, areál JmP, objekt F2.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 160/01.

Geislerová, K. 2001h

Staré Brno, Bezručova 19,
stavba bytového domu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 41/01.

Geislerová, K. 2001i

Staré Brno, Pekařská ul.,
přípolože HDPE trubek.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 151/01.

Geislerová, K. 2002a

Brno-Zábrdovice, Radlas, areál JmP.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 186/02.

Geislerová, K. 2002b

Staré Brno, Veveří,
kabelovod TKR, InfoNet.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 16/02.

Geislerová, K. –**Procházka, R. 1994**

Brno, Zemanova kavárna.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 89/94

Geislerová, K. –**Procházka, R. 1995**

Brno-Trnitá, kanalizační
sběrač Uhelná – Koliště, I. stavba.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 129/95.

Geislerová, K. – Vitula, P. 1995

Brno-Zábrdovice, ul. Příkop, IBC.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 2/95, 2/95a.

Himmelová, Z. 1995

Brno, Novobranská ul.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 3/95.

Holub, P. 2002

Brno-Královo Pole, Božetěchova ul.,
výstavba areálu FEI VUT.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 06/02.

Holub, P. – Merta, D. 2002a

Brno, Královo Pole, Božetěchova 2,
VUT FEI, klauzura L.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 34/02.

Holub, P. – Merta, D. 2002b

Brno, Údolní 8,
rekonstrukce a dostavba objektu.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 20/02.

Holub, P. – Merta, D. 2003

Brno-Královo Pole, Božetěchova 2,
VUT FEI, Klauzury I a K.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 01/03.

Holub, P. – Zůbek, A. 2002

Brno, Bratislavská 30, 32,
přestavba Divadla Radost.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 07/02.

Kos, P. 2000

Brno-Zábrdovice, ul. Milady
Horákové – Koliště.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 306/00.

Kos, P. 2001

Brno-Zábrdovice, ul. Milady
Horákové/Koliště, podzemní
parkoviště (vnitroblok).
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 317/01.

Kos, P. 2002

Brno-Trnitá, ul. Křenová a Vlhká,
kmenová stoka „C“.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 217/02.

Kos, P. 2003

Brno-Zábrdovice, Cejl – INTERSPAR.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 221/03.

Kováčik, P. 1998a

Brno, blok 91
(ul. Pekařská, Anenská, Kopečná).
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 6/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1050/98.

Kováčik, P. 1998b

Brno, kabelovod Vídeňská.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 12/98;
archiv AÚ Brno č.j. 647/99.

Kováčik, P. 1998c

Koliště 9.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 15/98;
archiv AÚ Brno č.j. 645/99.

Kováčik, P. 2001a

Brno, FF MU (knihovna).
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 4/01.

Kováčik, P. 2001b

Brno, Koliště č.p. 57
Rekonstrukce plynoinstalace.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 15/01;
archiv AÚ Brno č.j. 939/01.

Kováčik, P. 2001c

Brno-Staré Brno, kabelovod TKR.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 29/01.

Kováčik, P. 2002

Brno, Sokolská, parc. č. 1374,
areál Policie ČR.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 38/02.

Kováčik, P – Merta, D. 2001

Brno, rekonstrukce objektu Údolní 8.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 16/01;
archiv AÚ Brno č.j. 937/01.

Loskotová, I. 1994

Brno, Husova – KOS.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/94.

Matějčíková, A. 1996

Brno-Trnitá, stavba ČSPHM – Rosická ul.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 110/96.

Matějčíková, A. 1997a

Brno-Veveří, ul. Údolní, Grohova,
Obilní trh, rekonstrukce plynu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 81/97.

Matějčíková, A. 1997b

Staré Brno,
Rybářská a Veletržní ul. oprava teplovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 82/97.

Matějčíková, A. 1998a

Brno-Trnitá, Jižní centrum,
nákupní středisko Champion.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 109/98.

Matějčíková, A. 1998b

Brno-Zábrdovice,
Příční ul. – oprava parovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 105/98.

Matějčíková, A. 1998c

Brno-Zábrdovice, Špitálka,
oprava kanalizace a vodovodu.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 156/98.

Matějčková, A. 1998d

Staré Brno,
ul. Křídlovická a Nové Sady, teplofikace.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 1/98.

Matějčková, A. 1999

Brno-Štýřice,
konvent Milosrdných bratří.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 213/99.

Merta, D. 1999a

Brno, Antonínská, garáže VUT.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 33/99;
archiv AÚ Brno č.j. 522/00.

Merta, D. 1999b

Brno, LFMU, rekonstrukce budovy.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 37/99;
archiv AÚ Brno č.j. 1349/00.

Merta, D. 1999c

Brno, Moravské náměstí 1.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 18/99;
archiv AÚ Brno č.j. 513/00.

Merta, D. 2001

Rekonstrukce objektu
na Moravském náměstí č. 2 v Brně.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 09/01;
archiv AÚ Brno č.j. 934/01.

Merta, D. 2002a

Brno, JME, Koliště, výměna VN.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 24/02.

Merta, D. 2002b

Brno, Špilberk, rekonstrukce, III. etapa.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 62/02.

Merta, D. 2002c

Rekonstrukce budovy JME Brno,
Lidická č. 36.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 12/02.

Merta, D. 2002d

Výstavba objektu měřirny DPMB
na ulici Údolní v Brně.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 05/02.

Merta, D. 2004

Brno, rekonstrukce budovy Jiráskova č. 38.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 27/03.

Merta, D. – Peška, M. 2002

Sanace brněnského podzemí, blok 50.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 68/02.

Merta, D. – Procházka, R. 1996

Brno-Veverí, Žerotínovo nám. 8.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 4/96-I, 4/96-II,
4/96-III.

Merta, D. – Sadílek, J. 2003

Brno-Královo Pole, Božetěchova 1-3,
dvůr. Stavebně historický průzkum.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 18/03.

Novotný, B. 1956

Brno, Koněvova 16.
NZ: archiv MMB č.j. MMB1/56.

Peška, M. 2001

Brno, Benešova 10, VZP.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 05/01;
archiv AÚ Brno č.j. 943/01.

Peška, M. 2002a

Brno, Křížkovského 20. Přestavba
a rekonstrukce hotelu Holiday Inn.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 22/01.

Peška, M. 2002b

Sanace brněnského podzemí, blok 62b.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 19/02.

Procházka, R. 1995a

Brno, Kopečná 14.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 19/95.

Procházka, R. 1995b

Brno, Kopečná 43.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 27/95.

Procházka, R. 1995c

Brno, Moravské nám. č.o. 1.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 28/95.

Procházka, R. 1995d

Staré Brno, Pekařská 23.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 119/95.

Procházka, R. 1995e

Staré Brno, Poříčí, Pedagogická fakulta.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 115/95.

Procházka, R. 1996

Staré Brno, Pekařská 53/55,
Fakultní nemocnice.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 125/96.

Procházka, R. 1999

Brno, Rosická, Opuštěná, sanační jámy.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 11/98;
archiv AÚ Brno č.j. 511/00.

Procházka, R. 2001a

Brno, Komenského náměstí,
JAMU, technologický objekt.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 10/01;
archiv AÚ Brno č.j. 942/01.

Procházka, R. 2001b

Brno-Zábrdovice,
Vojenská nemocnice, kanalizace.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 02/01;
archiv AÚ Brno č.j. 201/00.

Procházka, R. – Zatloukal, R. 1992

Brno, Videňská, parc. 640/8.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1155/92.

Sadílek, J. 1998

Brno-Komín, Hlavní ul., kabelovod.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 16/98;
archiv AÚ Brno č.j. 1057/98.

Sadílek, J. 1999a

Brno, Antonínská č. 1.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 4/99;
archiv AÚ Brno č.j. 641/99.

Sadílek, J. 1999b

Brno, Benešova 10.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 8/99;
archiv AÚ Brno č.j. 636/99.

Sadílek, J. 1999c

Brno, blok 94, ul. Kopečná, Anenská.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 31/99;
archiv AÚ Brno č.j. 521/00.

Sadílek, J. 1999d

Brno, Jilová, Celní.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 9/99;
archiv AÚ Brno č.j. 506/00.

Sadílek, J. 1999e

Brno, Rašínova-Koliště, optický kabel.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 21/99;
archiv AÚ Brno č.j. 515/00.

Sadílek, J. 1999f

Brno-Řečkovice, Kárníkova ul.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 20/99;
archiv AÚ Brno č.j. 514/00.

Sadílek, J. 1999g

Brno-Řečkovice, ulice U zámku.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 26/99;
archiv AÚ Brno č.j. 518/00.

Sadílek, J. 1999h

Brno, Vodní ulice.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 30/99;
archiv AÚ Brno č.j. 520/00.

Sadílek, J. 2000a

Brno, Cejl 43.
NZ: archiv NZ Archaia Brno č.j. 07/00;
archiv AÚ Brno č.j. 805/00.

Sadílek, J. 2000b

Brno-Královo Pole, kostel Nejsvětější
Trojice. NZ: archiv Archaia Brno č.j.
06/00; archiv AÚ Brno č.j. 804/00.

Sadílek, J. 2000c

Brno, Křenová č. o. 34.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 21/00;
archiv AÚ Brno č.j. 200/01.

Sadílek, J. 2000d

Brno, Tyršův sad.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 20/00;
archiv AÚ Brno č.j. 257/00.

Sadílek, J. 2001a

Brno – Nemocnice Milosrdných bratří,
přeložky inženýrských sítí.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 01/01;
archiv AÚ Brno č.j. 199/01.

Sadílek, J. 2001b

Brno – Táborského nábřeží, bytový dům.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 03/01;
archiv AÚ Brno č.j. 198/01.

Stuchlíková, J. 1995

Brno-Zábrdovice, Koliště 67a, Autosalon.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 96/95.

Sedo, O. 1995

Brno-Trnitá, Zvonařka, AUTONOVA.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 109/95.

Unger, J. 1989

Brno, Rooseveltova.
NZ: archiv AÚ Brno č.j. 1357/89

Unger, J. 2001

Husova 14 – rekonstrukce
Uměleckoprůmyslového muzea.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 23/01.

Veselá, P. – Zúbek, A. 2002a

Brno, Sady Osvobození.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 55/02.

Veselá, P. – Zúbek, A. 2002b

Brno, Trnitá ulice, parc. č. 878,
odlučovač ropných látek.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 39/02.

Zapletalová, D. 1999

Brno, Milosrdní bratři.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 5/99;
archiv AÚ Brno č.j. 639/99.

Zapletalová, D. 2003a

Brno, Kamenná 55.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 17/03.

Zapletalová, D. 2003b

Brno, ulice Křížkovského, Výstavní,
Mendlovo náměstí, kanalizace.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 19/03.

Zapletalová, D. 2003c

Staré Brno, Pisárky, ul. Křížkovského,
Výstavní, Mendlovo nám.,
přeložka kanalizace.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 74/03.

Zatloukal, R. 1997

Brno, Novobranská 3, stavební úpravy.
NZ: archiv ÚAPP Brno č.j. 135/97.

Zatloukal, R. 2000

Staré Brno, Křídlovická – Ypsilantiho,
kabelovod. 226/00.

Zúbek, A. 2002a

Brno, Lidická ulice 16, dostavba
Městského divadla Brno.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 63/02.

Zúbek, A. 2002b

Brno, Mendlovo náměstí, blok 89b.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 03/02.

Zúbek, A. 2002c

Brno, Opletalova 6.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 21/02.

Zúbek, A. 2002d

Brno, Novobranská ulice.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 37/02.

Zúbek, A. 2002e

Brno, rekonstrukce Denisových
sadů a Studánky.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 56/02.

Zúbek, A. 2002f

Brno, ulice Spálená, kolektor. NZ
archiv Archaia Brno č.j. 01/02.

Zúbek, A. 2003a

Brno, Hybešova 42.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 61/03.

Zúbek, A. 2003b

Brno, Malinovského náměstí,
oprava inženýrské sítě.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 15/03.

Zúbek, A. 2003c

Brno, kolektor Opuštěná – Metropol.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 47/03.

Zúbek, A. 2003d

Brno, Pekařská č. p. 16.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 73/03.

Zúbek, A. 2003e

Brno, Stará,
oprava vodovodních přípojek.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 52/03.

Zúbek, A. 2003f

Brno, Solniční 9, rekonstrukce sklepa.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 71/03.

Zúbek, A. 2003g

Brno, Trnitá.
NZ: archiv Archaia Brno č.j. 14/03.

Seznam zkratk

AH – Archeologia historica
AR – Archeologické rozhledy
BMD – Brno v minulosti a dnes
ČMM – Časopis Moravského musea
ČČH – Český časopis historický
ČSČH – Československý časopis historický
PA – Památky archeologické
PV – Přehledy výzkumů
Kw HKM – Kwartalnik Historii Kultury Materialnej
Pravěk NŘ – Pravěk Nová řada
PV – Přehledy výzkumů AÚ AV ČR v Brně
VVM – Vlastivědný věstník moravský
SPFFBU – Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity
ZAM – Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters
ZDVGMS – Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens

Die Methode der systematischen archäologischen Erforschung der Stadt auf dem Beispiel von Brno (Brünn)

Die Stadtarchäologie, ein relativ junges Fachgebiet der Mittelalterarchäologie, brachte neben neuen Themen auch die Zusammenarbeit zahlreicher Forschergruppen. Obwohl sich Brno zu den systematisch erforschten tschechischen Städten mit leichter Verspätung reihte, gehört es besonders in den letzten Jahren zu den am systematischsten erforschten Lokalitäten dieser Art.

Unser Beitrag stellt sich das Ziel, die Entwicklung der Archäologie in Brno zu charakterisieren, besonders aus dem Gesichtspunkt der Methodologie, und über die künftige Orientierung der Stadtarchäologie auf dem Beispiel dieser Stadt nachzudenken.

Anfänge der Grabungen in Brno (2. Hälfte des 19. Jahrhunderts – 1945)

Die Anfänge der bisher zufälligen archäologischen Tätigkeit fallen im historischen Kern von Brünn ähnlich wie anderswo in die Periode der Industrialisierung und des damit zusammenhängenden Aufbaus in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts und an den Anfang des 20. Jahrhunderts, wo die meiste historische Bebauung durch historisierende Architektur ersetzt wurde. Erste Funde, also vor allem die mittelalterliche Keramik, retteten Moritz Trapp (1864) und Anton Rzehak (1898; 1901; 1907). Die Art und Weise der Untersuchung und Interpretation einzelner archäologischer Funde aus dem Mittelalter war durch die damals herrschende historische Anschauung – den Positivismus beeinflusst. Die Einzelfunde sollten nur die Kultur des mittelalterlichen Alltags, eventuell die Geschichte eines bedeutenden Baus dokumentieren (Prokop 1884; Bretholz 1911, 324–326). Die Situation besserte sich nicht einmal nach der Gründung der Arbeitsstelle von Brno des Staatlichen archäologischen Instituts. Während Grabungen auf unbebauten Flächen des Großen Brünn einen gewissen qualitativen Fortschritt aufweisen, bleibt die Archäologie des mittelalterlichen Brünn ganz marginal. Heute besitzen die meisten mittelalterlichen Funde aus der Anfangsperiode der Grabungen in Brünn einen informativen Wert, unikate und gut erhaltene Funde in Museumssammlungen dienen jedoch bisher für Ausstellungs- und didaktische Zwecke.

Unsystematische Grabungen nach dem 2. Weltkrieg (1945–1983)

Nach dem 2. Weltkrieg wurde die archäologische Tätigkeit durch Fachinstitutionen organisiert: das Archäologische Institut der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften und das Mährische Museum; die selbständige Aktivität von Amateurarchäologen hörte nach 1948 praktisch auf. In den ersten Jahrzehnten blieb noch das traditionelle Herangehen an die Grabungen im historischen Kern Brünn beibehalten. Zu einer mäßigen Verbesserung kommt es seit Ende der 50er Jahre; anzuführen sind besonders die ersten dokumentierten Untersuchungen von Töpferöfen auf dem Kapuzinerplatz 5 oder die Sondagegrabung der St. Nikolaus-Kirche (Nekuda 1963; Nekuda – Reichertová 1968, 283–285; Novotný 1965; 1966; 1967a). In den 70er Jahren begann sich die Forschungstätigkeit des Stadtmuseums Brünn zu entfalten. Von wesentlicher Bedeutung für die Klärung der Frage des kirchlichen Zentrums der präurbanen Besiedlung war die Grabung an der Mariä Himmelfahrts-Kirche im Raum des ehemaligen Zisterzienserinnenklosters in Staré Brno (Altbrünn) in den Jahren 1976–1983, und die Flächenfreilegung der Überreste der früh- bis spätmittelalterlichen Bebauung der Benediktiner Probstei in Komárov (Cejnková – Loskotová 1993). Unter theoretischen Ergebnissen ist vor allem die bis heute gültige Klassifizierung der spätmittelalterlichen Keramik aus der Feder P. Michnas (1970) anzuführen.

Für die ganze verfolgte Periode gilt, daß die Erkenntnisse der Archäologen nicht geläufig für die Erörterung der Stadtgeschichte verwendet wurden. Den Anfängen der Stadt, der historischen Topographie und ähnlichen Fragen, die heute mit Hilfe von Archäologie beantwortet werden, widmeten sich bisher vor allem Historiker, und zwar anhand schriftlicher Quellen, eventuell bedeutender architektonischer Denkmale (František Šujan, Berthold Bretholz, Václav Richter, Gracián Chaloupka), und Kunsthistoriker (Václav Richter, Cecilie Hálová – Jahodová). Von den Anfängen bis zur Entfaltung der archäologischen Tätigkeit im letzten Viertel des 20. Jahrhunderts dominierte den Forschungen zur Frage der Veränderung der frühmittelalterlichen Agglomeration in eine institutionelle Stadt die Studie von Václav Richter (1936; auch 1970), die das Siedlungs- und Verwaltungszentrum des 11.–12. Jahrhunderts in den Raum innerhalb der späteren Befestigung legt, wo sich der bereits existierenden slawischen und jüdischen Besiedlung am Anfang des 13. Jahrhunderts ein selbständiger Burgus der Deutschen und Romanen beigefügt haben soll. Bis Ende des 20. Jahrhunderts überlebte nur ein Teil Richters Theorie, eine größere Gültigkeit behält das historisch-topographische Werk von Oldřich Vičar (1965; 1966; 1989).

Beginn des systematischen Interesses für den Brünnner historischen Stadtkern (1983–1989)

Mit einer mäßigen Verspätung reihte sich Brno in der ersten Hälfte der 80er Jahre des 20. Jahrhunderts in die immer stärker werdende Strömung der Erforschung historischer Kerne böhmischer und mährischer Städte. Eine neue Epoche zeichnete Anfang der 80er Jahre die grundlegende Studie von Dana Cejnková, Zdeněk Měřínský und Ludmila Sulitková (1984) vor. Sie versuchte, mit Hilfe von archäologischen Quellen ältere Theorien auszuwerten, wobei in der Frage des Vorlokationszentrums ein größerer Nachdruck auf Staré Brno gelegt wurde. In den 80er Jahren überzog in Brno Forschungstätigkeit, die Vorsprungs-Flächenfreilegungen auf Baustellen mit der Verfolgung kleinerer Eingriffe in Terrain kombinierte (Procházka 1988; 1997, 55). An Terrainerforschungen beteiligten sich damals vor allem Mitarbeiter des Archäologischen

Instituts der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften Brno unter der Leitung von Rudolf Procházka (seit 1993 Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen republik, weiter AI). Dank unsystematisch aus verschiedenen Quellen gewonnenen Informationen gelang es, größere Bauunternehmen mehr oder weniger archäologisch zu dokumentieren, wenn auch die meisten Rettungsgrabungen negativ durch die Tatsache beeinflusst wurden, daß sie gleichzeitig mit dem Aufbau verliefen (Dominikánská-Straße 11-19, Koblížná-Straße 3, Minoritenkloster u.a.). In kleinerem Maße beteiligte sich an Rettungsgrabungen im historischen Stadtkern auch das Stadtmuseum Brno, das weiterhin Aufmerksamkeit dem Staré Brno und allmählich auch der Burg Špilberk infolge ihrer Generalrenovierung widmete (besonders Cejnková – Loskotová 1992; 1993). Nur randweise wurde innerhalb der ehemaligen Stadtmauern die Problematik gemauerter Bebauung verfolgt, deren teilweise Dokumentation überwiegend im Rahmen der Sanierung der Kellerräume von Brno in der Regie der hiesiger Arbeitsstelle des Staatlichen Instituts für Rekonstruktion von denkmalpflegerisch wertvollen Städten und Objekten und dank dem persönlichen Einsatz von Libor Hanák verlief. Infolge ungenügender Kapazität und der großen Arbeitsbelastung ging vor allem die Bearbeitung von großen Freilegungen allzu langsam vor sich. Die unzufriedenstellende Situation wurde bis 1987 durch die Abwesenheit entsprechender gesetzlicher Normen verschlechtert, die die Bauherren – damals ausschließlich sog. sozialistische Organisationen – verpflichten würden, die Kosten der Rettungsgrabungen zu decken. Auf dem Gebiet der Grabungsmethoden wirkten sich die ungenügende Bindungen zwischen Fundkomplexen, der schriftlichen und graphischen Dokumentation negativ aus. Wohl vorzeitig wurde anhand der ersten Freilegungen die Theorie der Konstituierung der institutionellen Stadt formuliert, welche die auf ihrem Gebiet vorkommenden Besiedlungsbelege aus der Zeit vor 1200 nicht in Betracht nahm (Procházka 1985; 1991). Auf dem Gebiet der interdisziplinären Zusammenarbeit ist die bedeutende Arbeit des Paläobotanikers E. Opravil hervorzuheben, die Determination von Münzen schulterte die numismatische Abteilung des Mährischen Museums (J. Šmerda) auf.

Entfaltung der Rettungsgrabungen in Brünn nach November 1989 (1990–1993)

Im Jahre 1990 entstand im Rahmen des AI die Abteilung für mittelalterliche Archäologie unter der Leitung von Josef Unger, deren Hauptaufgabe Rettungsgrabungen im historischen Kern von Brno waren. Die wichtigste Aktion der letzten Zeit war die Erforschung der St.Peters-und Pauls-Kathedrale, die in einer bisher nie dagewesenen interdisziplinären Zusammenarbeit und mit Teilnahme von Archäologie-Studenten aus der Universität von Brno verlief. Die Freilegung der romanischen Phase der Kirche stellte einen wesentlichen Beitrag zur Diskussion über die Anfänge von Brno dar.

Von den durch das Stadtmuseum durchgeführten Grabungen, die sich weiterhin auf die Burg Špilberk konzentrierten, ist die Freilegung des Hofes des Alten Rathauses mit einer bedeutenden präurbanen Besiedlung hervorzuheben (Loskotová 1993; Flodrová – Loskotová 1995; Loskotová – Páral – Riedlová 1996; Cejnková – Loskotová – Plaček 1995). Von weiteren sich an Grabungen beteiligenden Fächern ist die Entfaltung petrographischer Forschungen dank J. Dvořák (1996a,b) hervorzuheben, sowie die Anfänge der Zusammenarbeit mit Anthropologen (Benešová – Horáčková 1996). Die Qualität der Grabungen und besonders der Bearbeitung verbesserte sich dank einer konsequenten Durchsetzung entsprechender Regelungen des novellierten Denkmalschutzgesetzes Nr. 20/87 über die Finanzierung der Rettungsgrabungen durch Investoren aus dem Bereich der Unternehmer und mit gewissem Vorbehalt durch juristische Personen überhaupt. Zu Veränderungen kam es auch auf dem Gebiet der Methodik. Nach einigen Vorbereitungen wurde im Jahre 1991 die Grabungsdokumentation dem britischen Modell der sog. Formular- oder Kontextualarchäologie angepaßt. Schriftliche Vormerkungen wurden jedoch noch nicht in EDV-Form überführt. Die in der Periode 1989–1993 in Druck überreichten synthetischen Studien spiegelten erst mit Verspätung die Existenz der Vorlokationsbesiedlung wider (Procházka 1991b; 1993; 1997 – gegeben in Druck im J. 1991); von Bedeutung bleibt die Periodisierung der Brünnener Keramik des 13.–13./14. Jahrhunderts (Procházka 1991a).

Rettungsgrabungen des Instituts für Bodendenkmalpflege Brno (1993–1997)

Mit der Gründung des Instituts für Bodendenkmalpflege Brünn (weiter IBD), das sich aus dem AI 1993 aussonderte, entstand die seit langem erwünschte Institution, die sich auf Rettungsgrabungen spezialisiert. Logisch übernahm sie also die Rettungsgrabungen in Brno; ihr großer Umfang hatte jedoch Kapazitätsprobleme zu Folge. Der Zuschub von Informationen über geplante Bauaktivitäten wurde dadurch positiv beeinflusst, daß der historische Kern von Brünn und dessen nächste Umgebung unter Denkmalschutz steht. An der Organisation der Rettungsgrabungen beteiligten sich bedeutend regionale archäologische Kommissionen; die für Brno zuständige südmährische Kommission wurde 1995 konstituiert. Alljährlich erfolgten 1–3 Flächenfreilegungen und zahlreiche kleinere Aktionen im Zusammenhang mit der Rekonstruktion der Versorgungsnetze und Sondierungen im Rahmen des vom Stadtrat geförderten Programms „Sanierung der Brünnener unterirdischen Räume“. Die umfangreichste Rettungsgrabung verlief im Raum der Häuser Starobrněnská Nr. 2–4, 6, 8, wo neben der festgestellten und mit Münzen datierten Besiedlung aus der Mitte des 12. Jahrhunderts Überreste der ältesten gemauerten bürgerlichen Bebauung aus der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts in bisher nie gesehener Umfang identifiziert wurden, was ein späteres Studium dieser Problematik veranlaßte (Merta 2001). Es ist zu betonen, dass in 1996 eine Flächgrabung (Josefská Str. 10) in enger Zusammenarbeit des IBD mit dem Stadtmuseum verlief.

Seit 1993 werden dank Marek Peška EDV-gestützte Applikationen für die Bearbeitung von Grabungsinformationen und Katalogisierung der Funden entwickelt; die erste im Software Access 95 wurde 1996 eingeführt. Zum erstenmal wurde die Erforschung eines Teils stehenden Baus durchgeführt (Petrov 2). Auf dem Gebiet petrographischer Keramikanalysen wurde eine Zusammenarbeit mit M. Gregerová aus der Naturwissenschaftlichen Fakultät der Masaryk-Universität in Brno aufgenommen, was zur Bestimmung von Rohstoffquellen einschließlich des Graphits führte, wie auch zur Festlegung einiger weiterer Technologiemerkmale der Töpferproduktion des 12.–13. und 15. Jahrhunderts (Gregerová – Procházka 1998; Procházka – Himmelová – Šmerda 1999). Die Aufnahme einer systematischen Auswertung osteologischer Materials, die V. Páral aufschulterte, kann ebenfalls nicht außer acht gelassen werden (Loskotová – Riedlová – Páral 1996).

Von Publikationen ist die teilweise Bearbeitung der Grabung im Petersdom mit parallelen Arbeiten von Kunsthistorikern zu nennen (archäologische Arbeiten siehe oben; Kudělka 1995; Konečný 1995/1996; 1996), synthetische Arbeiten über Klosterforschung, Keramik des 12./13. und 14.–15. Jahrhunderts oder die Anfänge der bürgerlichen Bebauung (Loskotová 1995; 1996; Loskotová – Procházka 1996; Procházka 1995; 1996; 1999a; Procházka – Himmelová – Šmerda 1999; Procházka – Loskotová 1995; 1996).

Eine Qualitätsänderung – die Gründung und die ersten Jahre der Fachstelle Archaia (1997–bis heute)

Der Anlass zur Gründung der Brünner Zweigstelle des Prager Bürgerverbandes Archaia unter der Leitung von Rudolf Procházka war im Jahre 1997 das Ausscheiden einiger Mitarbeiter aus dem IBD. Es handelte sich um ein Fachkollektiv von Archäologen und Archäologie-Studenten, die sich mit der mittelalterlichen und Stadtarchäologie befassten und ihren Fokus auf Brünn richteten. Im Jahre 2001 wurde die Aussenstelle von Brno in eine gemeinnützige Gesellschaft Namen „Archaia Brno“ umgewandelt, die zur Zeit über zwei regionale Fachstellen in Brünn und in Iglau verfügt.

Schwerpunkt der Brünner Arbeitsstelle lag von Anfang an in systematischer Rettungsgrabung im Bereich des mittelalterlichen Stadtkerns von Brno und seiner historischen Vororte. In der Praxis bedeutete es die Verfolgung und wenn möglich auch die Erforschung aller Geländeingriffe im Stadtzentrum. Die Tätigkeit an den Vororten war aus Kapazitätsgründen eher gelegentlich und die Situation begann sich erst nach dem Jahre 2002 schrittweise zu verbessern. In Brno waren zunächst auch andere Organisationen tätig. In kleinerem Umfang führten hier Forschungsarbeiten auch IBD, MuMB [Museum der Stadt Brünn] und MZM [Mährisches Landesmuseum] durch. Erst seit 1999 ist Archaia im historischen Stadtkern von Brünn nahezu allein tätig. IBD engagierte sich weiterhin in größerem Ausmaß in den historischen Vorstädten.

Während ihres bisherigen Bestehens gelang es der Gesellschaft, die Unterstützung von zuständigen Institutionen und Behörden zu gewinnen. Aufgrund dessen war es möglich, im Jahre 2000 mit der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik eine Vereinbarung über den Umfang und die Bedingungen der Durchführung archäologischer Forschungen abzuschließen, dank welcher Archaia Rettungsgrabungen auf dem Gebiet des städtischen Denkmalreservats Brünn garantiert. In der Praxis heißt es, dass hier Archaia sämtliche Rettungsgrabungen durchführt, bzw. ihre Durchführung sicherzustellen hat. Dies respektiert auch die Südmährische archäologische Kommission als das Beratungsgremium des AI, die der Gesellschaft archäologische Aktionen auf dem Gebiet des städtischen Denkmalreservats zuteilt. In einigen Fällen führt Archaia nach Absprache mit anderen zuständigen Organisationen Forschungen auch in der Schutzzone des städtischen Denkmalreservats sowie außerhalb dessen durch, soweit es sich um historische Vororte oder Kulturdenkmäler handelt. Für den Fall eines Interessenskonflikt ist Archaia verpflichtet, sich der Entscheidung des Archäologischen Instituts Brünn unterzuordnen. In dem alljährlich zu erneuernden Vertrag sind auch Verpflichtungen gegenüber dem AI und dem NPÚ [Nationales Denkmalinstitut], ggf. auch Sanktionen festgesetzt.

Forschungsarbeit

Die gesamte Rettungsarbeit in Brünn ist dem Studium des Stadtwerdungsprozesses und der Geschichte der mittelalterlichen Stadt untergeordnet, was wir für eine der wichtigsten langfristigen Aufgaben unseres Fachteams halten. Demzufolge ist es unabdingbar, dass mit den Rettungsgrabungen ein Maximum an Gelände- und Baueingriffen bei höchstmöglicher Dokumentationsqualität erfasst wird.

Die Gesellschaft Archaia zog bis Ende des Jahres 2003 auf dem Gebiet der statutarischen Stadt Brünn 186 archäologische Rettungsgrabungen voll. Meistens handelte es sich um an NPÚ gemeldete und von der Südmährischen archäologischen Kommission zugeteilte Aktionen. Neben Flächenforschung und kleineren Sonden verfolgen wir auch den Bau von unterirdischen Sammelkanälen, bei dem die Forschungsbedingungen sowie die Aussagemöglichkeiten der betroffenen archäologischen Situationen erheblich erschwert sind. Wir versuchen auch Havarien von Versorgungs- und Entsorgungsleitungen zu dokumentieren, wenn wir davon Kenntnis erhalten, und auch hier stoßen wir meistens auf keinen prinzipiellen Widerstand.

Die Stadtarchäologie von Brno tendiert zur Verbindung von traditionellen archäologischen Rettungsgrabungen mit bauhistorischen Untersuchungen, denn nur auf diese Weise kann man ein komplettes Bild von der Entwicklung der einzelnen Stadtparzellen geben. Am Anfang konzentrierten wir uns bei den archäologischen Rettungsgrabungen auf die Dokumentation der archäologischen Situationen. Gebäuderelikte nahmen wir nur in dem Fall auf, wenn sie im Rahmen der eigentlichen Forschung entdeckt wurden. In den letzten drei Jahren begannen wir mit einer systematischen Dokumentation von Gebäuden. Ihre Form entspricht bisher jedoch nicht unseren Vorstellungen von einer optimalen und effektiven Dokumentation.

Dokumentation der stehenden Architektur wird meistens von den Auftraggebern archäologischer Rettungsgrabungen nicht vergeben, sie wird dabei jedoch vorgenommen. Obwohl die Bebauung in den meisten Fällen in Form von Bauuntersuchungen (manchmal nur Baubeschreibungen) für den Bedarf des Projektanten dokumentiert wird, gibt erst die Dokumentation von Rekonstruktionen oder Umbauarbeiten, bei denen das Projekt meistens nicht mehr geändert werden darf, eine ausführliche Bauuntersuchung. Mit der Dokumentation eines Umbaus wird in der Regel die Bauuntersuchung ergänzt oder es werden sogar neue Tatsachen entdeckt. Für die Gebäudedokumentation wird die übliche Methodik der Gesellschaft Archaia Brünn angewendet.

Mit der Erforschung der historischen Architektur hängt teilweise auch die Zusammenarbeit am Sanierungsprojekt der Brünner Kellergeschosse, das vom Stadtmagistrat seit der siebziger Jahre des 20. Jahrhunderts geleitet wird. Es handelt sich um Sondagen, die nach den einzelnen Häuserblocks projiziert werden und deren Ziel die Erfassung und Sanierung von unbekanntem unterirdischen Räumen ist. Das Projekt umfasst bauhistorische, ingenieurgeologische und archäologische Untersuchungen, deren Ergebnisse zur Planung der weiteren Bautätigkeit herangezogen werden. Das gibt eine einzigartige Möglichkeit zu einer schrittweise vorgenommenen systematischen Erfassung des archäologischen Terrains im gesamten historischen Stadtkern, vereinzelt auch an den Vororten. Die aufgrund dieser Sondagen ermittelten Informationen helfen bei der Vorbereitung von Rettungsgrabungen von größerem Ausmaß. Seit Projektbeginn bis Ende 2003 wurden insgesamt 334 Schürfschächte in 29 Blocks verfolgt und dokumentiert.

Heute, nach 20-jähriger Forschung, gehört Brünn zu den archäologisch am meisten erforschten Städten in Mitteleuropa. Trotzdem wurde nur 5–7 % der Stadtfläche erforscht.

Forschungsmethodik

Die Gesellschaft Archaia legt bei ihren Forschungen seit ihrer Gründung im Jahre 1997 besonderes Augenmerk auf die Standardisierung der Ausgrabungsmethodik sowie auf die Bearbeitung aller archäologischen Forschungen. Sie konnte hier auf eine reiche Tradition anknüpfen. Bereits am Anfang 90-er Jahre wurde in Brünn im Rahmen der Forschungsarbeiten und bei deren Auswertung die sog. „Stratigraphische Methode von Harris“ eingesetzt und als methodische Unterlage wurde seit 1991 das britische Handbuch verwendet. In den Arbeitsstätten des AI und im IBD hat diese Dokumentationsform nur eine kleine Mitarbeitergruppe (R. Procházka, R. Zatloukal, D. Merta, M. Peška) in Anspruch genommen, und zwar überwiegend bei Geländeforschungen in Städten (Brünn, Igla, Uherské Hradiště, Jemnice etc.). Einer der Anlässe zur Gründung der Brünnner Zweigstelle der Gesellschaft im Jahre 1997 war auch die Bemühung um die Methodikvereinheitlichung und Standardisierung der archäologischen Forschung innerhalb einer Gesellschaft, bzw. Arbeitsstätte. Dieses Vorhaben ist geglückt und von 1997 bis 2000 wurde im Rahmen der Fachstelle das abgeänderte Handbuch aus den 90-er Jahren verwendet. Seit der Gründung der Fachstelle Archaia wurden alle Informationen in einer einzigen im Rahmen des Programms ACCESS 2.0 erstellten Datenbankdatei Kontext 2.0 erfasst. Die in den Jahren 1997–2000 verwendete Datenbank enthält grundlegende Informationen über Forschungen und Informationen mit direkter Terrainanbindung, insbesondere bezüglich der Erfassung von stratigraphischen Einheiten und stratigraphischen Beziehungen von Funden, Zeichnungen und Fotodokumentation. Im Jahre 1998 kam zu diesen Informationen auch eine Tabelle von interpretativem Charakter – höhere Strukturen – hinzu, die später in Pakete stratigraphischer Einheiten umbenannt wurde.

In den Jahren 1999–2000 wurde im Rahmen der gesamten Organisation Archaia eine Arbeitsgruppe errichtet, deren Aufgabe darin bestand, die einigermaßen unterschiedlichen Arbeitsmethoden von Brünn und Prag zu vereinheitlichen. Ergebnis dieser knapp zweijährigen Arbeit war ein neues Handbuch der archäologischen Dokumentation und eine gemeinsame Datenbankversion. Neben der Einführung des Begriffs Pakete stratigraphischer Einheiten bestand die wohl radikalste Veränderung in der Ersetzung von stratigraphischen Einheiten Mauer und Holz durch einen neuen Typ unter Bezeichnung Konstruktion (bes.gemauerte und Holzkonstruktion) und Konstruktionselement. Die neue Datenbank Stratum arbeitet in der Umgebung MS Access 2000, ist benutzerfreundlich und ermöglicht bequemes Eintragen, Suchen sowie Drucken. Sämtliche insgesamt in 17 Tabellen erfasste Informationen sind in einem Relationendatenmodell logisch verknüpft. Im Rahmen der Stratum-Anwendung ist auch der Datenexport in das Programm ArchEd 1.0 möglich, das zur Auswertung stratigraphischer Beziehungen dient.

Auch wenn die komplette Datenbank derzeit etwa 100 Tausend Einträge enthält, muss man zugeben, dass sie vorerst insbesondere zur Erfassung dient, die eng mit der Erstellung von Fundberichten verbunden ist.

Bei Geländeforschungen ist die Gesellschaft Archaia Brünn bemüht, die britische single kontext Methode in Kombination mit der Dokumentation der Grabungsschnitte einzusetzen, doch die Umstände erlauben das nicht immer. Neben schriftlichen Eintragungen wird aber auch eine hochwertige Zeichnungsdokumentation von Terrainsituationen und deren anschließende Verarbeitung betont.

Seit 1998 wird die graphische Dokumentation elektronisch in der Umgebung SW Microstation 95 verarbeitet, wodurch die erfassten Situationen unter anderem auch an das einheitliche trigonometrische Katastralnetz und an einen Ausschnitt aus der Parzellenkarte von Brünn angeschlossen werden können. Die Geländepläne von Forschungen werden mit Hilfe eines A3-Tablets digitalisiert und anschließend in Microstation 95 verarbeitet.

Besonderes Augenmerk gilt auch der Foto- und Videodokumentation, die wir für die einzige wirklich objektive Quelle halten. Seit 2001 wird die gesamte Fotodokumentation eingescannt, bis 2003 wurden nur bei Geländeforschungen in Brünn etwa 20 000 Bilder angeschafft.

Alle größeren Flächenforschungen werden digital mit der Totalstation vermessen und seit 2003 dank der sich entwickelnden Zusammenarbeit mit der Gesellschaft Geodis a.s. auch stichprobenweise mit einem 3D Scanner aufgenommen.

Fundberichte

Alle durchgeführten Forschungsarbeiten werden mit Fundberichten dokumentiert. Die vorläufigen Forschungsergebnisse von Brünn werden jedes Jahr auf Seiten von „Přehled výzkumů“ des AI [Forschungsberichte AI], seit 1999 veröffentlicht (Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2000; Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Sadílek, J. 2001; Holub, P. – Kováčik, P. – Merta, D. – Peška, M. – Procházka, R. – Zapletalová, D. – Zúbek, A. 2002). Dies ist u.a. auch auf die sich aus dem Garantievertrag mit AI ergebenden Verpflichtungen sowie auf Verpflichtungen gegenüber den Bauherren zurückzuführen.

Bereichsübergreifende Zusammenarbeit

Wir sind bemüht, den bereits eingeschlagenen Trend fortzusetzen. Auf einigen Fachgebieten wurde der Weg einer langfristigen Zusammenarbeit eingeschlagen, auf anderen handelt es sich wiederum um eher gelegentliche Analysen von ausgewählten Funden.

Langfristig entwickelt sich die Zusammenarbeit mit den auf Anthropologie spezialisierten Institutionen. In Brünn handelt es sich um das Anatomische Institut der Medizinischen Fakultät der Masaryk-Universität von Brno und um den Lehrstuhl für Anthropologie der Naturwissenschaftlichen Fakultät ebenda. Mit dem Anatomischen Institut, namentlich mit Fr. L. Horáčková und Fr. L. Vargová, wurde bereits vor Gründung der Gesellschaft Zusammenarbeit angeknüpft. Ihr ist auch die Auswertung von Skelettüberresten aus der Erforschung der Brünnner Stadtfriedhöfe in der Antonínská-Str. (1999) und auf dem Pfarrfriedhof, bzw. im Beinhaus der St.-Jacobs-Kirche (2001 und 2003–2004) zu verdanken. Die Studenten und Pädagogen des Lehrstuhls für Anthropologie der Naturwissenschaftlichen Fakultät der Masaryk-Universität bearbeiten das Skelettmaterial in ihren Magister- und Doktorarbeiten. Erwähnenswert ist auch die Arbeit von E. Drozdová (1999), die sich mit der Analyse des St.-Michael-Friedhofs befasst, sowie die Arbeit von P. Galeta (1999), in welcher die Funde aus dem St.-Jacobs-Friedhof ausgewertet werden, der beim Aufbau des Gebäudes der Kooperativa-Versicherung in der Rašínova-Str. im Jahre 1998 entdeckt wurde. Zur Zeit befassen sich die Studenten und Pädagogen des Lehrstuhls in Zusammenarbeit mit dem schon genannten Anatomischen Institut mit der Verarbeitung von Skelettüberresten, die an demselben Friedhof bei der Rekonstruktion des Jacobs-Platzes entdeckt wurden.

Seit 1998 wird die Dendrochronologie systematisch eingesetzt. Ergebnisse, die dadurch in einer relativ kurzen Zeit geliefert wurden, bedeuten einen großen Fortschritt in der Datierung von archäologischen Situationen, insbesondere von historischen

Baukonstruktionen. Aufgrund der Brünner Holzfunde konnte der Brünner Eichen- (QUESPBRNO) und Tannenstandard (ABALBRNO) festgelegt werden. Zur Zeit arbeiten wir mit dem Dendrochronologischen Labor des Instituts für Dendrologie der Mendel-Universität für Land- und Forstwirtschaft in Brunn (Rybniček 2003) zusammen.

Die Zusammenarbeit mit Botanikern und Zoologen war eine Zeit besser gelegentlich, jetzt entwickelt sie sich wieder mehr systematisch. Von allen bedeutenderen archäologischen Situationen werden seit 2000 palynologische und paleobotanische Proben entnommen, die schrittweise verarbeitet werden. Von ausgewählten Situationen wird osteologisches Material analysiert.

Neu wurde auch Zusammenarbeit mit dem Geologischen Institut der Tschechischen Akademie der Wissenschaften in Prag aufgenommen. Es handelt sich um ein systematisch langfristig geplantes Projekt unter dem Namen „Entwicklung des Geländereiefs auf dem Gebiet der statutarischen Stadt Brunn“.

Gesteinmaterial, das zum Glück kein breites Spektrum aufweist, bestimmen wir selbst oder mit Hilfe von I. Mrázek, bei untypischen Gesteinen werden petrographische Proben entnommen und archiviert. Stichprobenweise werden Mörtel und Keramik (M. Gregerová, Naturwissenschaftliche Fakultät der Masaryk Universität), Metallgegenstände und Schlacken analysiert.

Eine spezifische Art der Zusammenarbeit ist mit der Konservierung und Restaurierung von ausgewählten archäologischen, insbesondere metallischen Funden, zu deren Behandlung unsere Gesellschaft kein entsprechend ausgestattetes Labor hat, und mit der Restaurierung von Glas verbunden. Wir arbeiten mit dem Stadtmuseum und mit dem Technischen Museum Brno zusammen.

Die Vorbereitung der einzelnen archäologischen Forschungen, ihre Auswertung und weitere wissenschaftliche Ausnutzung erfordert die Bearbeitung von historischen Recherchen, häufig auch aus bisher nicht herausgegebenen Archivquellen. An diesen beteiligen sich J. Čiháková und V. Němcová aus dem Archiv der Stadt Brunn und K. Urbánková von der Philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität. Wertvolle Konsultationen gibt uns auch M. Flodrová. Von großer Bedeutung sind für uns auch weiterhin die Konsultationen mit J. Sejbal, dessen reiche Erfahrungen mit numismatischen Funden wir zunutze machen. Die Zusammenarbeit mit Historikern ist aber keinesfalls einseitig. Im Rahmen des Projekts „Area Brunensis“ entstand eine interdisziplinäre Gruppe von Historikern und Archäologen, deren Ziel in einer systematischen Zusammenarbeit bei Lösung konkreter Problematik mit Bezug auf die Geschichte der Stadt Brno bestehen wird.

Wissenschaftliche Tätigkeit

Die Resultate der langfristigen Forschung ändern auf grundsätzliche Art den Sichtwinkel auf die Anfänge der Stadt. Dieser unterscheidet sich heute vom rein auf schriftlichen Quellen begründetem Modell. Aufgrund der erzielten archäologischen Daten kann eine ganze Reihe von Teilthemen studiert werden, wie z.B. die Entwicklung des Oberflächenreliefs des besiedelten Bereiches, die Entwicklung der Besiedlung dieses Bereiches vor der Entstehung der Stadt, die Chronologie der materiellen Kultur ab Beginn der Stadt bis zur Neuzeit oder das alltägliche Leben des mittelalterlichen und des früh-neuzeitlichen Stadtbewohners. Im Verlauf der Existenz unserer Dienststelle berührten die realisierten Forschungen alle erwähnten Aspekte. Einige Fachthemen werden in Form von Grantprojekten gelöst und auf einige spezialisieren sich einzelne Angestellte. Es handelt sich vor allem um detaillierte Erkenntnisse des Stadtwerdung-Prozesses, also um Wege von der frühmittelalterlichen Agglomeration bis hin zur hochmittelalterlichen Rechtstadt.

Die archäologischen Quellen können als einzige in Brunn zum Erkennen der früh- mittelalterlichen Besiedlung im Bereich der späteren Stadt beitragen. Eine der Hauptaufgaben für die Zukunft ist die Frage der frühmittelalterlichen Machzentren und deren Kontinuität oder Verschiebungen. Aus dieser Sicht waren die Forschungen im Bereich des sogenannten Südzentrums in der Umgebung der Spálená- Strasse und die neuen Forschungen in beiden historischen Teilen der Brünner Altstadt ausschlaggebend.

Aus einer Reihe von Teilthemen kann namentlich das Verfolgen der Entwicklung des Oberflächenreliefs des besiedelten Bereiches (Peška 1998), die Strukturwandlung der Parzellenbebauung mit Schwergewicht auf gemauerte und hölzerne Architektur der Bürgerhäuser (Procházka 1996 c, 120–141; Procházka 2000; Merta 2001; Merta – Peška 2002; Merta – Peška 2003), die Beziehung der Stadt und deren wirtschaftliches Umfeld (Procházka – Loskotová 1999; Procházka – Doležel 2001; Procházka 2002) oder die sich mit der materiellen Kultur befassende Studie (Procházka 1998; Loskotová – Procházka 1997) hervorgehoben werden.

Die archäologischen Forschungen berührten auch die profane städtische Bebauung. Am wichtigsten waren die Untersuchungen, die ganze Hofstätten erfassten (Náměstí Svobody 8, Náměstí Svobody 17, Koblížná 4, Rašínova 4, Handelsgalerie Velký Špilíček, Zelný trh 4). Diese Forschungsarbeiten brachten komplexe Quellen zur Entwicklung der Bebauung einzelner mittelalterlichen Parzellen und trugen dazu bei, die Entwicklung der holz-lehmigen Bebauung von an bis hin zur gemauerten zu klären. Bis zu einem gewissen Grad betrifft diese Problematik fast jede Forschung im historischen Kern. Aus den Forschungen, die das wirtschaftliche Parzellenumfeld berührt haben, gewinnt man immer eine grosse Menge an Funden, die die materielle Kultur bis zur Gegenwart hin repräsentieren.

Untersucht wurde auch die kirchliche Architektur. Flächenhaft wurde die Hl. Niklaus- Kirche auf dem Náměstí Svobody abgedeckt und ebenso verliefen Forschungsarbeiten auch in der Umgebung der Hl. Jakobs- Kirche. In deren Nähe wurden auch teilweise Fundamente der Kappel des Hl. Moritz freigelegt. In den Vorstadtbezirken war von ausserordentlicher Bedeutung die Forschung im Bereich der Hl. Prokop und Oldřich- Kirche (Kreuzung der Křížová und Václavská- Strasse). Die Klöster wurden von Untersuchungen im Minoritenkloster (Kapitol- Saal und anliegender Teil des Ambits), im Dominikanerkloster (Kapitelsaal sowie westlicher und nördlicher Teil des Ambit, Paradieshof), im Bereich des Augustinianerinnenklosters (sg. Herburgkloster) und des Jesuiten- Kollegiums, von kleineren Untersuchungen im Karthäuserkloster in jetziger Vorstadt Královo Pole (Königsfeld) und das Premonstratenkloster in Zábřovice betroffen. An die Kirchenbauten schliessen auch gewöhnlich Friedhöfe an (mittelalterliche Friedhöfe bei der St. Jacobskirche des und der St. Michaelskirche, vor dem Fröhlicher Tor, bei der Allerheiligen- Kirche und der Friedhof des Johanniter- Spitals in der Pekařská (Bäcker)- Strasse, der neuzeitliche Friedhof des Barmherzigen- Brüder- Klosters und der Stadtfriedhof in der Antonín- Strasse.

Die von den archäologischen Forschungen bis ins Jahr 1998 erzielten Erkenntnisse versuchte R. Procházka in einer synthetischen Studie zusammenzufassen (Procházka 2000).

Die Brüner Problematik berührten auch die Grantprojekte. In den Jahren 1998–2000 war dies die Lösung des Grantprojekts „Mittelalterliche Stadt und deren Umfeld“. Es handelte sich um die Frage der Transformation der frühmittelalterlichen Agglomeration in die mittelalterliche Stadt sowie um die Problematik der Entwicklung der früh- und hochmittelalterlichen Besiedlung eines Ausschnitts des Hinterlandes von Brno der am rechten Ufer der Svatka zwischen Komárov und Rajhrad (Raigern). Bis anhin das bedeutendste Projekt ist „Städtisches Haus im mittelalterlichen Brno“ (2001–2003). Das vom Kultusministerium geförderte Grant wurde von der Erkennung des Horizontes der ältesten gemauerten städtischen Architektur in Brünn inspiriert. Das Ziel war es, ein Konvolut zu schaffen, das möglichst umfangreiche Informationen über bestehende mittelalterliche Häuser im historischen Kern von Brno sowie deren in jüngeren Bauten und bei archäologischen Forschungsarbeiten entdeckten Relikten beinhaltet. Trotz den zerstörerischen Assanierungen eines bedeutenden Teils der historischen Bebauung wurden im Körper der Brüner Stadtmauern einige Objekte mit verschiedenen erhaltenen Relikten mittelalterlicher Konstruktionen erhalten, deren Anfänge bis in die erste Hälfte des 13. Jahrhunderts zurückreichen. Bis anhin wurden an die 100 verschiedenen erhaltenen mittelalterliche Häuser registriert. Die Resultate des Projektes, die in Katalogform erstellt worden sind, sollten die grundlegende Unterlage für die Orientierung in der profanen Bebauung im mittelalterlichen Brünn darstellen.

Teilweise beteiligt sich die Gesellschaft auch am Projekt „Archäologie mittelalterlicher Städte in Böhmisches Landen“ (2001–2003). Die Angestellten der Gesellschaft beteiligen sich an der Ausarbeitung der betreffenden Texte für die Städte Boskovice, Brno/Brünn, Jihlava/Iglau, Modřice, Telč/Teltsch, Uherské Hradiště/Ungarisch-Hradisch, Uherský Brod und Znojmo/Znaim.

Aus den anderen wissenschaftlichen Aktivitäten muss vor allem die dreijährige intensive Mitarbeit mit Frau H. Sedláčková hervorgehoben werden, die ungeahnte Resultate bezüglich der Problematik des mittelalterlichen und neuzeitlichen Glases aus den Brüner archäologischen Funden geleistet hat (zur Problematik mehr von Sedláčková 2003).

In den letzten drei Jahren halten unsere Facharbeiter das Patronat über dem Seminar Terrain – Theorie und Praxis bei der Anstalt für Archäologie und Museologie FFMU in Brünn. Sie tragen hier die Legislative und Methodik der archäologischen Forschung mit Schwergewicht auf Bodendenkmalpflege vor (Methoden der Grabungsdokumentation, Ausarbeiten von erzielten Daten u.ä.). Die Studenten dieses Instituts nehmen auch immer öfter an den Forschungsarbeiten der Gesellschaft teil, und zwar nicht nur im Terrain, sondern die langfristig Mitarbeitenden wirken auch am Ausarbeiten der Grabungsdokumentation in die Befundberichte mit. Den Interessenten aus den Reihen der Studenten werden geeignete Themen für deren Seminar- und Diplomarbeiten angeboten. Bei den Seminararbeiten überwiegt das Erstellen von ausgewählten mittelalterlichen, neuzeitlichen, vereinzelt auch urzeitlichen Funden aus archäologischen Untersuchungen der Gesellschaft. Bei den Diplomarbeiten wird in der Regel ein umfassenderes Thema synthetisch ausgearbeitet. Hier muss vor allem die Arbeit von A. Zúbek, der die Problematik der ältesten Brüner ungemauerten Architektur zusammenfasste (Zúbek 2001), und von D. Zapletalová erwähnt werden, die das Bild der frühmittelalterlichen Besiedlung auf dem Gebiet der Stadt Brünn ändert (Zapletalová 2002). Die Magisterarbeiten widmeten sich auch der materiellen Kultur oder speziellen Fundsituationen. So versuchen wir zum Teil, die Publikationen der Funde voranzutreiben, wobei für deren Auswertung unsere zeitlichen Möglichkeiten in Grenzen gehalten werden. Diese Arbeiten bleiben zum grössten Teil unveröffentlicht.

Ausser den Archäologiestudenten bewerten dies in ihren Seminar- und Diplomarbeiten auch die Anthropologie- Studenten (siehe oben) und wir haben versucht, die Mitarbeit auch auf die Kunstgeschichte- Studenten FFMU im Rahmen einer Zusammenarbeit bei der Dokumentation der Architektur auszuweiten.

Ziele in die Zukunft

Die Rückseite der Bemühung, eine so systematische Rettungstätigkeit wie möglich zu erzielen, ist der Zeitmangel für eine detailliertere Auswertung der Forschungen. Diesen Mangel versuchen wir mit Grantprojekten, einer Schaffung kleinerer Studien und teilweise auch mittels Zusammenarbeit mit Studenten und anderen Wissenschaftlern zu minimalisieren. Bis anhin ist es gelungen, die Stelle eines wissenschaftlichen Angestellten zu erhalten, das vor allem aus den Grantmitteln sichergestellt wird. In Zukunft möchten wir eine archäologisch orientierte monografische Reihe herausgeben, in welcher die der Brüner Problematik gewidmeten Teilstudien erscheinen würden, bis anhin bleibt es jedoch nur bei den Plänen.

Wir befühlten stark die Absenz einer populärer gerichteten Publikation, welche die Resultate der Brüner Forschungsarbeiten präsentieren würde. Es handelt sich bei weitem nicht um eine zweitrangige Arbeit, wie es den Anschein wecken könnte, denn danach wächst die Nachfrage nicht nur unter den Bewohnern von Brno, sondern auch bei Bauherren und Verwaltungsämtern, die mit unseren Tätigkeiten in Kontakt kommen. Zuerst haben wir versucht, ein eigenes Museum in den Räumen der Handlungsgalerie an der Orlí 3 zu betreiben, nach einem Jahr hat sich jedoch gezeigt, dass diese Aufgabe unsere Kräfte übersteigt. Zur Zeit gelingt es, unsere Arbeiten mittels Medien, Ausstellungen, Vorträgen und an Tagen der offenen Türen an den einzelnen Forschungen zu veröffentlichen und wir arbeiten dabei mit dem Museum der Stadt Brünn zusammen, das mit dem Veranstalten von Ausstellungen reiche Erfahrungen hat. Wir beteiligen uns auch an der Internet- Enzyklopädie von Brünn.

Eine wichtige Aufgabe ist die Beendigung des Terrain- Handbuches. Dieses ist notwendig für ein konsequentes Einhalten der einheitlichen Methodik im Rahmen unserer Gesellschaft, zur Zeit existiert nur dessen nicht publizierte Arbeitsversion. Dieser Umstand erschwert vor allem die Ausbildung der Studenten im Rahmen der Seminare der Terrain – Theorie und Praxis. Bis heute ist es nicht gelungen, dieses zur Publikation zu bringen, ganz zu schweigen vom Lehrbuch der Terrainforschungsmethodik. Gerne würden wir auch die Studenten zur Beteiligung an einzelnen, auch langfristigen, Projekten einladen.

Wir möchten auch in einem grösseren Mass moderne digitale Technologien bei der Dokumentation und der anschliessenden Ausarbeitung der archäologischen Forschungen und Bauuntersuchungen anwenden. Besonders bei historischen Bauten zeigt sich oft die heutige Dokumentations- Art als ungenügend. Momentan stellt die Spitze der Möglichkeiten ein 3D- Scanner dar, der bereits einige male bei der Dokumentation der Relikte von mittelalterlichen Bauten benützt worden ist (Panská Nr. 6–8, Fundamentmauern bei der St. Jakobskirche, das Haus Zelný trh 17).

Über Reserven verfügt eine konsequentere Anwendung von naturwissenschaftlichen Analysen; bis anhin gelingt uns dies nur bei der Dendrochronologie. Ein weiteres Problem, das wir in kurzer Zeit lösen müssen, ist das Fertigstellen des Labors und wir müssen einen Arbeiter bekommen, der sich ausschliesslich mit der Koordination der Ausarbeitung von Fundort- Fonds beschäftigen würde.

Aus organisatorischer Sicht würden wir auch gerne eine gründliche archäologische Forschung auch ausserhalb des Stadtkerns, auf dem Gebiet der historischen Vorstädte, durchsetzen. Diesen Bedarf zeigen klar beispielsweise die Forschungsergebnisse aus dem Bereich des südlichen Zentrums oder der Altstadt Brunn auf, die völlig einmalige und oft auch unvorhergesehene Informationen für das Erkennen der urzeitlichen, frühmittelalterlichen und vorlokalen Besiedlung gebracht haben.

ISBN 80-239-2746-2